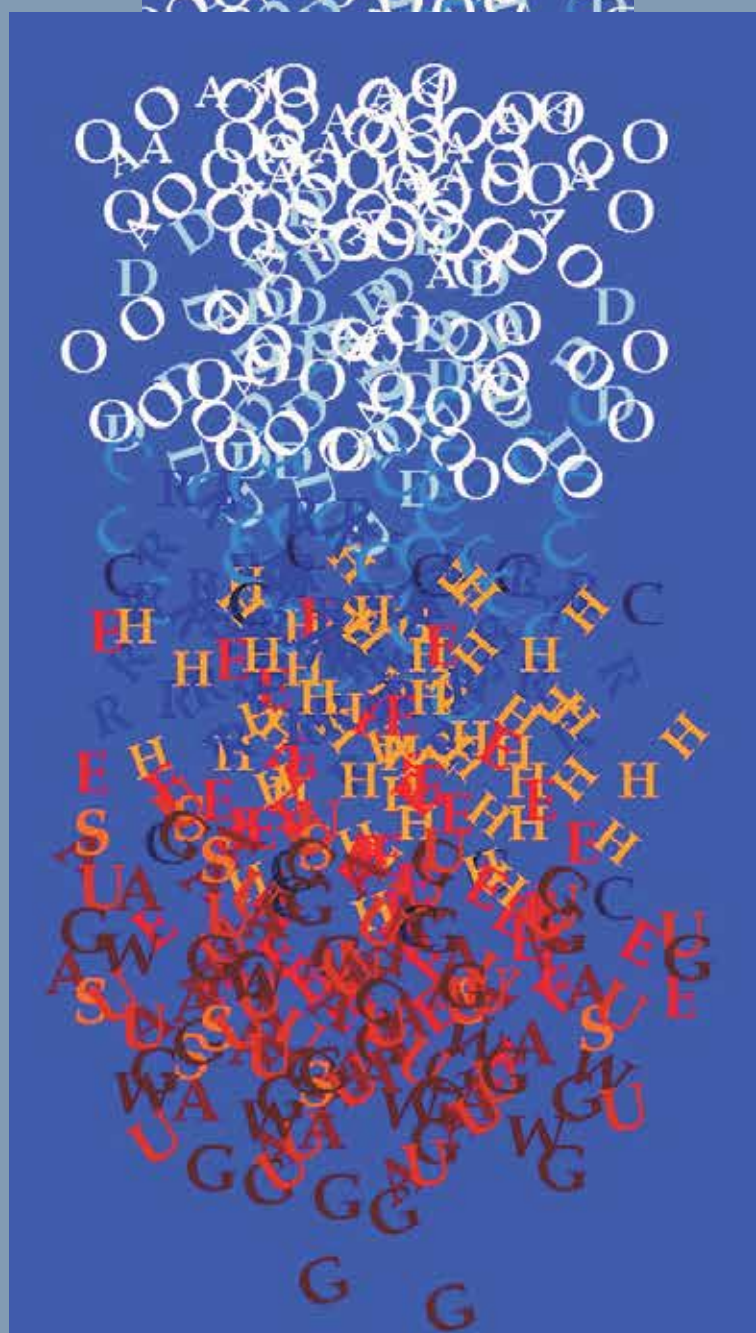

ŽIROVSKI OBČASNIK

ZBORNIK ZA VSA VPRAŠANJA NA ŽIROVSKEM, LETNIK XXXVIII (2017), številka 47

ŽIROVSKI OBČASNIK

ZBORNİK ZA VSA VPRAŠANJA NA ŽIROVSKEM

Žiri 2017

UVODNIK

Miha Naglič

V čast in veselje mi je

Ko je človek že nekaj časa na svetu, utegne dočakati tudi kakšno večjo čast. Mene je največja doslej doletela v letu 2017, ko mi je Občina Žiri podelila naziv častni občan. Podeljen mi je bil na slovesnosti v Kulturnem središču Stare Žiri (Stara šola) na kresni večer, 23. junija 2017. Po podelitvi me je prijazna povezovalka programa Martina Mlakar povabila h krajšemu zahvalnemu nagovoru. Tega nisem imel napisanega, priznam pa, da sem o tej možnosti razmišljal med daljšimi sprehodi po gozdnih poteh (*Holzwege* bi rekel Heidegger), ki jih redno prakticiram in so mi v veliko veselje. Tako sem se nekaj malega domislil, v mislih skiciral. Govor je bil kar dolg in čutil sem, da je bil pri poslušalcih lepo sprejet. Zato sem se na morju, kamor smo odšli že naslednje jutro, odločil, da ga tudi pisno povzamem in pri tem še kaj dodam. Napisalo se je, kar sledi.

Trije vandrovcji – Tone Eniko, Miha Naglič in Branko Jereb – na zapravljivčku na vrtu gostilne pri Kosmati glavi v Gorenji vasi, v nedeljo, 28. 4. 1977, pred koncem turneje, ki se je začela v soboto dopoldne na proslavi Alpine in končala v nedeljo popoldne.

Bogato in nepozabno leto 1977

To priznanje mi je v čast in veselje, sem povedal najprej in v nadaljevanju še nekajkrat. Ker pa je taka izjava lahko le splošna fraza, naj jo ob svojem primeru razčlenim in utemeljim. Za to čast in veselje imam namreč vsaj štiri razloge. Prvi je ta, da prav letos mineva že bibličnih štirideset let od začetka mojega organiziranega oziroma zavestnega kulturnega delovanja na Žirovskem. Čas, izmerjen s številom 40, pa je po bibliji čas, v katerem se kaj zaokroži in dopolni.

Dejanje, s katerim sem vstopil na žirovsko kulturno sceno, je bil recital moderne poezije, zlasti (ali samo?) Kosovelove, ob Prešernovem dnevu 1977. Dogodek pisno ni dokumentiran, zato naj ga obudim po spominu, svojem in drugih akterjev. Nastop smo pripravili pod okriljem Kluba študentov Poljanske doline (KŠPD). Pobudo zanj je dal Tone Eniko, ki je prebral nekaj pesmi. Jaz sem pripravil izbor pesmi s poudarkom na tistih iz Kosovelove zbirke *Integrali* (1967), ki so bile našim ljudem takrat komaj poznane. Imel sem tudi uvodni nagovor, tudi ta se je izgubil, vendar se še spominjam, da sem glavne poudarke povzel po članku o poeziji, ki ga je v neki idrijski publikaciji objavil profesor Dušan Pirjevec. Stane Kosmač, tedaj še študent Akademije za likovno umetnost v Ljubljani, je več teh pesmi (»konsov«) izpisal na plakate velikega formata, nekaj jih je bilo za kuliso na recitalu, eden pa je visel kot glavni plakat na lesenem pročelju Maticove garaže ob glavni cesti, kjer je bilo takrat osrednje plakatno mesto v Žireh. Izbranih pesmi se ne spominjam več, a *Kons 5* je bil zagotovo med njimi. »Gnoj je zlato, zlato je gnoj ...« Tone je plakate shranil, tudi tistega pri Maticu, a so se mu pozneje pri selitvah izgubili. Javne objave o tem dogodku v medijih ni, tudi Neško Podobnik ga v *Delu* življenje ni zabeležil. Gotovo pa je, da smo recital na povabilo Rada Kavčiča še tisti mesec ponovili v Zavrattu, v kleti mežnije, v kateri si je zavraška mladina uredila disko. Potem smo ga prostoru primerno tudi malo popili in za čuda tudi na veliko plesali. Pijača je utekočinila stanje naših duhov in jih naredila še bolj dovzetne za hit, ki se je takrat vrtel po vsem svetu in se imenoval po ameriški reki: »Mississippi, I'll remember you ...« Tudi jaz se bom te popevke spominjal do konca svojih dni. Pa ne samo zaradi skladbe, ki ni bila nič posebnega; nepozabno je bilo vzdušje tistega zavraškega večera.

Naj še enkrat ponovim in poudarim: pobudnik tistega recitala nisem bil jaz, ampak moj prijatelj Tone Eniko. Mene v mojih dijaških in študentskih letih žirovske zadeve pravzaprav sploh niso kaj dosti zanimale. Zanimale so me bolj »svetske«, od tistih prvih, metafizičnih do svetovnih. Od vprašanja »Zakaj je bolje nekaj kot nič« do ugibanja, ali in kdaj se bo svetovna revolucija vendarle zgodila. Šele proti koncu študija sem se začel kot absolvent filozofije pogosteje vračati domov v Staro vas in se družiti s svojimi nekdanjimi vrstniki. Eno takih druženj je bil nabor (»štelnga«: »Skini gače do koljena!«). Bil je v današnji Galeriji Svobode, tedaj se ji je reklo Mala dvorana – v istem prostoru kot opisani recital, a kaki dve leti prej. Po naboru se je udarni del nabornikov po daljšem tavanju po Žireh naposled zatekel v gostilno pri Županu in samega sebe dotolkel. Drugi tak dogodek je bilo brucovanje KŠPD v Gorenji vasi, na katerem smo isti akterji (Tone Eniko, Daniel Vehar, Nace Naglič in jaz) sestavljali omizje zelenega carja in sprejemali bruce v naše vrste. Pa še kaj bi se jih našlo, a ne gre za naštevaje. Reči hočem le, da sem se z udeleževanjem takih dogodkov počasi vračal iz ljubljanske in internacionalistične odtujenosti k žirovskemu plemenu.

Leto 1977 je bilo tudi sicer po kulturnem dogajanju zelo bogato, in to predvsem zaradi praznovanja 30-letnice Alpine. Ta je svoj višek dosegla na veliki proslavi v novih delovnih prostorih in na praznični dan, 27. aprila. Pred tem dogodkom je izšel jubilejni zbornik *Trideset let tovarne obutve Žiri*, ki mu pravim kar »prva žirovska knjiga«. Pred njo je namreč v Žireh izšlo le nekaj skromnejših brošur, prva »ta prava« knjiga pa je bila ta. Uredil jo je Viktor Žakelj v sodelovanju z Alfonzom Zajcem, oblikoval pa Tomaž Kržišnik. Viktor Žakelj, ki ga je za najožjega sodelavca

Trije vandrovci na sliki Tomaža Kržišnika (akril, platno), ki je bila razstavljena v galeriji Labirint v Ljubljani, jeseni 1977. Slika je zgorela v požaru umetnikove hiše, 22. 12. 1981; ta posnetek je s črno-belega razstavnega lista.

Devetnajstletni Miha Naglič na romanju v Moskvi, septembra 1971. Fotografiral sopotnik Drago Jereb s sovjetskim fotoaparatom Smena 8, ki si ga je portretiranec prislužil s »cerahanjem« v Žireh.

Štirideset let pozneje: s sinom Jakobom v moskovskem parku odsluženih spomenikov zraven Nove Tretjakovske galerije za sodobno umetnost, 2. 5. 2012. / Foto: Olga Vončina

v Alpino povabil tedanji direktor Martin Kopač, je bil tudi sicer spiritus agens tistega dogajanja. Po partizansko bi rekli, da je bil Martin komandant, Viktor pa politični komisar Alpine. To so bila leta, ko je Alpina samo rasla in se bližala svojemu vrhuncu, ki ga je dosegla sredi osemdesetih let. V znamenju njene obletnice je bilo tudi več likovnih razstav. V avli Kinodvorane Svobode je bila pod pokroviteljstvom Alpine že maja 1976 na ogled skupna razstava Tomaža Kržišnika in njegovega beograjskega kolega Bata Kneževića (Primenjena grafika, Vizualne komunikacije, Beograd-Ljubljana, 1976). V galeriji muzeja (bila je desno od glavnega vhoda v pritličju) so maja in junija 1977 razstavljali »veliki štirje žirovske naive«, čevljarji, ki so postali slikarji samouki: Ivan Gluhododov, Jože Peternelj, Konrad Peternelj, Janez Sedej. V galeriji Loškega gradu pa je graščak Andrej Pavlovec 2. aprila odprl veliko razstavo slikarja Jožeta Peternelja Mausarja ob njegovi 50-letnici. Zapel je MoPZ Alpina, tekste sta brala Tone Eniko in Milan Trojar, spregovoril je tudi častni gost, tovariš Stane Dolanc, tedaj visoki zvezni funkcionar v Beogradu, in izjavil, da smo končno dobili umetnost, primerno za delovnega človeka ... (Kar tista, ki sta jo razstavila Knežević in Kržišnik, po njegovem gotovo ni bila.)

Naš glavni mentor v umetniških in kulturniških zadevah v tistih letih je bil umetnik Tomaž Kržišnik. Obiskovali smo ga v njegovem stanovanju pri Tinetu v Starih Žireh in zavzeto poslušali njegove zanesene razlage. Naj dodam še eno z njim povezano epizodo. Tista velika proslava Alpine se je začela v soboto dopoldne. Sledila ji je veselica, ki je trajala vso noč do nedeljskega jutra. Ker smo bili nekateri še vedno v formi, smo jo trije prvoborci – Tone Eniko, Branko Jereb in Miha Naglič – ubrali na turnejo v Poljansko dolino. S te se spominjam le nekaj fragmentov. Eden je dokumentiran na fotografiji, na kateri sedimo v odsluženem zapravljičku na vrtu gostilne pri Kosmati glavi v Gorenji vasi. Spominjam se tudi prizora, v katerem stojimo na zunanji strani ograje mostu čez Soro, ki povezuje Poljane in Hotovljo. Zadnji farani so se vračali od nedeljske maše, za njimi je počasi in dostojanstveno prišel še nekdo in nas ogovoril nekako tako: Ja, za božjo voljo, fantje, kaj pa je z vami?! Prijazno smo mu nekaj razlagali (priznam, da se ne spominjam, kaj) in se nato miroljubno vrnili v gostilno na Vidmu. Da je bil naš sogovornik poljanski župnik Miro Bonča, sem se zavedel šele pozneje ... Obiskali smo tudi gostilno v Javorjah, ki sta jo vodila energična Prekmurka Tončka in njen zaspani mož Janez, hoteli smo še v nam zelo prijazno turistično kmetijo pri Martinovcu na Gorenji Ravni, a nam je verjetno naposled le začelo zmanjkovati moči. Podrobnosti so se izgubile, nekaj spominov je ostalo. Naj opozorim še na neizpodbitno dejstvo, da smo se prav ti trije tisto leto znašli skupaj tudi na sliki Tomaža Kržišnika, ki je bila jeseni 1977 ena najvidnejših na njegovi samostojni razstavi v galeriji Labirint v Ljubljani. To je bila tedaj medijsko zelo izpostavljena galerija, bila je v pasaži Maximarketa, nasproti picerije Parma. Ta slika je zgorela v požaru, njena sestra enakega formata in s podobno motiviko visi v galeriji Muzeja Žiri. Naša pa se je ohranila le na črno-belem posnetku na razstavnem listu. Umetnik je vsakega od nas portretiral tudi posebej, v tehniki pastela, in nam portrete podaril, rekoč, naj jih pridemo osebno iskat. Midva s Tonetom sva najina prevzela, Branko pa svojega ni šel iskat in je zgorel ... Portretiranec seveda še živi.

Tone je jeseni tistega leta odšel k vojakom v Črno goro (Nikšić), jaz pa sem s preostalim delom ekipe in novimi člani v galeriji Svobode pripravil še en recital – v čast 60-letnici oktobrske revolucije. Spet sem imel uvodni nagovor o usodi revolucije in njenem odnosu do umetnosti, brali pa smo pesmi ruskih pesnikov oktobrske revolucije – Bloka, Jesenina, Majakovskega ... Ko se je Tone vrnil od vojakov in še preden sem konec januarja 1979 naposled le odšel služiti tudi jaz (v Kruševac, Srbija), sva proti koncu leta 1978 zbirala gradivo za publikacijo, ki nama jo je ob svoji 15-letnici naročil MoPZ Alpina. Obiskala sva več tedaj še živelih pevcev veteranov. Nekateri so se rodili že pred letom 1900. Taka sta bila, denimo, legendarni pevec, igravec in režiser Slavko Erznožnik, po domače Tajnik, in skladatelj Anton Jobst, ki je bil najin učitelj v

žirovski osnovni šoli. Ko sva bila pri Jobstu in Antonu Žaklju – Toniju, je bil z nama tudi Tomaž Kržišnik in oba portretiral. Risbi sta zgoreli v požaru, a sta bili k sreči v zborniku natisnjeni in tako nesrečo preživeli. Brošura je izšla 1979, poslali so mi jo k vojakom in bil sem je zelo vesel. Kar pa hočem s tem povedati, je dejstvo, ki ga je bilo mogoče ugotoviti šele *ex-post*, za nazaj: da je bila priprava te publikacije tudi svojevrstna generalka za Žirovski občasn timer, katerega prva številka je izšla 23. oktobra 1980. Zgodba ŽO je bolj znana in je bila opisana že ob drugih priložnostih. To pot želim izpostaviti samo dejstvo, da je bil inicialni dogodek procesa, v katerem je nastal ŽO in traja še danes, prav tisti recital Kosovelove poezije februarja 1977 v Žireh in Zavratcu. Tako se je vse skupaj začelo. Kar pestro, mar ne!

Čudež v Stari šoli

Drugi razlog, zaradi katerega se ob prejemu najvišjega priznanja Občine Žiri počutim počaščen in sem ga vesel, je ta, da ga prejeman ravno v tej hiši. Moje delo na področju varstva žirovske kulturne dediščine je že več kot dvajset let povezano z njo. Z njo sem se srečal že leta 1977, ko sem »vahtal« eno ali dve od razstav žirovskih slikarjev, ki so se tu zvrstile ob 30-letnici Alpine. Bilo bi bolj dolgočasno, če se ne bi večkrat sam od sebe oglasil Anton Naglič, moj daljni sorodnik in oče mojega prijatelja in sodelavca Naceta. Ta zlahetni mož je v tistih letih kot odbornik večkrat sprejemal goste muzeja in jim razlagal njegovo vsebino. Bil je pravi »kustos«, eden tistih mož, ki so zbrali obilo muzealij, zlasti čevljarskih, ki so še danes temelj naše muzejske zbirke. Pa veliko je vedel o starih časih in mi o njih marsikaj povedal. Mnogo pozneje je nanoslo, da sem postal predsednik Muzejskega društva Žiri (od 1995), ki že ves čas domuje v tej hiši. Spominjam se, kako smo sestankovali eno nadstropje višje, kjer je zdaj knjižnica; v enem od nekdanjih učiteljskih stanovanj so bili naši društveni prostori. Pozimi se nam je od mraza kadilo iz ust, ko smo ugibali, ali bodo kdaj tudi za to hišo nastopili boljši časi. Takrat sta v njej stanovali samo še dve starejši gospe, Draga Sršen in Olga Tinauer. Pa veliko malih živali, zlasti mačk in tistih, ki jih mačke lovijo. Tudi vonjave v hiši so bile temu primerne. V tistih letih smo lahko o tem, kar je v tej hiši danes, le sanjali. Potem pa je k premiku na boljše po svoje pripomogla t. i. višja sila. Inicialni dogodek v procesu prenove te hiše je bil, ne boste verjeli – potres v Posočju na veliko nedeljo 1998. Po njem so v Bovcu namestili Državno tehnično pisarno in ta je pozvala, naj vsi, ki so v ugotovljenem potresnem območju (seglo je ravno do Žirov) zaznali kakšne potresne poškodbe, le-te prijavijo. Na ta poziv je postal pozoren Ernest Mlakar, tedanji gospodar in podpredsednik društva, ki je bil zelo pronicljiv človek. Opazil je, da je potres dejansko vidno povečal sicer že prej nastale razpoke v zidovih te hiše, in je to prijavil. Prišli so pogledat, ugotovljeno dejstvo potrdili, hkrati pa sporočili, da ne morejo financirati popravila, lahko pa plačajo načrt prenove.

In tako se je začelo. Načrt, ki ga je po naročilu DTP izdelala skupina arhitektov, je bil pogoj za izdajo gradbenega dovoljenja. Staro šolo je Občina Žiri na pobudo MDŽ in na predlog ZVKDS razglasila za spomenik lokalnega pomena, denarja za dejanski začetek del pa še vedno ni bilo. Na Martinovo nedeljo 2000 je žirovsko župnijo obiskal nadškof msgr. Edmond Farhat, papeški nuncij v Sloveniji. Daroval je mašo, potem pa sta ga tedanji župnik Jože Stržaj in podžupan Anton Beovič pripeljala še v muzej. Tu sem gospodu, ki je bil pred odhodom v vatikansko diplomacijo škof francosko govoreče katoliške skupnosti v Libanonu, v francoščini razložil, kaj vse v muzeju imamo, in visoki gost je bil nad vsem, kar je videl, vidno navdušen. Za povrh je obhajal še gospo Sršenovo, dolgoletno varuhinjo te hiše in muzeja v njej; obhajanko je to dejanje prestavilo v stanje vidne blaženosti. Potem smo šli vsi skupaj na kosilo v Dom na Goropekah, kjer smo pod Martinovim zavetjem tudi malo popili. Kdaj pa bi, če ne na tak dan! Sedel sem

nasproti nuncija in mu v pogovoru že malo navdahnjen predlagal, česar mu v pustem stanju ne bi: da napiše našemu županu pismo in mu v njem priporoči naš muzej in njegovo domovanje v prijaznejšo obravnavo. In je brž naročil svojemu tajniku, ki je sedel zraven njega, naj to pripravi. Ko smo na to obljubo že pozabili, je pismo dejansko prišlo, prinesel ga je sveti Miklavž. Datirano je namreč 6. decembra 2000. Poslano je bilo županu, našemu društvu pa v vednost. V njem je tedanji *doyen* tujega diplomatskega zbora v RS voščil županu in občinskim svetnikom za božič in dodal: »Novo leto pa naj Vam bo tako naklonjeno, da boste zmogli več sredstev za prenovu muzeja in dati stavbi tudi zunanost, kot si jo mesto Žiri zasluži.« Tako. In moram reči, da se je kmalu za tem in po še eni intervenciji, ki se je prav tako zgodila v Goropekah (več ne povem), odnos župana Bojana Starmana do teh vprašanj dejansko izboljšal.

Ne bom sodil o tem, ali take intervencije višje sile, kakršni sta bili velikonočni potres in obisk papeškega nuncija, kaj vplivajo na potek dogajanja. Jaz v to verjamem, vi pa kakor hočete. Hkrati je dejstvo, da je za prenovu in današnje stanje te hiše zaslužna predvsem njena lastnica – Občina Žiri. Najprej že tista avstrijska občina, ki je leta 1864 hišo odkupila od zasebnega lastnika in v njej uredila šolo; zato ji še zdaj rečemo Stara šola. Predvsem pa njena aktualna naslednica, ki je hišo dobila v last po delitveni bilanci nekdanje občine Škofja Loka. Vanjo je vložila že več kot poldrugi milijon evrov, večji del tega denarja je pridobila iz evropskih in državnih virov. Za prenovu hiše je poleg obeh županov in občinskih svetnikov zaslužna tudi občinska uprava in v njej zlasti dve svetovalki županov: Olga Vončina, ki je urejala prijave na evropske in državne razpise, in Ida Filipič, ki je usklajevala dela vseh, ki so v obnovi sodelovali. Vsem najlepša hvala! Osebnostno pa bi se rad zahvalil tudi svojim muzejskim sodelavcem, najbolj dejavnim članom ekipe, ki je v tej hiši postavila na ogled štiri nove stalne muzejske razstave: etnologinji mag. Titi Porenta, ki je na novo zasnovala razstavo o žirovskem čevljarstvu; arhitektki Beti Poljanšek Koman, ki je vse razstave oblikovala, še prej in potem pa bila glavna arhitektka prenove stavbe in njene okolice; znanstvenima sodelavcema dr. Petri Leben Seljak in dr. Alojzu Demšarju, s katerima smo skupaj zasnovali razstavo Žiri in Žirovci skozi čas; učitelju Roku Klemenčiču, ki v dogajanju že ves čas zavzeto sodeluje, zdaj pa skrbi zlasti za delo z obiskovalci muzeja; knjižničarki Majdi Treven, ki domuje na podstrešju te hiše, zraven je še vestna tajnica društva; ne nazadnje profesorici Maji Justin Jerman, ki v zadnjem času snuje lepe in odmevne prireditve v hiši in zunaj nje ... V vseslovenski Poletni muzejski noči 2017 smo v soboto, 17. junija, pod njenim vodstvom kot kaka dediščinska procesija obiskali vse ključne točke Kulturnega središča Stare Žiri: od Stare šole smo odšli do Studenca, kjer so prale in pele mlade perice, se sprehodili do Kržišnikovega vrta, se tudi tam malo zadržali in se z njega vrnil v Prezbitarij Stare cerkve, kjer nam je zapel MoPZ Alpina. Potem pa nazaj v muzejsko hišo na predavanji in koncert, ves čas v spremstvu skrivnostnih »niavk«, ki kot da sta preživeli poganske čase in v bližini kresne noči spet oživali ... Bilo je res lepo!

Črne pike na rdečem gardistu

V čast in veselje mi je (kot tretji razlog) tudi dejstvo, da je bil predlog za podelitev tega naziva na seji občinskega sveta sprejet soglasno. Dobro vem, da so pogledi name in na moje delo v Žireh različni, kar je seveda povsem normalno. Pri takih odločitvah pa je veliko več vredno, če se razlike v pogledih vsaj za trenutek presežejo in poenotijo. Ko sem hodil v gimnazijo, smo brali Stendhalov roman Rdeče in črno. Francoska družba je od revolucije naprej razdeljena na pola, ki ga označujeta ti barvi. Ta delitev se je po oktobrski revoluciji pred sto leti prenesla tako rekoč na ves svet. Jaz sem iz rdeče zgodbe. Moj oče mi je nekoč povedal, da je bil moj stari oče

Jernej Naglič v letih, ko je rudaril najprej na zgornjem Štajerskem (pri Judenburgu) in nato še dlje v Ameriki, dejaven privrženec tedanjih avstrijskih socialdemokratov in ameriških socialistov. Ko sem nedavno pri bratrancu pregledal skromno pisno zapuščino, ki je ostala po starem očetu pri stari materi, sem prijetno presenečen našel njegovo člansko izkaznico iz leta 1913, ki priča, da je bil vpisan v *Socialist Party of America* in ji plačeval članarino. Med našimi delavci v Ameriki je več let prebival socialdemokrat in pisatelj Etbin Kristan in jih nagovarjal, naj se vrnejo v Avstrijo, češ da doma ni več tako slabo. Moj stari oče mu je »nasedel«, a ne toliko zaradi njegovega prigovarjanja, bolj zato, ker ga je mučilo domotožje in je tako ali tako načrtoval vrnitev domov. Odločil se je torej za vrnitev, kljub ženinemu nasprotovanju; v Ameriki se niso imeli slabo, v materialnem smislu je bilo vsega dovolj, stara mama je bila visoko noseča, kar z dolgo vožnjo z ladjo ne gre skupaj. A oče je vztrajal, njegova največja »napaka« pa je bila v tem, da se je vrnil aprila 1914, ne vedoč, da se bo že čez tri mesece začela velika vojna. Takoj je bil vpoklican, poslan na vzhodno fronto, bil ujet, iz ruskega ujetništva se je vrnil malo pred božičem 1918. Med vojno mu je inflacija požrla tudi večino ameriških prihrankov ... Njegova odločitev je bila torej po zdravi kmečki pameti očitno napačna. A če se ne bi vrnil, najbrž tudi častnega občana, ki tole piše, ne bi bilo!

Vrnitev starega očeta iz Amerike, ki se zdi v tedanjem kontekstu nespametna, me nagiba k še enemu pomisleku. Večkrat me je že kdo vprašal, zakaj sem se po uspešno končanem študiju v Ljubljani in dveletnem študijskem bivanju v Parizu odločil za vrnitev v Žiri – ko pa bi si menda že lahko poiskal kakšno boljšo službo v kakem večjem kraju oziroma v kaki visoki in ugledni instituciji in ne v Krajevni skupnosti Žiri! Vsakič se znajdem v zadregi, ker odgovora pravzaprav ne vem. Ob ravnanju starega očeta pa me je zdaj prešinilo, da sem se morda odločal na podoben način kot on, da je šlo za neko težnjo, ki jo človek nosi v sebi in ga vodi nazaj v kraj, iz katerega je izšel. Kdo ve?

Literarni večer Kluba študentov Poljanske doline (KŠPD). Z leve: Mišo Čeplak, Metka Dolenc (zdaj Grošelj), Mirko Cankar in Miha Naglič.

Kakorkoli že, še vedno sem pri poskusu razlage svoje vloge v »rdečem«. Moj oče se je v Žireh izučil za krojaškega pomočnika; ker tu ni bilo dovolj dela, se je nekaj let pred drugo svetovno vojno pridružil bratu, prav tako krojaču, v Ljubljani. Tudi stanoval je pri njem na Kamnogoriški cesti, bratova žena pa je bila iz rodbine Babnik; ta je dala več prvoborcev, še danes imajo v nekdanjih Dravljah Ulico bratov Babnik. Pod njihovim vplivom se je pridružil OF in šel junija 1942 v partizane, bil kmalu ujet in iz Begunj na Gorenjskem kot krojač poslan v delovno podružnico taborišča Dachau pri Innsbrucku. Če bi bil filozof kot jaz, bi končal v Dragi. Po vrnitvi iz Nemčije se je po vojni tudi formalno pridružil KP in ostal tega prepričanja do konca. Jaz pa sem bil – ne pod njegovim vplivom, bolj pod vplivom širših dogajanj – neke vrste »rdeči gardist«. V gimnazijo sem začel hoditi ravno tisto jesen, ko so v Boliviji 9. oktobra 1967 ubili Che Guevaro med njegovim poskusom, da bi kubansko revolucijo zanesel po vsej Latinski Ameriki. Na Kitajskem pa je ravno v tistih letih potekala velika proletarska kulturna revolucija (1966–1976). In nad vsem tem sem se navduševal, v sobi sem imel nad posteljo plakat s portretom Cheja, pisal sem na kitajsko ambasado v Beograd in od tam so mi radi poslali rdečo knjižico Citati predsednika Mao Ce Tunga v srbohrvaščini in njegovo značko. Oboje še vedno hranim kot kako rdečo relikvijo, podobno kot si nekateri shranijo podobice z brezjanskih romanj. Mnogo pozneje sem bral, kaj vse se je med kulturno revolucijo dogajalo na Kitajskem. Veliko hudega in nepotrebnega, predvsem pa veliko ljudi pomorjenih in še več ponižanih, tudi komunistov, ne le »reakcionarjev«. Pred leti sem bral tudi Chejev Bolivijski dnevnik. Spet sam štrpac tam v bolivijski džungli in na koncu smrt. A če bi me Che v tistih letih pozval, naj se mu pridružim, bi šel za njim, ravno prav sem bil nor na te rdeče reči.

Ko sem leta 2002 ob srečanju z Abrahamom izdal svoje izbrane članke v knjigi Kultivirati svoj rovt, sem dal knjigi za moto Kosovelov verz »Moj duh je rdeč«. In pripisal: »Moj tudi. Ima pa črne pike.« Zgodilo se je že, da sem bil prej in pozneje neposredno ali še raje posredno in diskretno opomnjen, da bi kazalo tiste črne pike pobrisati in bi rdeča podlaga spet zasijala. In nasprotno: da bi rdeči fundament v celoti prebarval v črno. Pa ne prvega ne drugega niti ne poskušam in zapisani moto še vedno velja, najbrž bo tako tudi ostalo, za vsakršno revolucijo sem zdaj že prestar. Največ vredno je prav to, če lahko različni ljudje miroljubno in tvorno sobivamo in sodelujemo. Vse bolj se uvrščam med tiste, ki ljudi ne delijo na rdeče in črne, temveč raje na dobre in slabe oziroma na dobro- in zlonamerne, na konstruktivne in destruktivne. Kot dobronamerno doživljam tudi odločitev Občine Žiri, da me prepozna kot častnega občana.

Čar kresne noči

Četrty razlog za veselje ob prejemu tega častnega naziva je ta, da ga sprejemam ravno na kresni večer 2017. Na pragu kresne noči, ki je poganskega izvora, krščanstvo pa si je ta prastari običaj priredilo tako, da mu je za zavetnika postavilo samega Janeza Krstnika. Kardinal Franc Rode je v enem svojih spisov zatrdil, da smo Slovenci kot narod in tudi kot posamezniki zaznamovani s krščansko kulturo. Tudi če kdo izrecno trdi, da nima s krščanstvom nič, se moti; jezik, ki ga govori, večina spisov, ki so v njem napisani, dobršen del naše umetnosti ..., vse je dejansko zaznamovano s krščanstvom. V tem smislu se h krščanstvu prištevam tudi sam. Hkrati pa vem, da se globoko v meni še vedno skriva in oglašča pogan. Naše poganstvo mi je simpatično že od tistega davnega osnovnošolskega leta, ko sem z navdušenjem prebiral Finžgarjevo povest Pod svobodnim soncem. Sam ne vem več, kaj me je po vrnitvi iz Pariza navedlo k temu, da sem na Vrsniku v letih 1986 in 1987 organiziral kresovanje kot kulturno-umetniško prireditev. V meni skriti pogan je gotovo botroval tej zamisli, močno je name vplivalo tudi branje obsežnega

Vabilo na drugo kresovanje pri Vidicu na Vrsniku, 26. 6. 1987. / Avtor: Stane Kosmač

(bodo?) torej slej ko prej stekli v Soro. Zbranemu kresnemu občestvu smo zelo nazorno pokazali, kje je ta nesrečni kraj; ob dogovorjeni uri sem zbrane pozval, naj se ozrejo proti južnemu obzorju, s smetišča pa je ribič Lojze Firšt ravno takrat izstrelil celo vrsto svetlobnih raket; iz gozda na oni strani doline so vzletale kot kresnice ...

Ko se nam je pet let pozneje zgodila slovenska osamosvojitve, se mi je zdel ta dogodek tako velik, da ga v nekem komentarju v Gorenjskem glasu nisem hotel pripisati samo našim politikom, čeprav so ti takrat pokazali začuda veliko enotnosti. Po mojem je šlo za posrečeno součinkovanje širšega spleta okoliščin in za delo mnogo širšega kroga posameznikov, ne le političnega. Hkrati pa si nisem mogel kaj, da ne bi veličine dogajanja pripisal tudi učinkovanju – kresnih sil. Vrhunec je osamosvajanje doseglo ravno v kresnih dneh 1991. Tega, da so k ugodnemu razpletu prispevale tudi kresne sile, sicer ne znam dokazati, hkrati pa dobro vem, da tudi morebitni kritiki takšne razlage ne bi znali dokazati nasprotno trditve – da kresnega vpliva ni bilo. Kresna noč ima pač slej ko prej svojo moč, to se je pokazalo tudi takrat. Zato se mi dobro zdi, da sem priznanje častni občan prejel ravno na kresni večer 2017, trideset let po kresovanjih na Vrsniku, ki v mojem kulturniškem opusu zavzemata pomembno mesto. Vsaj jaz sam mislim, da je tako.

Še bi lahko razpredal, a naj bo za zdaj dovolj. V tem zapisu sem skušal povzeti nagovor, ki sem ga imel ob prejemu častnega občanstva, hkrati pa iz pozabe potegniti in osvetliti nekatera manj znana poglavja svojega kulturniškega delovanja, ki so se pozneje izrazila v projektih Žirovskega občasnika, Muzeja Žiri in drugih kulturniških opusov. Naj se na koncu še enkrat zahvalim vsem – preveč jih je, da bi jih vse poimensko naštel – ki so v teh prizadevanjih sodelovali in pripomogli k našemu skupnemu uspehu. V čast in veselje mi/nam je, da je tako.

Napisano julija 2017.

poglavja o kresu v monumentalnem delu Nika Kureta Praznično leto Slovencev. Kakorkoli že, vrsniški kresovanji sta se dejansko zgodili. Zbudili sta neverjetno pozornost v slovenski javnosti, o našem kresnem početju so pisali v Delu in poročali na Valu 202. Nastopila so nekatera že uveljavljena slovenska imena: pesnica Svetlana Makarovič je sama interpretirala svoje kresne pesmi, pesmi drugih avtorjev pa dramski igralec Saša Miklavc, zaigral nam je flavtist Cveto Kobal, Idriječan, s katerim sva se nekaj časa družila v Parizu ... Kresni publiki so se predstavili številni domači avtorji: pesniki Franc Kopač, Poljanec Boris Pintar, Gorenjevaščan Igor Pustovrh, ki se je pozneje uveljavil kot fotograf. Kresno dogajanje je fotografiral mojster Vlastja Simončič. Zaigral nam je OTM Band, iz katerega je pozneje nastal ansambel Lintvern. Zapel nam je Bobanov dekliški nonet, ki smo ga po tistem krstili za Kresnice ... Kresovanje je imelo obakrat močan ekološki naboj, obtožujoče je pokazalo na veliko idrijsko občinsko smetišče, ki so si ga naši sosede omislili v Raskovcu, na oni strani doline Žirovnice, a po vodni meji na črnomoški strani; izcedki iz tega velikanskega smetišča bi

Miha Naglič

Od Napoleona do Poclaina

Letošnji ŽO, ki je naš 39. zvezek in 47. številka, ima spet dva uvodnika, »vsebinskega« in »tehničnega«. To pot sem izjemoma oba napisal sam. V prvem izkoriščam privilegij glavnega urednika za to, da se javno zahvalim za naziv častni občan, ki mi ga je ob svojem prazniku podelila Občina Žiri. Veselje ob priznanju sem izrazil tako, da sem opisal, kako sem se začel ukvarjati z deli, za katera sem priznanje dobil. Denimo, da so to moji »Rani radovi. Ko s(m)o svoj čas študirali marksizem, smo najprej brali Marxova in Engelsova »zrela« dela in šele pozneje odkrili, da so najbolj sočna in berljiva njuna zgodnja dela in da šele ta omogočajo boljše razumevanje poznejših. Najprej so jih prevedli v srbohrvaščino pod naslovom Rani radovi, in to je bila takrat kulturna knjiga. Če vas torej zanima, kako se je formiral Miha Naglič kot poznejši urednik in kulturni delavec, berite, sicer preskočite.

Intervjuja sta letos dva. Prvi je z Bojanom Gantarjem, direktorjem Alpine. V njem se prvi mož Alpine od aprila 2016 izkaže za osebnost, ki se dejavno in optimistično sooča z zaupano mu nalogo. Vsi vemo, da je Alpino prevzel po »atentatu« in v zelo težavnem položaju. Ta je težek še vedno, a kolektiv z novim voditeljem na čelu dela tako, da bo čez leta boljše in bo z nami spet dobra, stara Alpina, zrela za novi čas. Vprašal sem ga med drugim, če si upa napovedati, ali bomo v Žireh sredi tega stoletja, okrog leta 2050, še proizvajali čevlje. »Ne vidim razloga, zakaj leta 2050 čevljev ne bi proizvajali v Žireh. Sem pa prepričan, da čevljev ne bomo vozili v Evropo na primer iz Kitajske. Čevlje v Aziji bomo proizvajali za potrebe azijskih trgov, ne pa za potrebe evropskih. Problem bo torej postala cena transporta, in ne cena proizvodnje. Ali drugače: razumljivo je, da banane vozimo iz Ekvadorja, ker v Sloveniji in Evropi slabo uspevajo. Nerazumljivo pa je, da vozimo iz Brazilije jabolka, ki rastejo na vsakem našem vrtu, in prav na tej točki bo v prihodnosti prišlo do spremembe. Ko bosta transport in delo dobila realno ceno na globalni ravni – te danes marsikje nimata – bo do ljudi etična in do okolja čista proizvodnja dobila mesto dobesedno povsod. Mogoče se še spomnimo, v času socializma so delo pripeljali tja, kjer so bili delavci. Za današnje čase je to malo zastarelo razmišljanje, zato ga prilagodimo. Pripeljali bomo industrijo tja, kjer je potrošnik. To pa gre bolje v uho tudi t. i. kapitalističnim tržnim modelom. Jasno je namreč, da čezmerno onesnaževanje Zemlje z nepotrebnimi transporti in spornimi proizvodnimi metodami ne omogoča dolgoročnega preživetja tega planeta. Brez njega in njegovih naravnih virov pa ustvarjanje dobičkov tako ali tako ni mogoče. Sam sem prepričan, da je globalizacija nekaj zelo pozitivnega. A ne takšna, kot jo dojemamo danes. Globalizacija pomeni, da je »svet raven« in zato ne more delovati tako, da na nekem delu sveta slabo plačani delavci v slabih razmerah čezmerno onesnažujejo okolje in delajo za to, da nekdo na drugem koncu sveta živi v stekleni palači. Pot do spremembe bo dolga, ampak leta 2050 bo že vidna. Da, čevlje bomo proizvajali v Žireh. Proizvajali jih bomo odgovorno do okolja in ljudi, in to bo ključna sprememba, ki bo zajela ves svet. Mogoče razmišljam nekoliko idealistično, a sem o tem prepričan. Zаметki takšne prihodnosti se že kažejo.« Lepo, ta vedri pogled v prihodnost nas vse veseli.

Drugi intervjuvanec je Stane Kosmač. V uredništvu ŽO smo sklenili, da do leta 2020, ko bomo v našem zborniku dopolnili 40 let, v intervjujih predstavimo vse tiste urednike, ki so v tej ekipi že od začetka ali pa že vrsto let. Lani je bila tako na vrsti jezikovna urednica Tončka

Stanonik, letos je to Stane, ki sodeluje že od vsega začetka, predvsem kot oblikovalec in tehnični urednik. Sicer pa sem ga kot akademskega slikarja spraševal tudi o njegovem slikarstvu. Po mojem je najbolj sam svoj v akvarelih, pa sem ga vprašal, ali je »pravilen« ta moj občutek, da se v akvarelih spogleduje s tradicionalnim kitajskim načinom slikanja krajine? Zdi se mi tudi, da je vsak njegov akvarel nekaj takega kot pesem o naslikanem motivu ... Njegov odgovor: »Prav presenetil si me s tvojim vprašanjem in tvojim občutkom, ki je povsem pravilen. Res sem občudovalec tradicionalnega kitajskega slikarstva. Pred približno tridesetimi leti je bilo v Ljubljani predstavljeno kitajsko slikarstvo iz obdobja dinastij Ming in Qing (od 14. do 19. stoletja). Praviloma Kitajci ne posojajo svojih del v tujino. Takratnemu jugoslovanskemu veleposlaniku na Kitajskem, Slovencu Zvonetu Draganu, pa je uspelo to, česar ne prej ne pozneje ni uspelo nikomur. Pripeljal je to razstavo v Ljubljano. Samo v Ljubljano. Nekajkrat sem si šel ogledat mojstrovine, ki so v marsičem zelo moderne, celo modernistične, kjer so kitajski vrhunski umetniki razumeli slikarstvo tako, kot ga dojemata današnji čas. In nekaj tega se me je tudi prijelo. Tudi to, kot praviš, da so moji akvareli neke vrste pesmi o naslikanih motivih.«

Sicer pa upam, da nama je uspelo v intervjuju vsaj nekoliko prikazati vso širino njegovega drugega likovnega dela, ne le slikarskega opusa, ki pravzaprav ni zelo obsežen. Od tega, da je bil najprej oblikovalec v Alpini, potem pa vse do upokojitve učitelj likovnega pouka v osnovni šoli. Vodil je galerijo Svobode in galerijo Muzeja Žiri, postavil več kot sto razstav in za vsako napisal spremno besedo. Oblikoval je več kot sto knjig in drugih publikacij, največ pri ŽO in v naši zbirki Knjižnica ŽO. Oblikoval je tako rekoč nešteto drobnih tiskov, ki sodijo pod skupno oznako vizualne komunikacije: vabila na prireditve, plakati, razstavni in gledališki listi, zloženke, pa scene za gledališke predstave, razne proslave in druge prireditve ... Skupaj s pozabljenim in nesrečnim entuziastom Zoranom Mlinarjem sta v sedemdesetih likovno »uredila« (poslikala) dva legendarna žirovska disko kluba, v Partizanu in v kleti Doma na Goropekah. In še kaj bi se našlo. Če bi iz vsega tega naredil samo ozek izbor, bi bilo izbranega (ne vsega) za zajetno knjigo. Popisi, posnetki izbranih del, izbor iz besedil ob razstavah, spremna beseda ... Bila bi imenitna knjiga, a najprej mora sam zbrati gradivo zanjo.

Sledi razdelek Na Žirovskem nekoč, raziskave in spomini; to pot so samo izvirne raziskave. Prva je o Žirovcih v Napoleonovi vojski. Te zahtevne snovi se je lotil Alojz Demšar, z rodoslovnimi podatki sodeluje Janez Jereb. Povzetek: »V prispevku opisujemo podatke iz nabora, poreklo, sorodnike in potomce 44 nabornikov, rojenih v občini Žiri, ki so bili vpisani v naborni seznam za Ilirski polk 6. oktobra 1812. Vpoklicanih je bilo 11 nabornikov, dva od njih sta se vrnila domov. Našli smo tudi imena petih nabornikov, ki so bili vpoklicani pred oktobrom 1812 in so verjetno sodelovali v Napoleonovem pohodu v Rusijo. Na kratko je opisana zgodovina Ilirskega polka, ki pa ne more podrobneje pojasniti, kaj so doživljali Žirovci v Napoleonovi armadi.« Poglejmo usodo enega prvih vpoklicanih. »Anton Rupnik, roj. 22. 5. 1789 v Črni 3, sin Jurija Rupnika in Uršule Možina, iz Bezjakovega mlina v Črni 3 /.../ Zanj v matičnih knjigah ni nobenega drugega podatka. Ni se poročil niti ni umrl na območju Zavrata ali Žirov. Anton je bil v Ilirski polk zelo verjetno vpoklican leta 1811 in se ni vrnil. Tudi zato, ker je bil rojen leta 1789, za prvi nabor leta 1811 pa so izbirali predvsem fante, rojene leta 1788 in 1789. Priimek Rupnik je bil v Bezjakovem mlinu vse do druge svetovne vojne. Sedaj so v Črni le še slabo vidni ostanki nekdanjega mlina.« Zelo verjetno je, da je umrl med Napoleonovim velikim pohodom v Rusijo 1812. Nanj se bom spomnil, ko bom, dokler mi bo dano, hodil mimo Bezjakovega mlina v Črni. Tudi tega ni več ... Ste kdaj pomislili, da so morali Žirovci kar trikrat na vojne pohode nad Rusijo v tujih vojskah?! Najprej z Napoleonom – kot pravkar omenjeni Anton Rupnik iz Črne, ki se ni vrnil. Drugič so bili poslani na ruska bojišča med prvo svetovno vojno. Med njimi je bil tudi moj stari oče Jernej Naglič, končal je kot ruski vojni ujetnik; enako Jakob Mravlje, stari oče Spomenke

Hribar, ki ga ta predstavlja v posebnem zapisu. Tretjič so šli pod Hitlerjem; med njimi je bil tudi oče Alojza Demšarja, ki se je vrnil kot vojak v SZ formirani enoti Jugoslovanske armade. Pa ne da bi imeli Žirovci kaj posebnega proti Rusom, a morali so oditi pod zastavo tujih vojsk, ki so Rusijo napadale in vojno z njo vse po vrsti izgubile.

Rodoslovec Janez Jereb nas je po članku, v katerem je razkril močno prisotnost tržaških najdenčkov med Žirovci, presenetil z novim člankom, v katerem opiše žirovske babice – tiste, ki so nas spravljale na svet, ko še ni bilo porodnišnic. Tudi sam sem še eden tistih, ki smo se rodili doma. Na svet mi je pomagala »babca«, ki jo Janez takole opiše: »Julijana Kocelj, Julka Vrščanova, je na celotnem območju Žirov do konca obravnavanega obdobja leta 1940 pomagala pri 184 porodih. Vemo pa, da je Julka pomagala pri porodih na Žirovskem vse do leta 1958, ko so začele ženske rojevati v porodnišnicah, in tudi kasneje vse do leta 1965, ko se je upokojila. V babiški šoli je bila v letih 1933–1935. Skupno je pomagala pri več kot 2400 porodih na celotnem območju Žirov ter pri najmanj 75 porodih na območju Ledin in pri najmanj 24 porodih na območju Vrha Sv. Treh Kraljev. Julijana (Julka) Erznožnik (1906–1987) je bila rojena v Žireh 35 ali Tabor 8 (Vrščan). Poročila se je leta 1929 s financarjem Francem Kocljem (1897–1945), doma iz Vodice. Bila je mati štirih otrok, rojenih med letoma 1928 in 1938. Kasneje sta se z možem razšla. Umrli je leta 1987 v Stari vasi 27 (Tapetnik), stara 81 let.«

Danes le malo Žirovcev ve, da smo imeli ob Antonu Jobstu v prejšnjem stoletju vsaj še enega skladatelja žirovskega rodu. Rodil se je pri Abrahtu v Sovri kot Jernej Seljak, postal je duhovnik in v Dalmaciji, kjer je deloval najdlje, postal Don Kosta. Novo mašo je pel v Žireh pred sto leti, na binkoštno nedeljo, 27. maja 1917; zaradi vojne je bilo slavje skromnejše kot običajno. Njegovo življenje in delo je v obsežnem članku v Loških razgledih že pred leti predstavil dr. Franc Križnar. V članku, ki ga objavljamo, je dodal še tisto, kar se je o našem skladatelju novega izvedelo v zadnjem času, ko ga na novo odkrivajo in vse bolj cenijo na Hrvaškem. Prihodnje leto, ko bo že pol stoletja od njegove smrti – umrl je 12. junija 1968 v samostanu na Brezjah – bi bilo prav, če bi ga bolje spoznali tudi rojaki Žirovci. Najbolj primerno bi bilo, da bi naštudirali njegova izbrana dela in jih predstavili na koncertu, ob njem pa morda še s priložnostno razstavo.

Dr. Petra Leben Seljak, ki jo poznamo po njeni raziskavi zgodovine žirovskih hiš, se je lotila nove temeljne in sistematične raziskave. V njej bo popisala vse žirovske priimke. Za začetek so na vrsti tisti na A. Samo devet jih je: od Albrehta do Ažbiča. Za nekatere sem slišal prvič, a dejstvo je, da so posamezniki s temi priimki svoj čas živeli med nami. Ljudje s priimki Albreht, Alič, Alona, Ambrožič, Anzelm, Andreuzzi, Arhar, Ariolli (Andrioli) in Ažbič.

V razdelek Žirovske posebnosti sem uvrstil članka, ki razkrivata prav te – naše posebnosti. Naša stalna sodelavka Milka Bokal je po stroki slovaropiska. V tokratnem članku nam predstavlja različne vrste slovarjev in delo z njimi. Ponazarja jih z besedami, povezanimi z Žirmi in Žirovci. Oglejmo si primer sinonimnega slovarja in v njem sinonime besede čevelj. »Sinonimni slovar je izšel 2016 z naslovom Sinonimni slovar slovenskega jezika; v njem je 74.509 iztočnic. Njegov namen je prikazati posamezne besede in besedne zveze, ki so obravnavanemu izrazu pomensko podobne. Pomenska podobnost med izrazi je bistvo sinonimije. V jezikoslovju sicer velja, da popolnih sinonimov ni, ker vsaka beseda živi v svojem okolju, v svoji socialni plasti, ki ji prinese določen odtonek. Ta je v slovarjih vsebovan v t. i. oznakah. Vse sinonime družijo skupni pomen, ki je zapisan za prvo besedo v slovarskem sestavku, imenovano iztočnica. Primer naj bo ponazorjen z izrazom čevelj. Za iztočnico je zapisan rodilnik, ki uvaja sklanjatveni tip. Skupni pomen je naveden v pokončnicah: obuvalo s trdnejšim podplatom, segajoče največ do gležnja. Sledita dva ponazoritvena zgleda: levi čevelj ima strgan, obuti, sezuti čevelj. Nato je naštetih šest sinonimov za splošni pomen tega izraza: čížem in šolen imata oznako starinsko, škrpet, škrpeta, škrpetelj pa nižje pogovorno, kar pomeni, da so to ljudske besede in da se le za stilno barvanje

rabijo v knjižnem jeziku. Sinonim šveder je označen kot ekspresiven, to pomeni, da je to izraz z velikim čustvenim prizvokom. Sledi osem besednih zvez, vsaka ima svoje sinonime: čevelj na vezalke se enači z zastarelim izrazom vezanka, koničasti čevelj s sinonimoma iz pogovornega jezika – špičasti čevelj in špičak, nizki čevelj pa z zastarelim sinonimom polčevelj in starinskim šolen. V športnem izrazju se pojavljata zvezi: nogometni čevelj s sinonimom iz žargona kopačke, plezalni čevelj pa se pomensko enači s plezalkami ali plezalniki. Beseda podkovanec z oznako knjižnoizročilno je sinonim podkovanemu čevlju. Oznaka besedo uvršča med pisana besedila preteklih dob, ki se danes le redko pojavljajo. Smučarski čevelj ima sinonim pancerji in besedno zvezo čevlji za smučanje, visoki čevlji pa so se v preteklosti imenovali čížem, v narečjih pa čížma in čížmica. Slovarki sestavek kaže vso pestrost sinonimov izraza čevelj. Nekateri izrazi so mogoče ne samo mlajšim, ampak celo starejšim generacijam nekoliko tuji. Zagotovo pa so izrazi odraz pogostosti pojma samega v stvarnosti, v jezikovni rabi. « Pomislite, koliko dela in natančnosti je treba v slovaropisnem delu, pa gre v navedenem primeru samo za eno od 75 tisoč besed v samo eni od slovarskih zvrsti!

Sociologa Zdravko Mlinar in Ivan Bernik sta za obsežni sociološki zbornik, ki ga je zasnoval in uredil Mlinar, napisala dragocen članek o »neuradnih« znanstvenih prizadevanjih žirovskih raziskovalcev, od katerih sodi večina v krog stalnih sodelavcev Žirovskega občasnika. »Povod in izziv za ta zapis je bila objava poljudne knjige Milene Miklavčič o spolnosti in nasilju nad ženskami (naj)starejše generacije, ki je pod naslovom Ogenj, rit in kače niso za igrače z izjemno odmevnostjo prodrla v širšo javnost. Hkrati pa gre pri tem tudi s strokovno sociološkega vidika za izziv in priložnost, da opozorimo na nekatera vsebinska, metodološka in epistemološka vprašanja, ki na splošno zadevajo vključevanje laikov v t. i. participatorna raziskovanja, ki v mednarodnem merilu prav zdaj stopajo v ospredje. Torej ne gre le za vprašanje spolnosti, ampak tudi za izjemno široko področje zunaj profesionalnega delovanja, ki je bilo do zdaj pogosto prezrto ali pa ga je uradna znanost a priori diskvalificirala /.../« Gre za sociološko ovrednotenje del, ki smo jih napisali in uredili Alojz Demšar, Franci Jan, Janez Jereb, Petra Leben Seljak, Miha Naglič, Milena Miklavčič, Anton Mlakar, Neško Podobnik, Alfonz Zajec in drugi. Gre tudi za idejo, ki sva jo z Zdravkom Mlinarjem že večkrat zapisala: da bi lahko v Žireh tudi formalno ustanovili znanstvenoraziskovalno skupino, svojevrsten domoznanski »inštitut«, ki bi združeval »uradne« in »neuradne« znanstvenike, objavljali njihova dela in promoviral spoznanja teh raziskav v aktualnem družbenem življenju. Za kaj takega bi morali seveda imeti tudi podporo žirovske in širše skupnosti, ki pa je slednja žal (še) ne izkazuje.

Sledi razdelek s krajšimi članki pod skupnim naslovom Obletnice in nekrolog. Milena Miklavčič je napisala lep članek v spomin Ivanu Revnu (1925–2017), ki je umrl januarja in je zlasti v prvih letih našega izhajanja redno dopisoval tudi v ŽO. V ŽO 36 (2006) smo ob njegovi 90-letnici objavili obsežnejši pregled njegovega življenja in dela: članka na straneh 112–120 in barvni list z njegovimi plakati v likovni prilogi. Da bi počastili lansko 200-letnico rojstva in 150-letnico smrti (ta bo prihodnje leto) rojaka Antona Žaklja – Rodoljuba Ledinskega (1816–1868), objavljamo nekaj njegovih pesmi v izboru Marije Velikonja. Spomenko Hribar sem nagovoril, naj napiše članek v spomin njenemu staremu očetu Jakobu Mravljetu (1894–1945). Povod: pred sto leti se je kot ujeti avstrijski vojak udeležil oktobrske revolucije, se vrnil v domovino in pozneje tu in v Franciji postal prvi »pravi« (organizirani) komunist med Žirovci. Letos je umrl Sandi Čolnik (1937–2017), legendarni voditelj in novinar TV Slovenija; ob tem se spominjam celovečerne oddaje Studio 2, ki jo je ob naših začetkih posvetil ekipi Žirovskega občasnika in drugim kulturnikom v našem kraju. Minilo je tudi že 30 let od naših kresovanj, dveh izvirnih kulturnih prireditev, ki smo jih v letih 1986 in 1987 priredili pri Vidicu na Vrsniku; zdelo se mi je prav, da se jih spomnimo. Slovenistka Barbara Ivančič Kutin je napisala članek, v katerem povzema

opus ddr. Marije Stanonik, objavljamo ga ob njeni letošnji 70-letnici. Objavljamo tudi govor novinarja in zgodovinarja Uroša Lipuščka ob sklepu letošnjega pohoda ob rapalski meji, ki je bil v znamenju 60-letnice pridružitve Primorske matični Sloveniji (Slovenci v primežu rapalskega diktata 1920).

Pred desetimi leti (2007) je francoska globalna družba Poclain Hydraulics (PH) prevzela Kladivar Žiri. Mag. Milan Kopač, dolgoletni direktor Kladivarja in PH, je pripravil zapis z govori na slovesnosti ob tej obletnici in pripisal svoj uvod. Prevzem PH za razliko od tistega v Alpini, ki se je zgodil le leto prej, ni bil tajkunski. PH je kot pravi industrialec Kladivar prevzel zato, ker ga je potreboval v svojem poslovnem načrtu in je v desetih letih v razvoj svoje žirovske družbe vložil že 17 milijonov evrov (v tej vsoti seveda ni zneska, ki ga je PH plačal za nakup in je javnosti nepoznan). Sicer pa po desetih letih že lahko zapišemo, da imamo v zgodbi PH v Žireh enega od zglednih primerov tuje kapitalske naložbe v Sloveniji. Članek objavljamo tudi iz hvaležnosti, saj je naveza Kladivar-PH že od vsega začetka stalni podpornik ŽO.

V leposlovnem razdelku objavljamo dve dobri zgodbi. Založba Goga iz Novega mesta je razpisala zanimiv natečaj: že pred izidom je na spletnih straneh objavila poglavje iz novega romana pisatelja Mihe Mazzinija (*Zemljevidi tujih življenj*, 2017) in povabila druge avtorje, naj »dopišejo« njegovo nadaljevanje. Pobudi se je odzvala tudi naša sodelavka in pisateljica Tončka Stanonik in se s svojo zgodbo, nastalo v tem kontekstu, uvrstila med izbrane udeležence natečaja. Obe zgodbi skupaj sta prav imenitno branje.

Sledijo ocene oziroma prikazi treh novih knjig. Mojca Kovačič piše o knjigi Zvonovi na Žirovskem (2016) našega sodelavca Alojza Demšarja. Ta pa predstavlja Slovar zvonjenja in pritrkavanja (2017), ki ga je uredila naša slovaropiska Milka Bokal. Pisatelj Miha Mazzini je bil moj gost letošnje žirovske izvedbe vseslovenske Noči knjige; zgodila se je 21. aprila v galeriji Muzeja Žiri. Po pogovoru z njim sem napisal še članek; v njem predstavljam njegov roman Otroštvo (2015), za katerega je 2016 prejel kresnika in je po glavnih junakinjah in drugih osebah povezan tudi z Žirovci.

Vse boljše periodične publikacije imajo pravila, po katerih se morajo ravnati njihovi avtorji. Zdaj smo takšen »pravilnik« po nekaterih drugih zgledih sestavili tudi za ŽO in ga prvič objavljamo v tem zvezku. Vse avtorje naslednjih zvezkov naprošamo, da se ravnajo po teh navodilih in tako uredniški ekipi olajšajo delo.

Likovna priloga je letos iz dveh delov. V enem Stane Kosmač predstavi slike Marice Trček, Dolenjke, ki se je v Žiri primožila; tu je začela slikati, najprej ljubiteljsko, nedavno je iz slikarstva tudi diplomirala. V drugem delu pa je opisano tvorno sodelovanje našega rojaka, umetnostnega zgodovinarja Lojzeta Gostiše, in slovenskega arhitekta Jožeta Plečnika. Po Gostiševem posredovanju je Plečnik naredil načrt za vrtni paviljon na Brionih, v letni rezidenci Maršala Tita. Objavljamo nekaj Gostiševih fotografij, ki so nastale med njunima dvema potema na Brione, Gostišev spominski zapis in Komentar k Plečnikovemu zadnjemu opusu, nastalemu na Brionih, ki ga je za letošnjo spominsko razstavo napisal umetnostni zgodovinar Damjan Prelovšek, najboljši poznavalec Plečnikovih del. Sam sem dodal članek o tvornem razmerju med Plečnikom in Gostišo. S to večdelno objavo želimo tudi v ŽO počastiti letošnjo 60-letnico Plečnikove smrti in ob njej obuditi tudi spomin na dve arhitektovi osebni intervenciji v žirovskih zadevah. Če bi nam to uspelo, bi imeli v Žireh dva vrhunska arhitekturna opusa: ohranjeno staro župno cerkev in na Selu drugačen spomenik preboja Prešernove brigade iz obroča na Žirovskem vrhu. Žal sta bili njegovi posredovanji neuspešni in teh dveh opusov pač nimamo. Res škoda!

Zato pa imamo neko drugo priložnost. Letošnjemu zvezku dodajamo knjigo o slikarju Franju Kopaču (1885–1941). Knjiga besedil in slik, ki jo je po različnih virih uredila Tončka Stanonik, oblikoval pa Stane Kosmač, je bralno zanimiva in tudi očem prijazna. Ko smo jo pripravljali, se

je še enkrat pokazalo, da bi bil res že čas za strokovno celovit prikaz njegovega slikarskega opusa. To bi moralo biti delo umetnostnega zgodovinarja, ta pa bi moral najprej evidentirati še tisti del opusa, ki ga še ne poznamo, vemo pa, da se nahaja v Splitu, Trogirju in morda še v drugih krajih Dalmacije, kjer je slikar preživel zadnjih 15 let življenja. Ker nič ne kaže, da bi takšna pobuda prišla iz prestolnice, bi jo morali izpostaviti Žirovci in takšen projekt tudi finančno podpreti. Kopačev opus si to zasluži in upam, da bo takšno predstavitev nekoč tudi dočakal. Se ne mudi, dobra dela imajo neomejen rok trajanja. Mi odhajamo, izbrane besede in slike bodo ostale.

Žiri, oktobra 2017

INTERVJU BOJAN GANTAR (1971), INŽENIR IN MENEDŽER, DIREKTOR ALPINE

Miha Naglič

Čevlje bomo proizvajali v Žireh, odgovorno do
okolja in ljudi

Bojan Gantar, direktor Alpine, službeni portret. / Foto: Arhiv Alpine

Gantarjev je na Žirovskem veliko, družina Gantarjevih iz Nove vasi je močno povezana z razvojem žirovskega čevljarstva. Vendar, kolikor mi je znano, ste vi iz neke druge veje tega priimka?

Da so Gantarji med začetniki čevljarstva in Alpine, mi je povedal mag. Viktor Žakelj ob nastopu moje funkcije. Drži, da sem jaz iz druge veje Gantarjev, ta izvira iz vasi Dole (nad Idrijo). Oče Ciril je bil rojen v naselju Idršek nad Žirovnico, na domačiji pri Graparju, mama Francka pa je Franconova iz Žirovskega Vrha. Če pa gledamo, kdo je pustil večji pečat v Alpini, je to zagotovo mamina veja sorodnikov, saj so številni vso delovno dobo delali v Alpini.

Kakšno je bilo vaše žirovsko otroštvo?

Lahko bi dejal, da je bilo moje otroštvo sila enostavno. Podobno kot so naši otroci danes odvisni od socialnih omrežij, smo bili tudi mi. A naša omrežja so bila drugačna. Niso bila digitalna, ni bilo Facebooka, Snapchata ali Instagrama. Naša socialna omrežja so bila analogna. Osnovna platforma je bilo nogometno ali košarkarsko igrišče, za tesnejšo povezavo in interakcijo pa nam je služila žoga. In ne boste verjeli, vse skupaj je delovalo brez mesečne naročnine. Kljub temu da v rokah nismo imeli drage mobilne naprave, smo vedno točno vedeli,

kje najdemo prijatelje. Vse skupaj je imelo le eno slabost, za »všeček« si se moral izkazati v živo. Ob vsem navedenem sem v šoli poskrbel še za »fantovske« ocene. To so tiste, ki omogočajo, da imaš v šoli in doma mir in tako dovolj časa za tiste aktivnosti, ki te res zanimajo.

Kakšna pa je bila vaša šolska pot? Vidim, da imate dve visokošolski diplomi: eno iz strojništva, drugo iz menedžmenta ...

Celotne šolske poti še ne morem opisati, saj namreč še vedno traja. Dokler se učimo, se razvijamo in z razvojem rastemo. Sem pa že v osnovni in srednji šoli poskrbel za to, da so mi ocene omogočale nadaljnjo izbiro in s tem tudi varno in zanesljivo prihodnost. Ko še nisi povsem suveren in nimaš potrebnih življenjskih izkušenj, se je prihodnosti dobro malo bati, tako se nanjo res dobro pripraviš. Sam sem zato veliko časa porabil tudi za branje in še danes zelo rad odprem kakšno knjigo.

Po osnovni šoli v Žireh sem šel po poklic strojnega tehnika v Škofjo Loko in po zaključku srednje šole uspešno opravil sprejemne izpite na Fakulteti za strojništvo.

Pred tem me je čakalo obvezno služenje vojaškega roka in takrat je nekaj časa kazalo, da bo moja šolska pot vseeno drugačna. Malo je manjkalo, pa bi se v življenju posvetil svojji

Ekipe NK Alpina, ki je v sezoni 1991/1992 nastopala v 2. SNL. Od leve proti desni stojijo: Franci Mlinar, Robert Križnar, Lojze Klemenčič, Tomaž Sojer, Tomaž Vehar, Drago Kramperšek, Simon Mravlje, Marko Kramperšek, Peter Cigale, Jože Vehar, Tone Velikajne. Od leve proti desni čepijo: Janez Ravnikar, Miha Treven, Aleš Gaber, Srečo Gaber, Bogdan Krvina, Bojan Gantar, Roland Kacin, Matej Albreht, Jože Oblak.

prvi ljubezni – športu. Tudi zaradi »spodbude« profesorja za mehaniko v četrtem letniku srednje šole, ki je ob spoznanju, da se bom vpisal na »Strojno«, dejal, da nikoli ne bom pravi strojnik. A da bi se lahko vpisal na Fakulteto za šport, bi moral tudi tam opraviti sprejemne izpite. Žal pa so se takrat že začeli krhati odnosi med republikami nekdanje Jugoslavije in me nadrejeni niso spustili iz vojašnice v Banjaluki na opravljanje sprejemnih izpitov v Ljubljano. Tako sem po prihodu domov vseeno odšel na Fakulteto za strojništvo, uspešno opravil prvi letnik in se odločil, da študij dokončam.

Prav zato so bili tudi moji prvi službeni izzivi povezani predvsem s strojništvom. Hitro se mu je pridružilo tudi vodenje projektov, manjših in nazadnje večjih timov. Pri tem so se pokazale določene vrzeli v mojem znanju, in prav to me je vodilo, da sem leta 2005 vpisal tudi študij menedžmenta na Poslovni šoli IEDC na Bledu. Ta mi je omogočil, da sem spoznal veliko menedžerjev iz različnih delov sveta, številne različne poglede na isti problem, predvsem pa povsem nove metode vodenja. In tako se je navsezadnje izkazalo, da je imel profesor za mehaniko v srednji šoli kar prav. Ob tem pa sam še vedno bolj kot obe formalni izobrazbi cenim vsa neformalna izobraževanja. Tista,

za katera ne prejmemo dokazila o opravljenih izpitih, pa kljub temu terjajo neprespane noči in puščajo brazgotine.

Pred prevzemom položaja direktorja Alpine vas širša žirovska javnost pravzaprav ni poznala. Poznali so vas seveda vaši žirovski sorodniki, sosedje, sošolci in drugi, sicer pa ne. Kje in kako ste torej živeli in kaj vse ste počeli po študiju oziroma pred aprilom 2016?

Upam si trditi, da je moje delovanje pred prihodom v Alpino poznala le žena. Pred aprilom 2016 sem vodil oziroma bil odgovoren za vodenje podjetij na štirih celinah in v številnih državah – v Sloveniji, Rusiji, na Poljskem, Hrvaškem, v Srbiji in BiH. Posebna izkušnja je zagotovo bila odgovornost za vodenje podjetja v Ekvadorju in Kolumbiji, saj sta za naše razumevanje poslov to še vedno precej eksotični deželi. Je pa res, da je včasih lahko tudi odgovornost za vodenje podjetja v ZDA, na Nizozemskem, v Združenem kraljestvu ali Nemčiji, sploh če gre za podjetja v procesu resnejšega prestrukturiranja, precej eksotična in pri vodenju sem si nabral izkušnje tudi v teh državah. Deloval sem v številnih industrijah, od avtomobilske, gradbeništva, HVAC (poenostavljeno: klimatizacija), električnega ročnega orodja do industrije dvokoles.

Vodstvo Skupine Alpina na enem izmed rednih četrtletnih sestankov – pred žirovsko tovarno. / Foto: Arhiv Alpine

Bistvena lekcija, ki so mi jo prinesle dosedanje izkušnje, je pomembnost znanja. Pomembno in potrebno je razumevanje proizvodov in poslovnih procesov ter znanje ekonomije. Vse navedeno pa nam prav nič ne pomaga, če na primer v Ekvador, Rusijo ali pa na Nizozemsko ne prideš s spoštljivim odnosom do zaposlenih ter njihove kulture in če sodelavcev ne znaš motivirati, da delajo tisto, kar najbolje znajo. Večina mojih izkušenj je povezanih s podjetji v procesu prestrukturiranja in v takšnih specifičnih okoliščinah je treba zaposlene motivirati, da ekipi in podjetju prispevajo še več, kot sami verjamemo, da lahko.

Kako je nanese, da ste bili aprila 2016 za direktorja Alpine izbrani prav vi? Gotovo ni zgolj naključje ...

Zagotovo ni naključje. Včasih se mi zdi, kot da sem si zadnjih dvajset let pridobival izkušnje ter se pripravljaj za vodenje podjetja, kakršno je Alpina. Zaradi vseh pridobljenih izkušenj me v Alpini nobena poslovna situacija ne preseneti resneje.

O tem, kaj naj bi se v Alpini dogajalo, sem okvirno izvedel šele dan po protestu, ki je potekal pred Alpino 2. marca 2016. Tisti čas sem bil dolgo službeno v Rusiji in dogodkov nisem poznal. Omenila mi jih je žena. Sam pa sem si potem še isti dan v medijih prebral poročila o dogajanju in komaj verjel, da je kaj takšnega v današnjih časih sploh še mogoče. Prebranemu je sledila tudi prva noč, ko mi Alpina ni dala spati. Takrat se mi še sanjalo ni, da bom čez dober mesec na čelu Alpine, sem pa zelo dolgo razmišljal o tem, kaj žene tedanjo direktorico podjetja, da ravna tako nespametno.

Tik pred svojim imenovanjem sem zaključeval projekt uspešnega prestrukturiranja Trima na Dolenjskem, in glede na to, da smo imeli z novimi lastniki različne poglede na nadaljnji razvoj podjetja, smo se tudi nekoliko razhajali. Potem me je poklical takratni predsednik nadzornega sveta Trima, ki je bil zaposlen na DUTB in je danes tudi predsednik NS Alpine, in me vprašal, ali bi me zanimalo vodenje Alpine. Novi lastniki Trima so sicer želeli, da bi z njimi

še naprej sodeloval v nekakšni svetovalni vlogi, a mi je bil ponujen izziv v Alpini prevelik, da bi se mu odpovedal.

Je pa to pomenilo, da sem, kot že nekajkrat pred tem, mirno in varno barko na Dolenjskem zamenjal za novo razburkano in takrat celo pregreto situacijo v Žireh. Kmalu po prevzemu dolžnosti v Alpini me je obiskal direktor enega od žirovskih podjetij in mi ob slovesu dejal, da Alpino lahko reši samo čarovnik. Danes lahko z veseljem rečem, da skupaj z zaposlenimi kar dobro čaramo.

Ko sem leta 1997 odšel v Idrijo, potrkal na vrata kadrovske službe tako v Kolektorju kot v Rotomatiki in povedal, da iščem službo, sem imel ob tem samo eno pravilo – da nikoli ne bom delal v Žireh. Prepričan sem namreč bil, da mi to ne bi omogočilo samosvojega razvoja kariere. Danes, po dvajsetih letih, lahko rečem, da sem v Žiri prišel ustrezno usposobljen za izziv, ki mi je bil ponujen. Zarečeni kruh mi povsem »paše«.

Po osnovni stroki ste inženir strojništva. Zato bi bolj sodili v podjetje, kakršno je žirovski Poclairn Hydraulics. Tako pa ste se znašli med čevljarji. Kako se počutite v njihovi družbi?

Med čevljarji se odlično počutim. Bistveno pomembneje pa je, da bi se tudi oni dobro počutili v moji družbi, in zato se trudim in k temu stremim. Ob tem pa znanje strojništva vedno pomaga. Tudi zato lažje razumem izdelke, ki jih ustvarjamo, in se z zaposlenimi o njih kompetentno pogovarjam in jim pomagam pri odločanju.

Prepričan sem, da je pomembno, da se zavedamo svojih omejitev. Jaz se jih. Alpina ob več kot 1400 čevljarjih zagotovo ni potrebovala še enega. Moj prispevek je drugačen. To so znanja in izkušnje iz podobnih poslovnih situacij, s kakršno se sooča Alpina. O vsem, kar je povezano izključno s čevlji, me podučijo sodelavci, in tako sem deloval tudi, ko sem delal v drugih industrijskih panogah. Nikakor pa sam ne testiram novih modelov čevljev, kot je to počel eden izmed nekdanjih direktorjev

v Alpini. Zavedam se, da o primernosti čevlja lahko odločajo zgolj strokovnjaki, jaz pa za takšne odločitve nikakor nisem kompetenten. Poleg tega je bila Alpina zadnjih deset let v položaju, ko direktorji ne bi smeli niti čutiti, da jih čevelj žuli! Poslovni problemi so bili namreč preveliki in ti bi jih morali žuliti.

Žirovce najbolj zanima, kaj se je z Alpino dogajalo v zadnjih desetih letih, kdo je za to kriv, bo kdo odgovarjal ... Na ta vprašanja smo skušali odgovoriti v knjigi Atentat na Alpino (2016), a nam je to uspelo le delno. Vi gotovo veste še kaj več, kot je v tej knjigi ...

Zadnjih deset let Alpine vidim kot čisto poslovno in tudi socialno katastrofo. Kar se je pripetilo v Žireh, se ne bi smelo dogajati in morali bi obstajati mehanizmi, ki bi takšno izčrpavanje preprečevali. V podjetje več kot dvajset let ni bilo nobenih vlaganj v novo tehnologijo, bistveno premajhna so bila vlaganja v marketing in ni bilo sistematičnega razvoja zaposlenih. Ob prihodu v Alpino sem vso razpoložljivo dokumentacijo o spornih ravnanjih predal organom pregona. Na osnovi teh dokumentov ter nekaterih drugih, podobnih primerov, v katere naj bi bili vključeni isti akterji, potekajo predkazenski postopki. Verjamem, da bodo povzročitelji odgovarjali za sporna dejanja.

Ste se kdaj srečali ali bili kakor koli v stiku z direktorji Alpine v njenem najbolj kritičnem obdobju, 2006–2016: Matjaž Lenassi, Matjaž Delopst, Barbara Vtič Vraničar. Kako ocenjujete njihovo delo?

Kakšnega konkretnega stika s predhodniki nisem imel in tudi ne čutim potrebe po tem. O njihovem delu pričajo njihovi rezultati, tako pač je v menedžmentu. Rezultati v celotnem izpostavljenem obdobju so bili slabi, in ne samo to, v letu 2016 smo bili zato primorani realizirati dodatne, večmilijonske bilančne odpise. So pa po mojem mnenju vzgibi za neakovostno delo različni, nekateri od predhodnikov enostavno niso imeli potrebnega znanja in izkušenj, nekateri pa so imeli drugačne ideje, kako iz podjetja čim več potegniti.

Zdi se, da je ključno oziroma najbolj problematično vlogo v ravnanju z Alpino v minulem desetletju odigrala oseba z imenom Branko Podpečan. Ga poznate, veste kaj več o njegovih poslih?

Branka Podpečana sem spoznal, saj med njim oziroma družbami v njegovi lasti ter Alpino še vedno ostaja nekaj poslovnih povezav in neresenih vprašanj. O njegovih drugih poslih sem slišal samo iz medijev. Alpini pa se on preprosto ne bi smel zgoditi!

Zanimiva je vaša trditev, ki ste jo razložili na Glasovi preji o Alpini v žirovski kinodvorani 30. 3. 2017: da »je Alpina že štirikrat plačala samo sebe«. Prosim, da to spoznanje razložite še najinim bralcem, ki vas takrat niso poslušali.

Alpino so postavili naši stari starši in naši starši ter jo tako plačali prvič – s svojimi žulji. V postopku privatizacije, ki je potekala leta 2006, so novi lastniki Alpino zadolžili in tako so podjetje drugič začeli odplačevati zaposleni, in vse to na škodo nadaljnjega razvoja podjetja in blagovne znamke. Danes vsi vemo, da se račun ni izšel. Ko so komercialne banke prenesle svoje slabe terjatve, med katerimi je bil tudi dolg Alpine, na DUTB, je v njeno last prešlo tudi podjetje. Komercialne banke so zaradi številnih slabih kreditov potrebovale večmilijardno dokapitalizacijo, ki jo je izpeljala država oziroma smo jo plačali davkoplačevalci, med njimi tudi zaposleni v Alpini, in tako so slednji svoje podjetje spet plačali – tretjič. Alpina, žilava kot je, zdaj še četrtič plačuje samo sebe, ko plačuje obveznosti do DUTB ...

Zakaj mora dolgove plačevati Alpina, ko pa se ve, da so jih naredili njeni lastniki, skriti za firmo Alpina Holding, d. d., Ljubljana? In še eno naivno vprašanje: kako je mogoče, da je DUTB lastnica Alpine, ko pa je sploh ni kupila oziroma plačala?

Gre za povsem ustaljen model sanacije slabih kreditov. Ti so se v Sloveniji nakopičili v komercialnih bankah predvsem v procesu lastninjenja podjetij, na svetovni ravni pa so

pospešek dobili zaradi zadnje gospodarske krize. Model predvideva, da se slabi krediti, s tem pa tudi lastništvo podjetja, prenesejo iz komercialnih bank v t. i. slabo banko. Kar v teh procesih pogrešam, je proces, ki bi moral slediti prenosu slabih terjatev, to je učinkovito prestrukturiranje podjetij. Tam, kjer ima podjetje tržno zanimiv proizvod, potrebno znanje v zaposlenih ter ustrezno tržno prisotnost, bi moral novi lastnik napeti vse sile in podjetju zagotoviti priložnost za uspeh. Ti procesi po mojem mnenju potekajo prepočasi. Če poenostavim: razdolževanje podjetij s potencialom nadaljnjega razvoja, vendar s slabimi krediti, bi moralo biti izpeljano hitreje, kot to poteka danes v Sloveniji. V Alpini smo k sreči na dobri poti.

Kaj se v Alpini in z njo dogaja danes? Nam lahko izpostavite nekaj poudarkov?

Najpomembnejše je, da se v Alpini ponovno ukvarjamo z našo primarno dejavnostjo – s čevlji. To je bistvena sprememba, ki smo jo dosegli.

Če se ozremo na naše poslovanje – sledimo načrtu prestrukturiranja, ki smo ga nadzornemu svetu predstavili v sredini leta 2016. V bilancah za 2016 smo realizirali za več milijonov evrov odpisov iz naslova slabih terjatev ter starih zalog, oboje je posledica negospodarnega ravnanja v zadnjih desetih letih. Tako je leto 2017 postavljeno na povsem nove osnove. Trenutne napovedi poslovanja kažejo, da bomo v letošnjem letu v matični družbi dosegli osemodstotno rast prodaje glede na lansko leto ter več kot desetodstotno rast prodaje v Skupini Alpina. Rezultat iz poslovanja pred amortizacijo in odpisi (EBITDA) bo za matično družbo znašal 3,2 mio EUR ob 47 mio EUR prihodkov in za Skupino Alpina skoraj 5 mio EUR ob 58 mio EUR prihodkov.

V prvih šestih mesecih letošnjega leta smo rezultate poslovanja izboljšali za 1,5 mio EUR. To je resnično velika sprememba. K bistvenemu izboljšanju poslovanja so prispevali praktično vsi poslovni procesi in vsi zaposleni. Lahko so ponosni, da so ga uspeli realizirati v tako kratkem času.

Vzporedno s poslovnim prestrukturiranjem pa poteka tudi finančno prestrukturiranje.

Z bankami upnicami smo se že ob koncu leta 2016 začeli dogovarjati za odpis oziroma konverzijo dela kreditov in verjamem, da bo do konca leta 2017 proces zaključen. Na osnovi uspešno izpeljanega poslovnega in finančnega prestrukturiranja bo Alpina delovala na povsem novih temeljih. Omogočeno bo bistveno povečano vlaganje v investicije, razvoj, nove izdelke, marketing in predvsem v zaposlene. Alpino bomo postavili tja, kjer ji je mesto – prav v vrh obutvene industrije.

Je mogoče že zdaj (poleti 2017) reči kaj natančnega o tem, kaj bo z Alpino čez tri, pet ali deset let?

Alpina se bo vrnila na stara pota, tja, kjer je že bila pred procesom lastninjenja. Ponovno bo postala progresivno, inovativno, razvojno naravnano podjetje, z močno blagovno znamko, kakovostnimi izdelki in novo dinamiko razvoja. To bo podjetje, v katerem bodo zaposleni zadovoljni in ponosni delavci. Ne pozabimo, v Sloveniji ni več veliko podjetij, ki bi lastno znanje in lastne izdelke prodajala pod lastno blagovno znamko, in to je velika konkurenčna prednost.

Koliko znaša aktualni dolg Alpine?

Trenutni dolg Skupine znaša dobrih 34 mio EUR, od tega pride na matično družbo 26 mio EUR. Kot sem že omenil, smo z bankami upnicami v zaključni fazi dogovora o finančnem prestrukturiranju.

Večino Žirovcev prej ko slej zanima dolgoročno vprašanje lastništva Alpine. Kako ga vidite vi?

Dejstvo je, da DUTB ni dolgoročni strateški lastnik. Z bodočim lastništvom Alpine se pravzaprav ne obremenjujem. Menim namreč, da je vse v naših rokah – v rokah zaposlenih. Podjetje moramo prestrukturirati tako, da mu maksimiramo vrednost. S tem od potencialnega nakupa odženemo špekulante, ki ob trenutni poplavi denarja na trgu iščejo lahke, poceni tarče, in takšni lastniki za Alpino ne bi bili primerni. Z uspešnim prestrukturiranjem

Ambasador Alpine Viki Grošelj med ogledom proizvodnje čevljev v Žireh. / Foto: Arhiv Alpine

Direktor Bojan Gantar s sodelavci in alpinistom Vikijem Grošljem na enem od pohodov »70 kilometrov po Sloveniji«. / Foto: Arhiv Alpine

Alpinist Davo Karničar s čevljem Alpine v času priprav na ekstremni podvig – smučanje s K2, 2017. / Foto: Arhiv Alpine

Bojan Gantar teče na maratonu Jungfrau v Švici, 2013. Slika je posneta tik pred ciljem na višini 2300 m, v ozadju je znameniti Eiger.

bomo Alpini postavili visoko ceno in tako bo tisti, ki bo v podjetje vstopal, dobro razmislil, kako oplemenititi svoj vložek, in verjamem, da zato z lastnino tudi skrbno ravnal. Je pa sicer dosedanja pot Alpine, vsaj v slovenskem merilu, tudi primer skrajno slabega lastninjenja, in prepričan sem, da tudi zato že sama po sebi pomembno opozorilo tistim, ki odločajo, da se kaj takega ne sme več ponoviti, ne samo Alpini, ampak nikjer v Sloveniji.

Se že kaj ve, kdaj bo DUTB sprožila postopek prodaje Alpine? Kaj bi glede tega svetovali DUTB – da se ne ponovi že znana zgodba tudi z morebitnim novim lastnikom, ki lahko pride le zato, da ponovno izčrpava Alpino?

Prepričan sem, da bo DUTB počakala, da podjetje v celoti prestrukturiramo, in se šele za tem lotila prodajnega postopka. Verjamem, da ne pred letom 2019. Poleg Alpinine izkušnje z lastninjenjem imam izkušnje tudi iz treh prodajnih procesov podjetij, ki so doživela proces prestrukturiranja. Verjamem, da bomo vse te izkušnje znali združiti Alpini v prid.

Kakšen bi bil po vašem najboljši dolgoročni lastnik Alpine? Je kakšna možnost, da Alpina spet postane žirovska lastnina, kot lastnina zaposlenih? Podobno kot v primerih delniških družb Etiketa tiskarna in M Sora ...

Za zdaj ne vidim ustreznega dolgoročnega lastnika Alpine. Prvi pogoj je, da mora razumeti celotno zgradbo in specifični model poslovanja Alpine. Da torej Alpina potrebuje in mora izkoriščati sinergije med maloprodajo, športom in modo ter hkrati vlagati tako v blagovno znamko kot, če poenostavim, v proizvodnjo. Takšno konstelacijo sodobni poslovni modeli težko priznavajo – organizacija je kompleksna za vodenje, hkrati pa je prav takšna tudi nujno potrebna za preživetje podjetja, kot je Alpina. Vse navedeno bo moral novi lastnik razumeti in sprejeti.

Menim, da je treba biti previden tudi pri danes popularnih oblikah lastninjenja podjetij. Tako kot smo sprva poveličevali privatizacijo z menedžerskimi odkupi ter sorodnimi modeli

privatizacije in se opekli, tudi zdaj popularni modeli privatizacije od zaposlenih prinašajo kar nekaj pasti. Mogoče naj opozorim samo na problem t. i. samozadostnosti. Ta je namreč zelo pogost. Trg in svet sta danes globalna in takšen mora biti tudi naš pristop pri iskanju najboljših rešitev za nadaljnji razvoj podjetja, in to neodvisno od tega, kdo je lastnik. Tu pa ni prostora za samozadostnost.

Zanima nas tudi vprašanje blagovnih znamk Alpine. Bi se lahko obdržale blagovne znamke Alpina za vse tri ključne programe – šport, modo, trgovino? Imate strategije po posameznih področjih? Ti programi ostajajo profitne enote znotraj Alpine ali pa je kakšna druga rešitev?

Celo obratno, v blagovno znamko se ni vlagalo več kot deset let, zato imamo tu veliko priložnost za njeno krepitev! Alpina po mojem prepričanju potrebuje vse tri programe. Naši konkurenti športnega programa danes iščejo načine, s katerimi bi se razbremenili svoje odvisnosti od zime. Alpina v veliki meri to razbremenitev že ima, seveda pa tudi mi vstopamo v nove tržne niše. Strategijo razvoja vseh treh divizij bomo pripravili do konca leta 2017. To sovпада z zaključkom procesov prestrukturiranja. Seveda pa že zdaj spremljamo poslovanje in dobičkonosnost posamezne divizije in temu prilagajamo tudi ukrepe prestrukturiranja.

Kako tudi v modni obutvi dvigniti blagovno znamko v višji cenovni razred? Tako da bi bila širše in mednarodno prepoznavna, kar je Alpini že pred leti uspelo s čevlji za smučarski tek ...

Tu nimam enega samega odgovora. Dejstvo je, da je Alpinina modna obutev kakovostna in udobna. S krepitvijo lastne blagovne znamke lahko veliko naredimo na slovenskem trgu in trgih nekdanje Jugoslavije in za to si tudi zelo prizadevamo. Na drugi strani nam kakovost priznavajo na nemškem in ruskem trgu in na teh trgih se bomo še okrepili oziroma se že krepimo. Smo pa letos presenečeni ugotovili, da je z dobrim usnjenim čevljem mogoče vstopiti

tudi na tako zahteven trg, kot je italijanski. Če torej poenostavim: s kakovostnim izdelkom in dobro kolekcijo lahko nastopamo kjer koli. In če dodam. Z omembo Alp v nazivu blagovne znamke lahko danes kjer koli v svetu prodaja kar koli – vse je samo vprašanje sredstev ter poslovnega fokusa.

In ne nazadnje: zanima nas usoda programa alpskih smučarskih čevljev – pancerjev – ki so bili nekoč ponos Alpine? Vemo, da je proizvodnja premajhna, da je svetovno tržišče omejeno in se še zmanjšuje ...

Tudi pri programu smučarskih čevljev smo že to leto naredili velik korak naprej. Razvili smo nov model smučarskega čevlja za izposojajo za ameriško tržišče in z njegovo prodajo smo zelo zadovoljni. Razvijamo otroški model smučarskega čevlja za isti tržni segment. Pripravljamo nov ženski smučarski čevlj. Z dolgoletnim švicarskim partnerjem Heierlingom razvijamo nov t. i. *high end* smučarski čevlj, predvsem za kitajsko tržišče. To se bo zagotovo odprlo zaradi zimskih olimpijskih iger, ki bodo tam leta 2022. In ne nazadnje, z dolgoletnim švicarskim oziroma globalnim

partnerjem Intersport smo se dogovorili za proizvodnjo vseh njihovih modelov smučarskega čevlja, kar je zagotovo pomembno tudi za zasedenost naših kapacitet. Vse navedeno nam je v tem segmentu prineslo okrog 40-odstotno rast naročil in takšni skoki so še mogoči. Če sem že omenil Kitajsko, je zagotovo pomembno opozoriti tudi na druge nove potencialne trge, ki so v vzponu in po katerih se Alpina v preteklosti ni ozirala. Tudi tu se nam ponuja priložnost.

High end smučarski čevlj? Razumem ,high' in ,end', obojega v tej povezavi pa ne ...

High end čevlj pomeni visoko kakovosten in tudi visoko cenovno pozicioniran izdelek.

Bog daj, da bi vam uspel! Midva pa nadaljujva. Vsi, ki smo bili v petek, 19. maja 2017, povabljeni na osrednjo prireditev ob 70-letnici Alpine, smo bili prijetno presenečeni. Zgodilo se je kar v tovarniškem prostoru, povabili ste vse zaposlene in ne le posebnih in elitnih gostov ... Govori, modna revija, ravno prav jedalnice in pijače, pihalna godba Alpine, tudi sama že 70-letna, je igrala virtuožno kot že

Tekači Alpine: direktor Bojan Gantar (četrti z leve v prvi vrsti) s sodelavci na malem kraškem maratonu. / Foto: Arhiv Alpine

Finalistke Miss Slovenije 2017 na vrhu Triglava v čevljih Alpine. / Foto: Arhiv Alpine

Glasova preja ob 70-letnici Alpine v Žireh, 30. 3. 2017. Na odru kinodvorane (z leve) gostje preje Bojan Starman, Petra Majdič, Bojan Gantar in voditelj Miha Naglič. / Foto: Primož Pičulin, Gorenjski glas

Direktor Bojan Gantar v družbi finalistk za izbor Miss Slovenije 2017 – srečanje v Alpini. / Foto: Arhiv Alpine

Gašper Eniko v družbi finalistk Miss Slovenije 2017 – srečanje v Alpini in priprave na vzpon na Triglav 2017. / Foto: Arhiv Alpine

dolgo ne ... Kako ste to posrečeno srečanje doživeli vi?

Če sem iskren, sem bil najprej predvsem izjemno ponosen na svoje mlade sodelavce iz marketinga in tudi vse druge sodelavce, ki so prispevali k organizaciji tega dogodka. Z minimalnim proračunom in ob obilici drugih nujnih nalog so pripravili prireditev, ki je Alpini lahko v ponos. Bil sem zadovoljen, da so zaposleni razumeli, da je prireditev namenjena predvsem njim in da so na njej resnično uživali in bili z njo v celoti zadovoljni. Ampak na koncu, podlaga za zadovoljstvo so bili predvsem rezultati poslovanja, ki so po prvem četrtletju že kazali, da Alpina ima prihodnost, in si tako lahko dovolimo in privoščimo res lep večer.

Med gosti sem videl tudi gospoda Imreja Balogha, glavnega izvršnega direktorja DUTB, ki je lastnik Alpine. Bog ve, kako je to srečanje doživel on? Glede na to, da je njegova naloga Alpino malo pozdraviti, lepo napraviti in čim dražje prodati ...

Mislím, da je predvsem gospod Balogh lahko zadovoljen s tem, kako se zgodba Alpine nadaljuje po tistem, kar se je dogajalo v Žireh v začetku lanskega leta. Vloge DUTB pa sam ne razumem tako, kot ste jo prikazali v vprašanju. Kot sem že poudaril, ceno podjetja bomo postavili zaposleni z učinkovitim procesom prestrukturiranja.

Najvišji gost vaše jubilejne prireditve je bil dr. Milan Brglez, predsednik Državnega zbora RS. Domnevam, da predvsem oziroma tudi zato, ker je vaš svak?

Na prireditev smo povabili kar nekaj politikov, predvsem tiste, ki so tako ali drugače povezani z lokalnim okoljem. Veseli me, da se je odzvalo nekaj levih in nekaj desnih, ker kot pravi žirovski župan, mag. Janez Žakelj – v Alpini delamo leve in desne čevlje in jih bomo tudi v prihodnje. Verjamem, da je k udeležbi dr. Brgleza na prireditvi nekaj prispevalo tudi dejstvo, da je moj svak.

Če prav vem, sta bila v Alpini zaposlena oba vaša starša, njena običajna delavca, kot toliko drugih Žirovcev. Zdaj pa imata sina na čelu Alpine, za zeta pa enega od predsednikov države. Sta se zato kaj »prevzela«?

Mama je res vse življenje šivala čevlje v Alpini. Šele zdaj, ko obiskujem naša podjetja v BiH in na Kitajskem, kjer poteka šivanje zgornjih delov čevljev, se končno zavedam, kako zahtevno delo je to, in znam to tudi ustrezno ceniti. Oče ni nikoli delal v Alpini, večji del svoje delovne dobe je bil rudar v Rudniku živega srebra v Idriji. Mislím, da se nista prevzela. Saj veste, kakšni smo starši, bolje, da nas malo skrbi, da ne bi naši otroci kaj »zavozili«, kot pa da bi bili nekritično in pretirano ponosni. Na obeh izpostavljenih delovnih mestih je precej možnosti, da se kaj »zavozi«, torej bo ponos najbrž še malo počakal.

Kako živite, kadar ne služite Alpini? Videl sem vas teči po dolini Žirovnice, v reviji Polet pa ste povedali, da ste bili v mladosti »zaljubljeni« v nogomet ...

Izzivi, kakršen je Alpina, terjajo celega človeka, in na ta način delujem že celo kariero. Projektu, ki ga prevzamem, se v celoti posvetim in sem zelo osredotočen, saj brez tega ne more biti uspeha. Mi pa šport, kot rečeno, že od nekdaj veliko pomeni. V mladosti je bil to res nogomet. Danes v njem vidim mnogo vzporednic s poslovanjem. Pri obeh je potrebna strategija, taktika, tehnika, vztrajnost, dobra pripravljenost, timski duh in pri obeh je zelo pomemben fair play. Na nek način sem tako še vedno nogometaš.

Pozneje sem zaradi ohranjanja zdravja začel tudi kolesariti in teči. Kmalu pa sem se zaradi pomanjkanja časa osredotočil le na tek. Ta mi pomeni sprostitev, krepitev fizičnih in psihičnih sposobnosti in včasih tudi kakšen pobeg v neznanu. In vedno je tek tudi čas za razmislek o tem, kako rešiti kakšno težavo in kako naprej. Včasih se pred tekom zdi kakšen problem nerešljiv, med tekom pa se sprožijo miselni procesi, ki še tako veliko zagato zrelativizirajo.

Seveda pa se vedno trudim posvečati čas tudi družini.

Kako vam je uspel vseslovenski pohodniški izziv ob vaši 70-letnici: »70 kilometrov po Sloveniji z alpinistom in himalajcem Vikijem Grošljem«? Lepa zamisel.

Izziv je odlično uspel! Sedmih pohodov po različnih koncih Slovenije se je udeležilo okrog 600 pohodnikov. Alpina ima kar nekaj zvestih podpornikov. Z nekaterimi, kot je Viki Grošelj, kujemo še kar nekaj novih skupnih projektov. Lahko rečem, da smo se z Vikijem zelo dobro ujeli in da mogoče tudi na tem področju kažemo, da sta sodelovanje in skupen uspeh v Sloveniji mogoča.

Vidim, da skušate ponovno oživiti čevlje, s katerimi so žirovski čevljarji in Alpina zasloveli – z žirovskimi gojzarji. Vaš novi gojzar Ladakh classic združuje »retro« izgled s sodobno tehnologijo izdelave. Kako mu kaže?

Kot pri programu smučarskih čevljev smo kar nekaj novih projektov zagnali tudi v *out-door* oziroma treking programu. V naslednjem letu stopamo na trg s povsem novo kolekcijo treking obutve, t. i. segment *city walk* in *light hiking*. Na eni strani res krepimo tradicijo, takšen primer je Ladakh, na drugi pa razvijamo moderen dizajn in nove prodajne segmente. Vse navedeno bo omogočilo uspešno nadaljnjo rast tega segmenta obutve. Da bi še okrepili svoj tržni položaj predvsem na slovenskem trgu in trgih nekdanje Jugoslavije, se povezujemo z Vikijem Grošljem, Petro Majdič, Davom Karničarjem in drugimi. V sodelovanju z LTO Bohinj in GRS Bohinj smo letos tržišču ponudili tudi prvi model čevlja s slovenskim nazivom – Bohinj. Na domačem tržišču smo že zdaj zelo močan igralec in je zato večjo rast prodaje težko pričakovati. Zato pa smo okrepili dejavnosti za vstop na nove trge. Tu ciljamo predvsem na zahodno Evropo. Uspel nam je že vstop na tržišče Velike Britanije, in sicer v niši ogrevanega lovskega čevlja. Pri osvajanju drugih novih trgov bomo prav tako ubrali podoben pristop in torej iskali predvsem nove tržne niše.

Gre Alpina v korak s časom tudi tehnološko? Nedavno sem prebral tole: »3D tiskalniki

so se pocenili. Z 18.000 dolarjev na 400 dolarjev v desetih letih. Hkrati so stokrat hitrejši. Vsi večji izdelovalci čevljev so jih že nabavili.« In še: »Ob koncu tega leta bodo nekateri pametni telefoni imeli možnost 3D skeniranja. Lahko boste poskenirali stopala in natisnili popoln čevlj.« Teh dveh trditev, prebranih sredi pasjih dni 2017, ne bi jemal zares, če tega ne bi izjavil Dieter Zetsche, prvi mož Mercedesesa ... So vas v Alpini taki pogledi že dosegli?

Te tehnologije poznamo. 3D tisk (printanje) danes omogoča, da si natiskamo stanovanjski »objekt«, vendar to še ne pomeni, da si bomo v prihodnje bivališča vsi tiskali. Vzrokov, zakaj si nekdo hišo sezida, drugi postavi leseno, tretji pa si jo natisne iz umetnih materialov, je ogromno in vedno, oziroma vse bolj, bo to posameznikova individualna izbira.

Alpina se bo osredotočila v nišne tržne segmente in izkoriščala moč blagovne znamke na trgih, na katerih smo že prisotni. Danes so velike blagovne znamke preveč agresivne in zato ponudijo premalo. Blagovna znamka potrošniku ne sme vladati, pač pa mu mora služiti, in tu vidim priložnost za blagovne znamke, ki znajo trgu ponuditi nove rešitve. Alpina bo takšna blagovna znamka.

Evropska proizvodnja se spet krepi in tudi nekateri obutveni velikani, med njimi Adidas, krepijo svojo proizvodnjo v Evropi. Alpina ima koncept proizvodnje dobro postavljen, zato za zdaj ni treba razmišljati o spremembah proizvodnih lokacij. Moramo pa seveda tehnološko obnoviti strojni park na vseh lokacijah in tega smo se že lotili. Konec koncev bomo že v letu 2017 v Skupino investirali 2,1 mio EUR. V tehnološkem smislu moramo najprej nadoknaditi izgubljenih 20 let, hkrati pa se oziramo po tem, kaj sodobne tehnologije omogočajo danes. Nekaj v smeri, o kateri govoriva, bo zagotovo prinesel novi »boot fitting center«, ki bo zaživel v naši trgovini v BTC v Ljubljani. Tudi ta projekt bo realiziran skupaj s Heierlingom in bo omogočal povsem individualne rešitve, prilagojene posameznemu kupcu, in to v celotnem segmentu športne obutve.

70 let Alpine, pečat

Bi si upali napovedati, ali bomo v Žireh sredi tega stoletja, okrog leta 2050, še proizvajali čevlje?

Ne vidim razloga, zakaj leta 2050 čevljev ne bi proizvajali v Žireh. Sem pa prepričan, da čevljev ne bomo vozili v Evropo na primer iz Kitajske. Čevlje v Aziji bomo proizvajali za potrebe azijskih trgov, ne pa za potrebe evropskih. Problem bo torej postala cena transporta, in ne cena proizvodnje. Ali drugače: razumljivo je, da banane vozimo iz Ekvadorja, ker v Sloveniji in Evropi slabo uspevajo. Nerazumljivo pa je, da vozimo iz Brazilije jabolka, ki rastejo na vsakem našem vrtu, in prav na tej točki bo v prihodnosti prišlo do spremembe. Ko bosta transport in delo dobila realno ceno na globalni ravni – te danes marsikje nimata – bo do ljudi etična in do okolja čista proizvodnja dobila mesto dobesedno povsod. Mogoče se še spomnimo, v času socializma so delo pripeljali tja, kjer so bili delavci. Za današnje čase je to malo zastarelo razmišljanje,

Nov Alpinin planinski čevelj, prvič s slovenskim imenom Bohinj.

zato ga prilagodimo. Pripeljali bomo industrijo tja, kjer je potrošnik. To pa gre bolje v uho tudi t. i. kapitalističnim tržnim modelom. Jasno je namreč, da čezmerno onesnaževanje Zemlje z nepotrebni transporti in spornimi proizvodnimi metodami ne omogoča dolgoročnega preživetja tega planeta. Brez njega in njegovih naravnih virov pa ustvarjanje dobičkov tako ali tako ni mogoče. Sam sem prepričan, da je globalizacija nekaj zelo pozitivnega. A ne takšna, kot jo dojemamo danes. Globalizacija pomeni, da je »svet raven« in zato ne more delovati tako, da na nekem delu sveta slabo plačani delavci v slabih razmerah čezmerno onesnažujejo okolje in delajo za to, da nekdo na drugem koncu sveta živi v stekleni palači. Pot do spremembe bo dolga, ampak leta 2050 bo že vidna.

Da, čevlje bomo proizvajali v Žireh. Proizvajali jih bomo odgovorno do okolja in ljudi, in to bo ključna sprememba, ki bo zajela ves svet. Mogoče razmišljam nekoliko idealistično, a sem o tem prepričan. Zаметki takšne prihodnosti se že kažejo.

Spoštovani direktor in dragi rojak, hvala za te izčrpne in spodbudne odgovore. Optimizem ni pomemben le za Alpino, ampak tudi za vse, ki živimo v njeni bližini in nam ni vseeno, kaj bo z njo. Skleniva s pozdravom vašega očeta, ki je bil idrijski knap: Srečno!

Pogovarjala sva se avgusta 2017.

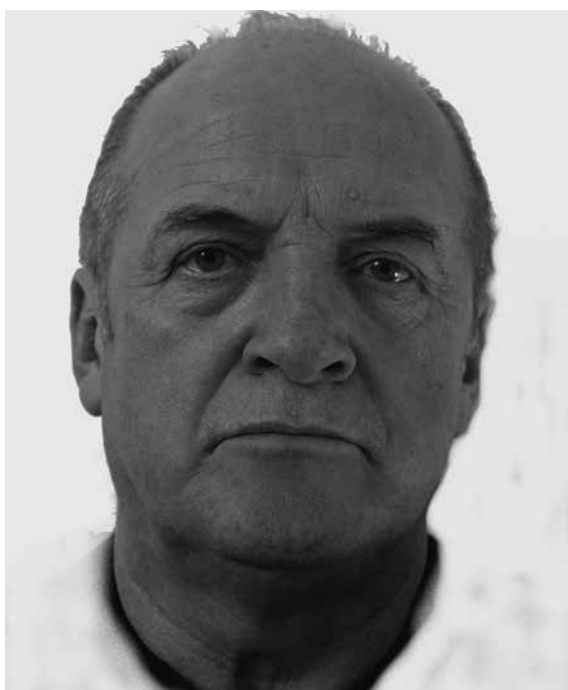
INTERVJU STANE KOSMAČ (1950), AKADEMSKI SLIKAR, OBLIKOVALEC IN UČITELJ

Miha Naglič

Ne, ne navdaja me občutek izpolnjenosti. Imam še nekaj načrtov ...

Najin prijatelj Dane Vehar pravi, da je treba, če se za nekega človeka zanimaš, najprej pogledati v njegov rod. Zlasti v primeru, ko se ženiš. Pa obudiva najprej spomin na tvoje

starše. Ata Mirko Kosmač je bil Kokljev z Ledinice, mama Julka (roj. Kavčič) pa Mrovčova iz Stare vasi. Kosmači in Kavčiči ...

Ata je bil prvorojenec, za njim je prijokalo na svet še enajst otrok, šest deklet, najstarejša med njimi je še kot majhen otrok umrla za davico, in pet fantov. Za tisti čas tipična in številčna kmečka družina. Kot najstarejši otrok je imel poleg kmečkega dela, ki ga na kmetiji ni nikoli primanjkovalo, še dodatne obveznosti, saj je moral biti za varuha mlajšim sestram in bratom. Bil je priden za delo in tudi učenje. V osnovni šoli je bil odličnjak. Ne vem natančno, zakaj, toda odločil se je, da se bo izučil za čevljarja. Tik pred vojno je skupina čevljarjev, v kateri je bil tudi ata, ustanovila Čizmarsko zadrugo. Med vojno se je pridružil partizanskemu gibanju in v partizanskih delavnicah izdeloval obutev, po vpadu domobrancev iz Rovt v Žiri je bil skupaj s še nekaterimi čevljarji ujet. Za en mesec so ga zaprli v kletne prostore župnišča v Rovtah, kjer so domobranci imeli zapore, nato so ga odpeljali v Ljubljanske mestne zapore, kjer je bil zaprt tri mesece, od tam pa odpeljan v Nemčijo na Bavarsko. Tam je do konca vojne izdeloval vojaško obutev pri mogočnem kmetu, ki je imel tudi veliko čevljarstvo delavnico s približno štiridesetimi »zaposlenimi«. Vsi »zaposleni« so namreč bili ujetniki z različnih koncev Evrope in izučeni čevljarji. Imel je res srečo, saj se je svojemu poklicu lahko zahvalil, da ni končal v kakšnem koncentracijskem taborišču. Po vojni je sodeloval pri ustanavljanju Alpine, ki je kmalu za tem ustanovila čevljarstvo šolo. V njej je bil do upokojitve učitelj praktičnega pouka in kakšno leto celo ravnatelj šole.

Mama Julka pa je bila Mrovcova iz takrat Stare vasi. Bila je druga najmlajša, vseh otrok pa je bilo trinajst. Njen oče je bil kmet in čevljarji mojster s svojo delavnico. Prvo svetovno vojno je preživel in prišel iz nje kot podnarednik, po propadu Avstro-Ogrske pa je tako kot mnogi propadel tudi on, saj ga je skoraj uničila menjava avstrijskih kron z dinarji v novo nastali Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, kasneje Jugoslaviji. Srbi se namreč niso držali dogovora o menjavi 1 : 1, ampak so menjali 4 : 1, torej štiri krone za en dinar. Mala kmetija je pomagala, da so preživeli. Kasneje so si pomagali s furmanstvom, torej prevozi tovorov s konji, nekakšnim

»avtoprevozništvom« tistega časa. Ko so Nemci okupirali del Slovenije in seveda tudi Žiri, ki so bile priključene neposredno k tretjemu rajhu, so mi strici povedali, da je stari oče sklical že odrasle sinove in hčere in jim zabičal, naj bodo lojalni, saj je pričakoval, da bodo Nemci delovali podobno kot Avstrijci v rajni Avstriji. Toda ko so začeli Nemci seliti posamezne žirovske družine v Srbijo, jih je spet sklical in izjavil, da se je motil o okupatorjevih namerah, in jim svetoval, naj z njimi, če se le da, ne sodelujejo. Večina stricev je odšla v partizane, razen najmlajšega so vsi dočakali svobodo. Najmlajši Polde, imel je vsega enaindvajset let, pa je prav tragična zgodba. Poldrugi mesec pred koncem vojne je hotel z najstarejšim bratom Tinetom na skrivaj obiskati domače. Na predvečer načrtovanega obiska sta obiskala kmetijo blizu Žirov, zaradi izdaje je bil v Jarčji Dolini v nekem seniku ujet (ujeli so ga žirovski domobranci, med njimi so bili tudi njegovi predvojni prijatelji, bratu Tinetu je uspelo pobegniti), nato so ga predali Nemcem, ki so ga skupaj s še dvema partizanoma najprej mučili in nato ubili v Novi vasi. Tragična zgodba, ki nam govori o nesmiselnosti vojne in nedopustnem razdorju med Slovenci, vaščani in celo sorodniki. Je bil to (in mnogi drugi primeri) dovolj dober poduk za nas?

Moja mama je bila tudi uspešna in dobra učenka in še pred vojno zelo dobra športnica. Njen največji uspeh je bilo peto mesto na mladinskem prvenstvu v peteroboju takratne Dravske banovine (današnje Slovenije). Po vojni je delovala kot vaditeljica v telovadnem društvu Partizan. Najprej se je zaposlila v Alpini, nato pa do upokojitve delala kot administratorica in skladiščnica v podjetju Elektro Ljubljana Okolica v Žireh. Starša sta zgradila hišo, v kateri zdaj živim z družino. Sem drugorojenec, starejša od mene je sestra Jana, ki živi v Ljubljani.

Kaj pa drugi od tvojih bližnjih sorodnikov? Imaš koga od njih v posebnem spominu?

Moje sorodstvo je zelo razvejeno in številčno. Prijatelji me večkrat dražijo, če je sploh še kdo v Žireh, s katerim nisem v sorodu. Imel sem (nekateri so že pokojni) kar 58 sestričen in bra-

trancev z obeh strani in več kot 120 sorodnikov v tretjem kolenu. Mnogi so na svojih poklicnih področjih dosegli lepe uspehe, tako da se ne bi rad komu zameril in izpostavil le nekatere.

Otroštvo si preživiljal v vasi, ki je ni več – v nekdanji Stari vasi, ki je zdaj osrednji del mesta Žiri? Kako se spominjaš svoje vasi?

Predvsem je bila takrat, v šestdesetih letih, Žirovska kotlina na pol prazna, nenaseljena. Le ob glavni cesti in širših poteh so bile posejane stavbe. Novozgrajenih hiš skorajda ni bilo in od naše nove, na pol zgrajene hiše, v katero so se starši preselili še pred mojim rojstvom, je segel pogled vse do Žigonovega griča. Vmes so bile njive, travniki, potoki z grmičevjem in nekaj kmetij ter malih hišk, ki so bile zgrajene še pred drugo svetovno vojno. Novozgrajenih hiš je bilo zelo malo. Neposredno v bližini naše hiše je bilo polje z žitom, v njem so živele in se skrivale jerebice. Otroci smo jih navdušeno lovili. Neuspešno, seveda, saj so bile te živalce

neverjetno hitre in spretno. Lastniki polj pa so bili manj navdušeni. Večkrat smo morali pred njimi z begom reševati svoje zadnjice. Nad žitnimi polji so se vrteli škrjanci. Torej okolje in prizori, ki jih že zdavnaj ni več. Asfaltiranih cest in poti ni bilo. Današnja Čevljarska in Jezerska cesta sta bili kolovoza, deset metrov od naše hiše je tekel potok Rakulščica, ki je velikokrat poplavljal. Kasneje so ga preusmerili preko Rakovnika na Ledinico ...

Kot vaški pobje smo v tistih časih tudi marsikatero ušpičili. Če prav vem, sta z bratrancem Janezom na poseben način in s posebnim namenom zbirala kurja jajca ...

To je ena od mnogih dogodivščin, ki smo jih »zakuhali« otroci. Z Janezom, ki je žal že pokojen, sva bila ljubitelja psov. V Stari vasi je živel vzreditelj nemških ovčarjev in njegova ovčarka je pričakovala naraščaj. Pogumno sva potrkala na njegova vrata in se pozanimala, kako priti do mladiča. Vendar je bila cena previsoka

Moje prvo poziranje v življenju pri starosti treh let, 1953. / Foto: Edi Kavčič

V prvem razredu, 1956. / Foto: Viktor Grošelj

za najin žep. Če sem bolj natančen, nisva imela niti dinarja. Kako do denarja? In v najinih glavah se je rodil drzen, a ne najbolj moralen načrt. Domislila sva si, da bi po starovaških kmetijah in hišah pobirala kurja jajca. Ko bi jih nabrala dovolj, bi jih prodala, denar bi šel v žep vzreditelja, midva pa bi postala lastnika mladička. In tako je tudi bilo. Tik pred prodajo jajc pa sva na najino veliko žalost izvedela, da so mladički že oddani. Lastnik naju očitno ni jemal resno. Resda sva imela le deset let, pa vendar ... Kam zdaj z jajci? Domov jih nisva smela prinesiti in odločila sva se, da jih vrneva tja, od koder sva jih vzela. Ker so bile počitnice, sva jih lahko v mraku mirno raznosila nazaj v gnezda po kmetijah in hišah. Naslednji dan je kot nalašč ena od lastnic kokoši obiskala mojo mamo in ji razburjeno razlagala: »Ne vem, Julka, kaj je z našimi kokošmi. Štirinajst dni niso nič nesle, danes sem pa v gnezdih pobrala več kot štiri-deset jajc!« Jaz sem se le namuznil in jo hitro popihal k bratrancu Janezu poročat o nastalem položaju. Lahko si mislite, da so bile podobne reakcije tudi pri drugih lastnikih. Naj omenim, da sva v tej štirinajstdnevni akciji nabrala več kot dvesto jajc.

Kakšni pa so tvoji spomini na žirovsko osnovno šolo?

Spomini so večinoma lepi. Takrat smo otroci imeli v glavnem srečno otroštvo. Čeprav smo živeli skromno, smo bili povezani z naravo in prosti čas smo znali preživeti ustvarjalno, in če se je le dalo, na prostem. Narava je bila v marsičem tudi naša učiteljica. Takemu načinu učenja pravimo tudi enajsta šola. Prava šola je bila seveda precej drugačna, bolj zahtevna, vendar ravno tako zanimiva in pestra. Učilnice so bile zelo skromno opremljene, le mize in klopi, tabla, kakšen zemljevid, mogoče relief, tiskani plakati z različno učno vsebino, in to je to. Pri likovni vzgoji na primer smo morali sami priskrbeti vse orodje in pribor, tudi glino, ki smo jo lahko nakopali v številnih močvirskih potokih. Delovnih zvezkov nismo poznali, šolske zvezke smo ilustrirali sami. Možnosti so bile precej drugačne, kot jih imajo otroci danes, vendar naše znanje ni bilo nič slabše, prej nasprotno.

Skupinska slika Kokljevič, sedim spredaj tretji z desne, 1955.

Kdaj in kako si začel izkazovati svoj likovni dar?

Odkar pomnim, sem rad risal. Še kot predšolski otrok sem porisal vse, kar mi je prišlo pod roko. Če nisem imel papirja, so bili dobri stari časopisi, če še njih ni bilo, sem porisal marsikatero steno doma, tla ... na »veliko veselje« mojih staršev. Zelo rad sem ustvarjal v glini in naša hiša je bila znotraj in zunaj posejana z različnimi kipci, ki pa so potem, ko so se posušili, razpadli. Sem jih poskušal tudi žgati v domačem štedilniku, pa ni šlo. Glino namreč žgemo pri približno 900 stopinjah ob odsotnosti zraka. Še zdaj se spomnim, da sem za šesti rojstni dan na svojo željo od staršev dobil vodene barvice. Bile so cenene in slabe kakovosti, toda porabil sem jih za slikanje ali bolje za barvanje svojih risbic do zadnje kaplje.

Pisateljica in najina sourednica Tončka Stanonik je v svoji knjigi Podobe iz čipkaste preje (1996) v poglavju Naporno življenje pri štirinajstih omenila tudi tebe in Petra Sedeja, starejšega brata najinega zdravnika Dušana. Takole zapiše: »Poleg tega sta s Petrom prekrasno risala. V razredu sta sedela pred menoj in vedno sem občudovala njune konje ali letala.« V najinem e-dopisovanju mi je Tončka to opažanje še dodatno razložila. »Občudovala sem njune risbe, ne samo tiste, ki sta jih naredila pri likovnem pouku, pri učitelju Davorinu Kogejju, ampak tudi skice, ki sta jih risala vse povprek med poukom in jih puščala ‚pod klopjo‘. Ne vem, zakaj sem prepričana, da je Peter risal največ letala, Stane pa konje. Ali sem imela prav? Nikoli ni bila priložnost, da bi o tem povpražala Staneta ...« No, zdaj je priložnost – kaj ji odgovoriš?

Kolikor se spominjam, sem risal vse, torej tudi konje in letala. Res pa je, da sva s Petrom večkrat tekmovala, kdo bo »lepše« narisal kakšno stvar. Enkrat je »zmagal« Peter, drugič jaz. Peter je bil namreč likovno zelo nadarjen, vendar ga je kasneje življenje poneslo v povsem druge, tehnične vode.

V srednjo šolo si hodil v Ljubljani, pa ne na gimnazijo, ampak na znamenito Šolo za oblikovanje v Križankah. Kako se je spominjaš?

V tistem času je bila to kulturna šola. Če je kdo hotel kaj veljati, se je vpisal v Šolo za oblikovanje. Tu mislim predvsem na Ljubljance. Mi s podeželja tega seveda nismo vedeli. Za vpis so bili potrebni uspešno opravljeni sprejemni izpiti. Ampak na šolo se je baje dalo priti tudi po dobrih zvezah. Tu so se šolali številni, kasneje zelo znani posamezniki, nekateri tudi moji sošolci: Benč, Čarli Novak in drugi. Mnogi so bili sinovi in hčere znanih politikov, kulturnikov, direktorjev. Na šolo sva se takrat vpisala Martin Eniko in jaz. Dobili smo solidno znanje in dobro osnovo za poklic oziroma nadaljnji študij.

Posebnost tvoje šolske poti je tudi ta, da po srednji šoli nisi takoj nadaljeval šolanja na eni višjih, ampak si se zaposlil v Alpini. Kako to?

Ne vem natančno, toda pod vplivom staršev in okolja sem se pač odločil, da končam šolanje in se zaposlim. V Alpino sem poslal prošnjo in so me sprejeli v »delovno razmerje«, kot so v tistih časih to imenovali.

Čas v Alpini okrog 1970. Je bila to le hoja v službo ali je bilo v njej tudi kaj kreativnega? Če prav vem, si sodeloval s pokojnim arhitektom Francijem Dolinarjem. Tudi sicer so takrat v Alpino prihajali mladi izobraženci različnih poklicev, ne le čevljarских: inženirji več strok, celo psihologinja ...

Direktor Alpine je bil takrat nam vsem dobro znani Izidor Rejc. Bil je šolan, široko razgledan in uvajal je novosti tako na poslovnem kot upravljavskem, proizvodnem in oblikovalskem področju. Pri tem ni imel lahkega dela, saj so mu znotraj Alpine nasprotovali mnogi posamezniki, ki so razmišljali drugače, bolj konservativno in niso imeli posluha za novosti. Čas je pokazal, da je gospod Rejc imel prav. V Alpini sem moral najprej spoznati proizvodnjo in materiale, iz katerih so izdelovali modno in športno obutev. Namen direktorja je bil, da bi z Dušo Mesec, ki je bila takrat zaposlena v Alpini, sodelovala

pri oblikovanju modne obutve. Še preden sem se zaposlil v Alpini, je Duša oblikovala serijo modne ženske obutve. Njeno oblikovanje je prineslo Alpini celo neke nagrade, vendar je kljub temu ideja, da bi midva postala del tima oblikovalcev modne obutve, padla v vodo zaradi nasprotovanja dela strokovnjakov v modelirnici. Po njihovem namreč čevljev ne more oblikovati nekdo, ki ni »šuštar«. Direktor je moral popustiti, Duša je kmalu zapustila Alpino, jaz pa sem se pod vodstvom arhitekta Francija Dolinarja preusmeril na področje grafičnega oblikovanja, ki mi je sicer bil blizu. Oblikoval sem reklamni material, škatle, steljke, plakate itd. Skupaj z arhitektom Dolinarjem sva snovala in s pomočjo Alpininih mizarjev realizirala postavitve Alpininega prostora na mnogih obutvenih sejmih v takratni Jugoslaviji. Je pa bil to čas, ki je pod vodstvom direktorja Rejca prinesel mnoge napredne novosti in uspehe v podjetje in širjenje Alpine na domače in tuje trge.

Iz Alpine si šel k vojakom. Imaš tudi na to epizodo kak poseben spomin?

Vsi, ki smo v nekdanji Jugoslaviji služili »vojni rok«, kot se je takrat temu reklo, smo doživeli marsikaj, prijetne in tudi manj prijetne trenutke. Anekdota iz tistega časa je ogromno. Vsak od nas bi lahko napisal knjigo o tem. Vse pa so se vrtele v glavnem okrog ene iztočne točke: Kako pretentati in okrog prinesiti nadrejene in mogoče še kakšna s »trpljenjsko« vsebino. Sicer sem se pri vojaki izučil za telegrafista in vezista in bil do konca vojnega roka dobesedno v službi na telefonski in telegrafski centrali vojašnice.

*Neljubo vprašanje v zvezi s tvojo »povojaško kariero«. Znašel si se na spletnem seznamu domnevnih »sodelavcev Udbe« (www.udba.net) in nato še v knjigi Dušana S. Lajovica *Med svobodo in rdečo zvezdo* (2003), v sicer imenitni družbi z Janezom Drnovškom, Janezom Janšo, Milanom Kučanom ... Ko sem te o tem povprašal, si mi razložil, da najbrž*

Ata na domačem vrtu, 1989

Mama Julka, 1985

zato, ker si bil po služenju vojaškega roka kot izšolan vezist dodeljen v rezervni sestav policije, te vrste rezervisti pa ste bili avtomatično uvrščeni na te sezname. To omenjam zato, ker vem, da so nekateri omembo tvojega imena v tisti knjigi dojeli drugače ...

Ja, to je bila zanimiva izkušnja. Ko sem prišel od vojakov, so me kot rezervista dodelili takratni milici, ker so potrebovali telegrafista. Poleg mene je bilo v tistem času milici dodeljeno še približno 25 Žirovcev različnih profilov usposobljenosti, ki so jih pridobili na služenju vojaškega roka. Slovenska milica je bila takrat organizirana zelo podobno kot vojska in tudi vojaške vaje so bile podobne kot vaje teritorialne obrambe. Približno osem mesecev pred osamosvojitvijo Slovenije so tiste rezerviste, ki smo dopolnili štirideset let, odpoklicali, češ da smo prestari za rezervno služenje pri milici, in oddati smo morali uniformo in vso ostalo vojaško opremo. S tem sem mislil, da je stvar zaključena in da sem rešen vojaških vaj. Motil sem se.

Ko smo se osamosvojili, smo preko medijev med drugim izvedeli, da bomo Slovenci v knjižni

obliki dobili sezname ljudi, ki so sodelovali z Udbo. No, prav zanimivo, sem si mislil. Torej izvirna slovenska lustracija. Neke sobote pride na obisk domov moj svak z ženo (mojo sestro) in sinom. Že na vratih se je hahljal in me povabil v sobo: »Pridi, pridi, ti bom nekaj pokazal.« Odprl je prej omenjeno knjigo in mi pokazal moje ime v njej: »No, no, kaj porečeš na to.« Bil sem povsem šokiran, verjetno debelo gledal in nekaj časa molče buljil v knjigo s svojim izpisanim imenom. Ko sem prišel k sebi, sem mu začel zagotavljati, da je to pomota, da to ne more biti res. Ko sem podrobneje pregledal knjigo, v kateri je bilo v drobnem tisku natisnjenih na stotine imen, sem videl, da so objavljena tudi imena drugih žirovskih rezervistov, in postalo mi je jasno, da je Lajovicu nekdo iz takratnega Sekretariata za notranje zadeve Republike Slovenije preprosto izročil seznam vseh, ki so bili kakorkoli povezani z milico in sekretariatom. Objavljena so bila tudi imena raznih obrtnikov, ki so od zunaj prihajali in honorarno opravljali različna vzdrževalna dela za potrebe sekretariata in milice. Od Lajovica

V četrtem razredu osnovne šole v Žireh, 1960. Desno ob oknu stoji učiteljica Katarina Jereb, pred njo sedi učenec Stane.

je to bilo milo rečeno nepošteno in pritlehno. Kasneje so te sezname prečistili, opravičili se pa niso. Nekaj časa sem se poigral z mislijo, da bi Lajovica tožil. Verjetno bi se izgovarjal, da je sezname pridobil od neznane osebe, sam jih je le objavil. Zato sem sklenil, da zadevo pustim pri miru. Resnični sezname sodelavcev Udbe pa so še zdaj v veliki meri skrivnost.

Neljuba izkušnja, tudi mene so špikali s to zlobno omembo tvojega imena in hvaležen sem ti za razlago ... Greva naprej. Kaj te je naposled privedlo do odločitve, da si se vpisal na ljubljansko Akademijo za likovno umetnost (ALU), kjer si moral najprej opraviti zahtevni sprejemni izpit?

Poleg službe sem v prostem času risal in slikal. Bolj zase, saj svojih izdelkov nisem pokazal nikomur, razen Zoranu Mlinarju, sosedu, prijatelju in sodelavcu v Alpini. On je končal Srednjo aranžersko šolo v Ljubljani in se zaposlil v Alpini kot aranžer njenih trgovin. Če me spomin ne vara, jih je bilo v tistem času več kot petdeset, posejanih po vsej Jugoslaviji. Kmalu sva začela delati v tandemu; on je svetoval meni pri grafičnem oblikovanju, jaz njemu pri aranžiranju. Zoranovi so imeli v svojem gozdu, imenovanem Frančiškov breg, čebeljak. Tam si je uredil tudi bivališče in med dopustom in vikendi preživel dneve in tedne v njem. Jaz sem ga tako rekoč vsak dan obiskoval in v gozdni samoti sva risala, slikala in modrovala o umetnosti. Tako sem se nekega dne odločil, da grem na sprejemne izpite na Pedagoško akademijo v Ljubljani. Bil sem sprejet, pri predmetu Študijsko risanje je bil moj profesor Marko Šušteršič. Ko je videl, kako rišem, me je vprašal, ali bi poskusil na Akademiji za likovno umetnost. Sam si na to nisem upal niti pomisliti, na njegovo prigovarjanje pa sem naslednje leto res poskusil in bil sprejet. To so bili kar zahtevni izpiti, trajali so ves teden, in niso preizkusili samo naše risarske sposobnosti, ampak tudi splošno razgledanost s poudarkom na likovni umetnosti in umetnostni zgodovini. Od približno dvesto kandidatov iz celotne Jugoslavije so jih sprejeli le petnajst.

Tudi iz časa tvojega študija na akademiji nam zaupaj kak zanimiv spomin ...

Cela vrsta spominov, preveč za tale intervju. Najbolj mi je godilo, da sem spoznal ugledne profesorje, o katerih sem takrat lahko le bral in občudoval njihova dela. Pri predmetu Študijski akt smo imeli ljudi vseh starosti in spolov, ki so nam pozirali. Naj povem, da so bili med njimi tudi nekateri, ki so čez leta postali priznani slovenski pisatelji. Takrat so bili študentje, poziranje je Akademija plačevala, večina od njih ni imela štipendije, zato je vsak takratni dinar prišel prav. Tudi jaz nisem imel štipendije, vzdrževal sem se sam s privarčevanim denarjem, občasnim delom v Restavratorskem centru Ljubljana, nekaj pa so primaknili tudi starši.

Pri kom si diplomiral?

Ne vem, kako je danes, ampak takrat sta diplomu sestavljali dve nalogi. Ena je bila teoretska, kjer si pač izbral določeno temo, jo »obdelal«, jo v knjižni vezavi oddal in na diplomskem izpitu zagovarjal. Pri tej nalogi je bila moja mentorica profesorica dr. Špelca Čopič, umetnostna zgodovinarica, izvrstna strokovnjakinja za umetnost 19. in 20. stoletja. Pri drugi sem moral predstaviti tri do pet svojih del in jih pred komisijo likovno-teoretsko opredeliti, razložiti in utemeljiti. Pri tej nalogi je bil moj mentor profesor Štefan Planinc.

Nekateri po končanem študiju vztrajajo v svobodnem poklicu, ki pa ne omogoča preživetja, zlasti na začetku ne. Si se zato odločil, da sprejmeš službo učitelja likovnega pouka na osnovni šoli?

Res je. Cela vrsta mojih prijateljev in znancev je poskušala vztrajati v svobodnem poklicu. Ni šlo. Slovenski trg je pač premajhen za tako število umetnikov in vsi so si prej ko slej poiskali službe. Kakršnekoli.

Če prav vem, si najprej učil v Gorenji vasi in šele nato v Žireh. Kako to?

Ko sem se poslovil od akademije, sem se začel ozirati po službah. Razpis za likovnega pedagoga je objavila OŠ Gorenja vas, prijavil

sem se in sprejeli so me. Ostal sem eno leto, nato me je obiskal takratni ravnatelj OŠ Žiri Slobodan Poljanšek, mi ponudil mesto likovnega pedagoga in sem seveda sprejel. V naši, žirovski šoli sem ostal do upokojitve.

Akademski slikar v službi v osnovni šoli – kako to gre?

Po Sloveniji je v osnovnih šolah veliko učiteljev, ki so diplomirali na Akademiji za likovno umetnost. Na neki način smo bili konkurenca likovnim pedagogom, ki so se izšolali na Pedagoški akademiji oziroma poznejši štiriletni Pedagoški fakulteti. Tako je pač bilo. Bili smo pa vsaj v začetku prikrajšani, saj na akademiji nismo imeli pedagoških predmetov in didaktičnega izobraževanja. Ta znanja smo kasneje pridobivali na mnogih seminarjih.

Bil si tudi žirovski »svizec«, vodja sindikata zaposlenih v osnovni šoli in vrtcu (SVIZ). So ti to vlogo vsilili ali kaže na tvoj socialni čut?

Po pravici povedano se je takih in podobnih funkcij otepal velika večina zaposlenih. Ker so med zaposlenimi prevladovali ženske, bilo nas je le kakšnih, mislim da osem moških, smo večino takih in podobnih funkcij prevzeli mi.

Obudiva še kak spomin na tvoje (in naše) ravnateljke. Ko si bil še učenec, sta šolo vodila Miroslav Žlajpah in Franc Čeplak, tvoj najbližji sosed; ko si bil sam učitelj, pa naš prijatelj Slobodan Poljanšek in za njim Marijan Žakelj. Kako se jih spominjaš?

Žlajpaha se spomnim, kaj več pa ne. Takrat sem bil v prvem razredu. Kasneje so o njem krožile številne zgodbe in prigodice, več pa ne bi govoril o njem. Franci Čeplak je bil najprej dolgoletni učitelj Narave in družbe, razrednega pouka in zgodovine. Mene je učil slednjo in imam nanj zelo lepe spomine. Kot ravnatelj pa se ga spominjamo, da je bil uspešen in je dobro vodil kolektiv, le tistim učencem, ki jih je našel na hodniku po zvonjenju, se ni najbolje godilo. Slobodan Poljanšek je vodil šolo najdlje od vseh. Bil je predvsem človek, ki je znal prisluhniti poklicnim ali osebnim težavam

zaposlenih in tudi, če je le mogel, pomagati. Pod njegovim vodstvom se je šola razširila, dobili smo telovadnico, vrtec, stadion, velik prizidek in še kaj bi se našlo. Močno je zaznamoval več kot tridesetletno obdobje naše šole in Žirov. Bil je zelo uspešen zborovodja, njegov dekleški nonet Kresnice je bil v tistem času pojem. Marijan Žakelj pa je sedanjí ravnatelj, ki je prinesel določene spremembe v življenje in delo šole, kar je tudi prav. Uredil je finančno plat šole, uvedel več discipline, bil je in je še naklonjen novostim in spremembam v pedagoškem procesu kot novim materialnim pridobitvam šole. Tudi pred njim so veliki izzivi, saj vemo, da je v načrtu izgradnja nove telovadnice, ki jo Žirovke in Žirovci nujno potrebujemo, rušitev stare, statično povsem neprimerne stavbe in izgradnja nove ...

Kako pa ocenjuješ razmere v današnji osnovni šoli? Nasploh in v žirovski. Spremembe v primerjavi s časi, ko sva v to šolo hodila midva, in šolo danes so očitno velike. Več izobraževanja in manj vzgoje, manj strogosti in preveč permisivnosti, feminizacija in birokratizacija učiteljskega poklica ... Kaj porečeš?

Šolanje v najinich časih je bilo precej drugačno v primerjavi z okoliščinami, v katerih se izobražuje današnja mladina. Materialno smo imeli veliko slabše razmere. Omenil sem že opremljenost takratnih učilnic. Danes je šola svetlobna leta pred takratno, kar se tiče materialnih možnosti. Današnji otroci imajo vse, kar potrebujejo. Žal pa tu in tam opažam, da nimajo več tiste želje po učenju, kot smo jo imeli mi. To še posebej velja za večja mesta po Sloveniji. Na podeželju, kamor spadajo tudi Žiri, čeprav smo pred leti dobili mestne pravice, pa je vseeno precej bolj spodbudno. V zadnjih desetletjih so res vgradili v šolski učni sistem permisivnost, ki pa ni prinesla pričakovanih rezultatov. Velika večina učiteljev bi mi pritrdila, da je prevelika permisivnost v vzgoji napačna in škoduje razvoju otrok. S tem ne mislim, da bi morali vpeljati vojaški sistem, ampak bi morali otrokom ponuditi določene moralne vrednote

Prvič na Triglavu na strehi Aljaževega stolpa, spodaj stojita ata in sestra Jana, 1963. / Foto: stric Zdravko Kosmač

Ponosni štiridesetletnik z družino, 1990

Z družino in prijatelji na Triglavu, 1993

Na vrhu Špika z ženo Irmo, v ozadju Škrlatica, 2005

in pravila obnašanja in spoštovanja, ki bi bila temelj vzgoje. Otrok se namreč počuti izgubljen, če ima preveč svobode in nima nobenih meja pri vzgoji in odraščanju. Za otroka je večina stvari, ki jih spoznava, novih. Odkriva njemu neznane »dežele« in znanja. Saj se tudi odrasli v neznanih okoljih počutimo večkrat negotovo in preplašeno. Z otroki ni nič drugače. Feminizacija poklica je realnost in se ni uveljavila samo v šolstvu, ampak tudi v zdravstvu in sodstvu. Ni prav, toda kako to spremeniti? Res pa je, da je šola – z njo pa tudi učiteljice in učitelji – čeprav ne prostovoljno, postala skrajno zbirokratizirana. Toliko papirologije in nesmiselnih zapisovanj, sestankovanj v zgodovini šolstva še ni bilo. Oblast pa si izmišljuje vedno nove »papirne naloge«, ki pedagogom jemljejo čas in energijo. V tem so naši šolski birokrati v Ljubljani neprekosljivi.

V pripravi na ta intervju sem pridobil mnenje najine znanke o tvojem učiteljevanju, pa te prosim, da ga pokomentiraš. »Zdi se mi, da je bil Stane zelo dober učitelj, da je znal najti stik z učenci, tudi bolj ‚povprečnimi‘. Zanima me, ali je ta bolj sproščujoč odnos do učencev omogočal tudi ‚sam‘ učni predmet, ki dopušča več spontanosti, odprtosti za pogovor z učiteljem ... V primerjavi s kakšnim predmetom, kjer se je treba izkazati z vestnim memoriranjem, pridnostjo ...« Kaj porečeš?

No, najina znanca mi je naklonila kar lep kompliment. Likovna vzgoja je sicer res predmet, kjer so učenci lahko bolj sproščeni, kjer poskušajo izživeti svoje ustvarjalne potencialne. Vendar ni vse v predmetu. Otrokom sem nenehno dopovedoval, da ni pomemben njihov likovni talent. Saj veliko otrok ni likovno nadarjenih. Kljub temu morajo biti samosvoji pri izražanju, torej ustvarjalni. Če jim bo to pri likovni vzgoji uspelo, bodo ustvarjalni tudi pozneje, vsak na svojem področju. Znano je, da ustvarjalnost z odraščanjem ugaša. Če jo negujemo, postane del naše biti in način razmišljanja, kar nam v kasnejšem poklicnem življenju pride zelo prav. In še nekaj je zelo pomembno. Učitelj mora imeti otroke rad. Če jih nima, ne pomaga ne predmet,

ki ga poučuje, ne metode ne strogost. Otroci imajo to sposobnost, da v hipu, ko učitelj vstopi v razred, natančno zaznajo, če jim je naklonjen.

Kaj želiš šoli, v kateri si (se) učil?

Želim ji seveda vse najboljše. Dobro, ustvarjalne in tudi potrpežljive učitelje, dobre razmere za delo in učenje in veliko zadovoljstva, uspehov in osebne rasti. Naj povem, da je žirovska šola že do zdaj veljala za nadpovprečno dobro šolo in ne vidim razloga, da to ne bi bila še naprej.

Kdo so bili tvoji likovno najbolj nadarjeni učenci? Kdo od njih je šel naprej v umetniške šole?

Likovno nadarjenih učencev je bilo veliko. Moj sošolec, ki je profesor na Šoli za oblikovanje v Ljubljani, mi je ob najinem občasnem srečevanju vedno oponesel: »Kaj je s tvojimi Žirovci? Vsako leto najmanj dva sprejmemo na šolo. Saj ste fenomen.« V šali sem mu odgovarjal: »Učitelja poglej, pa ti bo vse jasno.« V resnici pa ne razumem povsem, kaj je vzrok za to. Je to okolje, v katerem živimo? Pokrajina, ki nas obkroža? Neke skrivne genske lastnosti? Ne vem. Res pa je, da je mnogo učencev končalo Šolo za oblikovanje, kar nekaj jih je, ki so diplomirali na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje ali so tam še študentje, so krajinski arhitekti, arhitekti, študentje na tej fakulteti ...

Ob službi si ves čas tudi slikal. A mnogi, ki te poznamo, menimo, da bi lahko slikal še več in bolj zavzeto ... Imaš tudi sam tak občutek?

Zmeraj bi lahko več nastalo, kot je. Toda učiteljski poklic ti pobere veliko energije. Kdor tega ni izkusil, ne bo nikoli vedel. To ni opravičilo, ampak tako je pač bilo. Poleg tega pa sem večkrat poskušal z novimi izraznimi prijemi, ki mi potem niso ustrezali. Praviloma sem jih uničil. Bilo pa je tudi cel kup drugih dejavnosti, ki so mi jemale čas. In nastalo je to, kar je.

V letih proti koncu študija in po njem si naslikal več slik na platnu, največ v akrilni tehniki. Nekatere so bile prav veličastne, nekaj

jih najdemo tudi v žirovskih hišah, ena je na stalni razstavi slik Muzeja Žiri. Je še mogoče in smiselno, da bi jih enkrat zbral in pokazal na razstavi. Je že čas za tvojo retrospektivo?

S tem so pa problemi. Preprosto nimam energije, da bi iskal in zbral svoja dela. To bi mi zanesljivo vzelo kakšno leto. Za retrospektivo pa še malo počakajmo.

Prejšnje vprašanje sem postavil tudi zato, ker si imel doslej samo eno večjo samostojno razstavo – Tihožitja in krajine, akvareli – novembra 1999 v Galeriji Svobode. Razstavo je odprl dr. Damir Globočnik, ugledni umetnostni zgodovinar, likovni kritik in muzealec. So krajinski akvareli tvoj sklepni likovni izraz?

Ne, niso. Trdno upam, da bom ustvarjal še nekaj časa. Prav zdaj sem v obdobju, ko poskušam nadgraditi akvarele z novim izrazom in v različnih likovnih tehnikah. Bomo videli. Do danes sem naslikal približno 250 akvarelov, kakšnega več ali manj. Čas bi bil za nadgradnjo.

Je »pravilen« moj občutek, da se v akvarelih spogleduješ s tradicionalnim kitajskim načinom slikanja krajine? Zdi se mi tudi, da je vsak tvoj akvarel nekaj takega kot pesem o naslikanem motivu ...

Prav presenetil si me s tvojim vprašanjem in tvojim občutkom, ki je povsem pravilen. Res sem občudovalec tradicionalnega kitajskega slikarstva. Pred približno tridesetimi leti je bilo v Ljubljani predstavljeno kitajsko slikarstvo iz obdobja dinastij Ming in Qing (od 14. do 19. stoletja). Praviloma Kitajci ne posojajo svojih del v tujino. Takratnemu jugoslovanskemu veleposlaniku na Kitajskem, Slovencu Zvonetu Draganu, pa je uspelo to, česar ne prej ne pozneje ni uspelo nikomur. Pripeljal je to razstavo v Ljubljano. Samo v Ljubljano. Nekajkrat sem si šel ogledat mojstrovine, ki so v marsičem zelo moderne, celo modernistične, kjer so kitajski vrhunski umetniki razumeli slikarstvo tako, kot ga dojemata današnji čas. In nekaj tega se me je tudi prijelo. Tudi to, kot praviš, da so moji akvareli neke vrste pesmi o naslikanih motivih.

Ob razstavah še to: imel si malo svojih, zato pa si jih toliko več postavil in odprl drugim. Četrto stoletja (1980–2005) si vodil Galerijo Svobode. Spomniva se na nekaj razstav iz tistega časa. Katera ti je ostala v posebnem spominu?

Če me spomin ne vara, sem v tistem obdobju postavil približno sedemdeset razstav, vse razstave so spremljali razstavni listi ali katalogi, v veliki večini sem razstave tudi sam odprl in pospremil z besedami, ki so osvetljevale razstavljenega dela. Najbolj so mi ostale v spominu razstave žirovskih umetnikov samorastnikov Janeza Sedeja, Konrada Peternelja, Jožeta Peternelja, Ivana Gluhodedova in Pavla Sedeja.

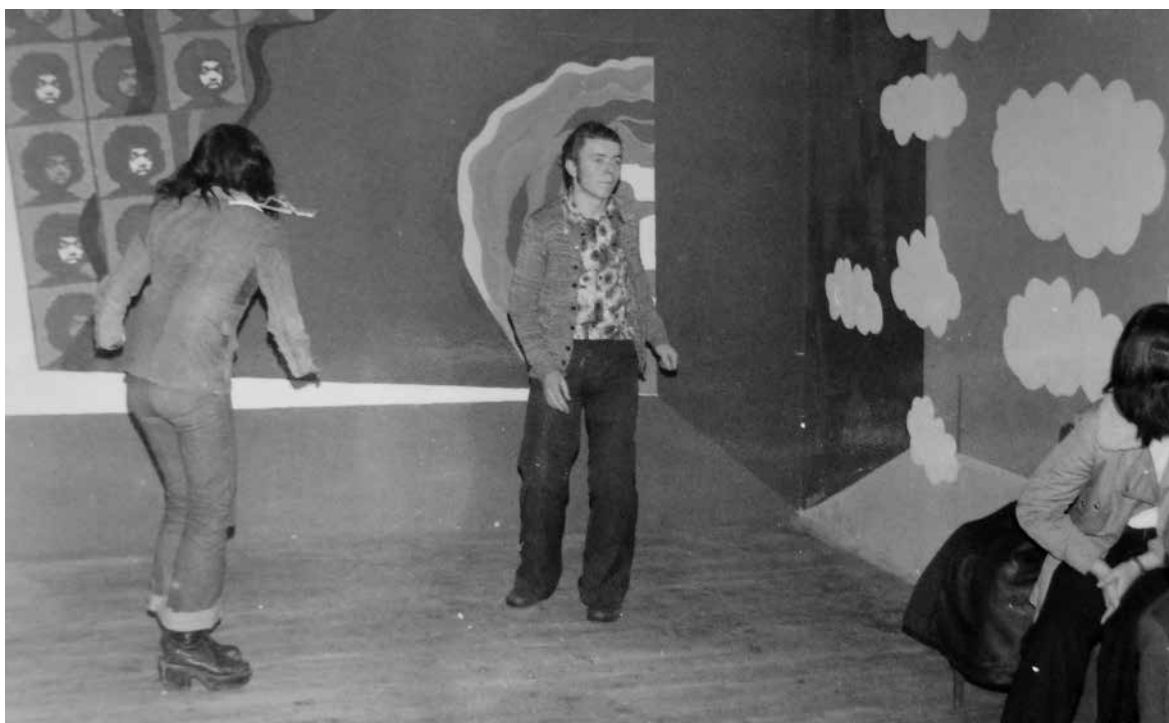
Kakšen je tvoj pogled s sedanje distance in po vseh izkušnjah na razstavno politiko v Žireh. Kaj bi bilo mogoče oziroma bi se moralo tu še narediti? Ob dejstvu, da je likovna produkcija na Žirovskem slej ko prej razmeroma velika, število razstav pa najbrž ni preveliko ...

Vsekakor bi bilo priporočljivo, da bi v Žireh spet vpeljali redno razstavno dejavnost. Trenutno redno deluje le mala Galerija v zvoniku žirovske farne cerkve. Je prostorsko omejena, večjih del ne more predstaviti. Imamo galerijo v DPD Svoboda, ki pa večinoma sameva, in lep prostor v Kulturnem središču Stare Žiri, ki bi ga za galerijsko dejavnost morali opremiti s primernim mehanizmom za obešanje razstavnih del. Z organizacijo razstav je veliko dela. Tudi finančno konstrukcijo bi morali doreči in poiskati ustreznega kustosa. Kar nekaj težav, ki pa so rešljive.

Zdaj pa poglejva še na tvoje likovne kreacije posebne sorte. Kar nekaj jih je bilo. Prav posebni sta bili poslikavi disko klubov v Partizanu in v Domu na Goropekah, ki sta jih ustvarila skupaj z našim prijateljem Zoranom Mlinarjem. Nekateri nad njima niso bili preveč navdušeni (blago rečeno). Mislim,

Skupina takrat še zelo mladih Žirovcov, nekateri med njimi so bili pobudniki in realizatorji diska v takratnem družbenem domu Partizan. V ozadju je viden del poslikav, žal v črno-beli tehniki, ki sta si jih zamislila in poslikala Zoran Mlinar in Stane Kosmač. Z leve stojijo: Zoran Mlinar, Boris Sobočan, neznana, Miro Kavčič, Jana Ušeničnik, Ciril Erznožnik, Janez Kosmač, Ivica Erznožnik, Nuša Krolnik, Roman Krvina, Viktorija (Rička) Galičič in Peter Jereb; čepijo z leve: Miran Kosmač (DJ v disku), Risto Verbič, Anica Žakelj, Iztok Andreuzzi in Janez Poljanšek, ležita z leve Tone Pintar in Marko Kosmač (vodja diska). Fotografija je bila posneta verjetno leta 1973.

V disko ritmu plešeta Ivana Tratnik in Marko Kosmač. Fotografirano verjetno leta 1973.

Trije bratranci v disku vneto razpravljajo. Z leve Stane Kosmač, Marko Kosmač in Janez Kosmač. Fotografirano verjetno leta 1973.

da jih morava obuditi, vsaj v spominu. Se je ohranila kaka fotografija?

V tistem času, v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, je žirovska mladinska organizacija odprla disko v domu Partizan. Midva z Zoranom sva ga poslikala in še danes menim, da je bil v tistem času naš disko avantgardno opremljen. Njegova slava se je razširila daleč preko meja Žirov tudi zaradi najine zanimive in s pridihom psihedeličnosti prežete poslikave. Res ni bilo slabo. V Domu na Goropekah pa se je zgodba razvila malce drugače. Takrat je Dom prevzel Bojan Zorjan in naju z Zoranom naprosil, naj urediva in poslikava še kletne prostore hiše, kjer bi se žirovska mladina lahko družila, zabavala in plesala. Zamislila sva si ambiciozen načrt, ki je temeljil na originalni in nenavadni zasnovi svetlobnih teles na stenah in stropu, nadgrajenih z barvnimi poslikavami, ki bi naj obiskovalcem pričarali nadrealistično in intimistično vzdušje. Toda vmešal se je Upravni odbor Planinskega društva Žiri, ki je bilo lastnik Doma na Goropekah, češ da je zasnova za Žiri in Dom preveč moderna. Morala sva spremeniti, pravzaprav oklestiti najin koncept in ostalo je samo prijazno kletno okolje, kjer se je žirovska in okoliška mladina srečevala in zabavala. Ne vem, ali obstajajo kakšne fotografije obeh diskov. Če obstajajo, bi jih zelo rad videl.

Večkrat sva že omenila Zorana Mlinarja (roj. 1953), Frančiškovega iz Stare vasi, bil je naš vrstnik. Že mlad je hudo zbolel, a še živi. Obudiva še enkrat kak spomin na njegove likovne poskuse z nesrečnim koncem ...

Res, Zorana sem v najinem razgovoru nekajkrat že omenil. Bil je moj sosed, prijatelj še iz otroštva, sodelavec iz Alpine in skupaj sva preživela marsikatero urico v ustvarjanju, risanju, neizčrpnih debatah o umetnosti in tudi o manj umetniških temah. Recimo o dekletih. Bil je studiozen in vztrajen pri svojih zamislih in izvedbah. Njegove izložbe, ki jih je aranžiral za Alpine trgovine, so bile celovito likovno zasnovane, in če lahko tako rečem, zelo moderne za tisti čas. Imel je veliko težav in celo sporov s poslovdji trgovin pri uveljavljanju svojih idej,

toda bil je neomajen pri svojih zahtevah in nenehno jih je prepričeval, da izložba ni samo postavitev čevljev, ampak še mnogo več. Šele ko so javnost in kupci, ki so prihajali v trgovine, začeli hvaliti njegove kreativno zasnovane izložbe, so se poslovdje nekoliko unesli in pomirili. Potem je neozdravljivo zbolel in s tem je bilo konec z njegovim likovnim delovanjem. Žal!

Povod za ta pogovor je tvoje delo likovnega urednika Žirovskega občasnika (ŽO). Z njim si že od vsega začetka, od jeseni 1980, ta naš skupni projekt se bliža svoji 40-letnici. Kaj ti pomeni?

To je res dolga doba. Vendar moram ob tem omeniti, da si pravi oče Žirovskega občasnika ti, ki si nas moral večkrat malce suniti nekam, da smo dobili nov zagon. Bil sem in sem še likovni urednik ŽO in v mojem spominu mi ostajajo različne, tudi anekdotične podobe o snovanju vsake nove izdaje ŽO. Neverjetno, kako se je v tem času spremenila tehnologija priprave na tisk. Iz skoraj za današnji čas predpotopnih načinov do digitalnega računalniškega preloma in tiska. No, tiskamo še vedno v ofsetni tehniki, ki ji inkjet tehnika še ne more blizu. Za Žirovce in okolico in tudi za mene je ŽO neprecenljiva publikacija z zgodovinskimi, domoznanskimi, literarnimi in likovnimi vsebinami. Publikacija, ki odmeva v širšem, slovenskem okolju.

Kaj bi se dalo po vseh teh letih pri ŽO še narediti?

Ni skrivnost, da ŽO berejo predvsem starejše generacije. Torej, poglobitna naloga uredniškega odbora bi morala biti, kako privabiti mlade bralce in sodelavce. Kakšne nove vsebine poleg že obstoječih ponuditi mladim, da bi bil ŽO tudi zanje zanimiv? Zahtevna naloga, a nujno potrebna. Mogoče bi morali povprašati mlade o novih vsebinah, ki jih zanimajo, in jim jih ponuditi. To bi lahko storili z razgovorom s Klubom žirovskih študentov, z anketo, poslano mladim po pošti (lahko elektronski), in še s čim.

Si kdaj pomislil, da bi popisal, kaj vse si še počel na področju oblikovanja vizualnih

komunikacij? Zasnoval in postavil si več scen za gledališke predstave, tako v šoli kot zunaj nje, oblikoval nešteto vabil, zloženk, plakatov ipd. Večina teh »malih« kreacij ni podpisanih in čez čas večina ne bo več vedela, da jih je oblikoval Stane Kosmač. Že zato bi jih kazalo popisati. Tako kot pisatelji in drugi publicisti sestavijo bibliografije svojih knjig in člankov ...

Uh, težka naloga. Res sem oblikoval vse, kar si omenil v vprašanju, pa vsaj sto knjig, raje več, če štejem še oblikovanje ŽO. Za dve sem bil tudi nagrajen. Enkrat na Mednarodnem beograjskem knjižnem sejmu, drugič v časopisu Delo v obliki pohvale za oblikovanje pesniške zbirke. Nekaj stvari hranim sam, vendar niti približno ne vsega. Zapisoval si pa nisem. Ne pripadam ljudem, ki so metodični in redoljubni ter vse skrbno in pregledno popišejo in uredijo. Ideja pa ni slaba.

Najin prijatelj Franc Temelj meni, da bi moral zbrati tudi zapise, ki si jih napisal pred razstavami, ki si jih odpiral v Galeriji Svobode in drugje in v njih predstavil avtorje teh razstav. Ti zapisi so bili sicer povečini natisnjeni na vabilih in razstavnih listih, a te le malokdo shrani ...

Tudi z mojimi teksti, ki sem jih zapisal, nekatere objavil v medijih, večino pa ne, je podobno. Bilo bi jih za celo knjigo ali vsaj knjižico. Mogoče se bom pa res potrudil in zbral, kar se še zbrati da.

Potruđi se, res bi bilo dobro in prav ... Tvoje zapise ceni tudi pisateljica Tončka Stanonik, naša jezikovna urednica. Opozorila me je na svoje opažanje, »kako spreten je Stane tudi v jezikovnem izražanju. Svoje kratke prispevke za ŽO res oddaja zadnji hip, a so tako besedno izčiščeni, povedni, da z njimi nimam nobenega dela. Predvsem pa vedno razumem tisto, kar pove. Nobenega besednega krotovičenja ne pozna ... Kot tudi ne v vsakdanjem pogovoru. Skratka: osebnost iz zelo dobrega

materiala' ...« Si ob teh Tončkinih besedah kaj ponosen?

Kdor Tončko pozna kot osebnost, jezikoslovko, izvrstno lektorico in ne nazadnje odlično pisateljico, bi mu ob teh besedah zaigralo srce. Res mi godi njeno mnenje.

Tvoj avtorski podpis torej nosijo številne knjige, ki si jih oblikoval. Večina jih je izšla pri ŽO, a delal si tudi za druge naročnike. Katere od teh knjig bi izbral kot tebi najljubše?

Ena od teh je moja prva knjiga, ki sem jo oblikoval za založbo Univerzum iz Ljubljane, v kateri je bila Tončka Stanonik takrat urednica in mi je ponudila, da knjigo oblikujem. Bil je priročnik za ustvarjalnost za otroke in mladino. Založba ga je poslala na Mednarodni knjižni sejem v Beograd, ki je bil v tistem času med večjimi v Evropi, in za oblikovanje sem dobil prvo nagrado. Nekatere številke ŽO so mi ostale v spominu kot dobro oblikovane, potem je pesniška zbirka Igorja Torkarja, ki jo je založila založba Pegaz International, in še kaj bi se našlo. Pri oblikovanju sem zmeraj sledil izbranemu konceptu, ki sem mu ostal zvest, in zato menim, da je bila večina knjig korektno oblikovanih.

Junija 2016 sta s Francem Temeljem pod stropom galerije v žirovskem muzeju »obesila« instalacijo iz čipk – kot enega od žirovskih prispevkov k lanskemu svetovnemu čipkarskemu kongresu v Sloveniji (OIDFA). Škoda, ker ni takih ustvarjalnih prispevkov več ...

Instalacija je bila Frančeva ideja, povabil me je k njeni realizaciji in nastala je, vsaj za Žiri, drugačna predstavitev čipk. V širnem svetu so podobno konceptno zasnovane predstavitve kar pogoste. Vsebinsko različne instalacije so postale nekakšen »mainstream« likovnega snovanja po Evropi. Prinesle so drugačen videz in pogled na realizirane ideje, dostikrat atraktivnejši in kompleksnejši. Idejno zasnovano pa imava tudi širšo predstavitev čipkarstva na Žirovskem v medstopniščnem prostoru od tal do vrha v Kulturnem centru Stare Žiri, vendar še nismo mogli zaključiti finančne konstrukcije.

Kaj ti pomeni fotografija?

To je vprašanje, za katero bi potreboval vsaj deset strani. Z izumom fotografije v 19. stoletju, ki je postala nova dokumentarna, reportažna in umetniška zvrst, se je odprla nova smer v izpovedovanju človeka. Velika množica klasičnih fotografskih tehnik, ki so jih postopoma odkrivali, je dala vsaj v umetniškem izražanju vrsto izraznih možnosti. Toda z izumom digitalne fotografije so klasične fotografske tehnike zamrle, fotografiranje so približali množicam, za obdelavo fotografij je potrebno le poznavanje enega izmed mnogih računalniških programov za fotografije. Kvaliteta in dolgoživost digitalno tiskanih fotografij se ne more meriti s klasično izdelano fotografijo. Sam pa rad fotografiram, tudi v ŽO sem pred nekaj leti predstavil serijo fotografij, ki so nastale v nekaterih evropskih mestih, kjer sem poskušal hkrati na enem posnetku združiti preteklost in sodobni utrip mesta. Rad fotografiram tudi naravo in sem prepričan, da mora fotograf, ne glede na to, kakšna je njegova motivika, premišljeno izbrati motiv in pozneje z računalniškim programom čim manj posegati v posnetek.

Gotovo spremljaš trende v sodobni likovni umetnosti, zlasti v slikarstvu in vizualnih komunikacijah ... Kaj vse se dogaja, kaj ti je najbolj všeč, kaj je vznemirljivega?

Danes v svetu prevladujejo prostorsko zasnovane in z video instalacijami in performansi ter obilo elektronike realizirane umetniške predstavitve, tako da gledalec ne ve več, ali gre za gledališko predstavo, neki dogodek (happening) ali kaj tretjega. Mnoge umetniške predstavitve so bolj podobne predstavam, ki imajo sociološko in politično ozadje. Še najmanj gre za likovno dorečene realizacije. Zato so mnogi že peli poslovilne žalostinke za klasičnim, tabelnim slikarstvom in kiparstvom. Toda najnovejši trendi spet vračajo pomen in možnost izpovednosti klasičnim tehnikam likovne umetnosti z novo vsebino in novimi, drugačnimi prijemi. Slikarstvo in kiparstvo še nista umrla in tudi ne bosta.

Če sem prav poučen, greš rad pogledat tudi večje razstave v sosednjih državah ...

S prijatelji vsako leto obiščemo nekaj razstav v tujini, predvsem v Italiji in Avstriji. V glavnem so mesta, kjer so postavljene razstave, dovolj blizu, tako da nam pot tja ne povzroča posebnih težav. To so sicer razstave vrhunskih umetnikov, pomembnih umetniških smeri ali obdobj. Predvsem zaradi zavarovanja umetnin, saj jih pridobivajo z vsega sveta, so to zelo drage postavitve, ki jih v Sloveniji verjetno nikoli ne bomo videli. In še ena zanimivost. Za razstave vlada izredno zanimanje, tako da recimo dvourno čakanje na vstopnice ni nobena redkost.

Deniva, da bi te povabili, da izbereš po tri dela iz svetovne, slovenske in žirovske likovne umetnosti ... Kaj bi izbral?

Obstaja toliko vrhunskih umetnin, da bi bil izbor le treh krivičen do preostalih in seveda nepopoln. Pa vendar, če bi bilo mogoče, bi iz starejših obdobj v svoji zbirki želel imeti Botticellijevo Primavero, sliko Jana Vermeerja van Delfta, delo Clauda Moneta, pokrajino van Gogha; med slikarji 20. stoletja bi izbral delo Vasilija Kandinskega in Marka Rothka, od naših pa delo Maksima Sedeja, Marija Preglja, Gabriela Stupice in Zorana Mušiča. Zgodnje delo Konrada Peternelja že imam, izbral pa bi si še kakšno njegovo kapitalno stvaritev. V moji ali bolje rečeno v družinski zbirki je tudi grafika Tomaža Kržišnika in nekaj njegovih risb.

Nič še nisva rekla o tvojem družinskem življenju. Zasnoval si dve družini in se v drugi ustalil. Po neki kitajski modrosti bi moral moški, ki želi v celoti izpolniti svoje življenje, storiti tri reči: roditi sina, zasaditi drevo in napisati knjigo. Sin, drevo in knjiga so seveda metafore za človekovo biološko, materialno in duhovno reprodukcijo. Ti si »rodil« dva sinova in še hčer, »drevo« bi lahko bila očetova hiša, ki si jo preoblikoval v sodoben in prijeten družinski dom, knjig pa nisi pisal, ampak si jih oblikoval. Tvoje »knjige« so tvoje slike, tvoje risbe so, sva že

rekla, kot pesmi ... Te torej navdaja občutek izpolnjenosti?

Ne, ne navdaja me občutek izpolnjenosti. Imam še nekaj načrtov, ki bi jih rad realiziral. Poleg tega sem velikokrat nezadovoljen s tistim, kar naredim. To bi lahko bolje naredil, si večkrat očitam. Sicer pa živim bolj ali manj mirno in običajno družinsko življenje, tako kot večina ljudi, imam krasne otroke, ki so že vsi odrasli in uspešni v svojih poklicih, dobro in tudi potrpežljivo ženo in prijazno, neizmerno živahno psičko Sajo. Občutek izpolnjenosti pa je po mojem mnenju zelo podoben zaključnemu računu in je blizu koncu poti.

No ja, nekoč se bodo naše poti res sklenile ... Kaj pa najraje počneš v vsakdanjem življenju. Kdaj se ti zdi dan izpolnjen?

Slikam, ampak lahko bi več, tu in tam še oblikujem kakšno stvar, rad sem v naravi, z ženo sva sama ali skupaj s prijatelji, tudi s tabo, prehodila, preplezala in osvojila veliko hribov, gora, prelazila mnogo grap, brezpotij in spoznala mnoge kotičke naše lepe Slovenije. Najina hišna gora je Blegoš. V vseh letnih časih sva ga obiskala več stokrat. Rada imava morje, nekje na samotni obali, daleč od turističnega vrveža. Sicer pa nisem tiste sorte človek, ki bi moral vsak dan narediti to in ono, da bi bil dan izpolnjen. Včasih je nadvse prijetno tudi celega prelenariti.

Hm. Si sploh kdaj pomislil, da bi živel kje drugje kot v Žireh?

V mladosti sem večkrat pomislil, da bi se izselil in zaživel drugje, tudi v tujini. Danes mi kaj takega ne pride na misel. Ne bi zamenjal bližine narave z betonom mest ali velemest. V Žireh se imam prav lepo.

Kaj v Žireh kljub vsemu pogrešaš?

Žiri so pred leti postale mesto. Pogrešam celovito arhitekturno zasnovo kraja. Ne samo strogega centra, ki ga »krvavo« potrebujemo, ampak tudi arhitekturne in urbanistične rešitve za celoten kraj. Kolikor pomnim, je bilo v zadnjih recimo štiridesetih letih narejenih in predlaganih kar nekaj osnutkov in idej, pa se nič ni prijelo. Naloga ni lahka. Zakaj se ne bi zgledovali po sosednji Idriji, kjer so pred leti povabili znanega arhitekta slovenskega rodu Borisa Podrecco, ki je s svojo ekipo zasnoval in realiziral mestno središče, in to, ne samo po mojem mnenju, zelo dobro. Danes je v Sloveniji cela vrsta arhitekturnih birojev, ki so zelo dobri in uspešni pri svojih rešitvah in realizacijah. Z našo, vsežirovsko pomočjo bi lahko prišli do rešitev, ki bi bile v ponos Žirovcem, širši skupnosti in arhitekturni stroki. Nagibam se torej k povabilu izbranega biroja in ne k organizaciji ponovnega natečaja. V Žireh bi potrebovali še marsikaj, a so nekateri projekti že v nastajanju in ne bi bilo korektno, da bi jih tukaj navajal.

Kaj bi v življenju še rad doživel?

Še marsikaj, če mi bo zdravje dopuščalo. Tudi v svoji stroki. Nekatere želje so povezane tudi z osebnimi financami in upokojenci nismo skupina prebivalstva, ki bi se ponašala z vsaj približno finančno neodvisnostjo. In sploh ni res, da upokojenci ničesar več ne potrebujemo, češ, dovolj je, da preživimo. Nismo odpisana skupina prebivalstva, mnogi so in smo še dejavni na mnogih področjih ...

Stane, hvala za izčrpne, potrpežljive in vsebinsko bogate odgovore. Naj ti bo zdravje naklonjeno in le naredi še kaj lepega!

Intervju je nastal septembra 2017.

NA ŽIROVSKEM NEKOČ – RAZISKAVE IN SPOMINI

Alojz Demšar in Janez Jereb

Žirovci v Napoleonovi vojski

Naborniki za Ilirski polk iz občine Žiri oktobra 1812

Povzetek

V prispevku opisujemo podatke iz nabora, poreklo, sorodnike in potomce 44 nabornikov, rojenih v občini Žiri, ki so bili vpisani v naborni seznam za Ilirski polk 6. oktobra 1812. Vpoklicanih je bilo 11 nabornikov, dva od njih sta se vrnila domov. Našli smo tudi imena petih nabornikov, ki so bili vpoklicani pred oktobrom 1812 in so verjetno sodelovali v Napoleonovem pohodu v Rusijo. Na kratko je opisana zgodovina Ilirskega polka, ki pa ne more podrobneje pojasniti, kaj so doživljali Žirovci v Napoleonovi armadi.

Ključne besede: Ilirski polk, nabor, Žiri, naborniki, rodoslovje

Uvod

Oktobra leta 1812, v času Napoleonovih Ilirskih provinc, so na Kranjskem izpeljali vojaški nabor fantov, rojenih leta 1790 in 1791. Večina vpoklicanih naj bi izpopolnila Ilirski polk, ki je prav takrat skupaj z Napoleonovo *Veliko armado* doživljal rusko kalvarijo, iz katere so se vrnili le redki. Ukaz za nabor je podpisal 6. oktobra 1812 glavni guverner Ilirskih provinc Henri-Gatien Bertrand. V nabornih seznamih, ki jih hrani Arhiv Republike Slovenije, je vpisanih

6382 fantov, med njimi 44 Žirovcev (Slika 1).¹ Naborniki so popisani dokaj natančno. Vpisnih rubrik za posameznega nabornika je 25: rubrika 1 je izžrebana odhodna številka, rubrika 2 je prazna, 3 priimek, 4 ime, 5 ime in prebivališče očeta in matere, 6 kraj rojstva, 7–9 dan, mesec, leto rojstva, 10 kraj bivanja, 11–12 višina (m, mm), 13 lasje, 14 obrvi, 15 čelo, 16 oči, 17 nos, 18 usta, 19 brada, 20 obraz, 21 polt, 22 posebni znaki, 23 poklic, 24 opombe, 25 odločitev komisije in spremembe.

V prispevku so predstavljeni podatki iz nabornega seznama o 44 Žirovcih, ki so najstarejši podroben opis naših prednikov. Opisane so tudi njihove rodbine in potomci. Tako bo marsikdo med naborniki prepoznal svojega daljnega prednika ali sorodnika. Morda bo lahko opazil tudi kakšno telesno podobnost med naborniki in njihovimi zdaj živečimi potomci ali sorodniki. Leta 1812 so vpoklicali 11 nabornikov, našli smo tudi imena petih že prej vpoklicanih. Samo za dva od njih lahko z gotovostjo trdimo, da sta se vrnila iz Napoleonove vojske. Kje so ti Napoleonovi vojaki iz Žirov korakali, se borili in umirali? V prispevku opisana zgodovina Ilirskega polka nam na to vprašanje ne daje podrobnih odgovorov. Po zaslugi pisatelja Josipa Jurčiča pa poznamo spomine Andreja Pajka,

¹ SI AS 1077, Zbirka spisov iz francoske dobe 1792–1867, k. 4, Canton de Laak.

korporala iz Ilirskega polka, ki je bil v polku od ustanovitve, se udeležil pohoda v Rusijo, bil ob vrnitvi iz ruskega ledenega pekla ujet v Litvi, tam preživel 20 mesecev in se po štirih letih 9. marca 1815 vrnil domov. Iz Pajkovih zapisov in pripovedovanj je Jurčič napisal knjigo *Spomini starega Slovenca*.²

Zgodovina Ilirskega polka

Ilirski polk (Regiment d'Illyrie) je bil ustanovljen z Napoleonovim ukazom 16. novembra 1810. Polk je imel pet bataljonov. Sestavili so ga iz vojnih ujetnikov avstrijske vojske z ozemlja Ilirskih provinc in iz nabornikov.³ Prvi nabor je razpisal 9. februarja 1811 takratni glavni guverner Ilirskih provinc maršal Marmont in je predvideval 4000 nabornikov, od teh iz Kranjske 2784 nabornikov (Slika 2).⁴ O tem naboru je le malo znanega.⁵ Nabiranje nabornikov je maršal Marmont naložil okrožjem, ki so nabornike nabirala, kakor so vedela in znala.⁶ Naborniki so bili 13. marca 1811 zbrani v Gorici, 12. maja 1811 so bili nastanjeni trije bataljoni v Palmanovi in dva v Gorici. Polku so vsa okrožja Ilirskih provinc do 1. julija 1811 poslala 4260 nabornikov, to je več od zahtevanih 4000. Do 1. julija 1811 je dezertiralo kar 976 nabornikov.⁷ Julija 1811 je bil za sedež polka določen Torino, kamor je polk prispel v začetku septembra. Tu so se polku pridružili

nekdanji vojni ujetniki, ki so bili do takrat v mestu Alessandria v Piemontu.^{8,9}

Januarja 1812 so štirje bataljoni Ilirskega polka odšli na pohod v Rusijo, eden pa je ostal kot rezerva na sedežu polka v Torinu. Pot je polk vodila skozi Strasbourg, kjer je bilo 1. marca 1812 v polku 2750 oficirjev in vojakov. Pot so nadaljevali čez Nemčijo in Poljsko. Po prehodu čez mejno reko Njemen so bili nekaj časa nastanjeni v vojašnici v Kovnu (Kaunas v Litvi). Prvič so se bojevali 25. julija 1812 v bitki pri Ostrovnu v bližini Vitebska v Belorusiji. Polk je bil za nekaj časa napoten v Minsk. Del polka je nato nadaljeval pot z Napoleonovo armado in sodeloval v njenih bitkah in imel hude izgube. Drugi del je deloval v zaledju armade in imel manjše izgube. Pri umiku iz Rusije pa je bil tudi ta del polka zdesetkan. Pri umiku se je bojeval 18. novembra pri kraju Krasni (rus. Красный) v bližini Smolenska, 28. novembra v bitki za prehod čez reko Berezino pri Borisovu, nato pa od 29. novembra do 11. decembra v bojih okrog Vilne. Preživeli so prispeli v Kovno (Kaunas) do 13. decembra 1812. Kljub vsem žrtvam je polk premogel zadosti kohezije, da ni razpadel in izginil.^{10,11}

Koliko mož Ilirskega polka se je vrnilo iz Rusije? Major Louis Mattutinovič je v začetku leta 1813 zbiral ostanke polka. Našel je 40 mož v Spandauu in 74 mož v mestu Gotha. Ti so bili vključeni v 2. bataljon polka, ki se je pod njegovim poveljstvom bojeval leta 1813 v Nemčiji, med drugim v *Bitki narodov* pri Leipzigu. Precej preživelih, njihovo število ni znano, je na sedež polka v Torino prispelo še 14. julija 1813.¹² Seveda so preživeli tudi mnogi, ki so dezertirali ali bili ujeti, kot na primer Andrej Pajk.¹³ Zato število umrlih iz Ilirskega polka pri pohodu v Rusijo ne bo nikoli znano.

Napoleon je Ilirski polk reorganiziral z ukazom 16. marca 1813. Polk naj bi se po reorganizaciji zmanjšal na dva bataljona, vsak s šestimi četami

2 Jurčič, *Spomini starega Slovenca*.

3 Berjaud, *Le Régiment d'Illyrie 1810–1813*.

4 *Enciklopedija Slovenije*, geslo Ilirski polk, str. 111; Švajncer, *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev*, str. 72–73.

5 Gradivo o naboru je v Arhivu Slovenije, AS 27, Glavni intendant Ilirskih provinc, š. 45; Poimenski sezname vpoklicanih so se verjetno hranili v nabornih gospostvih, ohranjeni so npr. v arhivu gospostva Ortnek pri Ribnici (Arhiv Republike Slovenije, AS 764, Gospostvo Ortnek, f. 31, Francoska doba (merija Sodražica 1813, konskripcijski sezname). V arhivu gospostva Škofja Loka (Arhiv Republike Slovenije, AS 783) podobni sezname niso ohranjeni.

6 Švajncer, *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev*, str. 72.

7 AS 27, Glavni intendant Ilirskih provinc, š. 45, mapa Rekrutacija – izkazi, listina Régiment d'Illyrie Etat General (št. 208).

8 Gl. op. 3.

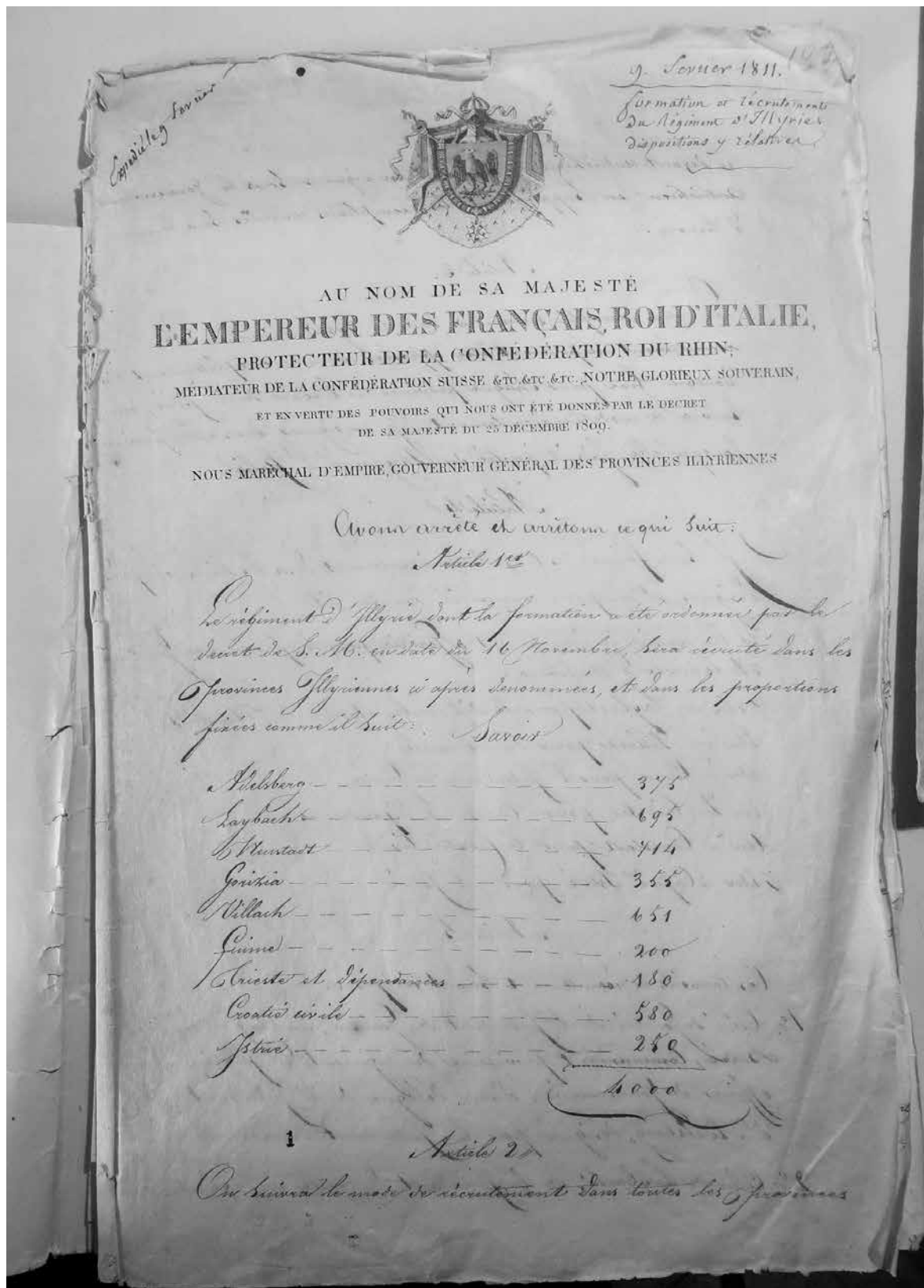
9 Švajncer, *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev*, str. 73.

10 Gl. op. 3.

11 Dempsey, *Napoleon's Mercenaries*, poglavje Regiment d'Illyrie.

12 Gl. op. 3.

13 Gl. op. 2.

Prva stran odloka glavnega guvernerja Ilirskih provinc maršala Marmonta 9. 2. 1811 o prvem naboru za Ilirski polk in razdelitev števila rekrutov po okrožjih (distriktih). / Hrani Arhiv Slovenije, fond AS 27, Glavni intendant Ilirskih provinc, š. 45.

in na eno do štiri čete rezerve. V polku naj bi bili preživeli vojaki s pohoda v Rusijo, vojaki iz rezerve, ki je med pohodom v Rusijo ostala v Torinu, in rekruti iz nabora, razpisanega 6. oktobra 1812. Prvi bataljon naj bi nastal iz dveh čet rezerve, ki sta že 12. novembra 1812 iz Torina odšli v Nemčijo. Tu naj bi počakali na čete, ki naj bi jih v Torinu sestavili iz nabornikov. V Spandau sta četi prispeli 6. februarja 1813, v Kustrin na reki Odri pa 1. maja 1813. Drugi bataljon pod poveljstvom Mattutinovića je nastal v Strasbourgu iz preživelih z ruskega pohoda in iz nabornikov.¹⁴

Drugi nabor v Ilirski polk je Napoleon zahteval že 5. januarja 1812, vendar ni dokumentov, ki bi kazali, da je bil izpeljan pred 6. oktobrom 1812.¹⁵ Vpoklicani naborniki so bili poslani na sedež polka v Torino. Na sedežu sta bila 10. januarja 1813 le dva oficirja in deset podoficirjev, pričakovali pa so 1870 nabornikov. Naborniki in tudi oficirji so nato začeli prihajati, 20. januarja 1813 je bilo na sedežu 715 mož, 10. februarja 1813 pa že 1260 mož.

Na torinskem sedežu polka so ustanovili dve četi, ki sta 13. marca 1813 odšli v Strasbourg, kjer sta bili vključeni v 2. bataljon Ilirskega polka s poveljnikom Mattutinovičem. Bataljon je 29. aprila 1813 prečkal Ren in bil 18. maja 1813 že v Dresdnu. Štel je 578 mož. Bataljon je 6. septembra sodeloval v bitki pri mestu Jüterbock in nato v bojih pri mestih Gross Beeren in Dennewitz. V *Bitki narodov* pri Leipzigu je bil v sestavi 7. korpusa generala Reynierja, v brigadi generala Lejeuna.¹⁶ V bitki je Napoleonova vojska doživela poraz in se začela urejeno umikati proti Franciji.

Na torinskem sedežu polka so iz nabornikov sestavili še tri čete, ki naj bi se pridružile 1. bataljonu, nastanjenemu v Kustrinu na reki Odri. Iz Torina so odšli 1. avgusta 1813 proti Mainzu. Čete so okrepile Ilirski polk v bitki Napoleonove armade 30. in 31. oktobra 1813 pri mestu Hanau, v kateri so poskušali preprečiti armadi umik v Francijo. V tej bitki so si Fran-

cozi izbojevali umik. Tri čete Ilirskega polka so nadaljevale pot do Kustrina in se pridružile 1. bataljonu.¹⁷

Novembra 1813 so bile razpuščene vse nefrancoske enote Napoleonove armade. Ukaz o razpustitvi Ilirskega polka je bil izdan 17. novembra 1813, podpisan pa 25. novembra 1813. Del polka – 2. bataljon (167 mož) – je bil takrat v Hochheimu, razpuščen pa je bil 17. decembra 1813 v Mainzu, kjer je bilo prisotnih devet oficirjev in 224 vojakov. Na polkovnem sedežu v Torinu je bilo ob razpustitvi polka 19 oficirjev in 241 vojakov. Vojaki v Mainzu in Torinu so bili zelo slabo oblečeni, velika večina je bila tudi brez primernih čevljev. Tretji del Ilirskega polka (19 oficirjev in 85 vojakov) je bil v obleganem Kustrinu in je prišel v ujetništvo ob vdaji posadke 20. marca 1814.¹⁸

Žirovci v Ilirskem polku

V nadaljevanju so predstavljeni naborniki iz kantona Škofja Loka, rojeni v občini Žiri, za nabor, razpisan 6. oktobra 1812.¹⁹ Med 44 vpisanimi in tremi zamenjavami v kantonu Škofja Loka je vpisanih 44 nabornikov, ki so se rodili v občini Žiri. Na nabor jih je prišlo 35. Od teh jih je bilo 11 vpoklicanih. Dalj časa je bilo ob naboru odsotnih pet, v Ilirskem polku pa so že služili štirje. Za 43 od 44 vpisanih nabornikov smo v matičnih knjigah našli podatke o njihovem poreklu, rojstni hiši, sorodnikih in potomcih.

V seznam so nabornike vsakega kantona vpisali po izžrebanih odhodnih številkah.²⁰ V Ilirski polk so vpoklicali potrjene nabornike po izžrebanih odhodnih številkah, dokler niso dosegli zahtevano število rekrutov. V kantonu Škofja Loka je bil med 446 vpisanimi kot zadnji vpoklican Tomaž Dolinar iz Poljan z odhodno številko 200. V nadaljevanju prispevka se zapis o vsakem žirovskem naborniku začne z njegovo odhodno številko.

¹⁴ Gl. op. 3.

¹⁵ Gl. op. 3.

¹⁶ Gl. op. 3.

¹⁷ Gl. op. 3.

¹⁸ Gl. op. 3.

¹⁹ Gl. op. 1.

²⁰ Kopitar, str. 245.

Med vpisanimi so tudi štirje taki, ki so oktobra 1812 že bili v Ilirskem polku, eden od vpisanih pa je imel brata v Ilirskem polku. Tako smo dobili imena petih Žirovcev, ki so bili v polk vpoklicani pred oktobrom 1812, verjetno že na prvem naboru 9. februarja 1911.

Koliko Žirovcev naj bi bilo vpoklicanih na prvem naboru 9. februarja 1811? Število vpoklicanih lahko le ocenimo. Po ljudskem štetju iz leta 1811 je bilo v ljubljanskem okrožju (distriktu) 141.679 prebivalcev, v občini Žiri pa 3044.²¹ Okrožje Ljubljana naj bi prispevalo 695 rekrutov.²² Izračunamo lahko, da naj bi občina Žiri prispevala 15 rekrutov. Ne vemo pa, koliko rekrutov so leta 1811 dejansko nabrali v Žireh. Nabornike so na prvem naboru marsikje novačili na silo, v Jurčičevih *Spominih starega Slovenca* lahko preberemo, kako so ujeli in v vojaško suknjo vtaknili Andreja Pajka.²³

Od petih na prvem naboru vpoklicanih Žirovcev se verjetno nihče ni vrnil domov. V matičnih knjigah župnij Žiri, Vrh Sv. Treh Kraljev in Zavrtec ni vpisov njihovih porok, smrti ali rojstev njihovih otrok. Večina Ilirskega polka, ki so ga sestavljali naborniki iz februarja 1811, je januarja 1812 iz Torina odšla na pohod v Rusijo, od koder so se vrnili v začetku decembra 1812 le nekateri. Del polka je ostal kot rezerva v Torinu. Ne vemo, koliko Žirovcev je odšlo v Rusijo in koliko jih je ostalo v Torinu. Morda njihove identifikacijske številke (2326 Jakob Vidmar, 2328 Matija Petrič, 2337 Tomaž Žakelj, 2339 Urban Jereb, za Antona Rupnika številka ni znana) v francoskih arhivih hranijo kakšen namig o njihovi usodi.

V letih 1790 in 1791 je bilo v župnijah Žiri, Vrh Sv. Treh Kraljev in Zavrtec rojenih 126 dečkov,²⁴ v nabornem seznamu pa je vpisanih 44 fantov. Nekateri so bili nabora oproščeni, veliko otrok je tudi umrlo. Na naboru so iz nabornega seznama izvzeli tudi edince vdov, poročene in že dalj časa odsotne. Med Žirovci je bilo največ

izvzetih, ker so bili poročeni (10). Trije so bili oproščeni kot nesposobni: zaradi premajhne višine (148 cm), epilepsije in šepavosti zaradi slabo zaraslega zloma stegenice.

Največ žirovskih nabornikov je bilo visokih med 160 in 170 cm (20), pod 150 cm je bil eden, med 150 in 160 cm pet, med 170 in 180 cm osem in eden več kot 180 cm. Povprečje njihove višine je bilo 1,66 metra. Naborniki iz kantona Vrhnika so imeli enako povprečno višino, 1,66 metra,²⁵ tisti iz kantona Postojna pa 1,647 metra.²⁶ Slovenski fantje, rojeni dvesto let kasneje, v osemdesetih letih 20. stoletja, so bili v starosti 21 let od Napoleonovih nabornikov višji za približno 15 centimetrov.²⁷

Naborniki so bili po poklicu kmetje (22) in hlapci (14), Jernej Selak iz Jarčje Doline pa je bil študent.

Lasje so imeli naborniki večinoma rjave in kostanjeve, dva sta bila svetlolasca. Oči so imeli sive, pet jih je imelo modre oči, dva rjave in dva temne. Za opise nosu so uporabljali pridevnike velik, srednji, majhen, debel, pravilen, dolg, dvignjen. Usta so opisali z izrazi: velika, srednja, majhna; brada je bila okrogla, špičasta, dolga, široka, majhna, kratka in celo »fourchu« (z jamico). Obraze pa so naborniki imeli okrogle, ovalne in polne. Brazgotine prebolelih črnih koz je imelo devet od 35 nabornikov, torej približno vsak četrti.

Vpoklicanih 11 Žirovcev je odšlo na pot v Torino 18., 25. in 26. decembra 1812 ali 13. januarja 1813. Trije od njih so na poti v Italiji pobegnili, vendar so vse ujeli in jih obsodili kot upornike, kasneje pa so bili vključeni v Ilirski polk, dva od njih v rezervo polka. Pot do Torina, kjer so jih vključili v Ilirski polk, je trajala 29 dni. O nadaljnji usodi vpoklicanih vemo le toliko, kot vemo o zgodovini Ilirskega polka. Nekateri so bili lahko 13. marca 1813 poslani v Strasbourg, vključeni v 2. bataljon pod poveljstvom Mattutinovića, odšli v Nemčijo in se bojevali

21 Kolanovič, *Napoleon in njegova uprava*, str. 893.

22 AS 27, Glavni intendant Ilirskih provinc, š. 45, mapa Rekrutacija in navodila.

23 Jurčič, *Spomini starega Slovenca*, str. 30–32.

24 NŠAL, krstne knjige župnij Žiri, Vrh Sv. Treh Kraljev, ŠAK, krstne knjige župnije Zavrtec.

25 Žitko, str. 147.

26 Kopitar, str. 246.

27 Podatek se nanaša na povprečno višino 180,6 cm, ki so jo izmerili pri 77 študentih med letoma 2000 in 2009. Študenti so bili v povprečju stari 20,9 let. Gl.: Bele, *Antropometrična analiza študentov v obdobju od 1980–2009*, str. 22–24.

od začetka septembra vse do *Bitke narodov* pri Leipzigu od 16. do 19. oktobra 1913 in bitke pri mestu Hanau konec oktobra 1813. Nekateri so bili lahko vključeni v tri čete, ki so iz Torina odšle 1. avgusta 1813 proti Mainzu, se bojevale v bitki pri mestu Hanau in nadaljevale pot do Kustrina na reki Odri. Nekateri so bili lahko v rezervi, ki je ostala v Torinu do razpustitve Ilirskega polka. Morda bi s pomočjo njihovih identifikacijskih števil v francoskih arhivih lahko izvedeli kaj o njihovi usodi.

V katerih vaseh je bilo rojenih 16 Žirovcev, vpoklicanih v Ilirski polk? Kar trije so bili z Dolenjega Vrsnika in še eden z Gorenjega Vrsnika, trije so bili tudi iz Žirovskega Vrha, po eden pa iz Črne, z Dobračeve, iz Goropek, Idrška, Izgorij, z Lavrovca, Vrha Sv. Treh Kraljev, iz Zavrata in Žirov.

Od 11 vpoklicanih Žirovcev leta 1812 sta se iz vojske vrnila domov dva (18 %). Zelo podoben del vojakov se je vrnil v kantonu Vrhnika: 11 od 65 vpoklicanih (17 %).²⁸ Zdi se, da se je izplačalo biti upornik, dva od treh, ki so bili obsojeni uporništva zaradi pobega na poti v Torino, sta se vrnila domov.

Vpoklicani pred oktobrom 1812, verjetno februarja 1811

66. Jakob Vidmar (*Jacques Vidmar*), roj. 29. 4. 1790, sin Jožefa Vidmarja in Maruše Istenič. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov*: izvzet, že služi v Ilirskem polku (št. 2326). Jakob je bil Stržinarjev iz Žirovskega Vrha 18. Starša sta umrla v Račevi 16 (Potokar). Razen rojstva zanj v matičnih knjigah ni nobenega drugega podatka, verjetno se iz vojske ni vrnil. Od devetih otrok ja bil Jakob najmlajši. Dve sestri (Uršula in Marija) sta umrli v otroštvu. Domačijo v Stržinah je nasledila Jakobova sestra Helena (1777–1835), ki se je omožila z Lukom Erznožnikom (1764–1843). Ker so bile naslednice vedno hčere, so se spreminjali tudi priimki. Za

²⁸ Žitko, str. 147.

Erznožnikom je bil Martinčič, nato Maček in Bogataj. Leta 1905 je bila domačija prodana, ker je lastnik Valentin Bogataj odšel v Ameriko.

102. Matija Petrič (*Mathias Petritsch*), roj. 25. 4. 1790, sin Jožefa Petriča in Katarine Freljih. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov*: izvzet, že služi v Ilirskem polku (št. 2328). Matija je bil iz Idrška 9 (Skopec/Gnezda) in je bil rojen kot zadnji od šestih otrok. Zanj razen rojstva v matičnih knjigah ni nobenega podatka, verjetno se iz vojske ni vrnil. Priimka Petrič v Idršku 9 ni več, ker je bila domačija prodana.

315. Tomaž Žakelj (*Thomas Schakel*), roj. 14. 12. 1791, sin Jurija Žaklja in Maruše Loštrek. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov*: izvzet, že služi v Ilirskem polku (št. 2337). Tomaž je bil iz Goropek 10 (Martin na Grič), rojen kot četrti od šestih otrok. Nasledil je domačijo v Goropekah 10. Poročil se je 30. 5. 1808 v Žireh z Uršulo Jereb (roj. 1789). Vpisa Tomaževe smrti ali vpisov rojstev otrok ni v žirovskih matičnih knjigah. Verjetno se ni vrnil iz vojske. Žena Uršula je kot vdova v letih 1826–1846 pomagala porodnicam in novorojenčkom pri 46 porodih. Ni bila izprašana babica. Umrla je 7. 1. 1866 v Žirovskem Vrhu 35 (Troha), kjer je tudi bila rojena.

338. Urban Jereb (*Urban Jereb*), roj. 23. 3. 1791, sin Primoža Jereba in Neže Kogovšek. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov*: izvzet, že služi v Ilirskem polku (št. 2339). Urban je bil z Lavrovca 10 (Krajer), rojen kot drugi od sedmih otrok. Razen vpisa rojstva v krstni knjigi župnije Vrh zanj v vrhovskih ali žirovskih matičnih knjigah ni nobenega podatka, verjetno se iz vojske ni vrnil. Potomci njegovih treh bratov Andreja, Simona in Lovrenca še živijo na Žirovskem, pri Krajerju na Lavrovcu pa je od leta 1882 priimek Gantar.

Anton Rupnik, roj. 22. 5. 1789 v Črni 3, sin Jurija Rupnika in Uršule Možina, iz Bezjakovega mlina v Črni 3.

Peter Rupnik (odhodna številka 142 na naboru 6. oktobra 1812) iz Bezjakovega mlina

v Črni 3 ni bil vpoklican, ker je njegov brat že služil v Ilirskem polku. In kdo bi lahko bil ta Petrov brat? Peter je imel brata Andreja (roj. ok. 1787), ki se je 23. 2. 1824 poročil z Marijo Bezelak, roj. 24. 3. 1803 v Dolah 10, umrl pa je 1. 1. 1870. Drugi brat je bil Anton Rupnik, roj. 22. 5. 1789 v Črni 3. Zanj v matičnih knjigah ni nobenega drugega podatka. Ni se poročil niti ni umrl na območju Zavrata ali Žirov. Anton je bil v Ilirski polk zelo verjetno vpoklican leta 1811 in se ni vrnil. Tudi zato, ker je bil rojen leta 1789, za prvi nabor leta 1811 pa so izbirali predvsem fante, rojene leta 1788 in 1789. Priimek Rupnik je bil v Bezjakovem mlinu vse do druge svetovne vojne. Sedaj so v Črni le še slabo vidni ostanki nekdanjega mlina.

Vpoklicani oktobra 1812

5. Urban Mlinar (*Urban Mlinar*), kmet z Dolenjega Vrsnika, roj. 17. 5. 1791, sin Jurija Mlinarja in Jere Kavčič. – *Opis: višina (v mm):* 1829; *lasje:* kostanjevi; *obrvi:* kostanjeve; *čelo:* široko; *oči:* temne; *nos:* debel; *usta:* srednja; *brada:* okrogla; *obraz:* poln. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov:* napoten 18. 12. 1812 v Ilirski polk, odhodna kontrolna št. 2, številka ukaza 9, vključen v Ilirski polk 16. 1. 1813 pod št. 6260. Urban, velikan med takratnimi fanti, je bil Jurjev z Dolenjega Vrsnika 7. Verjetno se iz vojske ni vrnil, saj zanj ni nobenega drugega vpisa (poroke ali smrti). Na domačiji pri Jur na Spodnjem Vrsniku 7 zdaj gospodari četrta generacija potomcev Urbanovega brata Franca (roj. 1800).

6. Mihael Malavašič (*Michael Malla-vaschitsch*) iz Hleviš, roj. 26. 9. 1791, sin Simona Malavašiča in Mice Burnik. – *Opis: višina (v mm):* 1615; *lasje:* kostanjevi; *obrvi:* kostanjeve; *oči:* sive; *nos:* pravilen; *usta:* srednja; *brada:* okrogla; *obraz:* ovalen; *posebni znaki:* dve znamenji na desnem licu. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov:* napoten 26. 12. 1812 v Ilirski polk, odhodna kontrolna št. 3, številka

ukaza 4, vključen v Ilirski polk 24. 1. 1813 pod št. 6554. Mihael je bil rojen v Žirovskem Vrhu 15 (Tominc). Verjetno se iz vojske ni vrnil, saj zanj ni nobenega drugega vpisa (poroke ali smrti). Malavašiči so živeli v Žirovskem Vrhu 14 (Snapk), bili so kovači. Pred letom 1825 je priimek Malavašič pri Snapku izumrl, saj je imel Mihael le enega brata Luko, za katerega pa tudi ni nobenega vpisa. Imel pa je sestro Marijo, ki se je poročila Brun v Koprivnik 2 (Na Pretovč), in sestro Mico, ki se je poročila Kržišnik v Zabrežnik 4 (Šubcov mlin).

19. Andrej Treven (*Andre Treun*), hlapec, roj. 29. 11. 1791, sin Urbana Trevena in Marije Gabrovšek. – *Opis: višina (v mm):* 1635; *lasje:* kostanjevi; *obrvi:* kostanjeve; *čelo:* nizko; *oči:* sive; *nos:* majhen; *usta:* majhna; *brada:* okrogla; *obraz:* ovalen. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov:* napoten 26. 12. 1812 v Ilirski polk, odhodna kontrolna št. 3, številka ukaza 6, vključen v Ilirski polk 24. 1. 1813 pod št. 6569. Andrej je bil rojen na Vrhu Sv. Treh Kraljev 2 (Brencetova bajta). Oče Urban je bil gostaç in je bil dvakrat poročen. V prvem zakonu je vpisano samo rojstvo hčere, ki je umrla kot otrok, v drugem pa rojstvo Andreja, za katerega pa ni nobenega drugega vpisa (poroke ali smrti). Verjetno se iz vojske ni vrnil. Za očeta Urbana nismo našli vpisa smrti, mati Marija pa je umrla leta 1815 v Dolah. Njena smrt je vpisana v mrliški knjigi župnije Zavratac.

20. Janez Brence (*Jean Brenze*), kmet iz Žirov, roj. 19. 6. 1790, sin Jožefa Brenceta in Eve Albreht. – *Opis: višina (v mm):* 1670; *lasje:* svetli; *obrvi:* svetle; *čelo:* zakrito; *oči:* sive; *nos:* majhen; *usta:* velika; *brada:* okrogla; *obraz:* ovalen, *posebni znaki:* črne koze. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov:* napoten 26. 12. 1812 v Ilirski polk, odhodna kontrolna št. 3, številka ukaza 7, pobegnil na poti 7. 1. 1813, italijanska žandarmerija ga je aretirala takoj po pobegu. Odpeljali so ga nazaj v njegovo vojaško enoto. Bil je obsojen uporništvu (št. 265), 6. 4. 1813 je bil vključen v Ilirski polk pod št. 7119. Janez je

bil Blažičev z Dolenjega Vrsnika 8 (zdaj št. 6). Iz vojske se je vrnil. Kot naslednik je po poroki z Mino Trček (Abrahtova iz Račeve 5) 19. 2. 1816 na Vrhu postal gospodar pri Blažič. Od leta 1817 do 1840 se jima je rodilo 12 otrok. Janezovi potomci še zdaj gospodarijo pri Blažič, obdržal se je tudi priimek Brence. Hišno izročilo ni ohranilo nobenega spomina na njihovega daljnega prednika, Napoleonovega vojaka. Prav tako nimajo pri hiši nobenega predmeta, ki bi bil povezan z njim.²⁹

30. Andrej Mrovlje (*Andre Mraule*), kmet iz Žirovskega Vrha, roj. 22. 11. 1791, sin Janeza Mrovljeta in Maruše Albreht. – *Opis: višina (v mm): 1620; lasje: kostanjevi; obrvi: kostanjeve; čelo: zakrito; oči: sive; nos: srednji; usta: majhna; brada: dolga; obraz: ovalen, posebni znaki: črne koze. – Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov: napoten 26. 12. 1812 v Ilirski polk, odhodna kontrolna št. 3, številka ukaza 9, pobegnil na poti 7. 1. 1813, aretiran pred sojenjem, obsojen uporništvu (št. 267), napoten 10. 7. 1813 v rezervo Ilirskega polka, vključen 21. 7. 1813 v rezervo polka. Andrej je bil Čufarjev iz Žirovskega Vrha 25. Iz vojske se verjetno ni vrnil, saj zanj ni nobenega drugega vpisa (poroke ali smrti). Oče Janez je bil rojen pri Čufarju, umrl pa je v Žirovskem Vrhu 12 (Mrovle), tudi mati Maruša je umrla pri Mrovlet. Imela sta devet otrok. Priimek Mrovlje je bil nato pri Mrovlet v Žirovskem Vrhu 12 še dve generaciji, nato pa je ugasnil, po takratnih lastnikih pa je ostalo hišno ime.*

40. Janez Čadež (*Jean Tschadetsch*), hlapec z Gorenjega Vrsnika, roj. 4. 4. 1791, sin Jurija Čadeža in Maruše Kavčič. – *Opis: višina (v mm): 1720; lasje: kostanjevi; obrvi: kostanjeve; čelo: široko; oči: sive; nos: srednji; usta: srednja; brada: okrogla; obraz: ovalen, posebni znaki: črne koze. – Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov: spoznan za invalidnega, vendar potrjen, napoten 13. 1. 1813 v Ilirski polk, odhodna kontrolna št. 4, številka ukaza 9, vključen v Ilirski polk 11.*

2. 1813 pod št. 6939. Janez je bil Maharjev iz Žirov 34. Verjetno se ni vrnil iz vojske, saj zanj ni nobenega drugega vpisa (poroke ali smrti). Janezov ded Gašper izhaja iz Stare Oselice, umrl pa je v Žireh 34. Janez je imel še štiri sestre in brata. Domačijo je nasledila sestra Marija, ki se je 1825 poročila z Valentinom Jurjevčičem. Po njem je pri Maharju ugasnil tudi priimek Jurjevčič. Za njim je bil eno generacijo priimek Demšar, nato pa Kopač, vendar Kopači niso bili potomci Čadežev.

60. Lovrenc Siuhar (*Laurent Suihar*), kmet z Dobračeve, roj. 23. 7. 1791, sin Pavla Kavčiča in Marije Pivk. – *Opis: višina (v mm): 1605; lasje: kostanjevi; obrvi: kostanjeve; čelo: okroglo; oči: sive; nos: debel; usta: majhna; brada: z jamico; obraz: okrogel; posebni znaki: črne koze. – Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov: napoten 26. 12. 1812 v Ilirski polk, odhodna kontrolna št. 3, številka ukaza 3, vključen v Ilirski polk 24. 1. 1813 pod št. 6579. Lovrenc je bil Kolerjev z Dobračeve 13, drugi otrok Pavla Kavčiča in Marije Pivk. Pri rojstvih še štirih otrok (Marija, roj. 1786; Uršula, roj. 1796; Magdalena, roj. 1798, in Matevž, roj. 1804) je oče Pavel v krstni knjigi zapisan s pravim priimkom Kavčič, pri rojstvu Lovrenca pa iz neznanega razloga s priimkom Siuhar.³⁰ Tudi pri Lovrencu Siuharju ni nobenega podatka o poroki ali smrti, verjetno se iz vojske ni vrnil. Domačijo je nasledila sestra Uršula, ki se je poročila Peternel. Za Peternelom pa je bil od leta 1855 spet priimek Kavčič vse do leta 1948, odtlej imajo stanovalci priimek Erznožnik.*

64. Martin Hojan (*Martin Hojen*), hlapec iz Zavrata, roj. 8. 9. 1790, sin Lovrenca Hojana in Maruše Medved. – *Opis: višina (v mm): 1670; lasje: kostanjevi; obrvi: kostanjeve; čelo: ozko; oči: modre; nos: majhen; usta: srednja; brada: špičasta; obraz: ovalen. – Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov: napoten 26. 12. 1812 v Ilirski polk, odhodna kontrolna št. 3, številka ukaza 38, pobegnil na poti 31. 12. 1812, ujet pred*

³⁰ Morda je bil »priimek« Siuhar hišno ime domačije, iz katere je prišel Pavel Kavčič na Dobračevo 13. Žal Pavlovega porekla ne poznamo. Siuhar bi bil lahko »Sivkar«.

²⁹ Damjan Brence, pogovor 15. 9. 2017.

Vpis nabornikov za Ilirski polk (6. 10. 1812) iz kantona Škofja Loka z odhodnimi številkami od 1 do 16. Žirovci imajo številke 5, 6 in 9. / Hrani Arhiv Slovenije, fond AS 1077, Zbirka spisov iz francoske dobe, knjiga 4.

sojenjem, obsojen uporništva (št. 266), 10. 7. 1813 je bil vključen v rezervo Ilirskega polka. Martin je bil rojen v Zavrattcu 6. Iz vojske se je vrnil, saj je 9. 2. 1829 vpisana njegova poroka z Elizabeto Mrovč (roj. 1902), hčerjo Jerneja in Neže Brenc iz Pikelc 4. Ob poroki je Martin stanoval v Potoku 5. Družina z osmimi otroki je živela najprej na Lavrovcu 5 (Mataje), nato pa v Hlevišah 18 (Hajan).

83. Lovrenc Kavčič (Laurent Kautschitsch), kmet z Dolenjega Vrsnika, roj. 16. 8. 1791, sin Jurija Kavčiča in Jere Beguš. – *Opis: višina (v mm): 1550; lasje: kostanjevi; obrvi: kostanjeve; čelo: široko; oči: sive; nos: velik; usta: majhna; brada: kratka; obraz: okrogel.* – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov:* napoten 26. 12. 1812 v Ilirski polk, odhodna kontrolna št. 3, številka ukaza 13, vključen v Ilirski polk 24. 1. 1813 pod št. 6558. Lovrenc je bil rojen pri Štefku na Dolenjem Vrsniku 5. Njegovi starši pa so bili

lastniki Dolenjega Vrsnika 6 (Kočar). Verjetno se ni vrnil iz vojske, saj zanj razen rojstva v matičnih knjigah ni nobenega podatka. V družini je bilo sedem otrok, trije fantje in štiri dekleta. Lovrenc je bil prvorojenec. Domačijo je nasledil brat Anton, roj. 7. 1. 1797. Antonova hči Elizabeta, ki je nasledila domačijo, se je omožila z Jakobom Lazarjem, ki ga je nasledil njegov sin Matija, nato pa njegova hči Marija, ki se je omožila z Dominikom Žakljem. Ta priimek je pri hiši še zdaj.

165. Simon Albreht (Simon Albrecht), hlapec iz Žirov, roj. 25. 10. 1790, sin Primoža Albrehta in Katarine Peternel – *Opis: višina (v mm): 1620; lasje: svetli; obrvi: svetle; čelo: pokrito; oči: sive; nos: majhen; usta: srednja; brada: okrogla; obraz: ovalen; posebni znaki: znamenje na levem očesu.* – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov:* napoten 25. 1. 1813 v Ilirski polk, odhodna kontrolna št. 5, številka ukaza 75, vključen v Ilirski polk

24. 2. 1813 pod št. 7058. Rojen je bil v Žireh 39 (Preska). Verjetno se iz vojske ni vrnil, saj zanj ni nobenega drugega vpisa (poroke ali smrti). V družini je bilo pet otrok. Najstarejši Jurij je nasledil domačijo. Priimek Albreht je bil tu še eno generacijo, nato sta ga zamenjala priimka Bogataj in Kokelj. Njegovih sorodnikov v Žireh 39 ni več.

192. Lovrenc Lazar (*Laurent Laser*), hlapec iz Izgorij, roj. 2. 8. 1791, sin Jerneja Lazarja in Katarine Šinkovec. – *Opis: višina (v mm):* 1665; *lasje:* kostanjevi; *obrvi:* kostanjeve; *oči:* sive; *nos:* srednji; *usta:* majhna; *brada:* okrogla; *obraz:* ovalen; *posebni znaki:* zgrbančena koža. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov:* napoten 13. 1. 1813 v Ilirski polk, odhodna kontrolna št. 4, številka ukaza 20, vključen v Ilirski polk 11. 2. 1813 pod št. 6946. Lovrenc je bil Lazarjev iz Izgorij 3. Verjetno se ni vrnil iz vojske, saj zanj ni nobenega drugega vpisa (poroke ali smrti). V šesti generaciji pri Lazarju v Izgorjah še živijo njegovi sorodniki.

Bili na naboru, niso bili vpoklicani

38. Gašper Šinkovec (*Gaspard Schinkouz*), hlapec iz Žirovskega Vrha, roj. 31. 12. 1791, sin Simona Šinkovca in Ane Reven. – *Opis: višina (v mm):* 1695; *lasje:* svetlo kostanjevi; *obrvi:* svetlo kostanjeve; *čelo:* povišano; *oči:* sive; *nos:* srednji; *usta:* srednja; *brada:* okrogla; *obraz:* ovalen; *posebni znaki:* črne kože; *opombe:* epileptik, poslan v bolnišnico. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov:* spoznan za nesposobnega (št. 310). Gašper je bil Šinkovcov iz Žirovskega Vrha 16, rojen kot najstarejši med 13 otroki. Od vseh otrok sta otroštvo preživela le prvorojeni Gašper in drugorojena Neža. Gašper se je 20. 9. 1819 v Žireh oženil z Marijo Mrovlje (roj. 1799), Čufarjevo iz Žirovskega Vrha 25, in nasledil domačijo pri Šinkovcu. Rodilo se jima je deset otrok, od katerih je pet preživelo otroštvo.

Gašperja je nasledil sin Janez (roj. 1840), ki se je leta 1860 oženil z Nežo Peternel, Kolišarjevo iz Žirovskega Vrha Sv. Antona 16. V letih od 1863 do 1876 se jima je rodilo šest otrok. Janez Šinkovec je v svoji bajti v Stopah iz žirovih semen stiskal olje in ga prodajal v Trst za ulično razsvetljavo. Že pred letom 1879 je prodal Šinkovcovo domačijo v Žirovskem Vrhu 16, Stoparsko bajto pa izročil mlajši sestri Marjani in se odselil v Trst.

93. Mihael Kavčič (*Michel Kautschitsch*), kmet, roj. 23. 9. 1791, sin Janeza Kavčiča in Uršule Poljanšek. – *Opis: višina (v mm):* 1565; *lasje:* kostanjevi; *obrvi:* kostanjeve; *čelo:* široko; *oči:* sive; *nos:* velik; *usta:* majhna; *brada:* široka; *obraz:* poln. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov:* poročen pred letom 1812, izvzet (št. 2348). Mihael je bil s Sela 2 (Jernej/Zakrožen). V družini je bilo sedem otrok, šest fantov in eno dekle. Dva fanta sta umrla do desetega leta starosti. Mihael je bil rojen predzadnji. Razen rojstva zanj v žirovskih matičnih knjigah ni nobenega drugega vpisa. Verjetno se je poročil v drugo župnijo. Domačijo je nasledil sin Urban, njega pa hči Marija, ki se je leta 1827 omožila z Jernejem Kogovškom.

99. Janez Kavčič (*Jean Kautschitsch*), kmet iz Žirovskega Vrha, roj. 10. 5. 1791, sin Štefana Kavčiča in Jere Bogataj. – *Opis: višina (v mm):* 1640; *lasje:* svetlo kostanjevi; *obrvi:* svetlo kostanjeve; *čelo:* pokrito; *oči:* sive; *nos:* majhen; *usta:* majhna; *brada:* dolga; *obraz:* ovalen. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov:* poročen pred letom 1812, izvzet (št. 2349). Janez je bil Polonkarjev iz Žirovskega Vrha 40, rojen kot tretji otrok, skupaj jih je bilo pet. Janez je nasledil domačijo pri Polonkarju in se že 10. 2. 1812 v Žireh oženil z Margareto Pokorn iz Nove vasi 6 (Prapočen), ki mu je v letih od decembra 1812 do leta 1838 rodila 12 otrok. Umrli je 10. 2. 1870. Razpadajoča Polonkarjeva domačija v Žirovskem Vrhu 40 je bila po letu 1910 prodana. Zdaj so tam le še sledi nekdanje domačije, vendar potomci še živijo na Žirovskem.

114. Primož Vehar (*Primas Wechar*), kmet iz Srnjaka, roj. 5. 6. 1791, sin Mihaela Veharja in Elizabete Kavčič. – *Opis: višina (v mm):* 1585; *lasje:* svetlo kostanjevi; *obrvi:* svetlo kostanjeve; *čelo:* široko; *oči:* sive; *nos:* majhen; *usta:* majhna; *brada:* dolga; *obraz:* ovalen; *posebni znaki:* črne koze. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov:* bil v sirotišnici, uvrščen v vojaško rezervo (št. 2395). Primož je bil rojen v Srnjaku 2 (Mali Srnačen), mati Elizabeta Kavčič je bila Buhčeva iz Raven 4. Bil je deveti med 13 otroki. Primož je postal naslednik v Srnjaku 2. Oženil se je 29. 6. 1812 v Žireh s Katarino Prek (1794–1861), Prekovo iz Izgorij 1. Rodilo se jima je devet otrok, prvi že 17. 9. 1813, nato so sledili drugi do leta 1825. Primož je umrl leta 1837 kot gospodar pri Malem Srnačenu.

132. Jurij Peternel (*Georg Peternel*) z Breznice, roj. 18. 4. 1790, sin Jurija Peternela in Elizabete Istenič. – *Opis: višina (v mm):* 1660; *lasje:* kostanjevi; *obrvi:* kostanjeve; *čelo:* ozko; *oči:* sive; *nos:* majhen; *usta:* majhna; *brada:* okrogla; *obraz:* poln. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov:* edinec vdove (št. 2397), uvrščen v vojaško rezervo. Jurij je bil z Breznice 10 (Breznčan). Kako mu je uspelo izogniti se služenju, ne vemo. Jurij namreč ni bil edinec, saj sta bili v družini še dve sestri in brat Mihael (roj. 1786). Zapisa smrti njegovega očeta nismo našli, mati Elizabeta pa je umrla leta 1824. Domačijo pri Breznčanu je nasledila njegova starejša sestra Barbara (1776–1836), ki se je leta 1802 omožila s Sebastjanom Kavčičem. Ta priimek pa je pri Breznčanu še zdaj. Jurij je umrl 6. 1. 1854 kot samski delavec v Račevi 10 (Jakopč).

134. Pavel Ovsenk (*Paul Ausseneg*), hlapec iz Korit, roj. 25. 1. 1790, sin Urbana Ovsenka in Ane Kržišnik. – *Opis: višina (v mm):* 1480; *lasje:* svetlo kostanjevi; *obrvi:* svetlo kostanjeve; *čelo:* ozko; *oči:* sive; *nos:* majhen; *usta:* majhna; *brada:* dolga; *obraz:* ovalen. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov:* oproščen zaradi premajhne višine (št. 2413). Pavel je

bil iz Nove vasi 11 (Javrnk), rojen kot četrti izmed devetih otrok. Leta 1821 se je v Stari Oselici oženil z Marijo Jesenko, Kosovo iz Kladja 7. Leta 1823 je družina še živela na Žirovskem v Zabrežniku 8 (Šlosar), saj se jima je tam rodil sin Mihael, leta 1826 pa so živeli v Zabrežniku 5 (Zakrožen). Tam se jima je rodila hči Mica, nato pa se za to družino izgubi vsaka sled. O njej v žirovskih matičnih knjigah ni več nobenega vpisa. Verjetno so se odselili.

142. Peter Rupnik (*Pierre Rupnig*), kmet iz Črne, roj. 27. 6. 1791, sin Jurija Rupnika in Uršule Možina. – *Opis: višina (v mm):* 1666; *lasje:* kostanjevi; *obrvi:* kostanjeve; *čelo:* okroglo; *oči:* sive; *nos:* velik; *usta:* velika; *brada:* špičasta; *obraz:* ovalen. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov:* njegov brat že služi v Ilirskem polku, uvrščen v vojaško rezervo (št. 2387). Peter se je 7. 2. 1820 poročil s Katarino Albreht. Kot mlinar je živel v Črni 3 (Bizjakov mlin) in tam 27. 3. 1862 tudi umrl. Rodilo se jima je pet otrok. Petra je nasledil sin Martin, njega pa sin Franc. Priimek Rupnik je bil v Beznakovem mlinu vse do druge svetovne vojne.

143. Martin Kavčič (*Martin Kautschitsch*), kmet z Gorenjega Vrsnika, roj. 8. 11. 1790, sin Luke Kavčiča in Jere Filipič. – *Opis: višina (v mm):* 1650; *lasje:* kostanjevi; *obrvi:* kostanjeve; *čelo:* pokrito; *oči:* sive; *nos:* srednji; *usta:* majhna; *brada:* dolga; *obraz:* ovalen. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov:* poročen pred letom 1812, izvzet (št. 2354). Martin je bil Balantov z Gorenjega Vrsnika 2. Nasledil je domačijo pri Balantu, 11. 5. 1812 se je v Žireh oženil z Marijo Primožič iz Račeve. Rodilo se jima je osem otrok. Martina je nasledil sin Gregor. Ta rod Kavčičev se pri Balantu nadaljuje še zdaj.

171. Janez Gantar (*Jean Gontar*), roj. 4. 5. 1790, sin Nikolaja Gantarja in Jere Vehar. – *Opis: višina (v mm):* 1550; *lasje:* kostanjevi; *obrvi:* kostanjeve; *čelo:* ozko; *oči:* sive; *nos:* velik; *usta:* majhna; *brada:* špičasta; *obraz:* ovalen. – *Odločitev nabornega sveta in na-*

potitve potrjenih nabornikov: razglašen za upornika (št. 342). Janez je bil iz Hleviš 3 (Speh), oženil se je 22. 2. 1819 na Vrhu z Magdaleno Remic iz Zavrata 1. Po poroki sta gostovala v Brekovicah 2 (Gantar), Ravnah 4 (Buhč) in Ravnah 10 (Jernačeva bajta). Z družino sta se odselila, saj njuna smrt ni vpisana v žirovski ali zavraški mrliški knjigi.

172. Franc Oblak (*Francois Oblak*), kmet iz Žirov, roj. 25. 3. 1791, sin Valentin Oblaka in Neže Bajt. – *Opis: višina (v mm): 1655; lasje: kostanjevi; obrvi: kostanjeve; čelo: široko; oči: temne; nos: srednji; usta: srednja; brada: špičasta; obraz: ovalen.* – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov*: šepa zaradi zloma desne stegenice, oproščen (št. 2437). Franc je bil iz Žirov 31 (Bajt/Tonc), rojen kot prvi izmed dvanajstih otrok. Bil je dvakrat oženjen. Prvič se je oženil 15. 2. 1819 z Mico Prek (roj. 1793), Prekovo iz Izgorij 1. Žena je dva dni po porodu prvega otroka umrla, stara 26 let. Ponovno se je oženil 3. 2. 1823, druga žena je postala Mina Kolenc (roj. 1797) iz Osojnice 1 (Bajt), tu se je Franc tudi naselil in umrl 19. 6. 1859. V letih od 1824 do 1837 se jima je rodilo sedem otrok. Franca je nasledila hči Antonija, ki se je omožila z Jožefom Mohoričem. Ta priimek imajo v Osojnici 1 še zdaj.

218. Valentin Albreht (*Valentin Albrecht*), hlapec iz Žirov, roj. 11. 2. 1791, sin Luke Albrehta in Lucije Puc. – *Opis: višina (v mm): 1690; lasje: kostanjevi; obrvi: kostanjeve; čelo: široko; oči: sive; nos: srednji; usta: srednja; brada: okrogla; obraz: ovalen.* – Valentin je bil iz Raven 8 (Preska). Bil je gospodar na Preski, prvič se je poročil v Žireh 7. 2. 1814 z Jero Bogataj (roj. 1799), Kokljevo iz Goropek 4. Leta 1816 in 1827 sta se mu rodila dva sinova, Jernej in Valentin. Eno leto po ženini smrti leta 1837 se je ponovno oženil. Druga žena je postala Terezija Brenčič (roj. 1813) iz Dol 2. V letih od 1839 do 1843 mu je Terezija rodila štiri hčere. 26. 12. 1843 je Valentin umrl. Domačija je bila nato prodana Antonu Rejcu.

230. Janez Ferlan (*Jean Ferlan*), kmet iz Žirov, roj. 15. 6. 1790, sin Janeza Ferlana in

Marije Benko. – *Opis: višina (v mm): 1690; lasje: svetlo kostanjevi; obrvi: svetlo kostanjeve; čelo: visoko; oči: modre; nos: srednji; usta: majhna; brada: okrogla; obraz: ovalen.* – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov*: poročen pred letom 1812, izvzet (št. 2361). Janez je bil iz Žirov 20 (Rupčer) in se je komaj šestnajstletni leta 1806 oženil z Nežo Primožič (roj. 1784) iz Žirov. Od leta 1808 do 1828 je Neža rodila devet otrok. V času nabora sta z ženo imela že tri otroke. Janeza je nasledila hči Marija (roj. 1817), ki se je leta 1845 omožila z Andrejem Kolencem (roj. 1819), iz Jeličnega Vrha 37. Priimek Kolenc je v Žireh na tej domačiji živ še zdaj.

237. Mihael Vehar (*Mihael Wechar*), kmet iz Krnic, roj. 22. 9. 1791, sin Jakoba Veharja in Uršule Eržen. – *Opis: višina (v mm): 1725; lasje: rjavi; obrvi: rjavi; čelo: povišano; oči: rjave; nos: srednji; usta: srednja; obraz: ovalen.* – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov*: poročen pred letom 1812, izvzet (št. 2362). Mihael je bil iz Krnic 2 (Možina), poročil se je 11. 2. 1811 v Žireh z Nežo Bogataj (roj. 1785), vdovo po Tomažu Možini (1782–1810). V letih od 1812 do 1828 je Neža rodila sedem otrok. Prvi sin Janez je bil rojen že pred naborom. Mihael je umrl 6. 10. 1837. Domačijo je nasledil Nežin sin iz prvega zakona Gregor Možina. Ta priimek je na tej domačiji živ še zdaj.

251. Mihael Vehar (*Michael Wechar*), kmet z Lavrovca, roj. 27. 9. 1791, sin Matevža Veharja in Jere Osredkar. – *Opis: višina (v mm): 1585; lasje: temni; obrvi: temne; čelo: široko; oči: sive; nos: majhen; usta: majhna; brada: okrogla; obraz: ovalen.* Mihael je bil z Lavrovca 4 (Bajt), pred letom 1822 se je oženil (verjetno v Lučinah) z Uršulo Oblak (roj. 1797), v letih od 1822 do 1834 mu je rodila pet otrok. Mihael je umrl 31. 8. 1873. Priimek Vehar je bil na Lavrovcu 4 vse do leta 1887, nato je bila domačija prodana Janezu Koširju.

285. Andrej Gabrovšek (*Andre Gaberschek*), hlapec, roj. 12. 11. 1790, sin Marka Gabrovška in Helene Mesec. – *Opis: višina (v mm): 1720;*

lasje: kostanjevi; *obrvi*: kostanjeve; *oči*: sive; *nos*: dolg; *usta*: srednja; *brada*: okrogla; *obraz*: ovalen. Andrej je bil iz Brekovic 1 (Krošlc), rojen kot drugi sin iz očetovega prvega zakona. Ker so bile naslednice hčere, se je pri hiši priimek spreminjal, Gabrovšek, Erznožnik, Bogataj, Cigale, Podobnik in Berlec. Za Andreja razen rojstva v žirovskih matičnih knjigah ni nobenega vpisa. V žirovski krstni knjigi je priimek napisan kot Gabrovšek in ne Gaberšček.

288. Matevž Zelenc (*Matheus Lomann*), kmet iz Stare vasi, roj. 31. 8. 1791, sin Janeza Zelenca in Maruše Trček. – *Opis: višina (v m)*: 1635; *lasje*: kostanjevi; *obrvi*: kostanjeve; *čelo*: široko; *oči*: modre; *nos*: kratek; *usta*: majhna; *brada*: kratka; *obraz*: okrogel. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov*: poročen pred letom 1812, izvzet (št. 2367). Matevž je bil iz Stare vasi 22 (Lomar) in ima kot priimek vpisano hišno ime. Rodil se je v Stari vasi 11 (Bahač). Umril je 22. 8. 1823 v Stari vasi 22, star 32 let. Prvič se je oženil 3. 2. 1812 v Žireh z Marijo Jereb, torej že pred naborom, kar ga je rešilo služenja vojske. Žena Marija mu je rodila dva otroka, Matevža in Marijo, leta 1819 je umrla, stara le 27 let. Matevž se je 24. 5. 1819 v Žireh ponovno oženil. Druga žena je postala Maruša Gantar (roj. 1793). Leta 1820 in 1821 mu je rodila sina Janeza in Štefana. Po moževi smrti se je Maruša leta 1827 omožila z Jernejem Revnom.

292. Franc Gantar (*Francois Gontar*), kmet iz Žirov, roj. 24. 3. 1791, sin Mihaela Gantarja in Helene Kamenšek. – *Opis: višina (v mm)*: 1785; *lasje*: kostanjevi; *obrvi*: kostanjeve; *čelo*: visoko; *oči*: sive; *nos*: dolg; *usta*: majhna; *brada*: špičasta; *obraz*: podolgovat. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov*: poročen pred letom 1812, izvzet (št. 2369). Franc je bil Brencetov iz Žirov 8, tretji izmed šestih otrok. Oženil se je 3. 2. 1813 v Žireh z Marijo Miklavčič (roj. 1788), od leta 1814 do 1831 mu je rodila pet otrok. Franc je umrl 12. 9. 1850 na istem naslovu. V času nabora še ni bil poročen, o razlogih, zakaj so ga izvzeli kot poročenega, lahko le ugibamo.

297. Mihael Turk (*Michael Turkh*), hlapec iz Stare Loke, roj. 24. 9. 1791, sin Jakoba Turka in Helene Žust. – *Opis: višina (v mm)*: 1630; *lasje*: kostanjevi; *obrvi*: kostanjeve; *čelo*: široko; *oči*: modre; *nos*: srednji; *usta*: majhna; *brada*: majhna; *obraz*: ovalen. Mihael je bil iz Račeve 8 (Debenc). Bil je predzadni od sedmih otrok. Prvorojeni brat Pavel je umrl v prvem letu starosti. Luka, ki je bil rojen kot četrti, je umrl leta 1802, star 17 let, Mihael pa le en mesec po naboru, 8. 11. 1812, star 21 let. Očitno je že naborna komisija prepoznala njegovo bolezen in ga ni potrdila. Na domačiji pri Debencu so tako ostala štiri dekleta. Najmlajša Katarina se je omožila k Anžonu v Račevo 4, devet let starejša Marija, ki je nasledila Debencovo domačijo, pa se je omožila z Anžonovim Pavlom Bogatajem (roj. 1791). Od takrat imajo pri Debencu ves čas priimek Bogataj.

333. Luka Lapajne (*Lucas Lapaine*), kmet iz Žirov, roj. 5. 10. 1791, sin Janeza Lapajneteta in Margarete Likar. – *Opis: višina (v mm)*: 1760; *lasje*: kostanjevi; *obrvi*: kostanjeve; *čelo*: široko; *oči*: rdeče; *nos*: velik; *usta*: srednja; *brada*: široka; *obraz*: okrogel. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov*: poročen pred letom 1812, izvzet (št. 2374). Luka je bil iz Idrška 1 (Lomar), zadnji od sedmih otrok. Poročil se je 10. 8. 1811 v Žireh z Marijo Brenc (roj. 1791) in se priženil na njeno domačijo v Žiri 2 (Brence/Suštar). Žena mu je v letih od 1812 do 1835 rodila 11 otrok. Prvi otrok Janez je bil rojen že dva meseca pred naborom. Luka je umrl 6. 1. 1844. Bil je podsodnik pri izdelavi franciscejskega katastra (vpisan je na seznamu podsodnikov).

340. Anton Kavčič (*Antoine Kautschitsch*), kmet z Gorenjega Vrsnika, roj. 6. 7. 1791, sin Antona Kavčiča in Marije. – *Opis: višina (v mm)*: 1720; *lasje*: kostanjevi; *obrvi*: kostanjeve; *čelo*: široko; *oči*: sive; *nos*: dolg; *usta*: srednja; *brada*: dolga; *obraz*: ovalen. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov*: poročen pred letom 1812, izvzet (št. 3207). Porekla tega nabornika nam ni uspelo ugotoviti, saj njegovo rojstvo ni vpisano v žirovski krstni knjigi. Prav tako nismo ugotovili, kdo sta bila

njegova starša Anton Kavčič in Marija. Mati je v matičnih knjigah lahko vpisana tudi kot Mica, Maruša ali Mina, žal rojstni priimek matere v nabornem seznamu ni naveden.

352. Martin Rejc (*Martin Reitz*), kmet iz Dol, roj. 27. 10. 1790, sin Luke Rejca in Mice Vehar. – *Opis: višina (v mm):* 1640; *lasje:* kostanjevi; *obrvi:* kostanjeve; *čelo:* široko; *oči:* modre; *nos:* srednji; *usta:* majhna; *brada:* dolga; *obraz:* ovalen. Martin je bil iz Dol 8 (Trovtu), rojen kot drugi od osmih otrok. Nasledil je domačijo pri Trovtu. Poročil se je 30. 6. 1823 v Žireh z Jero Bogataj (roj. 1803), Šinkovcovo z Ledinice 1, ki je v letih od 1824 do 1841 rodila šest otrok. Martin je umrl 13. 1. 1863 v Dolah 8 pri Trovtu. Vse do leta 1955 je bil pri Trovtu priimek Rejc, zdaj pa se pišejo Erznožnik.

361. Jernej Selak (*Bartholomey Sellak*), študent iz Ljubljane, roj. 17. 8. 1791, sin Antona in Helene. – *Opis: višina (v mm):* 1735; *lasje:* kostanjevi; *obrvi:* kostanjeve; *čelo:* zvišano; *oči:* modre; *nos:* dvignjen; *usta:* majhna; *brada:* okrogla; *obraz:* ovalen: posebni znaki: črne koze. Zelo verjetno gre za napako v letnici rojstva in je vpisan v naborni seznam Jernej Selak, roj. 17. 8. 1789, sin Antona Selaka in Helene Jezeršek iz Jarčje Doline 10 (Davčan/Svetle). Jernej je bil rojen kot šesti otrok v družini, v kateri se je rodilo 13 otrok, vendar jih je kar sedem umrlo že v otroštvu. Študiral je pravo, bil v državni službi in notar v Trstu. V oporoki je svoje premoženje zapustil ustanovi (Stiftung), ki je bila namenjena duhovniku in šoli pri podružnični cerkvi na Ledinici.³¹ Selakova ustanova je 4. 1. 1907 imela 122.628 kron.³² Od tega so porabili 80.000 kron za gradnjo nove žirovske cerkve in v letih 1912–1915 okrog 20.000 kron za temeljito obnovo cerkve na Ledinici, preostali denar pa je bil vplačan kot vojno posojilo.³³

³¹ Naglič, Kdo je kdo na Žirovskem, str. 144–145.

³² NŠAL, ŠAL/Žiri, Račun o premoženju po Jerneju Selaku, 4. januar 1907.

³³ O plačilu obnove podružnične cerkve na Ledinici iz Selakove ustanove je v NŠAL obširna dokumentacija (Fond Škofija – župnija Žiri, mape 1910–1915). gl. npr. dopis deželne vlade 7. januar 1915.

406. Andrej Možina (*Andre Mosina*), hlapec iz Krnic, roj. 21. 11. 1790, sin Štefana Možine in Helene Albreht. – *Opis: višina (v mm):* 1790; *lasje:* rjavi; *obrvi:* rjave; *čelo:* odkrito; *oči:* sive; *nos:* majhen; *usta:* srednja; *brada:* okrogla; *obraz:* ovalen. Andrej je bil iz Krnic 2 (Možina), četrti od osmih otrok. Samo trije so preživeli otroštvo, starejši brat Tomaž je nasledil domačijo v Krnicah, mlajša sestra Helena pa se je leta 1822 omožila z dobračevskim kovačem Martinom Moretom. Andrej je kot samski delavec umrl 11. 5. 1870 na Lavrovcu 7 (Razuza).

410. Andrej Reven (*Andre Reven*), hlapec v Zavrattu, roj. 13. 9. 1791, sin Jerneja Revena in Helene Mrovc. – *Opis: višina (v mm):* 1620; *lasje:* rjavi; *obrvi:* rjave; *čelo:* visoko; *oči:* sive; *nos:* srednji; *usta:* srednja; *brada:* okrogla; *obraz:* ovalen. Andrej je bil rojen v bajti Črna 1. Poročil se je z Marijo Pivk, njegova porekla ne poznamo. Njegov sin Andrej (roj. 1816) se je na Gorah 21. 5. 1843 oženil z Margareto Modrijan. Sin Andrej je ob poroki stanoval v Idriji 177, nevesta Margareta pa v Jeličnem Vrhu 41. Zapisa Andrejeve smrti nismo našli.

Na naboru niso bili

9. Tomaž Jereb (*Thomas Jereb*), hlapec, roj. 11. 12. 1791, sin Urbana Jereba in Uršule Erznožnik. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov:* izvzet, je v tujini, o njem že štiri leta ni nobenih novic. Tomaž je bil Šnitovcov iz Žirovskega Vrha 11 (zdaj št. 41). Ni znano, kje v tujini je živel, v Žiri se ni vrnil, saj ni vpisan v žirovskih poročnih ali mrliških knjigah. Tomaž je imel le sestro Magdaleno, ki se je poročila Pivk. Priimek Jereb je pri Šnitovcu s to generacijo ugasnil, pojavil pa se je priimek Platiša.

45. Simon Trček (*Simon Tertschek*), roj. 8. 10. 1791, sin Antona Trčka in Uršule Puc. Naborna komisija je ugotovila, da je umrl 13. 5. 1794 in ga izvzela iz nabornega seznama (št. 2445). Simon je bil iz Stare vasi 18

(Mojškrin), dan pred njegovo smrtjo je v hiši s tem naslovom umrla tudi njegova mlajša sestra Uršula.

127. Simon Eržen (*Simon Erschön*), roj. 22. 10. 1790, sin Antona Eržena in Maruše Žunar. *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov*: izvzet, že več let odsoten (št. 2483). Simon je bil iz Žirov 40 (Eržen/Gričer), rojen kot zadnji od devetih otrok. Tudi zanj razen rojstva v matičnih knjigah ni nobenega podatka, ni znano, kje je živel.

280. Janez Ovsenk (*Jean Aussenig*), roj. 27. 12. 1791, sin Urbana Ovsenka in Ane Kržišnik. Podatkov o njem v nabornem seznamu ni. Janez je bil iz Nove vasi 9 (Šurk), rojen kot peti od devetih otrok. Pet otrok je umrlo v otroštvu, Pavel in Jakob sta se oženila, za Janeza in starejšega brata Mihaela pa v žirovskih matičnih knjigah razen rojstva ni nobenega vpisa.

313. Jožef Govekar (*Joseph Govekar*), roj. 12. 2. 1790, sin Jakoba Govekarja in Marije Bogataj. – *Odločitev nabornega sveta in napotitve potrjenih nabornikov*: izvzet iz nabornega seznama (št. 2501), ker je odsoten že več kot osem let in živi na neznanem naslovu. Jožef je bil iz Nove vasi 14 (Muhovc), rojen kot šesti od desetih otrok. Kar sedem otrok je umrlo v ranem otroštvu. Za Valentina (roj. 1783), Jožefa in Luko (roj. 1794) pa v žirovskih matičnih knjigah razen rojstva ni nobenega drugega vpisa.

Zahvala

Zahvaljujemo se Laurentu Mozini za pomoč pri prevodu rokopisa nabornega seznama iz francoščine v slovenščino.

Literatura in viri

Arhiv Republike Slovenije: AS 27, Glavni intendant Ilirskih provinc, š. 45; AS 1077, zbirka spisov iz francoske dobe, k. 4, District de Krainbourg.

Nadškofjski arhiv Ljubljana: matične knjige župnij Žiri, Vrh Sv. Treh Kraljev; Škofjski arhiv (ŠAL) – župnija Žiri.

Škofjski arhiv Koper: matične knjige župnij Ledine, Zavratac.

Bele, Bernarda: *Antropometrična analiza študentov v obdobju od 1980–2009*. Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za biologijo, 2012.

Berjoud, Frédéric: *Le Régiment d'Illyrie 1810–1813*, http://frederic.berjoud.free.fr/regiment_illyrie.htm vpogled 20. 8. 2017.

Dempsey, Guy C.: *Napoleon's mercenaries: Foreign units in the French Army under the Consulate and Empire, 1799–1814*, London, Greenhill Books, 2002. Vpogled preko portala <https://books.google.com>

Enciklopedija Slovenije, 4. zv., Ljubljana, Mladinska knjiga 1987–2002.

Jurčič, Josip: *Spomini starega Slovenca*, DZS, Ljubljana, 2002, knjiga je dostopna tudi na spletu: https://sl.wikisource.org/wiki/Spomini_starega_Slovenca

Kolanović, Josip; Šumrada, Janez; Arnauld, Marie-Paule; Kesegić, Branka in Kopitar, Adrijan: *Napoleon in njegova uprava na vzhodnem Jadranu in na ozemlju vzhodnih Alp 1806–1814*, arhivski vodnik, Hrvaški državni arhiv, Zagreb 2005.

Kopitar, Adrijan: Slovenski naborniki v ilirskem polku : kanton Postojna : 6. oktober 1812. V: *Vojaki iz slovenskega prostora na tujih tleh v preteklosti*. Ur. Darja Mihelič in Matjaž Bizjak, Ljubljana, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2011, str. 243–248, 351–366.

Naglič, Miha: Kdo je kdo na Žirovskem, *Žirovski občasnik* 19, 1998, št. 28.

Švajncer, Janez: *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev*, Ljubljana, Prešernova družba, 1992.

Žitko, Janez in Pivk, Olga: Naborniki Iz kantona Vrhnika v Napoleonovi vojski, *Vrhniški razgledi* 7, 2006, str. 145–158.

Janez Jereb

Babištvo na Žirovskem

Zaskrbljenost zaradi velike umrljivosti med porodnicami in novorojenčki je bila opazna že v habsburški monarhiji za časa vladanja Marije Terezije. Ugotovili so, da je rojevanje in skrb za matere in novorojence izredno pomembna. Tudi v Ljubljani je bila že leta 1753 ustanovljena babiška šola.¹ S tem se je začelo načrtno izobraževanje žensk, ki so nato pomagale porodnicam in novorojenčkom.

Izobraževanje babic je sprva trajalo le nekaj mesecev, kasneje pa se je stalno podaljševalo. Pouka iz babištva so bile najprej deležne babice iz večjih mest, babice iz manjših krajev pa so prišle na vrsto kasneje. V dvesto letih se je to izobraževanje postopno podaljševalo, najprej na eno leto, pred drugo svetovno vojno pa na dve leti. Pomembno je, da so bili učbeniki napisani tudi v slovenskem jeziku in da je tudi pouk v babiški šoli potekal v slovenskem jeziku. Zaželeno je bilo, da so bile slušateljice te šole poročene ženske in da so že same rojevale, torej da so že imele otroke. Sredi 19. stoletja so sprejeli prve predpise o pogojih za delovanje babic. Tiste, ki so opravile potrebno šolanje, so dobile naslov »izprašane ali šolane babice«. Takih je bilo na območju žirovske župnije najmanj 11,² lokalije Vrh najmanj šest, Zavrataca najmanj pet in kaplanije Ledine najmanj pet. Verjetno je bila še katera izprašana oziroma šolana, vendar prvih, torej pred letom 1826, še niso vpisovali v krstno-rojstne knjige.

Babištvo ni bil donosen posel. Bolj je šlo za socialno-zdravniško pomoč porodnicam in novorojenčkom. Z babištvom si nobena babica ni mogla zaslužiti toliko denarja, da bi se lahko pošteno preživljala, še vedno je bila odvisna od moža. Delo babic je bilo terensko in naporno. K porodom so jih klicali ob vsakem vremenu,

ponoči in podnevi. Najpogosteje so morale pešačiti, da so priskele do porodnice. Posebno naporno je bilo pozimi v visokem snegu.

V prispevku opisujem babice na Žirovskem. Beseda Žirovsko ima širši pomen in se nanaša na območje predjožefinske župnije Žiri, ki je leta 1788 razpadla na štiri samostojne enote: župnijo Žiri, kaplanijo Ledine ter lokaliji Zavratac in Vrh Svetih Treh Kraljev.³ Vsaka od njih je po letu 1788 vodila svoje krstno-rojstne knjige.

Babice na območju župnije sv. Martina (Žiri)

V Žireh so babice začeli vpisovati v krstno-rojstno knjigo z letom 1826. Od leta 1826 do 1846 v krstni knjigi še ni bilo posebne kolone za vpisovanje babic, zato so jih župniki vpisovali ob kolonah, v prazen prostor na rob lista. Od leta 1846 pa je bila v knjigi natisnjena posebna kolona, kjer so župniki vpisovali ime in priimek babice. Tako je v obdobju od 1826 do 1940 vpisano kar 176 različnih imen žensk, ki so pomagale pri porodih. Vseh imen ni mogoče identificirati, saj pri vpisu priimka in imena babice ni podatka o stanu (samska, poročena) in starosti babice. Nekatere so pomagale pri porodu samo enkrat, druge po več desetkrat, tiste izprašane pa so pomagale pri več sto porodih. Pri identifikaciji vpisanih imen babic sem uporabljal računalniško bazo rodoslovnih podatkov, ki sem si jo ustvaril v zadnjih desetih letih. Ker je imen preveč, bom omenil samo tiste babice, ki so pomagale pri več kot 20 porodih.

¹ Lavrič, *200 let ljubljanske babiške šole*.

² Košir, *Babištvo na Loškem*.

³ Leben-Seljak, Demšar, *Knjiga hiš na Žirovskem*, 64–66.

1. **Elizabeta Albreht** je bila prva izprašana babica na Žirovskem.⁴ To delo je opravljala že pred letom 1826, ko so župniki začeli vpisovati imena babic v krstno-rojstne knjige. V letih 1826–1852 je pomagala pri 260 porodih na območju Žirov, Stare vasi in Žirovskega Vrha. Rojena je bila leta 1792 v Novi vasi 8 (Corn) kot **Elizabeta Pivk**, hči Jurija in Maruše Prašnik. Leta 1811 se je poročila z Antonom Albrehtom (1778–1860), živela sta v Novi vasi 18 (Jakopičk). Elizabeta je bila mati osmih otrok, rojenih v letih od 1813 do 1835. Umrla je leta 1857, stara 65 let.

2. **Agata Seljak** je v letih 1826–1839 pomagala pri 127 porodih na območju Žirov, Stare vasi, Dobračeve, Sela, Zabrežnika in Jarčje Doline. Rojena je bila leta 1756 kot **Agata Bogataj**, hči Matije in Elizabete Žust in okoli leta 1780 poročena z Gregorjem Seljakom (1753–1818). Živela sta na Dobračevi 11 (Čelešnk). Agata je bila mati štirih otrok, rojenih v letih od 1781 do 1791. Umrla je leta 1839 na Dobračevi 26 (Trčk), stara 83 let. Tudi ona je verjetno pomagala pri porodih, še preden so župniki ta podatek leta 1826 začeli vpisovati v krstno-rojstno knjigo.

3. **Uršula Žakelj** je v letih 1826–1846 pomagala pri 46 porodih na območju Goropek, Martinj Vrha (Opale), Brekovic, Sovre in Žirovnice. Rojena je bila leta 1789 v Žirovskem Vrhju 35 (Troha) kot **Uršula Jereb**, hči Janeza in Mice Miklavčič. Leta 1808 se je poročila s Tomažem Žakljem (roj. 1791). Zakonca sta živela v Goropekah 10 (Martin na Grič), bila sta brez otrok. Uršula je umrla leta 1866, stara 77 let.

4. **Elizabeta Otrin** je v letih 1826–1846 pomagala pri 62 porodih v vaseh Dobračeva, Selo, Zabrežnik in Koprivnik. Rojena je bila leta 1785 na Dolenjem Vrsniku 10 (Lazar) kot **Elizabeta Reven**, hči Matije in Elizabete Mlinar. Leta 1820 se je poročila z vdovcem Gašperjem Otrinom (1762–1823) z Dobračeve 24 (Žnidarčk). Elizabeta je imela nezakonskega sina Urbana. Umrla je leta 1859 na Dobračevi 34 (Pucar), stara 74 let.

Stran iz žirovske krstno-rojstne knjige. Babice so sprva vpisovali zunaj kolon na rob lista. Peta po vrstnem redu je vpisana Elizabeta Albreht, pod njenim imenom pripis »geprüfte«, kar v prevodu pomeni preizkušena oz. preverjena, v praksi pa se je uporabljal tudi izraz izprašana ali izučena.

5. **Helena Oblak** je v letih 1826–1846 pomagala pri 25 porodih v Koprivniku, Jarčji Dolini in na Ledinici. Rojena je bila v Leskovici okoli leta 1765 kot **Helena Stržinar** in se okoli leta 1804 poročila z Jakobom Oblakom. Zakonca sta živela v Koprivniku 1 (Frtunc). Tam se jima je v letih od 1805 do 1812 rodilo šest otrok. Helena je umrla leta 1850 v Koprivniku 41 (Brezar), stara 85 let.

6. **Barbara Mrovlje** je v letih 1826–1846 pomagala pri 62 porodih v Račevi, Novi vasi in Žirovskem Vrhju. Rojena je bila leta 1782 na Selu 3 (Tine/Kafur/Kafurjeva bajta) kot **Barbara Kristan**, hči Janeza in Marije Oblak. Leta 1805 se je poročila s Štefanom Mrovljetom (roj. 1782). Barbara je v Žirovskem Vrhju 12 (Mrovlje) v letih od 1806 do 1826 rodila šest otrok. Umrla je leta 1849, stara 67 let.

7. **Elizabeta Česnik** je v letih 1826–1869 pomagala pri 221 porodih v vaseh Gorenji in Dolenji Vrsnik, Brekovice, Sovra, Žirovnica in pri nekaj porodih na Breznici. Bila je izprašana babica.⁵ Rojena je bila leta 1795 pri Šurku v

⁴ Krstna knjiga župnije Žiri 1826–1845; Košir, *Babištvo na Loškem*, 70 in 77.

⁵ Krstne knjige župnij Žiri in Zavratac; Košir, *Babištvo na Loškem*, 70 in 79.

Novi vasi 9 kot **Elizabeta Kavčič**, hči Jurija in Barbare Tratnik. Leta 1816 se je poročila z Janezom Česnikom (1788–1852). Bila sta gostača na Gorenjem Vrsniku 14 (Hkavč) in 8 (Mlakar). Elizabeta je bila mati treh otrok, rojenih v letih od 1819 do 1836. Leta 1872 je umrla na Gorenjem Vrsniku 9 (Novohišar), stara 77 let.

8. **Marija Lampreht** je v letih 1834–1862 pomagala pri 1862 porodih na območju celotne žirovske župnije. Bila je druga izprašana babica v Žireh.⁶ Kdo je bila ta Marija, ne morem ugotoviti. V rodoslovnem programu nisem našel nobene osebe s tem imenom, ki bi se poročila Lampreht in bi ustrezala tej Mariji Lampreht. Edina možnost je, da je bila Marija samska in ni bila rojena in ni umrla na območju Žirov. V knjigi *Žirovski Vrh Sv. Urbana in Sv. Antona* sem našel vpisano Marijo Lampreht, rojeno novembra 1793 v Žirovskem Vrhu 11 (Karlovc/Karlovški mlin), ki bi glede na starost ustrezala babici, vendar pa zanjo v knjigi razen rojstva ni navedeno ničesar. Priimek Lampreht so že od leta 1785 imeli v Žirovskem Vrhu Sv. Antona 11, od tam je leta 1862 prišel tudi v Žiri 16 (Mlin na Rovtu) in bil tam do leta 1900. Babice Marije Lampreht mi ni uspelo identificirati, njeno poreklo tako ostaja neznan.

9. **Marija Podobnik** je v letih 1852–1874 pomagala pri 30 porodih v vaseh Korita in Mrzli Vrh in pri 560 porodih na območju Sv. Jakoba (Ledine). Opisana je pri ledinskih babicah.

10. **Uršula Miklavčič** je v letih 1852–1864 pomagala pri 20 porodih v Koprivniku. Na območju Žirov nisem našel nobene Uršule, ki bi bila poročena Miklavčič, zato domnevam, da je v Koprivnik prihajala s sovodenjske strani.

11. **Helena Gabrovšek** je v letih 1851–1865 pomagala pri 53 porodih v vaseh Korita in Breznica. Rojena je bila leta 1801 na Breznici 5 (Grogca) kot **Helena Istenič**, hči Martina in Marije Demšar. Leta 1823 se je poročila z Janezom Gabrovškom (1800–1863) in mu v letih 1823–1842 rodila osem otrok. Mož je bil mežnar na Breznici, na Breznici 2 (Mežnija) je Helena leta 1867 tudi umrla, stara 66 let.

⁶ Košir, *Babištvo na Loškem*, 70 in 92.

12. **Neža Sedej** je v letih 1860–1870 pomagala pri 143 porodih v Žirovskem Vrhu. Rojena je bila leta 1809 pri Blaževcu v Izgorjah 6 kot **Neža Logar**, hči Blaža in Lucije Prek. Leta 1830 se je poročila z Jurijem Sedejem (1807–1866) iz Žirovskega Vrha 29 (Krže). Bila je mati štirih otrok, rojenih med letoma 1832 in 1839. Umrla je pri Kržetu leta 1888, stara 79 let.

13. **Neža Albreht** je kot izprašana babica v letih 1860–1896 pomagala pri 1730 porodih na celotnem območju Žirov ter pri 11 porodih na območju Vrha Sv. Treh Kraljev. Babiško šolo je obiskovala leta 1859.⁷ Rojena je bila leta 1823 pri Šinkovcu v Žirovskem Vrhu 16 kot **Neža Šinkovec**, hči Gašperja in Marije Mrovlje. Leta 1857 se je poročila z Andrejem Albrehtom (1808–1873), sinom žirovskega mežnarja. Bila je mati treh otrok, rojenih med letoma 1857 in 1865. Umrla je leta 1896 v Žireh 48 (Dacar), stara 73 let. Babištvo je opravljala do smrti.

14. **Marija Mohorič** je v letih 1865–1880 pomagala pri 30 porodih v vasi Korita in Breznica. Rojena je bila leta 1811 v Srnjaku 1 (Veliki Srnačen) kot **Marija Bogataj**, hči Matije in Katarine Terpin. Leta 1836 se je poročila z Gregorjem Mohoričem (1804–1871). Bila sta gostača v Koritih 5 (Tratnikova bajta), 4 (Mohorič) in nazadnje v Koritih 2 (Mežnija). Marija je bila mati štirih otrok, rojenih med letoma 1837 in 1851. Umrla je leta 1888 na Breznici 8 (Urhovc), stara 77 let.

15. **Apolonija Kavčič** je v letih 1870–1883 pomagala pri 36 porodih v Jarčji Dolini in Koprivniku. Rojena je bila leta 1821 v Dolah 9 (Sedej) kot **Apolonija Sedej**, hči Jurija in Mice Kogovšek. Leta 1839 se je poročila z Janezom Kavčičem (roj. 1819) iz Jarčje Doline 2 (Mavsar), ki pa je leta 1848 posest prodal. Nato sta živela v Jarčji Dolini 8 (Mavsarjeva bajta), kjer je Apolonija leta 1886 umrla, stara 65 let. Bila je mati devetih otrok, rojenih med letoma 1840 in 1863.

16. **Katarina Kogovšek** je v letih 1876–1893 pomagala pri 35 porodih v Žirovnici, Ravnah in Idršku. Poleg tega je pomagala še pri 175 porodih na območju cerkve sv. Urha (Zavratec)

⁷ Košir, *Babištvo na Loškem*, 70 in 77.

Babice na tečaju pred drugo svetovno vojsko: Johana Erznožnik je tretja z desne v drugi vrsti. Prvi z leve sedi ravnatelj naslednik prof. Vito Lavrič, tretji pa ravnatelj prof. Alojzij Zalokar.

Ob krstu dvanajstega otroka v družini Erznožnik z Dobračeve leta 1933: Johana Erznožnik s krščenko Marijo v naročju; botra kralja Aleksandra je nadomeščal visoki oficir tedanje vojske.

Ivana Erznožnik, Vrščanka, babica od leta 1914 do 1931

Na Mojstrovki: babica Julka Vrščanova, Alojz Poljanšek, Franc Žakelj – Balant in Vera Vrščanova

Erznožnikovi pri Vrščanu: levo babica Julka, njena starša in brata.

in pri 32 porodih na območju cerkve sv. Jakoba (Ledine). Opisana je pri zavraških babicah.

17. **Marija Potočnik** je v letih 1880–1907 pomagala pri 25 porodih v Račevi in Žirovskem Vrhu. Rojena je bila pri Melcu v Žirovskem Vrhu 32 kot **Marija Stanonik** (1844–1917), hči Matevža in Marije Primožič. Leta 1868 se je poročila z Lovrencem Potočnikom (1846–1906) iz Žirovskega Vrha 33 (Mušter), kjer sta nato tudi živela. Bila je mati petih otrok (dva rojena pred poroko kot nezakonska), rojenih med letoma 1865 in 1876. Prvorojenka Marija (glej babico pod št. 22) je poleg Ivane Erznožnik (Vršnčanke) vse do leta 1932 slovela kot ena od glavnih babic, ki je pomagala pri rojevanju najmanj 2134 otrok. Predvsem je bila znana z vzdevkom Babčnca.

18. **Frančiška Lemovec** je v letih 1888–1904 pomagala pri 98 porodih v Mrzlem Vrhu. Rojena je bila leta 1851 v Ledinah 12 kot **Frančiška Zajc**, hči Jožefa in Ane Bajt. Leta 1871 se je poročila z vdovcem Matevžem Lemovcem (1823–1904). Živela sta v Jarčji Dolini 17 (Lemovec), kjer je Frančiška leta 1927 umrla, stara 76 let. Bila je mati petih otrok, rojenih med letoma 1872 in 1883.

19. **Marija Kumer** je v letih 1859–1891 pomagala pri 1070 porodih na celotnem območju Žirov. Šolo za babice je obiskovala leta 1858.⁸ Bila je samska. Dne 30. 1. 1891 je pomagala pri zadnjem porodu porodnice v Novi vasi 3, ko je bila rojena deklica Frančiška Kopač. Tega dne je babica Marija Kumer umrla, stara 62 let. Njena smrt je vpisana v žirovsko matično knjigo. Ob smrti je prebivala v Žireh 47 (Pek). Lahko bi bila hči Janeza in Mice Kavčič, rojena 8. 6. 1827 v Mrzlem Vrhu 10 (Praprotno Brdo), vendar pa to ne morem z gotovostjo trditi. V letih od 1889 do 1891 se pri vpisih babic pojavljata dve babici s priimkom Kumer, prva Marija in nato Marjana (glej naslednjo babico).

20. **Marjana Kumer** je v letih 1889–1896 pomagala pri 333 porodih na Dobračevi, v Novi vasi in Žirovskem Vrhu ter pri 15 porodih na območju lokalije sv. Urha (Zavratec) in 11 porodih na območju lokalije Vrh Sv. Treh

Kraljev. Rojena je bila leta 1852 v Novi vasi 30 (Barteleva bajta/Miklavževa) kot **Marjana Kavčič**, hči Nikolaja in Apolonije Žakelj. Leta 1877 se je poročila s Francem Kumrom (1855–1889) iz Žirov 26 (Jereb na Zadnjici). Z možem sta stanovala najprej v Žireh 4 (Kopše) in nato v Stari vasi 14 (Matic). Marjana je umrla leta 1896, stara komaj 44 let, bila je mati štirih otrok, rojenih med letoma 1879 in 1885. V tem obdobju vpisovalci v krstno-rojstne knjige nobeni babici niso pripisovali podatka, ali je izprašana ali ne. Marjana najverjetneje ni bila izprašana. Tudi Košir je v knjigi *Babištvo na Loškem* ne omenja med izprašanimi.

21. **Marjana Puc** je v letih 1896–1904 pomagala pri 410 porodih v Sovri, Opalah in Brekovicah. Marjana je bila šolana babica.⁹ Rojena je bila leta 1869 na Breznici 2 (Mežnija) kot **Marjana Gabrovšek**, hči Tomaža in Lucije Lazar. Kasneje je družina živela na Breznici 8

Babica Marjana Puc okoli leta 1932, ko je prišla iz Amerike na obisk na Breznico. / Fotografija iz knjige *Tabor v Žireh*

⁸ Košir, *Babištvo na Loškem*, 70 in 91.

⁹ Košir, *Babištvo na Loškem*, 70 in 101.

(Urhovc). Leta 1893 se je poročila s podobarjem Gregorjem Pucem (roj. 1868). Stanovala sta v Žireh 38 (Balant), zaradi tega se jo je prijelo ime Balančka. Z možem Gregorjem sta se kasneje razšla, otrok nista imela. Marjana je leta 1904 odšla v ZDA in tam leta 1953 tudi umrla, stara 83 let. Z babištvom se je ukvarjala tudi v Clevelandu.¹⁰

22. **Marija Gladek**, Babčnica, je v letih 1897–1932 pomagala pri 2134 porodih na celotnem območju Žirov. Pomagala je tudi pri 16 porodih na območju kaplanije sv. Jakoba (Ledine) in pri 15 porodih na območju lokalije Vrh Sv. Treh Kraljev. Bila je šolana babica.¹¹ Delovala je tudi zunaj Žirov, na Fužinah, v Stari Oselici in na območju Gorenje vasi, vendar prisotnost pri teh porodih ni evidentirana. Rojena je bila leta 1869 pri Melcu v Žirovskem Vrhju 32 kot **Marija Potočnik**, hči Lovrenca in Marije Stanonik. Leta 1897 se je poročila s Francem Gladkom (1867–1948) iz Nove vasi 9 (Šurk). Bila je mati petih otrok, rojenih med letoma 1892 in 1912. Prva hči Katarina je bila nezakonska. Marija je bila hči babice, vpisane pod št. 17. Zagotovo je

Hiša Stara vas 3 in 42. Imena hiše: Na brdu, Babčnica, Gladek, Melcov Vinko, Melcov Dušan. Hišo sta v bregu nad Starmanom zgradila Franc in Marija Gladek. Najprej se je imenovala Na brdu, ko je Marija postala znana kot babica, pa Babčnica ali tudi Babčnk.

¹⁰ Več o njej v: Čadež in drugi, *Breza, brezno ... Breznica*, Mlakar, *Tabor v Žireh*.

¹¹ Košir, *Babištvo na Loškem*, 70 in 82.

bila njena mati tudi njena mentorica pri prvih porodih. Umrla je leta 1933 v Stari vasi 42/3 (Babčnk/Gladek), stara 64 let.

23. **Katarina Gregorač** je v letih 1905–1914 pomagala pri 433 porodih v vaseh Goropeke, Opale, Brekoviče in Sovra ter pri 7 porodih na območju lokalije Vrh Sv. Treh Kraljev. Bila je šolana babica.¹² Rodila se je leta 1880 v Žireh 9 (Fortuna/Firbar) kot **Katarina Demšar**, hči Gregorja in Marije Frelih. Leta 1899 se je poročila z Lovrencem Gregoračem (1870–1934). Že pred poroko je imela nezakonskega sina, ki pa je umrl, star eno leto, v zakonu pa se jima je med letoma 1901 in 1910 rodilo še šest otrok. Katarina je umrla leta 1915, stara še ne 34 let, kot razlog smrti je v mrliški knjigi napisan »krvotok«.

24. **Ivana Erznožnik**, Vrščanka, je v letih 1914–1931 pomagala pri 1320 porodih na celotnem območju Žirov ter pri 33 porodih na območju kaplanije sv. Jakoba (Ledine) in pri 34 porodih na območju lokalije Vrh Sv. Treh Kraljev. Bila je šolana babica.¹³ Ivana je bila rojena leta 1876 pri Vrščanu v Žireh 35, umrla pa je leta 1956 v Žireh 74. V nasprotju s predhodnicami, ki so bile večinoma poročene in matere, je bila Ivana samska. O njej je v knjigi *Tabor v Žireh* med drugim zapisano: »Ostala je samska, predana babiškemu poklicu, vedno ogrnjena v rdečkast plet, pod katerim je neopazno prenašala babiško opremo. Dajala je vtis preproste in skromne ženičke, ki je klicana k porodu, vstopila v hišo na »tamala« vrata. Med ljudmi je uživala velik ugled in spoštovanje, bila je pojem prave babice, na katero so se zanesli.«¹⁴ Verjetno je s svojim zgledom vplivala na nečakinjo Julijano (Julko), da je tudi ona postala babica.

25. **Julijana Kocelj**, Julka Vrščanova, je na celotnem območju Žirov do konca obravnavanega obdobja leta 1940 pomagala pri 184 porodih. Vemo pa, da je Julka pomagala pri porodih na Žirovskem vse do leta 1958, ko so začele ženske rojevati v porodnišnicah, in tudi kasneje vse do leta 1965, ko se je upokojila. V babiški šoli je

¹² Košir, *Babištvo na Loškem*, 70 in 83.

¹³ Košir, *Babištvo na Loškem*, 70 in 81.

¹⁴ Mlakar, *Tabor v Žireh*.

Babica Julka Kocelj, ob njej hčeri, starejša Vera in mlajša Cilka. /Fotografija iz knjige Tabor v Žireh

bila v letih 1933–1935.¹⁵ Skupno je pomagala pri več kot 2400 porodih na celotnem območju Žirov ter pri najmanj 75 porodih na območju Ledin in pri najmanj 24 porodih na območju Vrha Sv. Treh Kraljev. **Julijana (Julka) Erznožnik** (1906–1987) je bila rojena v Žireh 35 ali Tabor 8 (Vrščan). Poročila se je leta 1929 s financarjem Francem Kocljem (1897–1945), doma iz Vodice. Bila je mati štirih otrok, rojenih med letoma 1928 in 1938. Kasneje sta se z možem razšla. Umrla je leta 1987 v Stari vasi 27 (Tapetnik), stara 81 let.

Leta 1963 se je Julka Kocelj nameravala upokojiti, ker pa še ni imela naslednice, je babiški poklic opravljala vse do leta 1965, ko jo je zamenjala Julijana (Julka) Zajc, ki se je tega leta poročila in postala babica v Žireh.¹⁶

26. Julijana Zajc, rojena 1943, poročena Klemenčič, je zadnja babica, ki je od leta 1965

do 1970 pomagala tistim porodnicam, ki so še rojevale doma. Rojstnih knjig za to obdobje nisem pregledoval, sem pa zadnjo žirovsko babico obiskal. Povedala je, da je bila navzoča pri okoli 100 porodih. Pogosto je pomagala porodnicam pri porodu v reševalnem vozilu ali navadnem osebni avtomobilu, v nekaj primerih pri porodnici doma, dvakrat pa celo pri Julki doma, ker je prišlo do predčasnega poroda ali, kot so rekli, ker je nosečnico »prehitelo«. Nazadnje je že upokojena pomagala pri snahinem predčasnem porodu leta 2003, pri rojstvu vnukinje Tinkare. Čeprav je opravila babiško šolo, se je že pred letom 1970 morala preusmeriti v patronažno dejavnost (skrb za porodnice in novorojenčke po vrnitvi iz porodnišnice, hujše bolnike, invalide in ostarele), ki jo je nato opravljala do upokojitve leta 1997.¹⁷

¹⁵ Košir, *Babištvo na Loškem*, 90.

¹⁶ Osebni pogovor avtorja z Julko Klemenčič, 2017.

¹⁷ Osebni pogovor avtorja z Julko Klemenčič, 2017.

Zadnja žirovska babica Julka Klemenčič

Babice na območju župnije sv. Jakoba (Ledine)

Pod pristojnost kaplanije Ledine, od leta 1864 samostojne župnije, so spadala naslednja naselja: Govejk, Gorenji in Dolenji Vrsnik, Ledine, Ledinsko Razpotje, Krnice, Pečnik, del Mrzlega Vrha in del Javorjevega Dola.

V kaplaniji Ledine so začeli vpisovati rojstva v krstno-rojstno knjigo leta 1796, do takrat pa so rojstva vpisovali v krstno-rojstno knjigo v Žireh. Tako obstajajo za območje kaplanije in kasneje samostojne župnije Ledine štiri krstno-rojstne knjige: 1796–1812, 1813–1864, 1865–1923 in 1923–1971. Vse štiri so bile do lanskega leta v župnišču v Spodnji Idriji, zdaj pa so v škofiji v Kopru. V Ledinah so začeli babice v krstno-rojstno knjigo vpisovati leta 1825. Prvi vpis babice je pri rojstvu otroka 27. 7. 1825, to je bila Uršula Jurjavčič.

Tako je v vseh štirih krstno-rojstnih knjigah od leta 1825 do 1971 vpisano kar **140** različnih imen žensk, ki so pomagale pri porodih. Pripravil sem seznam le tistih babic, ki so pri porodih pomagale več kot dvajsetkrat.

1. **Uršula Jurjavčič** (v nekaj primerih je zapisana kot Jurečič) je v letih 1825–1840 pomagala pri **22** porodih v vaseh Koprivnik, Mrzli Vrh, Ledine in Pečnik. Rojena je bila leta 1766 kot **Uršula Tratnik**. Njenega porekla mi ni uspelo ugotoviti, prav tako ne rojstnega kraja. Leta 1786 se je poročila s čevljarjem Antonom Jurjavčičem (1764–1811) iz Ledin 7 (Pustota). Anton in Uršula sta bila gostača. Prebivala sta v Ledinah 7 (Pustota), 8 (Mežnija), 3 (Treven) in 6 (Kramar). Uršula je tu med letoma 1786 in 1801 rodila osem otrok. Zapis datuma njene smrti nisem našel.

2. **Mica Jurjavčič** je v letih 1825–1850 pomagala pri **86** porodih na celotnem območju kaplanije Ledine. Rojena je bila leta 1777 v Idršku 11 (Za dolinca) kot **Mica Pivk**, hči Franca in Uršule Ramovš. Leta 1801 se je poročila z Jakobom Jurjavčičem (roj. 1777) iz Ledin. Bila sta gostača v Ledinah 1, 4, Javorjevem Dolu 5 in 4 ter Mrzlem Vrhu 11 in 10. Mica je med letoma 1802 in 1823 rodila osem otrok. Zapis datuma njene smrti nisem našel.

3. **Katarina Bogataj** je v letih 1826–1865 pomagala pri **147** porodih na celotnem območju kaplanije Ledine. Rojena je bila leta 1785 v Ledinah 7 (Pustota) kot **Katarina Trpin**, hči Luke in Marije Tratnik. Leta 1808 se je poročila z delavcem Matijem Bogatajem (1783–1856) iz Srnjaka 1 (Veliki Srnačen). Katarina in Matija sta bila gostača v Srnjaku 1, Jeličnem Vrhu 4, Ledinah 2, Krnicah 7 in Pečniku 3. Katarina je med letoma 1809 in 1828 rodila deset otrok. Z babištvom se je ukvarjala tudi njena hči Neža (glej babico pod št. 5) in nečakinja Jera (glej babico pod št. 6). Umrla je leta 1873 v Krnicah 12, stara 88 let.

4. **Marija Podobnik** je v letih 1840–1879 pomagala pri **560** porodih na celotnem območju kaplanije Ledine ter pri **30** porodih v vaseh Korita in Mrzli Vrh, ki sta spadali pod žirovsko župnijo. Rojena je bila leta 1806 v Ledinah 5 (Kočar) kot **Marija Terpin**, hči Luke in Uršule Ušeničnik. Leta 1836 se je poročila z Matevžem Podobnikom (1808–1868) iz Mrzlega Vrha 6 (Loncnar). Matevž in Marija sta bila gostača v Ledinah 4, 5 in 18, Mrzlem Vrhu 9 in Kori-

Franc Mavčina posestnik r. kat. vere	Jera Likar	Anton Jerab posestnik Jožefa Trček žena posestnika	Marija Mrljak izprašana	Janko Jagar župnik
Matevž Seljak posestnik r. kat. vere	Ivana Podobnik	Viktor Podobnik sin posestnika Ivana Mohorič žena posestnika	Katarina Gnezda izprašana	Janko Jagar župnik

Na sliki krstne-rojstne knjige Ledine je v predzadnji koloni podatek o dveh izprašanih babicah Mariji Mrljak, opisani pod št. 10, in Katarini Gnezda, opisani v nadaljevanju pod št. 11.

tih 2. Marija je bila mati petih otrok, rojenih med letoma 1837 in 1845. Umrla je leta 1881 v Ledinah 12 (Zajc), stara 75 let.

5. **Neža Albreht** je v letih 1850–1883 pomagala pri 110 porodih v vaseh Ledine, Krnice, Pečnik, Govejk ter na Gorenjem in Dolenjem Vrsniku. Rojena je bila leta 1820 v Srnjaku 1 (Veliki Srnačen) kot **Neža Bogataj**, hči Matije in Katarine Trpin, ki je bila tudi njena mentorica pri usposabljanju za babico (glej babico pod št. 3). Z babištvom se je ukvarjala tudi njena sestrična po materi Jera (glej babico pod št. 6). Neža je leta 1843 rodila nezakonskega sina, nato se je poročila z Matevžem Albrehtom (1819–1877) iz Raven 5 (Jernač) in v zakonu med letoma 1845 in 1859 rodila še pet otrok. Družina je gostovala v Govejku 4, 5, Koprivniku 35 in Krnicah 10/6. Neža je umrla v Krnicah leta 1883, stara 63 let.

6. **Jera Žakelj** je v letih 1870–1899 pomagala pri 348 porodih na celotnem območju kaplanije Ledine. Rojena je bila leta 1839 v Idršku 12/6 (Cajnar) kot **Jera Petrič**, hči Janeza in Uršule Trpin. Tudi njena teta Katarina Trpin in sestrična Neža sta bili babici (glej babici pod št. 3 in 5). Leta 1860 se je Jera poročila s Francem Žakljem (1833–1896) iz Ledin 2 (Vehar). Bila sta gostača v Ledinah 9 in Javorjevem Dolu 1. Leta 1860 in 1863 je Jera rodila dva otroka. Zapisa datuma njene smrti nisem našel.

7. **Katarina Kogovšek** je v letih 1878–1893 pomagala pri 32 porodih v Idršku, na Gorenjem

in Dolenjem Vrsniku in v Govejku. Poleg tega je pomagala tudi pri 35 porodih na območju žirovske župnije in pri 175 porodih na območju lokalije sv. Urha (Zavratac). Opisana je pri zavraških babicah.

8. **Marija Kovačič** je v letih 1888–1900 pomagala pri 29 porodih v vaseh Ledine in Krnice. Priimek Kovačič je na Žirovskem zelo redek. V bazi podatkov nimam nobene osebe s tem imenom, ki bi bila omožena Kovačič. Domnevam, da je ta babica v Ledine in Krnice prihajala z idrijskega območja.

9. **Marjana Kavčič** je v letih 1899–1915 pomagala pri 190 porodih na celotnem območju, ki je spadalo pod kaplanijo sv. Jakoba (Ledine). Rojena je bila leta 1867 v Gorenji Žetini 8, v župniji Javorje, kot **Marjana Možina**, hči Gregorja in Uršule Brenc. Leta 1891 se je poročila z vdovcem Janezom Kavčičem (1856–1915) z Dolenjega Vrsnika 5/2 (Štefk). Med letoma 1892 in 1904 je rodila pet otrok. Mož ji je umrl leta 1915. Zapisa datuma njene smrti pa nisem našel.

10. **Marija Mrljak** je v letih 1910–1953 pomagala pri 331 porodih na celotnem območju, ki je spadalo pod kaplanijo sv. Jakoba (Ledine). Rojena je bila leta 1875 v Ledinah 1/23 (Fujda) kot **Marija Kavčič**, hči Mihaela in Jere Hvala. Leta 1895 se je poročila s čevljarjem Janezom Mrljakom (1870–1955) iz Govejka 11 (Klukar). V zakonu je med letoma 1895 in 1911 rodila

sedem otrok. Leta 1958 je umrla v Ledinah 1/23 (Fujda), stara 83 let. Bila je izprašana babica.¹⁸

11. **Katarina Gnezda** je v letih 1921–1948 pomagala pri 77 porodih v Ledinah, Govejku in Pečniku. Bila je izprašana babica.¹⁹ Z območja Ledin v bazi podatkov nimam nobene Katarine, ki bi bila poročena Gnezda. Od samskih žensk bi lahko to bila le Katarina Gnezda, rojena leta 1881 v Jeličnem Vrhu 12, hči Janeza in Mice Hladnik. Te babice mi ni uspelo identificirati. Domnevam, da je v Ledine prihajala z Idrijskega.

Sledijo še tri izprašane babice, ki so v Ledine in okolico najbrž prihajale iz Idrije.

12. **Marija Govekar** je v letih 1911–1950 pomagala pri 24 porodih na območju Ledin. V bazi podatkov nimam nobene Marije, ki bi se poročila Govekar in bi ustrezala tej babici. Ostaja torej neidentificirana.

13. **Jožefa Jakopič** je v letih 1939–1957 pomagala pri 40 porodih.

14. **Marija Gabrovšek** je v letih 1947–1960 pomagala pri 75 porodih.

Iz Žirov so na območje, ki je spadalo pod pristojnost kaplanije in od leta 1865 samostojne župnije sv. Jakoba (Ledine), prihajale pomagat tudi žirovske babice.

15. **Marija Gladek** je pomagala pri 16 porodih (skupno pri najmanj 2165 porodih).

krstna knjiga.

Starši		Babica		
Krsto imo, priimek, oče, vera, obeta	Krsto imo, priimek, vera, matera	Krsto imo, priimek, oče	Babica	Polni imena
Evgen Zuš	Alma Zuš	Evgen Jakopič Kučelj Kučelj Čuderna	Marija Kučelj Kučelj	Mica Guzelj
Anton Kastencič	Jana Kučelj	Anton Kučelj Kučelj Kučelj	Marija Kučelj Kučelj	Jana
Andrija Kavarič	Mica Kučelj	Jakob Kučelj Kučelj Kučelj	Mica Kučelj Kučelj	Jana
Andrija Kučelj	Helena Kučelj	Jakob Kučelj Kučelj Kučelj	Marija Kučelj Kučelj	Jana
Miha Kučelj	Mica Kučelj	Anton Kučelj Kučelj Kučelj	Marija Kučelj Kučelj	Jana

Na sliki iz krstno-rojstne knjige Vrh je v zadnji vrsti v predzadnji koloni napisana babica Mica Guzelj in podatek, da je bila izprašana.

¹⁸ Krstna knjiga župnije Ledine.

¹⁹ Krstna knjiga župnije Ledine.

16. **Ivana Erznožnik** je pomagala pri 33 porodih (skupno pri najmanj 1387 porodih).

17. **Julijana (Julka) Kocelj** je pomagala pri 75 porodih (skupno pri več kot 2500 porodih).

Pri štirih porodih je v Ledinah in okolici pomagal tudi žirovski zdravnik **Karel Bernik**.

Babice na območju župnije Vrh Svetih Treh Kraljev

Od leta 1787, ko se je župnija Žiri razdelila na štiri samostojne enote, spadajo v pristojnost cerkve Sv. treh kraljev naslednja naselja: Vrh Sv. Treh Kraljev, Hlevni Vrh, Hlevišje, Lavrovec, del Žirovskega Vrha (vse domačije ne levem bregu potoka, ki teče po Štrajtovi grapi) in del Račeve od Kajtana proti Podlescu in Tratam. Debencova domačija, ki leži na tem območju, spada v pristojnost cerkve sv. Martina (Žiri).

Vsa rojstva so se na tem območju od leta 1788 vpisovala v krstno-rojstno knjigo Vrh Sv. Treh Kraljev. Tako v Nadškofjskem arhivu v Ljubljani hranijo štiri krstno-rojstne knjige, in sicer za obdobje 1789–1837, 1837–1883, 1884–1892 in 1892–1942.

Na Vrhu Sv. Treh Kraljev so babice ali ženske, ki so pomagale porodnicam pri porodu, začeli vpisovati leta 1825, najprej le na rob lista, z letom 1837 pa je bila nastavljena knjiga, v kateri je bila posebna kolona za vpisovanje imena in priimka babice ali ženske, ki je pomagala porodnici in novorojenčku. Tako je od leta 1837 do 1942 vpisano kar 127 različnih imen. Od teh sem izlučil 21 babic, ki so pri porodih pomagale več kot 20-krat.

Pri identifikaciji imen sem imel nemalo težav, saj pri imenu in priimku babice ni vpisanih rojstnih podatkov niti njen stan (samska, poročena). Za vse, ki so prebivale na območju lokalije Vrh Sv. Treh Kraljev, sem ugotovil njihovo poreklo, ne pa tudi za tiste babice, ki so k porodnicam na to območje prihajale iz drugih krajev.

1. **Neža Nagode** je v letih 1825–1843 pomagala pri najmanj 27 porodih v Račevi, Žirovskem Vrhu in na Lavrovcu. Pri porodih je

bila verjetno navzoča že pred začetkom vodenja te evidence 1825. Neža ni bila izprašana babica. Rojena je bila leta 1786 kot **Neža Tušar**. Podatkov o njenem poreklu nimam. Leta 1805 se je poročila z Jožefom Nagodetom (1779–1851) iz Zavratca 5. Bila je mati šestih otrok, rojenih med letoma 1805 in 1823. Jožef in Neža sta bila gostača v Zavratcu 8 in 2, Opalah 9 (Krogar), Žirovskem Vrhu 17 (Škrjanc) in Žirovskem Vrhu 23 (Šubc). Neža je babištvo opravljala do leta 1843, ko je umrla stara 57 let.

2. **Mica Guzelj** je v letih 1825–1861 pomagala pri 212 porodih na celotnem območju lokalije Vrh Sv. Treh Kraljev. Bila je prva izprašana babica na tem območju.²⁰ Rojena je bila leta 1801 na Medvedjem Brdu 21 (Pod grivo) kot **Mica Trček**, hči Jožefa in Neže Brence. Leta 1825 se je poročila z Andrejem Guzeljem (roj. 1799). Bila sta gostača na Vrhu Sv. Treh Kraljev 10, 11 in 16, v Račevi 6 in Hlevnem Vrhu 8. V letih 1826–1842 je rodila šest otrok. Umrla je leta 1862, stara 61 let.

3. **Mica Brus** je v letih 1825–1838 pomagala pri 43 porodih v Žirovskem Vrhu, Račevi, na Lavrovcu in Vrhu Sv. Treh Kraljev. Rojena je bila leta 1782 na Selu 7 (Štefan) kot **Mica Kristan**, hči Jurija in Helene Albreht. Leta 1812 se je poročila z Gregorjem Brusom (1784–1832) in med letoma 1812 in 1824 rodila tri otroke. Tudi Gregor in Mica sta bila gostača v Opalah 10 (Kenda), na Lavrovcu 12 (Sovetova bajta) in v Račevi 1 (Krajerski mlin/Malnarčk). Mica je umrla leta 1838, stara 56 let, le osem dni potem, ko je na Lavrovcu še pomagala porodnici in novorojenčku.

4. **Neža Trček** je v letih 1825–1837 pomagala pri 39 porodih v vaseh Lavrovec in Vrh Sv. Treh Kraljev. Rojena je bila leta 1796 v Lučinah 5 (Škrbinc) kot **Neža Martinšek**, hči Janeza in Neže Zalaznik. Leta 1819 se je poročila s Primožem Trčkom (1792–1847) z Lavrovca 8 (Vrbanc) in tam med letoma 1821 in 1837 rodila sedem otrok. Leta 1840 je Neža umrla, stara komaj 44 let.

5. **Marija Arhar** je v letih 1827–1847 pomagala pri 26 porodih na Lavrovcu in v Žirovskem

Vrhu. Rojena je bila leta 1776 kot **Marija Skalar**. Njenega porekla mi ni uspelo ugotoviti, glede na priimek pa sklepam, da je prišla s polhograjskega območja. Leta 1804 se je poročila z Matevžem Arharjem (1780–1847), Maganovim z Lavrovca 1. Živela sta na Lavrovcu 7/10 (Razuza), kjer je Marija v letih 1805–1820 rodila devet otrok. Marija je babištvo opravljala do svoje smrti leta 1847, umrla je stara 71 let.

6. **Marija Pavlin** je v letih 1849–1891 pomagala pri 132 porodih v Račevi, Žirovskem Vrhu, na Lavrovcu in Vrhu Sv. Treh Kraljev. Rojena je bila leta 1821 v Stari vasi 5 (Svetle) kot **Marija Grošelj**. Bila je nezakonska hči Helene Grošelj. Leta 1841 se je poročila z Jernejem Pavlinom (1808–1880), Matajetovim z Lavrovca 5. Jernej in Marija sta živela v Račevi 15/31 (Pavlin/Jernačevc), kjer so se jima v letih 1841–1850 rodili štirje otroci. Tu je leta 1891 tudi umrla, stara 70 let.

7. **Marija Sedej** je v letih 1840–1877 pomagala pri 52 porodih v vaseh Hleviše, Hlevni Vrh in Vrh Sv. Treh Kraljev. Rojena je bila leta 1811 na Vrhu 6 (Petrač) kot **Marija Novak**, hči Jakoba in Maruše Jereb. Leta 1830 se je poročila z Gašperjem Sedejem (1806–1877), Špeharjevim iz Hleviš 5, in tam v letih 1830–1856 rodila 11 otrok. Umrla je leta 1877, stara 66 let.

8. **Jera Trček** je v letih 1862–1872 pomagala pri 142 porodih na Vrhu Sv. Treh Kraljev, Hlevnem Vrhu in v Hlevišah. Rojena je bila leta

Starši otrokovi		Krstni bati,	Babica,	Krstnik
Krstno in rodbinsko ime, stan in veta		Krstno in rodbinsko ime, stan	iz kraljeve, ne izprašana	
oteta	matere			
Janez Kozar cerkev Haloj	Marijana Križar Haloj	Anton Sedej Križar Marija Sedej Gregova jana	Neža Gilot jane	Jož. Gregor jane
Anton Križar cerkev Haloj	Marija Križar Haloj	Janez Križar Marija Križar Gregova jana	Neža Gilot jane	Jož. Gregor jane
Matej Gilot cerkev Haloj	Marija Sedej Haloj	Anton Križar Trčica Logar cerkev Haloj	Neža Gilot jane	Jož. Gregor jane

Na sliki krstno-rojstne knjige Vrh je kot babica vpisana Neža Žust. Zapisovalec je namesto izraza »izprašana« zapisal »izuč. (ena)«.

²⁰ Krstna knjiga župnije Vrh 1789–1892.

1825 v Podklancu 2 (Strojer) kot **Jera Tavčar**, hči Pavla in Uršule Gabrovšek. Leta 1846 se je poročila z Martinom Trčkom (roj. 1814) z Lavrovca 9 (Matijevc). Živela sta na Vrhu Sv. Treh Kraljev 16, v Jerebovi bajti, kjer je Jera v letih 1847–1854 rodila tri otroke. Zapisna datuma njene smrti nisem našel.

9. **Neža Žust** je v letih 1892–1927 pomagala pri 459 porodih na celotnem območju, ki je spadalo v pristojnost lokalije Vrh Sv. Treh Kraljev. Bila je izprašana babica.²¹ Rojena je bila leta 1858 na Vrhu Sv. Treh Kraljev 12 (Mežnija) kot **Neža Raztresen**. Bila je hči vrhovskega mežnarja Jožefa in Katarine Leskovec. Leta 1880 se je poročila s Francem Žustom (1855–1927) z Vrha Sv. Treh Kraljev 3 (Brdnik/Brnk). Živela sta na Vrhu Sv. Treh Kraljev 11, v Brnkovi bajti, kjer je Neža med letoma 1881 in 1899 rodila devet otrok. Zapisna datuma njene smrti nisem našel.

10. **Uršula Plestenjak** je v letih 1876–1914 pomagala pri 49 porodih v vaseh Lavrovec in Vrh Sv. Treh Kraljev. Rojena je bila leta 1846 na Lavrovcu 7 (Razuza) kot **Uršula Arhar**, hči Valentina in Mice Jesenovec. Tudi njena stara mati Marija Arhar je bila vrhovska babica (glej babico pod št. 5). Pri Uršinem rojstvu je bila navzoča prav ta. Uršula je leta 1868 in 1873 rodila dva nezakonska sina, nato pa se je leta 1883 poročila z Blažem Plestenjakom (1853–1908), ki je prišel iz Plestene Ravni v Črnem Vrhu. Zakonca sta živela na Lavrovcu 24 (Blažk/Jokl), tu je Uršula leta 1916 umrla, stara 70 let. Otrok v zakonu nista imela.

11. **Katarina Ipavec** je v letih 1891–1903 pomagala pri 37 porodih v Račevi, Žirovskem Vrhu in na Vrhu Sv. Treh Kraljev. **Katarina Ipavec**, hči Lovrenca in Neže Šinkovec, je bila rojena leta 1830 v Rovtah. Kot samska delavka je leta 1854 in 1864 rodila dva nezakonska otroke. Živela je v Račevi 23 (Matevž/Lovričk), to je v hiši, ki so jo leta 1942 porušili nemški okupatorji, ker je stala v mejnem pasu. Katarina je umrla leta 1903, stara 73 let.

12. **Marjana Oblak** je v letih 1891–1930 pomagala pri 112 porodih na območju Žirovskega Vrha, Račeve, Lavrovca in Vrha Sv. Treh Kraljev.

Rojena je bila leta 1849 v Žirovskem Vrhu 62 (Češmeleva bajta/podrta) kot **Marjana Jurjevčič**, hči Jožefa in Elizabete Rupnik. Leta 1880 se je poročila z Valentinom Oblakom (1849–1933). Z možem sta živela v Žirovskem Vrhu 57/11 (Zahlevar), kjer je Marjana med letoma 1881 in 1891 rodila šest otrok. Umrla je leta 1933, stara 84 let.

13. **Marija Gantar** je v letih 1874 do 1891 pomagala pri 24 porodih v vaseh Hleviša in Hlevni Vrh. Rojena je bila leta 1829 v Potoku 3, Dole, kot **Marija Istenič**, hči Jakoba in Marije Dolšak. Leta 1851 se je poročila z Martinom Gantarjem (roj. 1825) iz Zavratca 10/21 (Andrejc). Zakonca sta živela v Hlevišah 17 (V bregu), kjer je Marija med letoma 1852 in 1872 rodila deset otrok. Tam je Marija leta 1896 tudi umrla, stara 66 let.

Pri rojevanju otrok na območju lokalije Vrh Sv. Treh Kraljev so pomagale tudi žirovske babice.

– **Katarina Gregorač** je pomagala pri **sedmih** porodih in ni bila šolana babica, preostale štiri so bile vse izprašane babice;

– **Neža Albreht** je pomagala pri **11** porodih;

– **Marija Gladek**, Babčnca, je pomagala pri **15** porodih;

– **Ivana Erznožnik** je pomagala pri **34** porodih in

– **Julijana (Julka) Kocelj** je pomagala pri **24** porodih.

Pri dveh porodih je pomagal tudi žirovski zdravnik **Ernest Demšar** in pri treh zdravnik **Viktor Volčjak**.

Pred 2. svetovno vojno so pri rojevanju otrok pomagale še štiri izprašane babice, ki pa niso živele na območju lokalije Vrh Sv. Treh Kraljev in o njih nimam podatkov. V krstno-rojstni knjigi so vpisane kot:

– **Marija Urh**, prisotna pri **78** porodih,

– **Ivana Kogovšek**, prisotna pri **46** porodih,

– **Ivana Čuk**, prisotna pri **118** porodih in

– **Katarina Oblak**, prisotna pri **10** porodih.

Mogoče se teh štirih babic še kdo spominja in bo lahko dopolnil moje podatke.

²¹ Krstna knjiga župnije Vrh 1893–1945.

Babice na območju župnije sv. Urha (Zavratac)

Od leta 1787, ko je žirovska župnija razpadla na štiri samostojne enote, so pod pristojnost lokalije sv. Urha (Zavratac) spadala naselja Zavratac, Črna, Dole, Potok, Podklanec, Izgorje in Ravne.

V Zavratacu so začeli voditi krstno-rojstne knjige leta 1788. V župnišču imajo krstno-rojstne knjige za obdobja 1788–1833, 1834–1849, 1850–1868, 1869–1885 in 1886–1923. Babice so začeli v te knjige vpisovati 28. 11. 1833, ko je prvič vpisana babica Neža Zelenc. Tako je v obdobju od 1833 do 1902 skupno vpisanih 74 babic oziroma žensk, ki so pomagale porodnicam in novorojenčkom. Opisal sem 11 žensk, ki so pri porodih pomagale več kot dvajsetkrat.

1. **Neža Zelenc** je v letih 1833–1849 pomagala pri 137 porodih v Zavratacu, Ravnah, Podk lancu in Izgorjah. Rojena je bila leta 1779 v Idršku 7 (Graparjeva bajta) kot **Neža Pivk**, hči Matevža in Apolonije. Njen prvi mož Jakob Pivk (roj. 1778) je kmalu po poroki leta 1800 umrl. Že leta 1802 se je Neža poročila drugič. Njen drugi mož je postal Matevž Zelenc (roj. 1776) v Dolah 4 (Lomar). Živela sta na Jeličnem Vrh 28, kjer je Neža med letoma 1803 in 1823 rodila štiri otroke. Glede na število porodov, pri katerih je na Zavraškem pomagala, predvidevam, da je bila izprašana babica, čeprav to v zavraških knjigah ni zapisano. Verjetno je Neža Zelenc pomagala pri porodih tudi na območju cerkve sv. Magdalene (Gore). Zapis datuma njene smrti nisem našel.

2. **Jera Gantar** je v letih 1836–1872 pomagala pri 249 porodih na celotnem območju lokalije Zavratac. Rojena je bila leta 1801 v Jeličnem Vrh 30 kot **Jera Brenc**, hči Matije in Jere Reven. Leta 1822 se je poročila z Andrejem Gantarjem (1799–1868) iz Zavrataca 7 (Matjaževa bajta). Zakonca sta živela v Zavratacu 10/21 (Andrejc). Jera je med letoma 1823 in 1841 rodila sedem otrok. Verjetno je bila tudi Jera izprašana babica. V zavraški krstno-rojstni knjigi sem našel dva različna zapisa, leta 1840 je zapisano, da je

bila izprašana, leta 1866, da je bila neizprašana babica. Glede na število porodov, pri katerih je pomagala, menim, da je bila izprašana. Po njenih stopinjah je šla njena tretjerojena hči Neža in tudi postala babica (glej babico pod št. 7). Zapis datuma Jerine smrti nisem našel.

3. **Mina Peternel** je v letih 1849–1875 pomagala pri 31 porodih predvsem v vaseh Dole in Zavratac. Rojena je bila leta 1810 v Dolah 13/18 (v Rovtu) kot **Mina Kavčič**, hči Antona in Jere Gantar. Leta 1836 se je poročila z Lovrencem Peterneljem (1802–1864) iz Dol 13 (Zakovška bajta). Bila sta gostača in sta gostovala v Dolah 13, 18 in 16. Mina je v letih 1827 in 1851 rodila osem otrok. Zapis datuma njene smrti nisem našel.

4. **Ana More** je v letih 1850–1875 pomagala pri 33 porodih v vaseh Dole, Potok in Jelični Vrh. Rojena je bila leta 1807 v Jeličnem Vrh 14 kot **Ana Brenčič**, hči Luke in Marije Gantar. Leta 1826 se je poročila s kovačem Jernejem Moretom (1801–1857) iz Žirov 11 (Šuštar/Strlič). Živela sta na Medvedjem Brdu 14, kjer je Ana med letoma 1828 in 1845 rodila pet otrok. Umrla je leta 1875, stara 68 let. Mož Jernej je bil mali bratranec Jerneja Moreta, moža babice Magdalene More (glej babico pod št. 9). Obe ženi sta se ukvarjali z babištvo.

5. **Jera Pivk** je v letih 1854–1872 pomagala pri 40 porodih v vaseh Dole, Potok in Jelični Vrh. Rojena je bila leta 1801 v Jeličnem Vrh 32 kot **Jera Miklavčič**, hči Martina in Jere Mlinar. Leta 1828 se je poročila z Matevžem Pivkom (1802–1843). Bila sta gostača v Jeličnem Vrh 10, 35, 39 in v Dolah 2. Jera je med letoma 1819 in 1841 rodila pet otrok. Matevž je umrl, star 41 let, ko je bila najmlajša hči stara le dve leti. Verjetno je Jera pomagala porodnicam tudi na Gorah in v Jeličnem Vrh. Zapis datuma Jerine smrti nisem našel.

6. **Uršula Nagode** je v letih 1862 in 1876 pomagala pri 20 porodih v Ravnah in Črni. Rojena je bila leta 1826 v Jeličnem Vrh 23 (Bezelak) kot **Uršula Bezelak**, hči Gregorja in Uršule Leskovec. Leta 1851 se je poročila z Jakobom Nagodetom (roj. 1826) iz Jeličnega Vrha 23. Jakob in Uršula sta bila gostača v Jeličnem

Vrhu 24/23, Črni 4 in 3. Uršula je med letoma 1853 in 1867 rodila šest otrok. Leta 1876 je umrla, stara 50 let.

7. **Neža Popit** je v letih 1866–1897 pomagala pri 131 porodih v Zavrtaču, Dolah, Potoku in na Medvedjem Brdu. Rojena je bila leta 1828 v Zavrtaču 10/21 (Andrejc) kot **Neža Gantar**, hči Andreja in Jere Brence (mati Jera Brence, por. Gantar, je bila tudi babica, opisana je pod št. 2). Leta 1856 se je poročila z Janezom Popitom (roj. 1824) z Medvedjega Brda 36. Z možem sta živela v Zavrtaču 6/14, kjer je Neža leta 1857 rodila dvojčici in leta 1860 še eno hčer. Mentorica v babištvu ji je bila njena mati. Neža je umrla leta 1898, stara 70 let.

8. **Neža Nagode** je v letih 1871–1889 pomagala pri 27 porodih v Dolah in na Medvedjem Brdu. Rojena je bila leta 1808 v Mežniji v Zavrtaču 1 kot **Neža Vehar**, hči mežnarja Mihaela in Mice Šemrov. Leta 1832 se je poročila s Simonom Vončina (1805–1833). Po enem letu zakona ji je mož umrl. Leta 1835 je njen drugi mož postal Primož Nagode (1806–1889). V tem zakonu je med letoma 1835 in 1852 rodila sedem otrok. Zapis datuma njene smrti nisem našel.

9. **Magdalena More** je v letih 1873–1905 pomagala pri 111 porodih v Dolah, Zavrtaču in Ravnah. Rojena je bila leta 1834 na Gorenjem Vrsniku 6 (Karštofelj) kot **Magdalena Tratnik**, hči Gašperja in Neže Kristan. Leta 1863 se je poročila z Jernejem Moretom (1835–1919) iz Dol 9/8. Bila sta gostača v Ravnah 12 (Matečkova bajta). Tam je Magdalena leta 1865 in 1871 rodila dve hčeri. Umrla je leta 1906, stara 72 let, njen mož vdovec pa je leta 1919 umrl kot občinski revež. Jernej in mož babice Ane More, navedene pod št. 4, sta si bila mala bratranca, njuni ženi pa sta se obe ukvarjali z babištvom.

10. **Katarina Kogovšek** je v letih 1876–1893 pomagala pri 175 porodih na celotnem območju, ki je spadalo pod pristojnost lokalije sv. Urha (Zavrtačec) in pri 35 porodih v Žirovnici, Ravnah in Idršku. Pomagala je še pri 32 porodih na območju kaplanije sv. Jakoba (Ledine). Bila je izprašana babica.²² Rojena je bila leta 1810 na Gorenjem Vrsniku 4 pri Balantenc kot **Katarina**

Simnovčič, hči Sebastjana in Elizabete Gladek. Leta 1839 se je poročila z Jakobom Kogovškom (1810–1887) iz Zavrtača 3 (Birt), kjer sta tudi živela, čeprav je Katarina umrla leta 1899 v Zavrtaču 7 (Matjaževa bajta). Katarina je bila mati treh otrok, rojenih med letoma 1840 in 1844.

11. **Frančiška Ipavec** je v letih 1890–1902 pomagala pri najmanj 21 porodih v Dolah in Potoku. Verjetno je pomagala pri porodih tudi po letu 1902. Rojena je bila leta 1857 v Zavrtaču 6 kot **Frančiška Popit**, hči Janeza in Neže Gantar. Leta 1887 se je poročila z Antonom Ipavcem (1858–1928) iz Godoviča. Zakonca sta živela na Medvedjem Brdu 18/50 pri Opaltarju. Med letoma 1888 in 1901 je Frančiška rodila osem otrok. Umrla je leta 1919, stara 62 let.

Od leta 1888 do 1902 se pojavljajo še tri imena babic, pri katerih je napisano, da so izprašane. To so Neža Žust, Marija Kumer in Neža Rztresen, vendar pa v tem obdobju nobena ni pomagala pri porodih več kot dvajsetkrat.

To so bile babice na Žirovskem. S svojo humanostjo, znanjem, prizadevanjem in skrbjo za porodnice ter novorojenčke so rešile marsikatero življenje.

Hvala za vse, kar ste storile za nas, naše babice!

Opomba: Ker mi podatki o babicah in patronažnih sestrah po obravnavanem obdobju niso dostopni, jih nisem omenil, zato naj mi ne zamerijo. Mogoče pa bo ta prispevek spodbuda, da bo katera od njih sama opisala svoje delo.

Viri in literatura

- Krstne knjige župnije Žiri. Nadškofjski arhiv Ljubljana.
 Krstne knjige župnije Ledine. Župnišče v Spodnji Idriji.
 Krstne knjige župnije Vrh sv. Treh Kraljev. Nadškofjski arhiv Ljubljana.
 Krstne knjige župnije Zavrtačec. Župnišče v Zavrtaču.
 Čadež, N., Strel, M., Pintar, T. 2002: *Breza, brezno ... Breznica*. Žiri.
 Košir, T. 2003: *Babištvo na Loškem*. Škofja Loka.
 Lavrič, V. 1953: *200 let babiške šole v Ljubljani*. Ljubljana.
 Leben-Seljak, P., Demšar, A. 2010: *Knjiga hiš na Žirovskem*. Ljubljana.
 Mlakar, A. (ur.) 2005: *Tabor v Žireh*. Žiri.
 Vodnik, M. 2012: *Žirovski Vrh Sv. Urbana in Sv. Antona*.

²² Krstna knjiga župnije Zavrtačec.

Petra Leben Seljak

Uredniški pripis k Babištvu na Žirovskem

Prispevek Janeza Jereba je zelo dragocen, in to zlasti za Žirovce. Pomemben pa ni le za domoznanstvo, temveč tudi iz strokovnega vidika, saj je o babištvu na Loškem do zdaj pisal le Tone Košir. Če se bo te teme lotil še kdo, kot dopolnilo k Jerebovemu prispevku in h Koširjevim podatkom navajamo datume, kdaj je katera od babic omenjena kot šolana, izprašana (nem. *geprüfte hebame*) ali neizprašana (nem. *ungeprüfte hebame, äfter hebame*). Omejili se bomo na čas od 1825 do 1850, ko je bilo izprašanih babic malo, pri porodih pa so pomagale neizprašane babice in sosede. Krstne knjige so edini vir o usposobljenosti babic v tem času, saj so arhivski podatki ljubljanske babiške šole ohranjeni šele od leta 1851. Pregledane imamo krstne knjige župnij Žiri (1826–1845), Zavratac (1788–1885) in Vrh (1789–1883, prepis), manjkajo pa nam podatki iz krstnih knjig župnije Ledine. Pri vpisovanju statusa babic je bil najbolj temeljit žirovski župnik (prvič je status babice vpisan 30. 12. 1831, naslednjih nekaj let redko, od konca leta 1834 pa redno), najmanj pa vrhovski (v prepisu krstnih knjig župnije Vrh je status babice vpisan le v letih 1825–1827, ko ni kot izprašana označena nobena).

Izprašane babice:

1. Elizabeta Albreht: 30. 12. 1831 (Žiri).
2. Elizabeta Česnik: 11. 3. 1834 (Zavratac), 11. 4. 1834 (Žiri).
3. Marija Lampreht: 3. 3. 1835 (Žiri).
4. Mina Selak: 24. 4. 1835 (Žiri). Mine Selak Janez Jereb ne omenja, Košir pa samo v župniji Javorje, kjer je delovala v letih 1837–1845. Mina, rojena ali poročena Selak, je verjetno živela v Jarčji Dolini, saj je vpisana pri 19 porodih v Jarčji Dolini, Koprivniku, na Ledinici in Selu, in sicer v dveh letih (24. 4. 1835 – 9. 6. 1837), nakar se je očitno preselila v župnijo Javorje.

5. Jera Gantar: 21. 6. 1840 (Zavratac), 12. 1. 1841 (Žiri).

Neizprašane babice (navajamo le tiste, ki jih v svojem prispevku omenja Janez Jereb):

1. Neža Zelenc (vulgo Lemouz): 30. 4. 1834 (Žiri); 21. 9. 1840 (Zavratac).
2. Barbara Mrovlje: 1. 5. 1834 (Žiri).
3. Helena, Lenka Kaučič: 18. 6. 1834 (Žiri).
4. Mica Kaučič: 30. 8. 1834 (Žiri).
5. Agata Selak: 19. 9. 1834 (Žiri).
6. Špela Otrin: 6. 11. 1840 (Zavratac).

Babiška šola v Ljubljani je bila ustanovljena že leta 1753. Zato bi lahko sklepali, da smo imeli na Žirovskem kakšno izprašano babico že pred letom 1825, ko župniki babic še niso vpisovali v krstne knjige. Kako jo najti? Maja Vehar, ki je predstavila krstne običaje na Žirovskem, pravi, da so bili krstni botri sosedje, velikokrat pa so h krstu otroka nesle kar babice (*Žirovski občasnik* 45, 2015). Zato bi bilo mogoče, da so bile tudi krstne botre. Pri pregledu najstarejših dveh krstnih knjig župnije Žiri (1738–1784) se je pokazalo, da so bili krstni botri večinoma res sosedje, zelo pogosto pa tudi župnik in kaplan (okoli 277-krat ali pri 5,2 % krstov). Med ženskami pa po velikem številu »botrstev« izstopata zlasti dve, ki nista bili premožni in bi bili zato lahko tudi babici. Stanovali sta v isti hiši, bili sta kajzarici iz Žirov 8 (Mihač, danes Brencce). Okoli leta 1714 je postala lastnica kajže Špela Jež, vpisana je tudi v terezijanskem katastru leta 1754. Špela je bila poročena z Jakobom Ferbežarjem, po njegovi smrti pa se je leta 1740 omožila z Markom Kamenškom iz vrhniške župnije. Umrta je leta 1756, otrok po letu 1738 ni imela, je pa v 18 letih (1738–1756) vpisana kot krstna botra 102 otrokoma. Vdovec Marko se je leta 1756 oženil s Heleno Marenik, imela sta deset otrok, Helena

pa je bila v letih 1751–1781 botra 70 otrokom, od tega trem pred poroko. Marko Kamenšek je bil v 35 letih (1741–1776) krstni boter »samo« 44 otrokom, kar pa je za kajžarja precej veliko, morda je bil tudi mežnar. Obe njegovi ženi skupaj sta ga krepko prekašali, saj sta bili v 43 letih (1738–1781) botri 172 otrokom. Markova druga žena Helena, sodeč po priimku, najbrž ni bila rojena Žirovka, ali pa vsaj njen oče Simon Marenik ne. Na Žirovskem srečamo poleg nje le še Primoža Marenika (leta 1739 je bil priča ob poroki Jakoba Cerarja iz ljubljanske šempetrske župnije in Jere Zelenc iz Žirov), med krstnimi botri pa Marijo Marenik (v letih 1743–1758 botra 24 otrokom) in Jero Marenik (v letih 1756–1760

botra 11 otrokom). Mareniki so živeli v Škofji Loki in v Selški dolini. V terezijanskem katastru so okoli leta 1754 na ozemlju celotnega loškega gospostva vpisani samo štirje, vsi so bili kajžarji: trije so živeli v Selški dolini (Matija v Dolenji vasi, Tomaž na Češnjici, Špela pa v Ševljah) ter eden na Sorškem polju (Jakob v Gorenji vasi pri Retečah, imel pa je v lasti tudi cerkveno njivo v Stari Loki na Osterfeldu). Franc Štukl (*Loški razgledi* 57, 2010) pa med lastniki hiš v Škofji Loki navaja še naslednje štiri: duhovnika Gregorja Marenika, gospoda Pavla Marenika ter vdovi Uršo in Regino Marenik, slednja je imela dve hiši in gostilni.

Petra Leben Seljak

Priimki na Žirovskem skozi stoletja (1500–1850)

Žirovski priimki na A: od Albrehta do Ažbiča

V Žirovskem občasniku nameravamo predstaviti vse priimke, ki se na Žirovskem pojavljajo že 350 let, od leta 1500 do približno leta 1850. Ker jih je veliko, bomo to storili postopoma, tudi sicer raziskava o priimkih še ni zaključena. Končnega števila vseh priimkov še ne poznamo, nekateri se pojavljajo celotno obravnavano obdobje, nekateri samo v 16. stoletju, drugi spet samo v 19. stoletju. V terezijanskem katastru je okoli leta 1754 na primer zapisanih 145 priimkov, v krstni knjigi 1738–1784 pa 216. Najpogostejši priimek v 18. stoletju je bil Kavčič (7 %), na drugem mestu Albreht (4 %) in na tretjem Bogataj (3 %). Med prvih 15 pa sodijo še naslednji (1,5–2,5 %, navajamo jih po abecednem vrstnem redu): Brence, Erznožnik, Gantar, Jereb, Mlinar, Otrin, Pivk, Sedej, Tratnik, Vehar, Žakelj in Žust.

Raziskava o žirovskih priimkih je osredotočena na zgodovinski vidik: kje in kdaj se priimek

prvič pojavi, na katerem območju je bil najbolj razširjen in od kod izvira. Se pravi, ali je avtohton (nastal na Žirovskem) ali prinesen (iz drugih delov loškega gospostva ali iz sosednjih gospostev). Zanimalo nas je tudi, kaj priimek pomeni, hkrati smo spremljali tudi hišna imena, nastala iz priimkov (ali obratno).

Ker gre tokrat za prvi prispevek s to temo, bomo spoznali le tiste priimke, ki se začnejo s črko A, nekaj več besede pa bo namenjeno uvodu in kratki predstavitvi virov. Teh namreč kasneje ne bomo več omenjali. Čeprav je raziskava zastavljena z znanstveno metodo, so njeni rezultati, ki bodo predstavljeni v Žirovskem občasniku, namenjeni zlasti Žirovcem. Zato smo se namenoma odločili za poljuden pristop brez dokazovanja, utemeljevanja, pojasnjevanja in sprotne citiranja vseh virov. Tudi poglavji Viri in Literatura sta namenoma skrajšani in poenostavljeni, so pa skoraj vsi viri

natančno citirani v publikacijah, ki obravnavajo zgodovino Žirovskega in okoliških krajev.¹

Uvod

Kaj je priimek

Silvo Torkar povzame odgovor na to vprašanje na kratko in jedrnato v naslednjih stavkih. Priimek skupaj z rojstnim (krstnim) imenom sestavlja dvodelno osebno ime in se deduje, praviloma po očetu. Na Slovenskem so se priimki med kmečkim prebivalstvom na splošno uveljavili v 16. stoletju. Nastali so iz štirih virov: a) iz rojstnih imen (predkrščanskih in krstnih), b) iz krajevnih, ledinskih, pokrajinskih in etničnih imen, c) iz imen poklicev, dejavnosti oz. funkcij in d) iz vzdevkov. Izraz priimek (*prymik*, tudi *pridevik*) je znan že iz Megiserjevega slovarja iz leta 1603. Prvotno so z njim zaznamovali vzdevke ali tudi hišna imena. Zakonsko obvezni pa so priimki postali šele novembra 1780 s patentom Jožefa II.²

Obravnavano ozemlje: Žirovsko 1500–1850

V raziskavi smo se omejili na priimke, ki jih najdemo na Žirovskem do leta 1850. Obravnavano ozemlje je namreč preobširno, da bi lahko pregledali vse kasnejše matične knjige. Za namen naše raziskave, ki je osredotočena na čas loškega gospostva in na izvor priimkov, pa to tudi ni bilo potrebno.

Pojem Žirovsko definiramo tako geografsko kot zgodovinsko. Nanaša se na ozemlje jugozahodnega dela loškega gospostva in na ozemlje predjožefinske župnije Žiri. Žirovsko je bilo upravno razdeljeno na dva urada loškega gospostva, urad Žiri (koloniziran pred letom 1291) in urad Hlevni Vrh (koloniziran med letoma 1291 in 1500, verjetno kmalu po letu 1300). V cerkvenem smislu pa je ozemlje tvorilo celoto, predjožefinsko župnijo Žiri. Meje župnije

in obeh uradov so se povsem prekrivale, z eno samo izjemo: zunaj župnije sta bila dva rovta v Golem Vrhu, Trček in Jesenko, ki sta upravno sicer sodila na Žirovsko (hlevnovrški urad), vendar pa sta spadala pod podružnično cerkev sv. Vida v Lučinah in v župnijo Poljane.

Prvič se je obseg žirovske župnije zmanjšal približno med letoma 1760 in 1770, potem ko je bil leta 1764 ustanovljen vikariat sv. Janeza v Novi Oselici. Takrat je nekaj žirovskih faranov, ki so spadali pod podružnično cerkev sv. Jakoba v Ledinah, prešlo v vikariat Nova Oselica in s tem v župnijo Cerkno. Gre za devet kmetij v naselju Koprivnik, ki ležijo med Javorjevim Dolom in Sovodnjem.³ Naslednje spremembe so posledica jožefinskih reform, ko so leta 1788 na območju obširne predjožefinske župnije nastale štiri manjše enote (lokalije, vikariati), ki so se osamosvojile v samostojne župnije Žiri, Ledine, Zavratac in Vrh Svetih Treh Kraljev.

Prve upravne spremembe so se zgodile kasneje kot cerkvene. Tu jih ne bomo navajali, razen prve in najbolj dolgoročne, ki je Žirovsko odtrgala od matičnega loškega ozemlja. Za časa Napoleonove zasedbe in Ilirskih provinc so večino žirovskega ozemlja prestavili v kanton Idrija, medtem ko sta naselji Koprivnik in Mrzli Vrh ostali v kantonu Škofja Loka.

Kje smo našli priimke

Uporabili smo precej virov, posvetne (urbarji in katastri) in cerkvene (cerkveni urbarji, krstne in poročne knjige). Imena vseh podložnikov loškega gospostva so prvič zapisana v urbarju loškega gospostva iz leta 1501 (1500). Imena 46 Žirovcev, ki so jim Turki požgali kmetije, pa so zapisana že prej, in sicer leta 1476 v računski knjigi loškega gospostva. Zadnji ohranjeni urbar je iz let 1709–1714, po vzoru urbarja pa je napisan tudi prvi del terezijanskega katastra (obrazec D), ki je nastajal v letih 1748–1756.

¹ Leben Seljak, Demšar, *Knjiga biš na Žirovskem*.

² Torkar, Priimki na Slovenskem; Torkar, Značilni pograinski priimki.

³ To smo ugotovili po podatkih iz krstnih knjig, ko so okoli leta 1760 nekatere družine nepričakovano izginile iz žirovske župnije: Koprivnik 23 (Bende), 24 (Lazar), 25 (Škarpetovše), 26 (Markovše), 27 (pod Merlakam), 28 (Sivkar), 29 (Rovt), 30 (Merlak), 31 in 32 (Kos).

Pregledali smo 19 urbarjev (1501, 1520, 1560, 1564, 1568, 1571–1573, 1577–1579, 1586, 1604, 1610, 1625–1627, 1630, 1642–1645, 1659, 1660, 1668–1674, 1677–1682, 1688–1694, 1709–1714), terezijanski kataster za loško gospostvo (poleg štiftnega registra tudi obrazec D in rustikalne napovedi) in terezijanski kataster župnije oz. župnijske cerkve sv. Martina v Žireh. Tako imamo za Žirovsko pokrito skoraj nepretrgano obdobje 250 let, z dvema 40-letnima presledkoma, ko ni ohranjen noben urbar (med letoma 1520 in 1560 ter med letoma 1714 in ok. 1754). Drugi časovni presledki smo delno zapolnili s pomočjo župnijskih evidenc. Matične knjige žirovske župnije se začnejo z letom 1738, starejše žal niso ohranjene. Zgoraj navedeni posvetni viri so nastali pred letom 1754. Od kasnejših pa smo uporabili še vse tri mlajše katastre: jožefinskega (ok. 1785), franciscejskega (ok. 1825) in reambulančnega (1869).

V katastrih in urbarjih so zapisani le priimki posestnikov (izjema je terezijanski kataster, v katerem so navedeni tudi gostači). Enako velja za cerkvene urbarje (1786–1850), tudi v njih so vpisani samo posestniki. Nasprotno pa najdemo v krstnih knjigah imena vseh, ki so bili rojeni, točneje krščeni, v župniji Žiri. Pregledali smo prvi dve krstni knjigi, ki se nanašata še na celotno predjožefinsko župnijo in zajemata skoraj polstoletno obdobje, natančneje 46 let (1738–1784). Za to obdobje nam manjkajo le podatki o rojstvih za pet mesecev.⁴

Po razpadu predjožefinske župnije Žiri so njene naslednice leta 1788 začele voditi vsaka svoje krstne knjige. Za zdaj nam je uspelo pregledati naslednje: krstne knjige župnije Vrh (1789–1850), krstne knjige župnije Zavratec (1788–1850) in šesto krstno knjigo župnije Žiri (1826–1845). Manjkajo pa nam podatki iz krstnih knjig župnije Žiri za obdobje 1785–1826 ter iz krstnih knjig župnije Ledine.

Ker nas je zanimalo, od kod izvirajo posamezni žirovski priimki, smo pregledali tudi nekaj starejših virov za okoliške kraje. Za celotno

⁴ Pri pregledovanju prve krstne knjige smo spregledali dva meseca, avgust in september 1752. Trije meseci, maj, junij in julij 1769, pa manjkajo: prva krstna knjiga se začne z 12. 4. 1769, druga s 7. 8. 1769.

loško gospostvo dva objavljena urbarja (1501, 1560) in štiftni register terezijanskega katastra (loško gospostvo in cerkvene posesti, lastnike v mestu Škofja Loka pa je objavil Franc Štukl), za tolminsko gospostvo dva urbarja (1515, 1523), za polhograjsko gospostvo pa tri (1498, 1534, 1589).

Zanesljivost virov in neustaljenost priimkov

V urbarju loškega gospostva iz leta 1560 imajo priimke že skoraj vsi kmetje, v urbarju iz leta 1501 pa je precej podložnikov vpisanih le z osebnimi imeni. Na Žirovskem je na primer leta 1560 v urbarju vpisanih 177 podložnikov, brez priimka jih je le 16, manj kot desetina. Pol stoletja pred tem je brez priimka tretjina podložnikov: v urbarju iz leta 1501 je vpisanih 127 kmetij (hub), priimek ima 88 podložnikov, 39 pa je označenih le z osebnim imenom in pripisom sin (hči) tega in tega. Kot bomo videli kasneje (npr. pri priimku Albreht), to še ne pomeni, da priimka niso imeli, le pisar ga ni zapisal v urbar. Podatki iz urbarjev so verjetno dokaj zanesljivi. Obilica priimkov in menjave lastnikov kažejo, da so ob menjavi podložnika v urbar vpisali novega gospodarja z novim, njegovim priimkom. So pa tudi primeri, ko ima podložnik dva priimka, starega (od prejšnjega gospodarja, domnevno takratno hišno ime) in novega, svojega. Včasih se tak dvojni priimek pojavlja skozi desetletja, včasih prevlada novi (dejanski priimek novega lastnika), včasih stari. Stari priimek prevlada takrat, ko se je gospodar priženil in prevzel ženin priimek oziroma hišno ime, in v primerih, ko so v urbarjih zaporedoma kot lastnice vpisane ženske, priimek pa se ni spremenil, kar pomeni, da se je dedoval po ženski liniji.

Terezijanski kataster glede priimkov ni povsem zanesljiv. Primerjava z matičnimi knjigami je pokazala, da so lastniki v terezijanskem katastru dostikrat vpisani še s priimkom lastnika iz zadnjega urbarja 1709–1714, v resnici pa so se že pisali drugače. Več takih primerov je pri ženskah, manj pri moških.

Podobne primere najdemo vse do zakonske uvedbe priimkov leta 1780 in še nekoliko kasneje, ko je lastnik z »napačnim« priimkom vpisan v cerkvenem urbarju (1786) in prvi zemljiški knjigi loškega gospostva (ok. 1790–1800) ter celo v franciscejskem katastru (1825). Tudi v obeh najstarejših krstnih knjigah je kar nekaj primerov, ko je župnik očeta vpisoval z različnimi priimki (njegovim pravim priimkom, priimkom žene, hišnim imenom). Večino smo jih razrešili, verjetno pa ne vseh. Pri identifikaciji očeta oziroma družine si namreč lahko pomagamo le s krstnimi botri, ker so naselja in hišne številke uvedli šele leta 1770, pred tem pa je kot lokacija hiše vpisana le pripadnost podružnični cerkvi.⁵ Eden takih primerov, ki je zahteval precej truda, je bil npr. Martin Primožič. Leta 1739 se je priženil k Žuštu v Koprivnik 3, župnik pa ga je ob krstu njegovih otrok samo dvakrat vpisal s priimkom Primožič, po enkrat s priimkom Tavčar in Jezeršek, največkrat (petkrat) pa z ženinim priimkom Filipič.

Kateri priimek je prevladal, je bilo odvisno od župnikov, saj so bili le-ti odgovorni za vodenje matičnih knjig. Na kmetiji v Ledinah so se na primer leta 1714 pisali Žakelj, lastnik je bil Matija. Po njem je dedovala Mina, ki se je okoli leta 1740 poročila z Lovrom Veharjem. Kmetija je zato dobila novo hišno ime Vehar, lastniki pa so se še kar naprej pisali Žakelj. Župnik je sicer priženjenega Lovrenca pri krstu otrok vodil s priimkom Vehar: naslednik, sin Urban, rojen leta 1757, je bil torej Urban Vehar. S tem priimkom je vpisan tudi v cerkvenem urbarju leta 1786, v sočasnem jožefinskem katastru leta 1785 pa kot Urban Žakelj. Naslednika so očitno imeli za Žaklja in ne za Veharja, saj je imel Urbanov sin Andrej, ki je nasledil kmetijo, priimek Žakelj. Druga možnost je, da je kmetijo dedovala hči, rojena Vehar in poročena Žakelj, ter da imamo opravka z dvema različnima rodbinama Žakelj.

⁵ Podatki o tem, pod katero cerkev žirovske župnije so spadale določene vasi, so objavljeni v Leben-Seljak, Demšar, *Knjiga hiš na Žirovskem*, 46–53.

Pogostnost (rangiranje) priimkov

Pri razvrščanju (rangiranju) pogostnosti priimkov smo uporabljali dva pristopa, odvisno od tipa virov. Pri posvetnih virih (urbarji in katastri) smo za osnovo uporabili število kmetij. V terezijanskem katastru je na primer vpisanih 377 kmetijskih enot, vendar nismo šteli vseh, ker so imeli nekateri kmetje v lasti več enot (dva grunta, grunt in kajžo itd.). Potem ko smo izločili vse dvojne posestnike, nam je ostalo 348 kmetov, ki so imeli 119 priimkov. Poleg njih sta v terezijanskem katastru vpisana še 102 gostača, priimek nam je uspelo razbrati pri 101. Gostači imajo 67 različnih priimkov, med katerimi je 26 takih, ki jih med žirovskimi kmeti ni. Če seštejemo kmete in gostače, je v terezijanskem katastru vpisanih 449 ljudi s 145 priimki.

Pri krstnih knjigah smo za ugotavljanje pogostnosti priimkov uporabili število rojstev. V obeh najstarejših (1738–1784) je priimek očeta zapisan pri 5267 krstih, priimkov pa je 216. V resnici jih je nekoliko več, ker tistih, pri katerih se je izkazalo, da gre za hišno ime, nismo šteli (Mravljšek, Krulc, Hlevišar, Košanc, Lipnik), pri teh smo uporabili njihov pravi priimek.

V šesti krstni knjigi župnije Žiri je vpisanih 1723 krstov in 137 priimkov, v krstnih knjigah župnije Zavratac (1788–1850) 891 krstov in 85 priimkov, v krstnih knjigah župnije Vrh (1788–1850) pa 834 krstov in 74 priimkov. Če seštejemo vse, dobimo v letih 1788–1850 na Žirovskem 185 različnih priimkov, kar je manj kot v letih 1738–1784. Nam pa nekateri morda manjkajo, ker niso zajeta rojstva v župniji Ledine in del rojstev v župniji Žiri (1785–1825).

Od Albrehta do Ažbiča

Na Žirovskem smo za obdobje pred letom 1850 našli sedem priimkov, ki se začnejo s črko A. Najstarejši in najbolj razširjen je bil priimek **Albreht**, ki je nastal v 15. stoletju v Sovri in ga imamo lahko za avtohtonega, žirovskega. V 18. stoletju je bil to drugi najpogostejši priimek na Žirovskem in prav nič čudnega ne bi bilo, če bi imeli vsi današnji slo-

venski Albrehti prednike na Žirovskem. Naslednji priimki na črko A se na Žirovskem pojavijo šele po letu 1600. Najprej dobimo v 17. stoletju dva »poljanska« priimka, **Alona** in **Alič**, ki pa se nista obdržala. Nato se okoli leta 1700 pojavi priimek **Arhar**, ki bi lahko nastal na Žirovskem, je pa bil vse do leta 1850 omejen na območje Lavrovca. Naslednja dva priimka, **Ambrožič** in **Ažbič**, sta na Žirovsko prišla okoli leta 1800, prvi verjetno z osliške strani in drugi z idrijske. Vsakega od teh šestih priimkov bomo v nadaljevanju podrobneje predstavili, ne pa tudi sedmega, **Ariolli (Andrioli)**. Anton Ariolli (1804–1865, por. 1839) je bil tržaški najdenček, zrejen v Novi vasi, kjer je kot gostaç živel tudi po poroki. Imel je šest otrok, preživela sta sinova Martin in Tomaž, ki pa nista imela potomcev.⁶ Ob poroki je Anton vpisan tudi s priimkom Andrioli, ta priimek pa v Sloveniji obstaja še danes, čeprav je zelo redek: leta 2012 se je Andrioli pisalo pet oseb, Andrijoli pa sedem.

Drugih priimkov na A pred letom 1850 na Žirovskem ni bilo, z izjemo priimkov tržaških najdenčkov, ki jih tu ne bomo naštevali. Okoli leta 1900 in nekaj kasneje pa se pojavita dva nova priimka, **Anzelm** in **Andreuzzi**. Anton Anzelm (roj. 1871, por. 1899) je bil čevljar, ki se je poročil z Ivano Blažič, Županovo z Dobračeve 9. Živela sta v Stari vasi 40, pri Zelmanu, kot kraj njegovega rojstva so v Statusu animarum vpisane Lome 1 v fari Črni Vrh. Priimek je v Žireh zamrl, ker sta oba Antonova sinova imela samo hčere. Andreuzziji pa so potomci tržaškega najdenčka Janeza Andreuzzija (1850–1918, por. 1880), ki je živel pri Podgozdniku v Žirovskem Vrhu sv. Urbana.⁷

Albreht

Priimek Albreht je imelo leta 2012 v Sloveniji 336 oseb, največ jih je bilo v osrednji Sloveniji (38,1 %) in na Gorenjskem (21,4 %). Tem moramo prišteti še 107 oseb, ki so nosili eno od štirih manj pogostih različic priimka: Aubreht (47), Avbreht (29), Abraht (18) in Albrecht (13).

⁶ Jereb, Tržaški najdenčki (Tržačani) na Žirovskem.

⁷ Jereb, Tržaški najdenčki (Tržačani) na Žirovskem.

Pomen in izvor

Priimek izvira iz nemškega osebnega imena Albreht, starejša oblika imena je bila *Adalbert* oziroma *Adalbrecht*. Osebno ime je nastalo kot zloženska iz starovisokonemških besed *adal* v pomenu 'plemenit' in *beraht* 'bleščeč, slaven'.⁸

V starejših virih se osebno ime pojavlja že v 12. stoletju, vendar so ga nosili le cerkveni dostojanstveniki in plemenitaši. Med kmeti je bilo redko, v loškem gospostvu smo našli le enega Alberta leta 1291, ko je v urbarju omenjen Albertus, Ozdriekov sin, zidar in posestnik v Stari Loki. Po letu 1500 osebnega imena Albert med podložniki loškega gospostva ne srečamo več. Je pa iz osebnega imena nastal priimek, ki je bil značilen samo za Žirovsko. V drugih uradih loškega gospostva ga v letih 1501, 1560 in 1754 ne opazimo, ravno tako ga v 16. stoletju ni v sosednjih gospostvih, polhograjskem in tolminskem.

Razširjenost

Urbarji 1476–1714

Leta 1501 priimka Albreht v urbarju loškega gospostva sicer ni, vendar bomo ugotovili, da je že obstajal, in to na Žirovskem. Prvi znani nosilec tega priimka je bil Peter, sin Albrehta, ki je vpisan leta 1476 v računski knjigi loškega gospostva kot lastnik hube, ki so jo požgali Turki. Živel je v Sovri, od tam pa se je priimek najprej zanesel na dve bližnji kmetiji na Dolenjem Vrsniku nad Sovro in v Krnicah. Gospodarji teh treh kmetij, edinih, kjer so se pisali Albreht že pred letom 1560, so si bili zelo verjetno v sorodu, vsi bi bili lahko potomci Petra »Albrehta« iz leta 1476.

Nato se je do leta 1604 priimek razširil še na štiri nove kmetije, do leta 1630 na naslednjih pet, do leta 1714 pa še na sedem. V obdobju 200 let, med 1501 in 1714, je bil priimek torej prisoten pri 19 kmetijah, ponekod le kratek čas, drugod dlje. En areal razširjenosti je bila okolica Sovre (Sovra, Ravne, Izgorje), drugi okolica Krnic (Krnice, Mrzli Vrh, Koprivnik).

⁸ Keber, *Leksikon imen*.

Terezijanski kataster ok. 1754

Okoli leta 1754 je bilo na Žirovskem v lasti Albrehtov najmanj 14 kmetij. V terezijanskem katastru je vpisanih 11 kmetov (Sovra 3, Dolnji Vrsnik 8, Ravne 3 in 8, Račeva 5 in 12, Dobračeva 28, Mrzli Vrh 1, 7 in 13, Krnice 2) in en gostač (Ravne 3). S pomočjo krstnih knjig pa smo ugotovili, da so se Albreht takrat že pisali tudi v Mrzlem Vrh 11, na Ledinici 4, v Goropekah 1, verjetno pa še kje. V naslednjih 40 letih je priimek pri polovici od teh kmetij zamrl, pojavil pa se je pri novih.

Jožefinski kataster 1785 in cerkveni urbarji 1786

V jožefinskem katastru je vpisanih 11 Albrehtov, v sočasnem cerkvenem urbarju pa 13. Kmetij, ki so vpisane v obeh virih, je devet: Sovra 3, Ravne 3 in 8, Mrzli Vrh 7, Račeva 14, Žirovski Vrh 13, Stara vas 16, Nova vas 15, Žiri 39. V jožefinskem katastru sta vpisani dve kmetiji, kjer se niso pisali Albreht: Javorjev Dol 6 (Franc Abraht, ki ga nismo uspeli identificirati, lastniki so se v tem času pisali Eržen) in Dobračeva 28 (priimek je že zamrl, Jernej Albreht se je v resnici pisal Pivk), v cerkvenem urbarju pa kmetije Ravne 5, Krnice 2, Mrzli Vrh 11 in Račeva 12, kjer je priimek Albreht že zamrl, ker se je dedinja kmetije poročila.

Franciscejski kataster 1825

Vpisanih je 14 Albrehtov, vendar gre pri Dobračevi 28 za napako. Preostalih 13 Albrehtov je imelo naslov: Sovra 1 in 3, Ravne 3 in 8, Mrzli Vrh 2 in 11, Žirovski Vrh 13 in 54, Stara vas 2, Nova vas 18, Žiri 39, Goropeke 5 in Hlevni Vrh 11.

Reambulančni kataster 1869

Vpisanih je 10 Albrehtov: Mrzli Vrh 11, Koprivnik 6 in 44, Žirovski Vrh 42, 53 in 58, Stara vas 6, Nova vas 18, Žiri 48, Govejk 18. Primerjava s prejšnjim katastrom pokaže, da se je priimek obdržal le v Mrzlem Vrh 11, pri vseh drugih hišah je zamrl in se namesto tega pojavil pri novih.

Krstne knjige 1738–1784

Priimek Albreht je zapisan kot priimek očeta pri krstu 232 otrok. Če popravimo napačne vpise (hišna imena), pa je bilo v tem času rojenih 234 Albrehtov, glede na število vseh rojstev je to 4,5 %. Priimek je bil v tem času drugi najpogostejši na Žirovskem, več je bilo le Kavčičev (6,4 %), na tretjem mestu pa so bili Bogataji (2,8 %). Enak odstotek Albrehtov kot v krstni knjigi najdemo tudi v prvi poročni knjigi 1738–1757, kjer je priimek po pogostnosti ravno tako na drugem mestu, tokrat med priimkoma Kavčič (5,6 %) in Trček (3 %).

Krstne knjige 1788–1850

Število Albrehtov v obeh mlajših katastrih iz 19. stoletja je približno enako številu Albrehtov v obeh starejših katastrih iz 18. stoletja, računano v odstotkih pa jih je manj, saj se je število hiš povečalo. Tudi podatki iz krstnih knjig kažejo na upad priimka, v 19. stoletju je bilo rojenih pol manj Albrehtov kot v 18. stoletju. Priimek je bil v 19. stoletju najbolj razširjen v župniji Žiri (1826–1845: 2,7 %, 6. mesto), sledi župnija Zavratac (1788–1850: 1,8 %, 16. mesto). Za župnijo Ledine nimamo podatka, delež pa je bil verjetno manjši kot v župnijah Žiri in Zavratac, saj so se v tej župniji poleg morebitnih gostačev pisali Albreht le pri Petercu v Mrzlem Vrh 11. Najmanj Albrehtov je bilo rojenih v župniji Vrh (1788–1850: 0,4 %), kjer je priimek zamrl že pred letom 1800: vsi trije otroci s priimkom Albreht so bili otroci gostačev, rojeni na Vrh 14 ter v Hlevnem Vrh 8 in 10.

Hišno ime

Na Žirovskem je bil priimek navadno zapisan kot Albrecht, v 18. stoletju pa tudi kot Abracht. Hišno ime Abraht imata dve kmetiji na Žirovskem, Sovra 3 in Račeva 5. Pri Abrahtu v Sovri, kjer je priimek tudi nastal, so se Albreht pisali vsaj 350 let, pri Abrahtu v Račevi pa okoli 150 let.

Zelo verjetno je imel hišno ime Abraht nekoč tudi Burnik na Dobračevi 28. Priimek Albreht je bil tam sicer prisoten le kratek čas v začetku 18. stoletja, vendar pa je bila to edina kmetija v soseski sv. Lenarta, kjer so se pisali Albreht.

Zatem so se pisali Pivk, župnik je Matevža Pivka vpisoval v svoje evidence tudi kot Matevža Albrehta, Matevžev sin Jernej Pivk pa je vpisan kot Jernej Albreht celo v dveh katastrih (1785, 1825).

Kmetije in hiše s priimkom Albreht pred letom 1825

Ker je priimek Albreht izvorno žirovski, smo se odločili, da predstavimo vse hiše, katerih lastniki so bili Albrehti. Navajamo jih v štirih sklopih glede na areal razširjenosti: Sovra z okolico, Račeva z okolico, Mrzli Vrh z okolico in Žirovska kotlina.

V krstni knjigi 1738–1784 je nekaj Albrehtov, ki jih nismo uspeli umestiti na posamezne kmetije, saj pred letom 1770 hiše niso imele hišnih števil. Vsaj nekateri od njih so bili gostači, nekateri pa bi lahko bili tudi gospodarji kmetij, ki so sredi 18. stoletja zamenjali lastnike. V nadaljevanju omenjamo vse razen dveh: Jerneja Albrehta (por. z Magdaleno, sin Anton, roj. leta 1740 v soseski sv. Janeza Krstnika) in Matevža Albrehta (sin Jurija iz soseske sv. Janeza Krstnika, por. 1751 z Jero, vdovo Matevža Skobla iz Žirov, otrok nista imela).

Sovra z okolico (Vrsnik, Ravne, Izgorje, Idršek in Črna)

Sovra 3, Abraht (1476–1828, soseska sv. Janeza Krstnika)

To je kmetija, od koder najbrž izvirajo vsi žirovski Albrehti. Leta 1476 je bil gospodar Peter, sin Albrehta. Nasledil ga je Andrej Albreht, njega pa sin Mihael Albreht. Mihael je v prvih urbarjih vpisan brez priimka, le kot Mihael, sin Andreja (1501, 1520, 1560), vendar je za leto 1564 ugotovljeno, da je bil sin Andreja Albrehta. To pomeni, da je bil priimek pri hiši že leta 1501, Andrej pa je bil verjetno sin Petra. Za Mihaelom so bili do leta 1714 gospodarji še Andrej, Štefan, Boštjan, Gregor in Matija Albreht, leta 1754 pa Matevž Albreht. Doma je ostal Matevžev sin Gregor Albreht (roj. 1739), ki se je poročil z Marijo Gantar, njunih prvih pet otrok je bilo rojenih v letih 1771–1784. Nato je bil gospodar

njun domnevni sin Štefan Albreht (roj. ok. 1785, u. 1867), poročen z Marijo Tušar, zadnji s tem priimkom. Grunt je zapustil hčeri Mariji Albreht (1807–1878), ki se je leta 1828 omožila z Lovrom Selakom, Čelešnikovim z Dobračeve 11.

Sovra ali Brekovice ? (1750–1767, soseska sv. Janeza Krstnika)

V letih 1750–1767 je bilo v soseski sv. Janeza Krstnika rojenih deset otrok Gregorja Albrehta, vsem sta bila krstna botra Jurij Pivk (gruntar iz Sovre 2, Pivk) in Helena Albreht. Gregorjeva žena je bila Neža Govekar, vzela sta se leta 1748, ko je bil Gregor že vdovec, poročne priče pa so bile Jakob Jurjavčič (Brekovice 8), Matevž Albreht (Sovra 3) in Tomaž Albreht. Gregorja nam ni uspelo umestiti na nobeno kmetijo, morda je bil gostač. Prvič bi bil lahko poročen z Marušo Tratnik (por. 1842, otrok nista imela), takrat je omenjen kot sin Martina Albrehta (verjetno iz Račeve 12).

Prav tako ne vemo, kje točno sta živela Jernej Albreht in Marjeta. V letih 1755–1766 sta imela štiri otroke, katerih botri so bili Štefan Treven in Helena (Sovra 4) ter Gregor Gantar in Maruša (Brekovice 2).

Boštjan Albreht, sin Matevža iz Sovre 3, pa se je leta 1756 oženil z Marušo Majnik: na Žirovskem je bil rojen le en njun otrok, in sicer leta 1757, njegova botra sta bila Gregor Gantar (Brekovice 2) in Neža Albreht.

Sovra 1, Boštar (ok. 1803 – 1832)

To je bila bajta, verjetno Abrahtova. Osamosvojila se je po letu 1785, prvi znani lastnik pa je bil Abrahtov Jožef Albreht (roj. 1776 v Sovri 2), sin Gregorja Albrehta in Marije Gantar. Nasledila ga je hči Marija Albreht (1814–1886, por. 1832 in 1850), njen prvi mož je bil Andrej Žakelj iz Goropek, drugi pa Gregor Puc, ki je hiši dal današnje hišno ime Boštar. Gregorjev oče Jakob Puc je bil namreč rojen leta 1779 pri Boštarju v Žireh 30.

Dolenji Vrsnik 6, Kočar (1500 ?, 1560–1660, soseska sv. Tomaža)

Leta 1560 je bil lastnik grunta Jurij Albreht. Prejšnja gospodarja sta v urbarjih vpisana brez

priimka, sta se pa verjetno že pisala Albreht. To sta bila Petrov sin Pavel (1500) in Pavlov sin Jakob (1501, 1520). Pavel bi bil lahko sin Petra Albrehta iz Sovre 3. Priimek je zamrl z Martinom Albrehtom (lastnik 1660), leta 1668 so se že pisali Kavčič.

Dolenji Vrsnik 8, Blažič (1604–1748, soseska sv. Tomaža)

Gospodarji so se leta 1586 še pisali Kavčič, nato pa se je okoli leta 1600 na grunt priženil Ahac Albreht. Nasledila sta ga Matija Albreht in Marjeta Albreht. Za Marjeto je v urbarju leta 1714 vpisan Matija Albreht, ki je bil lastnik tudi po terezijanskem katastru leta 1754. Zdi se, da je bil za Matijem Albrehtom tukaj gospodar Primož Albreht, z njim pa je priimek na kmetiji zamrl. Poznamo dva Primoževa otroka, oba sta se poročila leta 1748. Sin Jurij je bil verjetno vrsniški mežnar ali pa gostač, grunt pa je prevzela hči Marjeta Albreht, ki se je poročila z Matevžem Brenčetom, sinom Baltazarja z Vrha Sv. Treh Kraljev 1.

Gorenji Vrsnik 11, Mežnija (1738–1756, soseska sv. Tomaža)

V soseski sv. Tomaža, ki je poleg obeh Vrsnikov vključevala še kmetije v Žirovnici in del kmetij v Idršku, je bil priimek Albreht sredi 18. stoletja že redek, in kot vse kaže, prisoten le še v mežniji. V letih 1738–1784 je bilo pri Sv. Tomažu krščenih le še šest Albrehtov. Prva dva (roj. 1748 in 1751) sta bila otroka Jurija Albrehta z Dolenjega Vrsnika 8 in Neže Sedej. Naslednji štirje (roj. 1750–1756) pa so bili otroci Janeza Albrehta. Jurijevi in Janezovi otroci so imeli iste krstne botre, kmete z Gorenjega Vrsnika 1, 2 in 12. Iz tega je mogoče sklepati, da bi bila lahko mežnarja, stanujoča na Gorenjem Vrsniku 11, Janez skoraj zagotovo. Janez je imel štiri otroke, prvega z Ano Albreht (por. 1749), naslednje pa z drugo ženo, Heleno Trček (por. 1752). Janez je umrl leta 1756, isto leto se je njegova vdova Helena poročila z Andrejem Petrovčičem iz Gor (soseska oz. župnija Marije Magdalene). Pri Sv. Tomažu so bili krščeni štirje njuni otroci, rojeni v letih 1758–1765.

Ravne 3, Tomaž (1659–1835, soseska sv. Janeza)

Leta 1630 je tu še živel Jakob Štefančič, za njim pa Boštjan Albreht (1659–1674), ki ga je nasledil Mihael Albreht (lastnik 1677–1714). Nato je bil gospodar Matija Albreht, ki ga srečamo v župnijskih evidencah kot krstnega botra otrok, rojenih pri Buhču v Ravnah 4. Za naslednika je bil določen Matijev najmlajši otrok Urban Albreht (roj. 1739), ki pa ni ostal doma. Grunt je namreč prevzel njegov starejši brat Janez Albreht, ki se je leta 1751 poročil z Jero Bogataj. Imela sta 11 otrok, doma je ostal najmlajši fant, Tomaž Albreht (1771–1845, por. 1794 v Zavratacu z Nežo Čadež). Z njim je priimek tu zamrl, ker je dedinja postala Tomaževa hči Marija Albreht (roj. 1816, por. 1835 Pišljar).

Ravne 8, Preska (ok. 1670 – ok. 1850, soseska sv. Janeza)

Prvi tukajšnji Albreht je bil Jernej Albreht, lastnik je postal med letoma 1668 in 1674 in je gospodaril do leta 1709. Nasledil ga je Jurij Albreht, v poročni knjigi je leta 1740 vpisana njegova druga poroka z Uršo, vdovo Petra Bogataja. V tem zakonu sta bila rojena dva otroka, nekaj pa jih je Jurij imel že pred tem. Doma je ostal sin iz prvega zakona, Martin Albreht, ki se je leta 1752 oženil s svojo krušno sestro Uršo, hčerjo Petra Bogataja. Nasledil ga je sin Luka Albreht (roj. 1760), ki je bil poročen z Lucijo Puc in kot vdovec s Heleno Sedej. Leta 1814 je kmetijo prevzel Lukov sin iz prvega zakona, Valentin Albreht (roj. ok. 1790), ki je bil poročen z Jero Bogataj iz Goropek in nato s Terezijo Brenčič. Valentin, ki je leta 1825 še vpisan kot lastnik in je tu živel vsaj do leta 1841, je bil verjetno zadnji s tem priimkom. Leta 1869 je bil namreč že gospodar Anton Rejc (roj. 1835) iz Dol.

Ravne 5, Jernač (1760–1819, soseska sv. Janeza)

Ta grunt je bil od leta 1659 v lasti Petričev. Jurij Petrič in Neža Jereb, ki sta se poročila leta 1749, sta imela 11 otrok, ki so bili do leta 1770 rojeni v Ravnah, zadnji pa leta 1773 v Jurečevi

bajti Brekovice 7. Grunt je namreč dobil novega gospodarja, to je bil Jožef Albreht, poročen z Nežo Bogataj. Njuni otroci, v letih 1760–1782 sta jih imela devet, so bili rojeni pri Sv. Janezu, po letu 1770 v Ravnah 5, glede na krstne botre pa tudi pred tem. Grunt je nasledila prvorojenka Jera Albreht (roj. 1760), ki je vpisana kot lastnica v cerkvenem urbarju leta 1786. Sočasno je v jožefinskem katastru kot lastnik vpisan njen mož Gašper Petrič (1754–1800), sin prejšnjega lastnika Jurija Petriča. Gašper je umrl v bajti Ravne 7, v cerkvenem urbarju pa je za Jero kot lastnik vpisan njen brat Matija Albreht (1776–1838), poročen je bil z Mico Brenčič. Za njim je dedovala njuna hči Jera Albreht (roj. 1803), ki se je leta 1819 poročila z Jurijem Mlinarjem.

Idršek 3, Češmel (1568–1573, 1659–1694, soseska sv. Tomaža)

Prvi znani lastnik kajže je bil Ambrož Petrič v letih 1560–1564, za njim pa Janez Albreht v letih 1568–1573. Nasledil ga je Marko Kavčič, priimek Albreht pa se je tu spet pojavil po letu 1645 in se obdržal dve ali tri generacije, ko so v urbarju vpisani Gregor, Jera in Andrej Albreht. Priimek je zamrl okoli leta 1700, ko je postal gospodar Jakob Jurjavčič.

Izgorje 3, Lazar (1630–1668, soseska sv. Katarine)

Lastnik tega grunta je bil v letih 1560–1573 Martin Obriven, za njim njegova žena Barbara, nato pa sestra Katarina Obriven, ki je bila verjetno poročena Albreht. Za naslednico je bila namreč določena Katarinina hči Marjeta, ta pa je grunt odstopila mlajši sestri Barbari, to pa je bila Barbara Albreht, lastnica leta 1630. Priimek se je obdržal do leta 1668, ko je kot lastnik še vpisan Matija Albreht, leta 1674 pa že Janez Lazar.

Črna 2, Zakovška bajta (1745–1780, soseska sv. Urha)

Črne danes ni več, nekoč pa je bil to majhen zaselek štirih hiš pri Podklancu: Bezjakova kajža z mlinom in tri bajte v lasti gruntarjev iz Dol. V Zakovški bajti sta gostovala Matija Albreht

in Maruša, ki sta imela v letih 1745–1753 tri otroke. Nato je ostal v bajti njun sin Jurij Albreht (roj. 1745), ki se je oženil s Polono, v letih 1773–1780 sta imela tri otroke. Priimek Albreht najdemo tu tudi kasneje, vendar je v letih 1788–1850 v Dolah gostovalo preveč Albrehtov, da bi jih tukaj lahko naštevati.

Račeva z okolico (Goropeke, Vrh, Žirovski Vrh)

Račeva 5, Abraht (1659 – ok. 1780, soseska Sv. treh kraljev)

Leta 1630 je bila lastnica grunta še Marjeta Petrič ali Bohinc, leta 1659 pa že Marko Albreht. Marka je nasledil Gregor Albreht, ki je bil gospodar še leta 1714. Leta 1754 je v terezijanskem katastru vpisan Mihael Albreht, ki ga srečamo tudi v najstarejši krstni knjigi kot očeta dveh otrok (1739, 1742) in kot krstnega botra (1739–1758). Grunt je prevzel Mihaelov sin Lovrenc Albreht (roj. 1742), ki se je oženil z Marušo Prek: v letih 1762–1778 se jima je rodilo osem otrok, Lovrenc pa je še omenjen kot krstni boter leta 1780. Nato je prišel k hiši nov priimek: leta 1785 je bil lastnik Primož Trček, njegova žena Magdalena Trček, rojena Kavčič, pa je kot botra omenjena že leta 1783.

Račeva 12, Jakopč (ok. 1710 – ok. 1778, soseska sv. Janeza)

Priimek je prišel k hiši okoli leta 1710: leta 1709 je bil gospodar še Tomaž Tratnik, leta 1714 pa že Martin Albreht. Kot lastnik je naveden tudi leta 1754, kot krstni boter je omenjen v letih 1738–1743. Njegova zadnja dva otroka, ki ju je imel z Jero, sta bila Primož (roj. 1741) in Blaž (roj. 1746). V poročni knjigi pa smo našli še naslednje otroke Martina Albrehta iz soseske sv. Janeza: Gregorja (por. 1742 in 1748), Matevža (por. 1756), Urbana (por. 1757, živel v Račevi 14) in Nežo (por. 1752). Doma je ostal Matevž Albreht, ki se je leta 1756 oženil z Jero Filipič, njun zadnji otrok pa je bil rojen tukaj leta 1774. Po njem je dedovala hči Helena Albreht (roj. 1759), ki se je okoli leta 1778 poročila z Antonom Mlinarjem.

Račeva 14, Urbančk (tudi Vrbančk) (1764–1795, soseska sv. Janeza)

To je bila prvotno verjetno Jakopčeva bajta. Prvi gospodar je bil Urban Albreht, sin Martina Albrehta, Jakopča iz Račeve 12. Leta 1757 se je poročil z Nežo Dolinar, hčerjo Jerneja Dolinarja iz Žirov 13. Imela sta pet otrok, prvi štirje so bili rojeni v Žireh, zadnji leta 1764 pa v Račevi. Z drugo ženo Magdaleno Jereb je Urban imel še dva otroka, s tretjo ženo Nežo pa najmanj tri. Priimek je bil pri hiši le za njegovega življenja, ker je doma ostala hči iz tretjega zakona, Neža Albreht (roj. 1777), ki se je leta 1795 poročila z Jakobom Majnikom iz Nove vasi.

Vrh ? (1760–1792)

V letih 1760–1780 je bilo v soseski Sv. treh kraljev rojenih devet otrok Jožefa Albrehta in Špele Beguš, leta 1770 je vpisan naslov Račeva, pri zadnjih treh pa Vrh 14. Botri otrok so bili Valentin in Urša Jereb (Vrh 8, Jereb), Peter in Špela Beguš (Vrh 5, Dolinar) ter Martin Tratnik. Jožef Albreht (roj. ok. 1730) je bil v letih 1759–1763 najbrž lastnik grunta, saj je v teh štirih letih vpisan kot krstni boter osmih otrok, rojenih na Vrh. Leta 1792, ko se je pri 61 letih oženil z Magdaleno Mrvec, je označen kot vdovec kajžar z Vrha 14, ob rojstvu edinega otroka iz tega zakona leta 1792 pa kot gostaç.

Goropeke 1, Lipnik (ok. 1730 – ok. 1760, soseska sv. Janeza)

Lastniki te kajže so se do leta 1754 pisali Krivec, vendar pa je bil zadnji moški lastnik Jakob Krivec (1659–1674), za njim pa so bile štiri ženske: Majda (1677–1709), Katarina (1714), Jera (1754) in njena hči Maruša Krivec (1754). Lahko da so vse vpisane s hišnim imenom in da so se zaradi porok pisale drugače. Priimek Krivec se v krstnih knjigah 1738–1784 pojavi le dvakrat med krstnimi botri, leta 1741 je vpisana Maruša Krivec, leta 1782 pa Urban Krivec.

Skoraj zagotovo je tukaj živel Primož Albreht, ki ga je pri krstu njegovih otrok župnik dvakrat vpisal kot Primoža Lipnika. Živel je pri Sv. Janezu, zato drugi Lipnik ne pride v poštev (Žirovski Vrh 31 je spadal v sosesko sv.

Martina). Primož Albreht (Lipnik) in Urša sta imela v letih 1739–1754 šest otrok, priimek pa je tu zamrl pred letom 1772, ko je bil gospodar že Boštjan Gantar, Debencov iz Račeve 7.

Goropeke 5, Mežnija (1806–1856, soseska sv. Janeza)

V letih 1772–1786 je bil mežnar Lovrenc Zajc, naslednji znani pa Janez Albreht (roj. 1781), Abrahtov iz Sovre 3, sin Gregorja Albrehta in Marije Gantar. Tu je živel že leta 1806, ko se je kot samski mežnar poročil z Nežo Sedej iz Goropek, in pa tudi leta 1819, ko je kot vdovec vzel za ženo Mico Kenda, Matajcovo iz Žirovskega Vrha 19. Nato je v mežniji živela njegova hči Agata Albreht (1823–1903, por. 1856 Bačnar).

Žirovski Vrh 17, Škrjanc (1659–1668, soseska sv. Janeza)

Priimek Albreht je bil pri tej kajži le eno generacijo. Leta 1645 je bil namreč še gospodar Gregor Pivk, nato okoli 20 let Gašper Albreht (1659, 1668), leta 1674 pa že Andrej Oblak.

Žirovski Vrh 13, Kralj (ok. 1755 – 1850, soseska sv. Janeza)

Tu so se od leta 1642 pisali Krulc, zadnji dve lastnici pa sta bili ženski, Urša Krulc (1694–1714) in Marjeta Krulc (1754). Verjetno sta bili poročeni in sta že imeli drugačen priimek, saj priimka Krulc v župnijskih evidencah po letu 1738 ni več, razen enkrat. S tem hišnim imenom, Urban Krulc, je župnik leta 1783 ob krstu otroka vpisal očeta Urbana Albrehta (na tej kmetiji roj. 1756, glej Žirovski Vrh 54).

Za Marjeto Krulc je bil lastnik Blaž Albreht (roj. pred 1738). Ob prvi poroki leta 1755 je označen kot sin Gregorja Albrehta od Sv. Janeza, medtem ko je bila nevesta Špela hči Mihaela Albrehta od Sv. treh kraljev (Račeva 5). Imela sta pet otrok (roj. 1756–1763), nato pa je Špela najbrž umrla. Z Evo Mlinar je imel Blaž nato še deset otrok (roj. 1765–1781), med njimi tudi naslednika Andreja Albrehta (roj. 1772), ki je bil poročen trikrat. V drugem Andrejevem zakonu

z Nežo Kolenc je bil rojen naslednji gospodar, Simon Albreht, nato pa je leta 1850 kmetijo prevzela Simonova hči Marija Albreht (roj. 1829), ki se je poročila z Matevžem Oblakom iz Prilesja 4.

Žirovski Vrh 54, Kuclar (ok. 1800 – 1843), domnevno soseska sv. Janeza

To je bila bajta, glede na lokacijo verjetno Kraljeva. Prvi znani gospodar je bil novohišar Urban Albreht (roj. 1756), sin Blaža in Špele, Kraljev iz Žirovskega Vrha 13. Poročen je bil z Lucijo, njuni trije otroci so bili v letih 1779–1783 rojeni v Žirovskem Vrhu 33 in 34. Leta 1793, ob drugi poroki z vdovo Mico Mlinar, pa je vdovec Urban gostoval v Žirovskem Vrhu 26. Nasledil ga je sin Jakob Albreht (roj. ok. 1795), ki se je leta 1818 oženil z Mico Ferlan. Leta 1843 je hišo prevzela hči Marija Albreht (roj. ok. 1823), ki se je poročila z Andrejem Mlinarjem z Lavrovca 1.

Poleg zgoraj omenjenega Urbana Albrehta (Krulca) in njegove žene Lucije srečamo konec 18. stoletja v Žirovskem Vrhu še dva gostača: Urbana Albrehta in Jero (1782) ter Primoža Albrehta in Heleno (1779, 1782).

Mrzli Vrh z okolico (Krnice, Breznica, Ledine, Srnjak, Koprivnik, Jarčja Dolina)

Krnice 5, Brence (1500 ?, 1560–1668, soseska sv. Ahacija)

Leta 1560 je bil gospodar Avguštín Albreht, a ga je že kmalu nasledil sin Peter (1564–1571), njega brat Ahac (1572), Ahaca pa sestra Jera (1573–1610). Avguštínovi trije otroci so bili torej rojeni v letih 1540–1550, Avguštín pa najkasneje leta 1520, verjetno prej. Domnevamo, da je bil Avguštín Albreht sin prejšnjega gospodarja, ki je v urbarju vpisan brez priimka kot Mihael, sin Petra (1501, 1520). Če je bil Mihael Avguštínov oče, se je torej leta 1500 že pisal Albreht in je bil verjetno sin Petra Albrehta iz Sovre 3. Zadnji tukajšnji Albreht je bil Jernej Albreht, ki je vpisan v urbarju leta 1668, leta 1674 pa že Andrej Sedej.

Krnice 2, Možina (? – ok. 1780, soseska sv. Ahacija)

Lastnike te cerkvene kajže poznamo šele od leta 1754, ko je tu živel Tomaž Albreht. Verjetno je bil rojen v tej hiši ali pa na Mrzlem Vrhu, saj je bil sin Jurija Albrehta od Sv. Ahacija. Tomaž se je leta 1743 poročil z Marušo, hčerjo Jurija Križca od Sv. Jakoba, Graparjevo iz Idrška 6. Doma je ostal najmlajši otrok, hči Helena Albreht (roj. 1760), v jožefinskem katastru je leta 1785 kot lastnik vpisan njen mož Štefan Možina.

Ledine 5, Kočar (1642–1645, soseska sv. Jakoba)

Ta kajža je zelo hitro menjala gospodarje in eden od njih je bil tudi Janez Albreht, vpisan v urbarju iz let 1642–1645.

Mrzli Vrh 5, Corn (ok. 1620 – 1660, soseska sv. Ahacija)

Rovt je začel plačevati dajatve leta 1621, prvi znani lastnik pa je bil Matija Albreht, ki je kmetijo podedoval, verjetno od očeta. Matija je vpisan kot gospodar v letih 1630–1660, priimek pa je z njim zamrl. Leta 1668 je bil lastnik že Mihael Gregorač.

Mrzli Vrh 13, Nagode (ok. 1620 – 1694, ok. 1720 – 1744, soseska sv. Ahacija)

Rovt je nastal po letu 1600, prvi znani lastnik pa je bil Tomaž Albreht (1630–1660), ki ga je nasledil sin Gregor Albreht (1668–1694). Nato je bil gospodar Mihael Eržen (1709–1714), leta 1754 pa je v terezijanskem katastru vpisan Matija Albreht, ki je bil takrat že deset let mrtev. Matija je bil leta 1740 boter Cornovemu otroku. Takrat mu je umrla tudi žena Neža, s katero je imel sina Matevža (roj. 1740). Ovdoveli Matija se je januarja 1741 poročil s Heleno Boch iz Žirov, rodil se jima je sin Marko (roj. 1742), ki je umrl. Kmalu zatem je umrl tudi gospodar Matija Albreht, vdova Helena pa se je leta 1744 ponovno poročila z Martinom Nagodetom. Doma je ostala njuna hči Maruša Nagode (roj. 1748), leta 1785 je kot lastnik vpisan njen mož Jurij Bogataj.

Mrzli Vrh 14, Posebnik (ok. 1620 – ok. 1640, soseska sv. Ahacija)

Rovt je nastal po letu 1600, prvi znani lastnik je bil Matevž Albreht. Omenjen je v urbarju iz leta 1630 s pripisom, da je že pet let mrtev in da sedaj gospodari njegov sin Ahac Albreht. Ahac je bil zadnji tukajšnji Albreht, saj je bil že leta 1642 lastnik Andrej Tratnik.

Mrzli Vrh 10, Praprotno Brdo (ok. 1620 – 1660, soseska sv. Jakoba)

Rovt je nastal po letu 1600, prvi znani lastnik pa je bil Andrej Albreht, vpisan v urbarju leta 1630. Nasledil ga je Štefan Albreht, leta 1660 pa je njegovo kmetijo kupil Primož Tratnik.

Mrzli Vrh 11, Peterc (ok. 1730 – 1900, soseska sv. Jakoba)

Za Janezom Kristanom (lastnik 1674–1714) sta v katastrih vpisana Peter Klemenčič (1754) in Pavel Klemenčič (1785), ki sta v matičnih knjigah dosledno vpisana s priimkom Albreht. Peter Albreht (roj. ok. 1705, u. 1775 star 70 let) in Agata (roj. ok. 1707, u. 1774 stara 66 let) sta imela po letu 1738 tri otroke. Kmetijo je prevzel najmlajši Pavel Albreht (roj. 1746), ki se je oženil z Jero. Nasledil ga je sin Janez Albreht (roj. 1781), njega Boštjan Albreht (roj. ok. 1811), Boštjana Anton Albreht (roj. 1846, lastnik še leta 1900), njega pa Janez Albreht.

Mrzli Vrh 1, Pelehan (ok. 1720 – 1756, soseska sv. Kancijana)

Od leta 1630 so se lastniki tega rovta pisali Pelehan. Zadnja tega priimka je bila Katarina Pelehan, lastnica v letih 1688–1714, ki bi bila že lahko poročena Albreht. Sodeč po krstnih botrih (ki so bili s sosednjih kmetij Mrzli Vrh 2, 3 in 4), so bili tu v letih 1738–1742 rojeni trije otroci Primoža Albrehta in Lucije. Za Primožem je tukaj živel Jernej Albreht z ženo Marjeto, kar dokazujejo rojstva treh njunih otrok v letih 1744–1749. Morda sta bila gostača, saj sta nato živela pri Sv. Janezu (štirje otroci, roj. 1755–1766). Gospodar kmetije je postal Jožef Albreht, ki je v terezijanskem katastru vpisan kot Jožef Albreht ali Pelehan. Leta 1749 se je poročil z Marušo

Kolada ali Žakelj, hčerjo Valentina Kolade, po domače Žaklja z Mrzlega Vrha 4. Rodile so se jima tri hčere (1751–1756), priimek pa je z njim zamrl, saj je Jožef po rojstvu zadnje hčere umrl. Vdova Maruša se je leta 1757 poročila z Janezom Kavčičem, kmetijo je dedoval njun najmlajši otrok Martin Kavčič (roj. 1771).

Mrzli Vrh 7, Belin (ok. 1720 – ok. 1819, soseska sv. Kancijana)

Leta 1630 je ta kmetija dobila priimek Jančič, zadnje tri lastnice tega rodu pa so bile v letih 1688–1714 Katarina, Neža in Eva Jančič. Verjetno vse tri poročene in v urbarjih vpisane s hišnim imenom, priimkov njihovih mož pa ne poznamo. Naslednji znani lastnik je bil leta 1754 Boštjan Albreht, morda tisti Boštjan, ki je bil tudi lastnik grunta na Breznici. Nasledil ga je Gašper Albreht (roj. ok. 1693, u. 1776), z ženo Uršo sta imela tukaj v letih 1738–1752 šest otrok. Doma je ostal sin Jurij Albreht (roj. 1743, por. 1788), ob poroki z Jero Kolenc je bil star 45 let. Priimek je z njim zamrl, saj je leta 1819 kmetijo z izročilom dobila Marjeta Gruden (roj. ok. 1793, hči mlinarja Janeza Grudna in Mine Kolenc iz Koprivnika 17, Bukovčanov mlin), ki se je poročila z Mihaelom Cigaletom, Bertelovim iz Koprivnika 9.

Mrzli Vrh 9, Vodičar (1767–1779, soseska sv. Jakoba)

Na Mrzlem Vrhu 9 so bili v letih 1767–1779 rojeni otroci Gregorja Albrehta in Jere (Košanc). Verjetno sta bila gostača, boter prvega otroka je bil namreč že Jožef Kolenc, ki je vpisan kot lastnik kmetije leta 1785.

Mrzli Vrh 2, Jakca (1816 – ok. 1830, soseska sv. Ane)

Od leta 1785 so se lastniki kmetije pisali Žakelj. Priimek Albreht je bil prisoten le kratek čas, ko se je sem priženil Jurij Albreht, sin Blaža Albrehta in Eve Mlinar, Kraljev iz Žirovskega Vrha 13. Leta 1816, ko je bil za konjskega hlapca pri Gantarju na Dobračevi 4, je vzel za ženo 40-letno Uršo Eržen, vdovo pokojnega gospodarja Antona Žaklja.

Breznica (1740–1771, soseska sv. Kancijana)

Nekje na Breznici je v prvi polovici 18. stoletja živel Boštjan Albreht. Poročen je bil z Nežo (dva otroka, roj. 1740 in 1744) ter z Evo Treven (por. 1745, hči Helena, roj. 1746). Botri Boštjanovih otrok so bili Lovrenc Loštrek (gruntar iz Breznice 4, Loštrak), Helena Strel (gruntarka z Breznice 1, Štrel) ter Jakob in Magdalena Podobnik (Breznica 9). Boštjan verjetno ni bil gostač, ker je dvakrat omenjen kot krstni boter otrok Jakoba in Janeza Podobnika.

Za Boštjanom sta na Breznici živela še dva Janeza Albrehta ali pa celo trije. Prvi, ki je bil sin Mihaela iz Račeve 5, se je leta 1749 poročil z Boštjanovo hčerjo Marušo Albreht in domnevno nasledil Boštjanov grunt. Njuni otroci, v letih 1750–1761 sta jih imela pet, so imeli iste botre kot Boštjanovi: Andreja in Heleno Strel (Breznica 1) ter Martina, Špelo in Lucijo Podobnik (Breznica 9). Drugi Janez Albreht, ki je bil sin Jurija (Ravne 8), se je leto zatem oženil z drugo Boštjanovo hčerjo (por. 1749, njeno ime ni vpisano), sta se pa verjetno odselila. Tretji Janez Albreht je bil poročen z Marušo (leta 1763 je vpisan priimek Istenič, vpisa poroke nismo našli): v letih 1752–1770 sta imela šest otrok, ki so jim bili za botre prvi Janez Albreht in njegova žena Maruša, Helena Strel (Breznica 1), Urh Bogataj (Breznica 8) in Boštjan Žakelj (Breznica 10).

Koprivnik 10, Možina (1571–1659, soseska sv. Ane)

Kmetija je nastala iz kajže in rovta. Prvi znani lastnik kajže je bil Kocjan Nadiževc (1576–1584), prvi znani lastnik rovta pa Mihael Galič (1568). Galiča je na rovtu že leta 1571 nasledil Mihael Albreht, ki je kot lastnik vpisan do leta 1604, od leta 1586 pa tudi kot lastnik kajže. Naslednji gospodar je bil Peter Albreht (1610–1645), nato pa Martin Albreht (1659), ki ga je nasledil Urban Kumer (1660–1674).

Koprivnik 7, Brence (1709, soseska sv. Ane)

Priimek Albreht je bil prisoten le kratek čas, največ dve desetletji, ko je bil med Jero Žakelj (1688–1694) in Janezom Brencetom (1714) gospodar Boštjan Albreht (1709).

Srnjak 3, bajta Malega Srnačena (1767–1780, soseska sv. Ahacija)

V Srnjaku 3 je bilo v letih 1767–1780 rojenih šest otrok Janeza Albrehta in Urše Filipič. Najbrž sta bila gostača, krstni botri so bili Gregor Filipič in njegova žena Maruša (grunt, Srnjak 1), Janez Filipič (grunt, Srnjak 2), Jožef Slabe, Martin Slabe in Marjeta Slabe (Govejk).

Jarčja Dolina (1739–1745, soseska sv. Ane)

V Jarčji Dolini sta gostovala Jurij Albreht (sin Jurija, verjetno Preskarjev iz Raven 8) ter Jera Kristan (hči Mihaela, por. 1739). Botri njunih treh otrok, rojenih v letih 1739–1745, so bili kmetje iz Jarčje Doline 2 in 7.

Žirovska kotlina (Dobračeva, Ledinica, Stara vas, Nova vas in Žiri)

Dobračeva 28, Burnik (ok. 1690 – ok. 1740, soseska sv. Lenarta)

Lastnik te kajže je bil v letih 1688–1694 Andrej Kavčič, leta 1709 Katarina Kavčič in leta 1714 Maruša Albreht. Ta Maruša je bila verjetno hči Katarine Kavčič in Jakoba Albrehta (roj. ok. 1660, u. 1741 pri Sv. Lenartu star 83 let). Kot lastnica je vpisana tudi leta 1754, vendar takrat ni bila več živa. Domnevamo namreč, da je bila ta Maruša Albreht prva žena Pavla Pivka, ki se je kot vdovec leta 1743 oženil z Marušo Koler z Dobračeve 13. Za njim je dedoval njen sin Matevž Pivk (roj. 1744, por. z Jero Ovsenk), ki je ob rojstvu otrok dvakrat zapisan tudi kot Matevž Albreht (1767 in 1769). »Dvojni priimek« Pivk Albreht kaže, da je bilo Albreht nekdanje hišno ime te kajže. Kasneje se je prijelo ime Burnik, ker se je vdova Matevža Albrehta, Jera, rojena Ovsenk, leta 1774 poročila z Jakobom Burnikom. Je pa pri hiši ostal priimek Pivk, saj je kajžo dedoval Jerin sin iz prvega zakona, Matevžev sin Jernej Pivk (1770–1739), ki je v jožefinskem in franciscejskem katastru še vedno vpisan z napačnim priimkom Albreht.

Ledinica 4, Kokelj (1747–1771, soseska sv. Ane)

Lastnik tega grunta je bil leta 1714 Valentin Jančič, leta 1754 pa Jera Jančič, ki se je tedaj

že pisala drugače. Za Valentinom Jančičem je bil namreč gospodar Gašper Miklavč (v letih 1739–1743 krstni boter otrok, roj. na Ledinici 1 in 2), poročen z Marušo (verjetno roj. Jančič, v letih 1743 in 1748 krstna botra otrok, roj. na Ledinici 1). Grunt je nasledila Gašperjeva hči Jera Miklavč (v terezijanskem katastru Jera Jančič), ki se je leta 1747 poročila z Jakobom Albrehtom, sinom Matije od Sv. Janeza. Do leta 1755 se jima je rodilo pet otrok, med katerimi pa ni Jurija Albrehta (verjetno roj. 1752), ki se je oženil z Marušo Oblak. Na Ledinici 4 sta bila v letih 1769 in 1771 rojena dva njuna otroka, nato pa sta Jurij in Maruša z družino gostovala v Koritih in na Selu. Grunt, ki je bil najbrž prodan, je imel leta 1772 že novega lastnika, Urbana Strela.

Stara vas 6, Mušter (1562–1586, soseska sv. Ane)

Prvi znani lastnik kajže je bil leta 1560 Simon Buh. Je pa še v tem urbarju kot njegov naslednik vpisan Tomaž Albreht, ki je tu živel do leta 1573, za njim pa do leta 1586 Simon Albreht. Verjetno je bil Simon zadnji Albreht, ker je bil leta 1604 že gospodar Mihael Selničar.

Stara vas 16, Na Pustot (1776–1786, soseska sv. Ane)

To je bil eden od treh starovaških gruntov, lastnik je bil leta 1714 Jurij Pavlin, leta 1754 pa njegova hči Marjeta Pavlin, ki se je leta 1746 poročila z Mihaelom Tišarjem, Tušarjem. Do leta 1761 se jima je rodilo najmanj šest otrok. Naslednji gospodar je bil Janez Albreht, ki je vpisan kot lastnik v letih 1785 in 1786. O njem vemo le to, da je bil poročen z Marijo (ob poroki hčere Helene leta 1823 Mica Kuclar) in da so se jima v Stari vasi 16 v letih 1776–1781 rodili trije otroci: sin Jakob (po poklicu kovač, gostoval pri Homcu v Stari vasi 11), sin Anton (roj. 1778, priženil se je k Jakopičku v Novo vas 18) in hči Helena (roj. 1782, por. 1823 Slabe). Janez je bil verjetno edini tukajšnji Albreht, saj je kmetija pred letom 1825 postala last Tomaža Grošlja, Župana z Dobračeve 9, v hiši pa so živeli gostači.

Stara vas 2, Pivk (1816–1841, soseska sv. Ane)

To je bila cerkvena kajža, prvi znani lastniki so se pisali Pivk. Leta 1754 in 1786 je kot lastnica vpisana Mica Pivk, leta 1785 pa njena domnevna hči Jera Pivk, ki bi se lahko pisala tudi drugače. Jera se je poročila z Martinom Lukančičem in tu se jima je v letih 1770–1782 rodilo šest otrok. Med njimi še ni naslednice Eve Lukančič (roj. ok. 1792, por. 1816), ki se je omožila z Jernejem Albrehtom (roj. ok. 1781), verjetno Kraljevim iz Žirovskega Vrha 13. kajžo je dedovala njuna hči Urša Albreht (roj. ok. 1814), ki se je leta 1841 poročila s Simonom Dermotom iz Brebovnice.

Nova vas 22, Primc (1677–1694, soseska sv. Ane)

Tudi tu je bil priimek Albreht prisoten največ tri desetletja, ko je bil lastnik Gregor Albreht (1677–1694).

Nova vas 20, Krek (1761, soseska sv. Ane)

Lastnik te kajže je bil leta 1754 Urban Pelehan. Leta 1748, ko je bil že vdovec, se je poročil z Jero Kavčič. V krstnih knjigah ga med očeti otrok ne srečamo, je pa enkrat omenjen kot krstni boter (1738). Za Urbanom je tukaj živel Janez Albreht, poročen z Uršo Kopač. Imela sta dve hčeri, Špelo (1761) in Marušo (1765). Krstna botra sta bila Janez Žakelj (gruntar iz Nove vasi 1, Bartel) in Jera More (kajžarica iz Nove vasi 19, More). Oče Janez je leta 1761 vpisan s priimkom Albreht, leta 1765 pa s priimkom Pelehan. Urša se je nato znova poročila, ali pa je Janez imel še tretji priimek, Žumer. Janez Žumer in Urša sta imela v letih 1768–1775 pet otrok, prva dva sta bila morda rojena še tu, tretji pri Kamšku v Novi vasi 23, zadnja dva pa v Stari vasi 8 in v Žirovskem Vrhu 11.

Nova vas 15, Mole (ok. 1755 – ok. 1800, soseska sv. Ane)

Leta 1754 je bil gospodar Štefan Mlinar, ki se je leta 1746 poročil s Katarino Trček. Po njegovi smrti se je vdova Katarina poročila z Gregorjem Albrehtom in mu rodila hčer Marjeto (roj. 1759). Marjeta Albreht je vpisana kot lastnica v letih 1785 in 1786. Njen oče Gregor

pa je tu živel še leta 1793, ko se je kot 60-letni vdovec znova poročil. Zatem je priimek zamrl, leta 1825 je bil lastnik že Blaž Kavčič.

Nova vas 18, Jakopičk (1811–1957, soseska sv. Ane)

Prvi znani lastnik te cerkvene kajže je bil Valentin Brumen leta 1754, naslednji pa Janez Pivk, ki se je leta 1754 oženil z Marušo Otrin. Lastnik je bil še leta 1785, medtem ko je leto kasneje v cerkvenem urbarju vpisan Jurij Pivk. Po Juriju je dedovala domnevna Jurijeva hči Špela Pivk (roj. ok. 1792), ki se je leta 1811 poročila z Antonom Albrehtom (roj. 1778) iz Stare vasi 16. Nato je bil gospodar njun sin Tomaž Albreht (1829–1906), ki ga je nasledil sin Janez Albreht (1869–1957).

Žiri (1740–1753, soseska sv. Martina)

Sredi 18. stoletja so pri Sv. Martinu živeli najmanj trije Albrehti, verjetno so bili vsi trije gostači v Žireh.

Janez Albreht (sin Janeza) in Maruša Oblak (hči Andreja Oblaka od Sv. Ane) sta se vzela leta 1740 in imela do leta 1746 tri otroke. Vsem sta bila krstna botra Miklavž Naglič (gruntar iz Žirov 22, Naglič) in Helena Mrak (žena kajžarja Matevža Mraka iz Žirov 34, Maharca).

Andrej Albreht in Helena sta imela v letih 1740–1753 pet otrok, krstna botra sta bila Štefan Bogataj (gruntar iz Žirov) in Špela Kamenšek (kajžarica iz Žirov 8, Mihač).

V Žireh pa je bila leta 1750 rojena tudi nezakonska hči Miklavža Albrehta in Neže, botra sta bila Janez Naglič (gruntar iz Žirov 22, Naglič) in Marija Marenk.

Žiri 20, Rupčar (ok. 1768 – ok. 1789, soseska sv. Martina)

Leta 1754 je tu živel Tomaž Bevc. Nato je bila lastnica njegova domnevna hči Marija Bevc (roj. ok. 1750), ki se je poročila s Tomažem Albrehtom in mu v letih 1770–1783 rodila osem otrok. Tomaž je nato umrl, vdova Maruša pa se je leta 1789 poročila z Janezom Ferlanom z Dobračeve. Stara je bila 40 let, ženin pa 22. Doma je ostal njun domnevni sin Janez Ferlan

(roj. ok. 1790), ki je bil lastnik kajže leta 1825, tu pa je živel že leta 1816, ko se je pri 16 letih poročil z Nežo Primožič.

Žiri 39, Preskar (ok. 1770 – 1864, soseska sv. Martina)

Tu je leta 1754 živel Martin Rupnik, nato pa je bil vsaj do leta 1765 gospodar njegov sin Blaž Rupnik. Zatem sta se v letih 1780 in 1782 tu rodila dva otroka Primoža Albrehta, ki ju je imel z Mino in Katarino, Primož je kot lastnik kajže naveden tudi leta 1785. Verjetno se je sem priženil ali pa je hišo kupil, glede na hišno ime je bil po poreklu Preskarjev iz Raven 8. Nasledil ga je sin Jurij Albreht (roj. 1782), ki se je leta 1807 poročil s Špelo Mrvec. Doma je ostala njuna hči Terezija Albreht (roj. ok. 1822, por. 1846), omožena z Gregorjem Bogatajem.

Žiri 29, Mežnija (1798–1836, soseska sv. Martina)

Tu je leta 1798 že živel samski mežnar Martin Albreht (roj. 1771), Abrahtov iz Sovre 3, sin Gregorja Albrehta in Marije Gantar. Takrat se je oženil z Jero Možina (roj. 1777 v Žireh 24), leta 1829 pa z Uršo Čemažar, vdovo Gantar. Njegov sin Valentin Albreht je ob poroki leta 1836 še živel tukaj, kasneje pa v Žireh 48. V letih 1826–1845 ni bil v mežniji rojen noben otrok.

Arhar

Leta 2012 je bilo v Sloveniji 232 oseb s priimkom Arhar, 49,6 % v osrednjeslovenski regiji ter 37,5 % na Gorenjskem.

Pomen in izvor

Priimek Arhar se na Loškem pojavi nenadoma, verjetno najprej na Žirovskem okoli leta 1700. V literaturi smo našli tri različne razlage o izvoru priimka, mi pa dodajamo še četrto. Po prvi razlagi naj bi priimek Arhar nastal iz krajevnega imena in označeval prebivalca zaselka Raka (nemško Arch, npr. Raka na Dolenjskem).⁹ Po drugi je priimek

⁹ Torkar 2000, K slovenskim priimkom na -ar, stran 211.

nastal iz osebnega imena Arh, ta pa iz Arih in še prej iz Harrich (Heinrich).¹⁰ Iz osebnega imena Heinrich je nastal tudi priimek Hainricher, s tem pridemo še do tretje možnosti, ki jo omenja že Rudolf Andrejka: priimek Arhar naj bi nastal s krajšanjem priimka Hajnrihar, Heinricher.¹¹ Pri Arharju na Hribu sv. Petra je bil namreč pred Mihaelom Arharjem (1754) lastnik kmetije Jurij, sin Jurija Heinricherja (1677–1714, prej Andrej Novak). Podobno sosledje teh dveh priimkov dobimo tudi na Žirovskem: v Hlevnem Vrhu 1 so bili Arharji prav tako lastniki za Hajnriharji, vendar pa izpeljava priimka tu ni verjetna, ker so bili vmes kratek čas lastniki tudi Jerebi. Heinricherji so živeli tudi pri Arharju na Dobračevi: ker tam priimka Arhar ni bilo, bi hišno ime lahko nastalo iz priimka Heinricher. Lahko da gre v vseh treh primerih za naključje, saj se Arhar reče tudi kmetiji v Javorjevem Dolu, kjer ni bilo ne Arharjev in ne Hajnriharjev, hišno ime pa je nastalo najkasneje v začetku 17. stoletja, še preden se je pojavil priimek. Ker je hišno ime Arhar starejše od priimka, domnevamo, da je na Žirovskem priimek nastal iz hišnega imena (glej hišno ime Arhar v nadaljevanju). Sin »Arharja« iz Javorjevega Dola ali z Dobračeve je postal lastnik hube v Hlevnem Vrhu, župnik pa ga je namesto s pravim priimkom zapisal s hišnim imenom, ki je postalo priimek. Od tod se je nato nov priimek zanesel na Lavrovec, Dolge Njive in na Hrib sv. Petra ter na pograbsko stran. Na vseh teh kmetijah se je priimek pojavil šele v prvi polovici 18. stoletja, ko priimki še niso bili ustaljeni, priseljence pa je domači župnik večkrat vpisal s hišnim imenom oziroma poreklom, ki se je nato včasih obdržal kot priimek.¹² Skoraj zagotovo je priimek nastal na Loškem ali v bližnji okolici. Na to kaže današnji areal razširjenosti priimka, saj kar 87 % Arharjev živi v osrednji Sloveniji in na Gorenjskem. Tudi oba druga priimka na A, ki sta nastala na Loškem, sta najbolj razširjena v obeh zgoraj omenjenih statističnih

regijah, vendar pa je odstotek nižji: Albrehtov je na tem območju zdaj le 60 %, Aličev 71 %, Arharjev pa 87 %. Nižji odstotek Albrehtov in Aličev je pričakovan, saj sta ta dva priimka precej starejša od priimka Arhar in sta imela več časa, da sta se razširila po Sloveniji. Ni pa seveda izključeno, da ima priimek Arhar več žarišč ali da je celo nastal v naselju Raka na Dolenjskem. Če je tam kaj Arharjev, ne vemo, sta pa v bližini dve kmetiji s hišnim imenom Arh.

Razširjenost

Urbarji 1500–1714

Priimka Arhar leta 1501 in 1560 med podložniki loškega gospodstva ni bilo. Tudi v urbarjih polhograjskega in tolminskega gospodstva priimka v 16. stoletju ni. Na Žirovskem srečamo prvega in edinega Arharja šele leta 1709 v Hlevnem Vrhu 1, v poljanskem in osliškem uradu ni bilo nobenega, za druge urade loškega gospodstva pa za obdobje 1560–1714 nimamo podatkov.

Terezijanski kataster 1754

Med podložniki polhograjskega gospodstva je vpisan samo kajžar Jernej Arhar, na ozemlju loškega gospodstva pa je bilo Arharjev najmanj pet. V terezijanskem katastru sta med kmeti sicer vpisana le dva, Boštjan (kajžar v uradu Brode, Breznica 10) in Mihael (lastnik grunta in rovta v koroškem uradu, Hrib sv. Petra 4 in 6, Arhar), poleg tega pa še gostač Gregor v žirovskem uradu. Vendar pa sta se leta 1754 Arhar pisala še najmanj dva kmeta, ki ju v terezijanskem katastru ni: Martin (Lavrovec 7) ter Jernej (Dolge Njive 2, Arhar).¹³

Jožefinski, franciscejski in reambulančni kataster (1785, 1825, 1869)

V jožefinskem katastru je vpisan samo en Arhar (Lavrovec 7), v franciscejskem dva (Lavrovec 7 in 2), v reambulančnem pa eden (Lavrovec 6 + 7).

Krstne knjige 1738–1784

V obeh najstarejših krstnih knjigah srečamo med očeti otrok tri Arharje, gostača Gregorja ter

¹⁰ Torkar 2009, str. 411.

¹¹ Štukl, Po poti kulturne dediščine, str. 118.

¹² Primerov, ko je hišno ime postalo priimek, ni tako malo. V uvodu smo omenili Veharja – Žaklja iz Ledin, podobne primere imamo tudi drugod, npr. pri Dolinarju v Butajnovi: Košir, Demšar, Leben-Seljak, *Dediščina župnije Šentjošt*, 341.

¹³ Košir, *Hiše na Lučinskem*.

Martina in Primoža Arharja, oba z Lavrovca 7. V tem času je bilo na Žirovskem rojenih samo šest Arharjev, to je 0,1 %: enak odstotek krstov ugotovljamo še pri desetih drugih priimkih, ki so skupaj z Arharji na mestih 135–144 med 216 zabeleženimi priimki.

Pri tem ne upoštevamo petih otrok, pri katerih je župnik kot očeta vpisal Janeza Arharja od Sv. Jakoba, ker gre za napako: Janez Arhar je bil v resnici Janez Sedej, gospodar pri Arharju v Javorjevem Dolu 1 in 2.

Krstne knjige 1788–1850

Do leta 1850 je bil priimek prisoten le na Lavrovcu. Skoraj vsi Arharji so bili zato krščeni v župniji Vrh, in sicer 25 otrok v letih 1788–1850: priimek je bil s 3 % na 11. mestu med 74 zabeleženimi priimki v tej župniji. V krstni knjigi župnije Žiri 1826–1845 je vpisan le en otrok Pavla Arharja z Lavrovca 2, v župniji Zavrtec ni bil krščen nobeden, za Ledine nimamo podatka (verjetno pa ni nobenega, razen morebitnih gostačev).

Hišno ime

Arhar je bilo hišno ime dveh kmetij na Žirovskem, grunta na Dobračevi (nastal na prelomu 12. in 13. stoletja) in rovta v Javorjevem Dolu (izkrčen sredi 16. stoletja). Danes ju ni več, se je pa hišno ime z Naglički preneslo z Dobračeve na Selo. Poleg obeh žirovskih Arharjev poznamo še dva, oba na Loškem (Dolge Njive in Hrib sv. Petra). Pri teh dveh je hišno ime nastalo iz priimka, ki je prišel k hiši v začetku 18. stoletja. Pri obeh žirovskih Arharjih pa priimka Arhar ni bilo. Pri Arharju na Dobračevi 7 so živeli Loštreaki (1560–1586), Lemovci (1604–1610), Hainricherji (1630–1740) in Jerebci (1740–1780). Hišno ime bi torej lahko nastalo iz priimka Heinricher, po naših ugotovitvah pa je bilo verjetno starejše. Skrivnost ostaja tudi izvor hišnega imena kmetije Arhar v Javorjevem Dolu, dokler je ne povežemo z Arharjem na Dobračevi. V Javorjevem Dolu so bili skoraj 300 let gospodarji Sedeji (1610–1880). Hišno ime je staro, saj je župnik Janeza Sedeja ob rojstvu njegovih otrok petkrat vpisal kot Janeza Arharja (1740–1757) in le trikrat kot

Sedeja. Ker se priimek lastnikov od leta 1610 ni spremenil, se je Arhar reklo kmetiji že za časa prvega Sedeja, to je leta 1610. Med obema Arharjevima kmetijama na Žirovskem nismo našli nobene povezave, ki bi kazala na prenos hišnega imena. Razen ene, ki sega v daljno preteklost. Arharjeva kmetija v Javorjevem Dolu je nastala z združitvijo treh rovtov. Največjega v velikosti polovične hube, ki je verjetno tudi najstarejši, je izkrčil Janez Loštreak (lastnik 1568–1573), ta priimek pa dobimo leta 1560 tudi pri Arharju na Dobračevi. Torej lahko sklepamo, da je hišno ime Arhar v Javorjevem Dolu nastalo že sredi 16. stoletja, tja pa se je zaneslo z Dobračeve z Loštreaki. Grunt na Dobračevi bi v tem primeru imel hišno ime Arhar, še preden so tam okoli leta 1620 postali lastniki Heinricherji. Hišno ime Arhar je torej vezano na poreklo Loštreakov ali pa že na prejšnje gospodarje. Za lastnike v letih 1500 in 1520 so tri možnosti (brez priimka, Malik ali Roženkranc), prejšnjih ne poznamo. Glede na to, da bi priimek (hišno ime) Arhar lahko nastal iz osebnega imena Heinrich, lahko sklepamo, da je bilo tako ime kateremu od lastnikov pred letom 1500, kasneje tega imena med žirovskimi kmeti ni bilo. Druga možnost bi bila, da je nastal iz priimka Heinricher, če so se tako pisali lastniki pred letom 1500 ali pa v letih 1520–1560. Priimek Heinricher je bil na Loškem leta 1500 redek (kmet v vasi Javornik v strmiškem uradu), leta 1560 pa že precej pogostejši. V takratnem urbarju je vpisanih osem Heinricharjev: štirje na Sorškem polju (Andrej, Luka in Lenart v uradu Bitnje, Mihael pa v uradu Godešče), Jernej v Selcih, Gregor v Stari Loki, Jakob v Škofji Loki, Jurij pa ostaja za zdaj še neločirani Vidmar. Loški meščan Jakob Heinricher je imel v lasti tudi fužini na Fužinah in v Brekovicah, poleg tega pa še tri kmetije na Žirovskem (dve hubi v Ravnah in eno v Brekovicah). Tretja možnost, ki jo omenja Torkar, je ta, da priimek kaže na naseljenca Rake (Arch). Gre za Rako na Dolenjskem, freisinški škofje so imeli svoje posesti tudi tam. V njihovo klevevsko gospodstvo so spadale tudi kmetije iz župnije Raka. To pomeni, da bi se kateri od njihovih tamkajšnjih podložnikov lahko naselil tudi na Dobračevi,

morda že v 12. stoletju, zagotovo pa pred letom 1560. Na Žirovskem namreč ni (bilo) nobene Rake, prav tako ne na Loškem. Edini »raki« se morda skrivata v ledinskem imenu Rakulk na Dobračevi in pa v priimku žirovskega trgovca (morda Dobračevca), ki je bil leta 1321 nekemu Čedajcu dolžan tri marke in 13 soldov za vino teran. To je bil Worlicus Assarch, katerega priimek je najbrž zloženka iz besed »ass« in »arch«.

Kmetije in hiše, kjer so živeli Arharji

Hlevni Vrh 1, Treven (ok. 1700 – ok. 1740, soseska sv. Nikolaja)

Priimek Arhar se na Žirovskem pojavi najprej tukaj, vendar šele po letu 1694, ko je bil lastnik še Marko Jereb, pred njim pa v letih 1610–1688 Hainricherji. Prisoten je bil razmeroma kratek čas, ko je v urbarju kot lastnik vpisan Jurij Arhar (1709–1714), in je zamrl pred letom 1738, ko je bil gospodar že Primož Merlak, poročen z Ano.

Jurij Arhar v župnijskih evidencah ni več omenjen. Dva Arharja, Martina in Heleno, pa do leta 1745 še srečamo med krstnimi botri otrok, rojenih na dveh okoliških kmetijah. Martin je bil v letih 1739–1741 boter dveh otrok Jakoba Sedeja, Hlevišarja (Sv. Nikolaj, Hleviše 1). Helena je vpisana v letih 1741–1745 kot krstna botra štirih otrok: dva sta bila rojena pri že omenjenem Hlevišarju, dva pa sta bila otroka Urbana Zajca (soseska Sv. treh kraljev, verjetno Vrh 12 – Mežnija). Na Vrh, v soseski Sv. treh kraljev, pa je leta 1739 v starosti 82 let umrl tudi Matija Arhar (roj. ok. 1657).

Lavrovec 7, Ragoza (ok. 1720 – 1900, soseska sv. Nikolaja)

Kot lastnik te kmetije je v letih 1659–1694 vpisan Matevž Malovrh, v letih 1709–1714 Jera Pivk in leta 1754 Urša Pivk. Takrat so se lastniki že pisali Arhar, tu je živel Andrej Arhar (roj. ok. 1680, u. 1741, star 60 let), domnevni mož Jere Pivk. Andrejeva hči Urša Arhar, ki je vpisana v terezijanskem katastru leta 1754 kot Urša Pivk, se je leta 1743 poročila z Martinom Železnikom in tu sta se jima v letih 1743 in 1745 rodila dva

otroka. Nato se je z družino verjetno odselila, saj je postal gospodar Andrejev sin in Uršin brat Martin Arhar, ki se je leta 1752 oženil z Jero Kavčič, hčerjo Primoža z Vrsnika, poročna priča pa je bil Luka Arhar (brat?). Vsi trije gospodarji, oče Andrej Arhar, njegov zet Martin Železnik ter Andrejev sin Martin Arhar, so bili v letih 1739–1750 krstni botri otrok Jurija Krvine z Lavrovca 5.

V krstni knjigi je vpisan le en Martinov otrok, naslednik Primož Arhar (roj. 1755), ki je imel z Barbaro v letih 1778–1783 tri otroke. Barbara je kmalu zatem umrla, ovdoveli Primož pa se je leta 1786 oženil z Marjeto Jerebec z Dobračeve. Priimek Arhar se je obdržal vsaj do leta 1900, ko so bili za Primožem gospodarji Matevž, Valentin, Anton in Jožef Arhar.

Žirovnica in Dole (1739–1754)

Gostač Gregor Arhar, ki je leta 1754 gostoval pri Kralju v Žirovnici 1, je imel z Jero dve hčeri. Rojeni sta bili v letih 1739 in 1741 pri Sv. Urhu, verjetno v Dolah, saj sta bila krstna botra Marjeta Cigale (Dole 2, Cigale) in Jurij Albreht (Ravne 8).

Lavrovec 2, Maselec (ok. 1804 – 1832)

Tu je živel Pavel Arhar (1781–1837). Ni bil krščen v žirovski fari, semkaj pa se je priženil okoli leta 1804, ko je vzel za ženo domačo hčer Ano Erznožnik (roj. 1774), vdovo po Luki Šubicu. Pavlova druga žena pa je bila Maruša Jereb (1787–1832, por. 1815). Priimek Arhar je bil tu le eno generacijo, ker je doma ostala hči Maruša Arhar (1810–1865, por. 1832), ki se je poročila z Jurijem Trčkom z Lavrovca 9.

Aloja (Alona, Alojna)

Priimka v Sloveniji leta 2012 ni bilo.

Pomen in izvor

Priimek Alona je na Loškem izpričan že leta 1501, razširjen je bil v osrednji Poljanski dolini, v hribovju na levem bregu Sore v smeri proti

Selški dolini. Kaj priimek pomeni, ne vemo, verjetno pa ni slovanskega izvora. Lahko bi bil romanskega in se je k nam zanesel s fužinarji. Fužine in rudniki so bili na Selškem, pa tudi na Bukovici, kjer je leta 1560 še omenjena kajža v lasti posestnikov rudnika na Bukovici. Bukovica je spadala v stirpniški urad, kjer je bil priimek Alona znan tako leta 1501 kot 1560. Kdaj je na Loškem zamrl, ne vemo, zagotovo pa pred letom 1754, saj ga v terezijanskem katastru ne srečamo več. Domnevamo pa, da se je obdržal v izpeljanki Alič.

Razširjenost

Na Žirovskem srečamo priimek samo leta 1630, ko je v registru novincev žirovskega urada vpisan Filip Aloja (Aloya). V urbar so ga vpisali leta 1625, vendar ima leta 1630 že opombo, da je zdaj lastnik njegovega rovtva Peter Tisovec. Rovt se je nahajal v Žirovskem Vrhu, najverjetneje gre za Petelinovo kmetijo (Žirovski Vrh 48).

V polhograjskem in tolminskem gospostvu priimka v 16. stoletju ni bilo. Na Loškem pa ni bil tako redek, saj se je Alona že leta 1501 pisalo pet kmetov: dva v uradu Hotavlje (vasi Hobovše in Podgora), eden v uradu Javorje (vas Dolenja Žetina) ter dva v uradu Stirpnik (vasi Mlaka in Bukovica). Leta 1560, ko je priimek zapisan kot Aloya, pa trije: Gregor v koroškem uradu (Sv. Andrej št. 3) ter Mohor in Simon v stirpniškem uradu (huba v vasi Bukovica in nelocirana kajža).

Alič (Allitsh)

Leta 2012 je bilo v Sloveniji 452 Aličev. Priimek je bil omejen skoraj izključno na osrednjo Slovenijo (44,5 %) in na Gorenjsko (26,3 %).

Pomen in izvor

V tolminskem in polhograjskem gospostvu priimka Alič v 16. stoletju ni bilo. Tudi na Loškem ga leta 1501 še ni bilo. Prvič se je pojavil leta 1560 v vasi Mlaka v uradu Stirpnik, kjer je verjetno nastal kot izpeljanka iz priimka Alona.

V vasi Mlaka je bilo šest hub, lastniki so se leta 1501 pisali Blažič, Šaren, Laznik, Alona, Luznar in Marogoj, leta 1560 pa po istem zaporedju Vidmar, Šorn, Luznar, Alič, brez priimka, Okorn. Na četrti hubi je torej Matijo Alona nasledil Justin Alič. To pomeni, da bi priimek Alič lahko nastal iz priimka Alona v smislu: Alona, njegov sin Alonič, Alič. To se zdi najbolj smiselna razlaga. Vsekakor bolj kot ta, da priimek izvira iz krstnega imena Aleks, Aleksander.¹⁴ To ime se sicer pojavlja v starejših virih na Slovenskem, vendar zelo redko. Na Loškem je izpričan samo eden v fevdni knjigi s konca 14. in iz začetka 15. stoletja (Alex Schuster, meščan v Škofji Loki), med kmeti pa imena ne srečamo. Druga možnost bi bila tudi izpeljava iz priimka Galič (Gal – Gale – Galič – Alič): verjetnost je majhna, ker dobimo na Loškem Aliče pred Galeti in Galiči.

Razširjenost

V loškem gospostvu leta 1501 ni bilo še nobenega Aliča, leta 1560 pa jih dobimo že pet: gruntarja Justina Aliča (naslednika Matije Alona) v vasi Mlaka v stirpniškem uradu ter štiri kajzarje v poljanskem uradu (trije na Dolenji Dobravi, eden v Hotovlji). Tudi kasneje je bil priimek razširjen predvsem v poljanskem uradu, v okolici teh štirih kajzarjev iz leta 1560. Leta 1754 se je Alič pisalo 14 kmetov in najmanj štirje gostači. Vsi gostači so bili v poljanskem uradu, kjer je bil priimek tudi najbolj razširjen, večinoma med kajzarji. Od 14 posestnikov je devet vpisanih v poljanskem uradu (Malenski Vrh 8, Žabja vas 3 in 6, Gorenja Dobrava 8, Dolenja Dobrava 16, Trata 23, Žirovski Vrh Sv. Urbana 16, Vinharje 1 in 2). Od preostalih petih Aličev, ki so bili vsi lastniki gruntov, so trije živeli v Poljanski dolini (javorski in koroški urad: Javorje 16, Murave 4, Sv. Ožbolt 7), eden v strmiškem uradu (Križna Gora 5) in eden v gadmarskem uradu (Pevno 4).

Priimek se je na Žirovsko zanesel iz sosednjega poljanskega urada. Bil je izredno redek, dobimo ga samo pri dveh kmetijah v Žirovskem Vrhu, in to le za kratek čas v 17. stoletju: pri Štrajtu v Žirovskem Vrhu 2 (1642–1645) in pri Tomincu

¹⁴ Torkar 2009, str. 411, 412.

v Žirovskem Vrhu 17 (1674). Nato do leta 1850 na Žirovskem ni več nobenega Aliča.

Tudi na polhograjsko stran je prišel priimek iz sosednjega poljanskega urada loškega gospodstva. Leta 1589 ni bilo tam še nobenega Aliča, kasneje pa dobimo priimek na meji s poljanskim uradom: leta 1651 v Črnem Vrhu, leta 1754 pa v Črnem Vrhu in na Planini.

Ambrožič

Leta 2012 je bilo v Sloveniji 990 oseb s priimkom Ambrožič, največ na Gorenjskem (29,3 %), precej pa tudi v jugovzhodni Sloveniji, v osrednji Sloveniji in na Goriškem (19,8–15,8 %).

Pomen in izvor

Priimek je nastal iz osebnega imena Ambrož, v pomenu sin Ambroža. Verjetno ima več žarišč, eno od njih bi bilo lahko na Selškem; lahko pa bi bil priimek na ozemlje loškega gospodstva tudi prinesen.

Razširjenost

Urbarji 1500–1714

V urbarjih polhograjskega in tolminskega gospodstva v 16. stoletju priimka ni. Tudi na ozemlju loškega gospodstva leta 1501 priimka še ni bilo, v urbarju iz leta 1560 pa je zapisan samo enkrat (za urad Dovje nimamo podatka), in sicer v uradu Selca, kjer je živel kajzar Gregor Ambrožič.

Terezijanski kataster ok. 1754

Leta 1754 sta bila med podložniki polhograjskega gospodstva dva Ambrožiča, v loškem gospodstvu pa 15. Bili so precej razpršeni, saj so živeli v sedmih različnih uradih; dva Ambrožiča v uradu Dovje (vas Mojstrana), dva na Sorškem polju (Suha 2 in rektif. št. 2250, ki je v zemljiški knjigi ni), pet v Selški dolini (Davča 16, 44 in 47, Rudno 3, Sv. Klemen 22) in šest v Poljanski dolini (Breznica 1, Sopotnica 11 in 16, Mlaka 6, Laniše 4 in 23). Na Žirovskem priimka ni bilo ne med kmeti in ne med gostači.

Krstne knjige 1738–1850

V krstni knjigi 1738–1784 je omenjen samo Valentin Ambrož, oče Maruše, rojene leta 1758 v soseski sv. Janeza. Valentin je bil verjetno gostač, prav tako tudi Luka in Lucija Ambrožič, ki sta umrla leta 1741 v soseskah sv. Jakoba in sv. Martina stara 60 in 42 let. Med krstnimi botri pa srečamo še Marino Ambrožič (1744) in Boštjana Ambrožiča (1755 in 1765): verjetno sta bila iz Laniš, njuni krščenci so bili rojeni v Koprivniku, na sovodenski strani.

Med žirovskimi kmeti se je priimek prvič pojavil leta 1800 v Koprivniku, kamor se je verjetno zanesel iz osliške strani. Do leta 1850 so se Ambrožič pisali samo pri Špehu v Koprivniku 8. Drugje Ambrožičev ni bilo, v krstnih knjigah župnij Vrh in Zavratac v letih 1788–1850 ni nobenega, v župniji Žiri pa sta bila v letih 1826–1845 krščena samo dva otroka Špehovega Lovra Ambrožiča.

Koprivnik 8, Špeh (1800–1878, soseska sv. Ane)

V 18. stoletju so se gospodarji pisali Kumer, Petra (1709–1714) je nasledil Valentin Kumer (lastnik 1754), ki pa ga v župnijskih evidencah ne srečamo več. Priimek je še bil prisoten leta 1777, ko sta tu umrla ostarela Miklavž in Špela Kumer. Kumri so do leta 1783 vpisani tudi kot krstni botri otrok, rojenih na sosednjih kmetijah pri Metežu (Koprivnik 4), Brencetu (Koprivnik 7) in Buhovčanu (Koprivnik 14). Blaž Kumer je bil boter samo enemu otroku (1743), Špela Kumer devetim (1740–1772), Maruša Kumer pa desetim (1753–1783). Zdi se, da je njihov rod pri Špehu izumrl, saj nobeden od njih po letu 1738 ni imel otrok. Glede na krstne botre bi sem lahko umestili le Lovrenca Kumra in Heleno (štirje otroci, rojeni v letih 1740–1749), vendar bi lahko živela tudi na eni od tistih kmetij v Koprivniku, ki so leta 1759 prešle v vikariat Nova Oselica.

Tudi Valentina Kumra, ki je bil lastnik kmetije v letih 1785 in 1786, v krstnih knjigah ne najdemo niti med očeti in ne med krstnimi botri. Za njim je v cerkvenem urbarju kot naslednik vpisan Lovrenc Kumer, ki pa se ni več pisal Kumer, temveč Ambrožič. Lo-

vro Ambrožič je vpisan tudi v zemljiški knjigi, kmetijo je dobil z izročilom aprila 1800 od Valentina Kumra. Tisto leto ali leto zatem se je poročil s Katarino Kržišnik. Nato je leta 1822 z izročilom postal gospodar Jakob Ambrožič, ki je bil lastnik le 12 let, saj je leta 1834 kmetijo izročil Lovrencu Ambrožiču, ki je bil poročen s Heleno Godec. Kmetijo je dedoval sin Matevž Ambrožič (1822–1898), ki se je leta 1847 oženil z Jero Frelih, leta 1869 pa z Marjano Bremic (1833–1892, por. 1869). Priimek je pri Špehu zamrl leta 1878, ko je postala lastnica Jožefa Peternel, Ambrožiči pa so se odselili v bajto v Koprivniku 34.

Ažbič

Leta 2012 je bilo v Sloveniji 100 oseb s priimkom Ažbe (izpis po regijah ni mogoč), Ažbiča pa nobenega oziroma manj kot pet.

Pomen in izvor

Priimek Ažbič se je verjetno razvil iz priimka Ažbe, ta pa iz osebnega imena Ožbalt (Oswald). Če ta predpostavka drži, se proces ni odvil na loškem ozemlju, kjer imamo Ažbete že od leta 1500, Ažbičev pa leta 1754 še ni. Med podložniki tolminskega in polhograjskega gospostva v 16. stoletju teh dveh priimkov ni.

Razširjenost

Urbarji 1500–1714 in terezijanski kataster 1754

Na ozemlju loškega gospostva priimka Ažbič v letih 1501, 1560 in 1754 ne najdemo, pa tudi v zemljiški knjigi ga okoli leta 1800 ni. Nasprotno velja za priimek Ažbe, ki je bil v loškem gospostvu prisoten že leta 1501. Tako so se pisali pri štirih hubah, vse so pripadale uradu Javorje (v vaseh Dolenčice, Lom in Četena Ravan). Tudi leta 1754 priimek na Loškem ni bil splošno razširjen, Ažbe so se pisali le lastniki štirih gruntov (Dolenčice 3 in 4, Mlaka 4, Jarčje Brdo 6).

Krstne knjige 1738–1850

Kot že rečeno, priimka Ažbič na Žirovskem do leta 1754 ne srečamo, enako velja za priimek Ažbe. Tudi v obeh najstarejših krstnih knjigah v letih 1738–1784 ni nobenega Ažbiča.

Priimek se je prvič pojavil leta 1810 pri Matečku v Ravnah, od tam se je zanesel k Brencetu v Koprivnik, neodvisno pa ga najdemo še v Stari vasi. V župniji Žiri je bilo tako v letih 1826–1845 krščenih osem Ažbičev (0,05 %, Koprivnik 7 in Stara vas 24), v župnijah Vrh in Zavratec pa v letih 1788–1850 tega priimka ni.

Kmetije in hiše, kjer so živeli Ažbiči

Ravne 2, Matečk (1810–1830, soseska sv. Janeza)

Gospodar te kmetije je bil Jakob Mlinar (1774–1809, sin prejšnjega gospodarja Urbana Mlinarja). Njegova vdova Marija, rojena Bogataj, se je leta 1810 poročila z Martinom Ažbičem (roj. ok. 1784). Ko je grunt leta 1830 prevzel Blaž Mlinar, se je njegov očim Martin Ažbič umaknil v Matečkovo bajto Ravne 12, kjer je živel z drugo ženo Jero Tušar (roj. 1793, por. 1836). Martin je bil sin gruntarja Gregorja Ažbiča in Jere, rojene Bezelak, materin priimek je značilen za idrijski konec.

Koprivnik 7, Brenc (1837–, soseska sv. Ane)

Leta 1836 je kmetijo prevzela domača hči Marija Loštrek (1814–1877), ki se je takrat omožila z Valentinom Pivkom iz Spodnje Kanomlje 20. Mož je kmalu umrl, saj se je Maruša že leto zatem poročila z Jožefom Ažbičem (roj. ok. 1816) iz Raven 2, sinom Martina Ažbiča. Doma je ostal sin Janez Ažbič (1846–1924), nasledil ga je Peter Ažbič (1887–1923).

Stara vas 24, Pri Tonc (1829–1908, soseska sv. Ane)

Hiša v franciscejskem katastru leta 1825 še ni omenjena, zgrajena je bila kmalu zatem, podrtja pa malo pred letom 1900. Prvi znani gospodar je bil Anton Ažbič (roj. ok. 1791), sin gostača Štefana Ažbiča in Marine Rudolf. Leta 1819 se je oženil z Mino Podobnik, Bendetovo

iz Nove vasi 13. Takrat je gostoval v Stari vasi 14 (kasnejši Matic, danes Ambasada), leta 1829 pa je že omenjen kot novohišar v Stari vasi 24. Nasledil ga je sin Jurij Ažbič (1829–1908), ki je bil poročen z Marijo Filipič (roj. 1838), Berce-tovo iz Mrzlega Vrha 3. Imela sta sina Matevža (1864–1955, u. v Škofji Loki) in pet hčera, od katerih so preživele tri. Najmlajša Franca (roj. 1874, por. 1901) se je poročila Majnik, Marija (roj. 1860) in Marjana (roj. 1871) pa sta ostali samski in se preselili v Žiri 31. Marija je imela nezakonsko hčer Nežo Ažbič (1885–1940), ki je ostala v Žireh 31 in se poročila s čevljarjem Janezom Kavčičem (roj. 1880).

Viri

Urbarji loškega gospostva 1501–1714. Arhiv Republike Slovenije.
 Terezijanski kataster za Kranjsko. Arhiv Republike Slovenije, AS 174.
 Jožefinski kataster za Kranjsko. Arhiv Republike Slovenije, AS 175.
 Franciscejski kataster za Kranjsko. Arhiv Republike Slovenije, AS 176.
 Reambulančni kataster za Kranjsko, Arhiv Republike Slovenije, AS 181.
 Zemljiška knjiga Gospostva Škofja Loka. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki.
 Krstne knjige župnije Žiri 1738–1769, 1769–1784, 1826–1845. Nadškofijski arhiv Ljubljana.
 Poročne knjige župnije Žiri 1738–1757, 1784–1816, 1816–1858. Nadškofijski arhiv Ljubljana.
 Krstne knjige župnije Vrh 1788–1850. Nadškofijski arhiv Ljubljana, prepis je v župnišču Vrh.
 Krstne knjige župnije Zavratac 1788–1850. Župnišče Zavratac.

Urbarji župne cerkve sv. Martina v Žireh in podružničnih cerkva sv. Ane na Ledinici, sv. Lenarta na Dobračevi, sv. Janeza Krstnika na Goropekah, sv. Kancijana na Breznici in sv. Tomaža na Vrsniku. Nadškofijski arhiv Ljubljana.

Urbar podružnične cerkve sv. Urha v Zavratacu. Župnišče Zavratac.

Urbarja podružničnih cerkva sv. Jakoba v Ledinah in sv. Ahacija v Krnicah. Župnišče Ledine.

Literatura

Bizjak, Matjaž: 5. del – Obračuni gospostva Škofja Loka 1441–1478. *Loški razgledi* 56 (2009) str. 435–462.

Blaznik, Pavle: *Srednjeveški urbarji za Slovenijo, Urbarji freisinške škofije*. Viri za zgodovino Slovencev 4. Ljubljana : SAZU 1963.

Keber, Janez: *Leksikon imen*, 4. dopolnjena izdaja. Celje: Celijska Mohorjeva družba, 2008.

Kos, Franc: *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja*. Ljubljana : Matica Slovenska, 1894.

Košir, Tone: *Življenje na Lučinskem skozi stoletja*. Lučine : Krajevna skupnost, 2010.

Košir, Tone, Demšar, Alojz in Leben-Seljak, Petra: *Dediščina župnije Šentjošt: ljudje, domačije in znamenitosti*. Šentjošt: Župnija Šentjošt, 2013.

Jereb, Janez: Tržaški najdenčki (Tržacani) na Žirovskem. *Žirovski občasnik* 36 (2016), št. 45, 89–107.

Leben Seljak, Petra in Demšar, Alojz: *Knjiga hiš na Žirovskem*, Žiri: Pegaz International, 2010.

Leben Seljak, Petra in Demšar, Alojz: *Hiše na Lučinskem med letoma 1291 in 1785*. Lučine : KUD Zala, 2011.

Štukl, France: Hišni lastniki v Škofji Loki in predmestjih sredi 18. stoletja. *Loški razgledi* 57, (2010), 19–47.

Štukl, France: *Po poti kulturne dediščine*. Doneski 25 (2011), Škofja Loka.

Torkar, Silvo: K slovenskim priimkom na -ar. *Jezikoslovni zapiski* 6 (2000), 209–211.

Torkar, Silvo: Priimki na Slovenskem. *Jezikoslovni zapiski* 8 (2002), 71–79.

Torkar, Silvo: Značilni pograjski in na Pograjskem razširjeni priimki. V: *Gospod z rožo*, Polhov Gradec-Ljubljana, 2009, 405–415.

Franc Križnar

Don Kosta, nov prispevek k njegovi biobibliografiji

Žirovski duhovnik in glasbenik don Kosta Selak v delih hrvaških avtorjev v zadnjem desetletju in pred 50. obletnico njegove smrti (2018)

Uvod

Po objavi mojega prvega članka *Župnik in glasbenik don Kosto (Jer/nej/ko) SEL/J/AK*¹ so se zanj začeli zanimati tudi na Hrvaškem, tako v cerkveni kot glasbeni stroki. Zaradi Selakovega rednega dopisovanja s Pelješca (Orebić, Cavtat, Kuna, Janjina, Ston) v *Cerkveni glasbenik* (Ljubljana) se je nekaj časa celo dvomilo, ali ne gre morda za hrvaškega duhovnika in glasbenika. Vsi dvomi pa so bili z najbolj pomembnimi listinami o njegovem rojstvu in smrti že kdaj ovrženi, res pa je, da je prav zaradi dolgoletnega bivanja in delovanja v Dalmaciji bil in ostal v trdni zavesti tudi Hrvatov; glede na ustvarjeni opus morda celo bolj Hrvat kot pa Slovenec. Upravičeno? Tudi zato je ves čas enakovredno navzoč v hrvaški in slovenski strokovni literaturi, zdaj, ko se bližamo 50-letnici njegove smrti (Brezje, 12. junij 1968), pa je morda tale dinamika prav s hrvaške strani še najbolj upravičena.

Med Zagrebom, Dubrovnikom, Splitom ... o don Kostu Selaku

Doslej se je z don Kostu Selakom na Hrvaškem največ ukvarjal Josip degl'Ivellio (roj. 1969 v Dubrovniku), ki deluje v Zagrebu. Je dirigent, skladatelj, pisec glasbenih knjig in študij, organizator glasbenega življenja, zadnje čase dirigent kar

nekaj zborov v Zagrebu in tudi zunaj njega. Kot strokovnjak za zborovsko in cerkveno glasbo je bil leta 2016 imenovan za glavnega koordinatorskega kulturnega programa Vseučilišča (univerze) v Zagrebu in svetnika za glasbo rektorja univerze in dirigenta 50-članskega Akademskoga moškega zbora. Leta 2011 je objavil obširno monografijo *In honorem sancti Blasii/Svetom Vlahu u čast: himne, mise i ostale skladbe u čast svetog Parca, zaštitnika Dubrovačke biskupije i grada Dubrovnika*.² V obravnavani tematiki ni mogel mimo Selakove *Misse in honorem Sancti Blasii*, ki je izšla leta 1958. Delo je v latinščini in ciklično, kot je značilno za tovrstno glasbo, z naslednjimi šestimi stavki: *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus* in *Agnus Dei*. Komponirano je za mešani zbor in orgle. J. d. Ivellio analizira vse stavke, objavi enega od faksimilov rokopisa (v pomanjkanju ali odsotnosti Selakove zapuščine je to fra Kamilo Kolb, *Svetom Blažu biskupu i mučeniku*) in na koncu doda še naslovnico tiskane Selakove *Maše*.³ Na posebnem mestu⁴ objavi še fotografijo in kratko biobibliografijo don Koste Selaka. Ta je tako med (bolj ali manj znanimi) hrvaškimi, slovenskimi in drugimi avtorji predstavljen kot edini Slovenec v »konkurenci«⁴ naslednjih imen: Antonio Ravasio, Viktor Franz, Peter Greisbacher, don Pavao Matijević, Frano Liderer, Luigi Cervi, Blagoje (Benito) pl. Bersa,

¹ *Loški razgledi*, 51/2004. Škofja Loka: Muzejsko društvo, 2005, str. 207–248.

² Zagreb: *Župa Velike Gospe Dubrovnik in Dubrovačka biskupija*, 2010, str. 494.

³ Prav tam, str. 89–91.

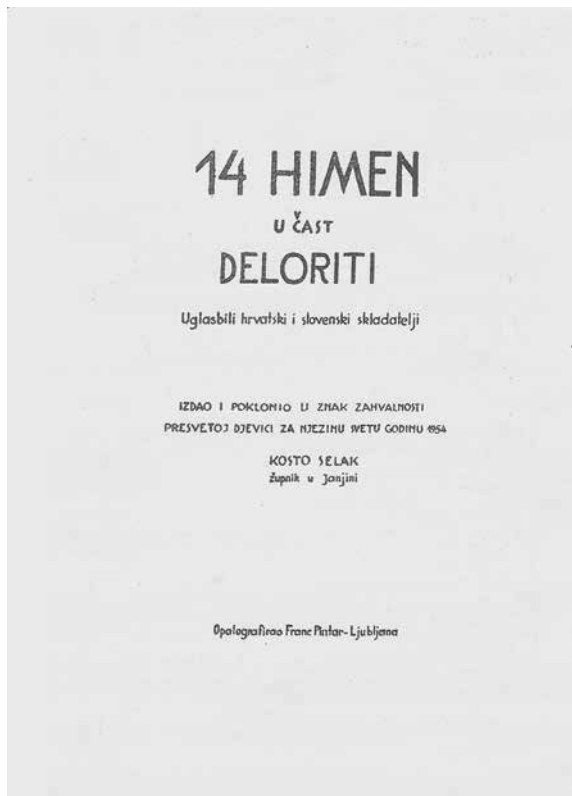
⁴ Prav tam, str. 103.

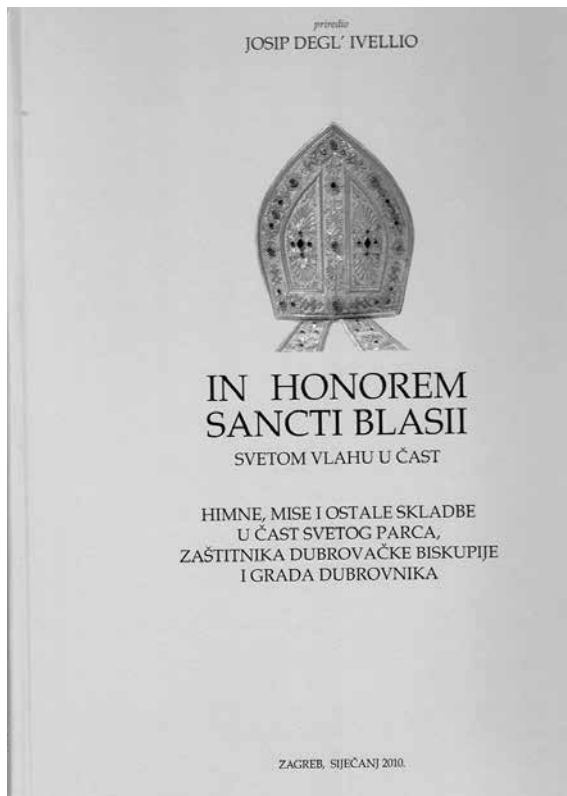
Don Kosta Selak na skupinski sliki (stoji prvi z leve) pred 1931 (?) v Dubrovniku (?). Obj. v *Zvona Delorite Velike Gospe* 2013, G. XVII-17/2013, Br. 49, str. 6

Oljna slika D. K. Selaka dubrovniškega slikarja Gabrijela Jurkića (1886–1974), 1935 (foto Darko Vrbica). Obj. v Vinicije B. Lupis & Sanja Žaja Vrbica, *Dubrovačka arkadija Gabrijela Jurkića (Anali Dubrovnik, 54/2, 2016, str. 381)*

Naslovnica (Janjina 1954)

Naslovnica, ki jo krasi mitra dubrovniškega škofa Josipa Marčelića (1847–1928), škofa v času 1894–1928 (Zagreb 2010)

Josip degl' Ivello (roj. 1969)

Arnaldo Furlotti, Ludomir Michal Rogowski, Antoni Hlond Chlondowski SDB, fra Kamilo Kolb OFM, s. Tarzicija (= Tereza) M. Fosić, Josef Vlach Vruticky, Luigi Picchi, p. Jean Marie Plum, Rade degl'Ivellio, o. Jordan (Nikolaj) Kunčić OP, Ljuboslav (Ljubo) Kuntarić, Nikša Njirić, Anđelko Klobučar, fra Izak Špralja, Margita Cetinić, fra Franjo Jesenović OFM, Josip degl' Ivellio in Blaženko Juračić. Torej je kar 25 skladateljev ustvarilo in napisalo 25 skladb v čast sv. Vlaha (Blaža), ki so shranjene v arhivu dubrovniške katedrale (= stolnice). Med njimi je edini Slovenec don Kosta Selak. Na straneh 398–437 je objavljena celotna transkribirana in sodobno notografirana Selakova *Maša*, ki jo J. d. Ivellio pospremi s celotnim prepisom prve strani.⁵ Iz omenjene redakcije je razvidno, da je *Maša* komponirana za (običajni) štiriglasni (SATB) zbor in orgle.

O tej Ivellijevi knjigi piše tudi Ana Dagelić na spletni strani,⁶ kjer pa je don Kosta Selak samo omenjen, naveden med petindvajseterico avtorjev.

Precej natančen in hkrati kratek članek (geslo) o Jer(nej)ku Kosti Sel/j/aku je objavil isti avtor (J. d. Ivellio) v *Leksikonu hrvatske crkvene glazbe*.⁷ V njem v glavnem prevladujejo ugotovitve, ki jih povzema po članku F. Križnarja,⁸ le da so prilagojene pravilom za pisanje leksikonov. To geslo je objavljeno brez slike.

(Skupinska) Slika K. Selaka je objavljena v *Zvona Delorite Velike Gospe*.⁹ Na njej je skupina frančiškanov z otroki. Fotografija bi lahko nastala ob koncu prve svetovne vojne, ko je bil don Kosta Selak še gojenec dubrovniške teologije.

V še enem od zvezkov periodičnega glasila *Zvona Delorite*¹⁰ avtor Neven Fazinić povzema

tisk med letoma 1934 in 1941, kjer je don Kosta Selak omenjen dvakrat: »Istog dana bio je inauguriran [v Trsteniku na Pelješcu, op. avtor] novi harmonij, što ga je našem župniku dobrohotno ustupio uz nisku cijenu veleč. Don Kosto Selak župnik Janjine [...].«¹¹ In še primer, ki omenja Selaka iz poročila s Kune na Pelješcu: »Na koru je pjevao zbor, a na orguljama je svirao don Kosto Selak. Moramo napomenuti osobito novi školski zbor koji pod ravnanjem [...].«¹²

V članku *Dubrovačka arkadija Gabrijela Jurkića* avtorjev Vinicija B. Lupisa in Sanje Žaje Vrbiće, ki je bil objavljen v *Analih Dubrovnika*,¹³ je že v uvodnem *Sažetku/Povzetku* navedeno naslednje: »Slikar Gabrijel Jurkić (1886–1974) kontinuirano dolazi u Dubrovnik od 1910. do 1953. godine, a uz slikarske motive na dubrovačkom području pronašao je brojne prijatelje i pokrovitelje. Pored već ranije detektiranog prijateljstva s dobrotvorkom i amaterskom slikaricom Florom Jakšić i don Nikom Zlovečerom, arhivska građa i novinski članci otkrivaju nam da u Dubrovniku prijateljuje i sa slikarom Markom Rašicom, a od dvadesetih godina s don Kostom Selakom.«¹⁴

»Veliki broj Jurkićevih radova danas možemo naći u privatnim i crkvenim zbirkama na Pelješcu i Korčuli, a poveznica slikara Jurkića s tim područjem nesumnjivo je don Kosto Selak, prijatelj i sunarodnjak fra Ambroza Testena u Provinciji Svetog Jeromina, također velikog ljubitelja umjetnosti. Don Kosto Selak, filantrop, pomagao je mnoge mlade iz Janjine i okolice, a unutar franjevačkog kruga pokroviteljski se odnosio i prema umjetnicima.

Don Kosto Selak [...] u Dubrovniku je prisutan od razdoblja pohađanja bogoslovije, od 1912. Do 1916, zaređen je za poddakona 1917., također u Dubrovniku, a iste godine postao je đakonom i prezbiterom u Dubrovniku. U razdoblju od 1924. u službi je kapelana u Kuni, zatim u Orebiću i Cavtatu, s kratkim

⁵ Prav tam, str. 398. »Upravljaajući iskrenim duhom kroz 25 godina, dalmatinsku župu Janjinu osjećajem velike radosti Bogu zabvalnim srcem boteći hvalom uresiti zaštitnika župe Misu u čast svetog Vlaha u harmoniziranom obliku Kosto Selak slaveći je izradio uz crkveno odobrenje – 1958.

⁶ V <http://www.laudato.hr/Glazbena-scena/Sveci-i-glazba/Sveti-Vlaho-u-glazbi.aspx> (1. 7. 2017).

⁷ Zagreb: *Izadavačka kuća Meridijani*, 2011, str. 346.

⁸ Prim. op. 1.

⁹ Kuna: *Glasilo župe Uznesenja Marijina*, 2013, br. 49, str. 6. Don Kosta Selaka je prepoznati na slici kot prvega (stoječega z leve).

¹⁰ Kuna: *Glasilo župe Uznesenja Marijina*, 2016, br. 58, str. 20.

¹¹ Prav tam. Iz *Narodne svijesti*, god. XVI–16, br. 2, str. 2 (Dubrovnik, 23. svibnja/maja 1934).

¹² Prav tam, str. 20–21. Iz *Narodne svijesti*, god. XIX–19, br. 20, str. 2 (Dubrovnik, 19. svibnja/maja 1937).

¹³ Dubrovnik, 54/2, 20167, str. 371–384.

¹⁴ Prav tam, str. 371.

razdobljem službovanja na Krku te u Blatu, a zatim je od 1933. do 1960. godine upravitelj župe Janjina.

Don Kosto Selak, Slovenac koji je isprva djelovao u franjevačkoj provinciji Sv. Jeronima, a od 1931. kao dijecezanski svećenik Dubrovačke biskupije do 1960., zanimljiva je osobnost. Na glazbenom polju ostavio je traga skladanjem za crkvene zborove. Njegova glazbena djelatnost ostala je trajno zabilježena komponiranjem djela u čast Gospe Delorite, franjevačkog marijanskog svetišta u Kuni na Pelješcu i po skladanju mise u čast Sv. Vlaha. Njegova službena biografija ne otkriva osobu sklonu umjetničkom stvaralaštvu, te stoga i prijateljstva s umjetnicima. I sam obogaćen umjetničkim senzibilitetom, družio se s Gabrielom Jurkićem, također vezanim na franjevački red, koji je godinama dolazio kod njega na Pelješac. U razdoblju između dva rata i u poraću gotovo svakog lijeta je navraćao kod njega u Janjinu i ondje stekao brojne prijatelje, nastavljujući dolaziti na more te održavati ranije kontakte s poznatim i bliskim osobama i krajolicima. Također, ne smije se smetnuti s uma kako je Selakov sunarodnjak, subratim i prijatelj bio slikar fra Ambroz Testen pa se tako širi krug samozatajnih slikara sakralne tematike u vrijeme kada to nije bila preporuka za likovni uspjeh [...].¹⁵

Fra Stipica Grgat (iz Splita) je ugotovio (junij 2017):¹⁶ »U prigodi Marijanske svete godine 1954. tiskana je i objavljena zbirka s 14 skladbi posvećenih Gospi Deloriti na Pelješcu¹⁷ koje su uglazbili hrvatski i slovenski skladatelji. Vrlo je zanimljivo da se za tako malo ali značajno

svetište za tu prigodu uspjelo animirati toliki broj autora. Druga je zanimljivost što su uz hrvatske angažirani i slovenski skladatelji. Nažalost, u mom istraživanju nisam uspio doći do konkretnih podataka tko je bio inicijator ovoga pothvata. U nedostatku pouzdanih izvora, sve upućuje na to da bi glavni pokretač mogao biti Slovenac, svećenik, skladatelj i župnik u Janjini don Kosto Selak (1893.–1968.). Toga su mišljenja i sami mještani na Pelješcu. Selak je, naime, dok je bio član Franjevačke provincije sv. Frana u Dubrovniku, više godina djelovao kao zborovoda u Kuni, a kada je napustio Franjevački red i inkardinirao se u Dubrovačku biskupiju (1933.), punih je 27 godina kao dijecezanski svećenik obnašao službu župnika u susjednoj Janjini. Čitav je život ostao povezan sa svetištem i iskreni štovatelj Gospe Delorite. Kako se intenzivno bavio skladanjem, jedan je od skladatelja u spomenutoj zbirci. Konačno, on je pokrenuo tiskanje te zbirke koju je kako sam kaže izdao i poklonio u znak zahvalnosti presvetoj Djevici za njezinu svetu godinu 1954 [...].¹⁸ V njoj najdemo pet skladb (mešani zbori z orgelsko spremljavo) petih bolj ali manj uglednih hrvaških skladateljev (Franjo Dugan, O. dr. Jordan Kuničić, Ivo Čučković, Marko Kovačević in O. Kvirin Orlič) in še deset skladb sedmih slovenskih, spet bolj ali manj znanih skladateljev (Anton Grum tri skladbe, Anton Jobst, Lojze Mav, Stanko Premrl, Kosta Selak /11. skladba: *Slava Deloriti*, str. 15–16/, Matija Tomc in Martin Železnik).¹⁹

Župnika don Koste Selaka se v njegovi »drugi domovini,« na polotoku Pelješcu, spominjajo še dandanes: »Don Kosto Selak je u svećeničko ruho spašavao nemoćne i nedužne mladiće od cijevi talijanskih okupatora [...].²⁰

¹⁵ Prav tam, str. 381–384.

¹⁶ Prim. pismo fra Stipice Grgata avtorju (21. junij 2017; hrani avtor). Njegov referat z naslovom *Tko je skladao himnu Gospe od Anđela?/Kdo je zložil himno angelske Gospe?* V: Grad na gori, list župe sv. Frane-Imotski, 39/2017, srpanj/julij 2017, br. 1, str. 8–15 (Franjevački samostan, Imotski, Hrvaška) in povzetek (adaptacija, modifikacija) istega avtorja in članka z naslovom *Himna Slava Deloriti postala himnom Gospe od Anđela u Imotskem*, v: *Zvona Delorite*, L. XXI/2017, br. 61 (15. 8. 2017), Glasilo Župe Uznesenja Marijina (Kuna), str. 13–16.

¹⁷ Prim. Križnar, F., LR, 51/2004, str. 223, zap. št. del, 122 v Bibliografiji, kjer je prišlo do napake pri omenjenem naslovu: namesto pravilno 14 je tam zapisano 4.

¹⁸ Prav tam, str. 2.

¹⁹ Prim. 14 HIMEN u čast Deloriti. Uglasbili hrvatski i slovenski skladatelji. Izdao i poklonio u znak zahvalnosti presvetoj Djevici za njezinu svetu godinu 1954 Kosto Selak, župnik u Janjini. Opalografirao Franc Pintar-Ljubljana. Orig. hrani *Orglarska šola* v Ljubljani.

²⁰ Prim. spletno stran <https://www.janjina.hr/zcg.php> (1. 7. 2017).

11. Slava Deloriti

Kasto Selak

Umerjeno
Unisono

1. O lu-či zlatna Pe-lješkog kraja, lje-pša si ne-go an-de-lu sjaj,
2. Svje-ti-štu Tvome hi-ta-mo žurno, ču-de-sni Tvoj nas po-zi-vlje lik,
3. Sa-mostan braće skladno Ti pje-va, o-ta-mo, ta-mo svi će-mo doč,
4. Pa-clamo ni-ce ra-nje-nih gru-di, to-ni-mo su-ze, va-pi-mo svi:

svi-će nam zora de-se-log ma-ja, Maj-či-re na-ša, po-moć nam daj!
la-đu nam bi-je va-lo-vje burno, u-sliši, Go-spe, bo-lan naš krik!
švo-go zvo-ni-ka no-da nam sjeva, ši-ti nas Tvo-ja ljubav i moć.
na-cla-ru hvala na-ša Ti budi, tko će nas spasit, a-ko ne Ti!

0 De-lo-ri-to, o-stani s nama, ne-vje-re la-ži u-ništi mrak!

0 De-lo-ri-to, o-stani s nama, ne-vjere la-ži u-ništi mrak!

Selak K., Slava Deloriti
(14 HIMEN, Janjina
1954, str. 15-16)

MISSA IN S. BLASII SERVATORIS HONOREM

don Kosto Selak (1893.-1968.)

KYRIE

Moderato
♩ = 64

S/A *p* KY - RI - E E - LE - I - SON, KY - RI - E E - LE - I - SON,

T/B

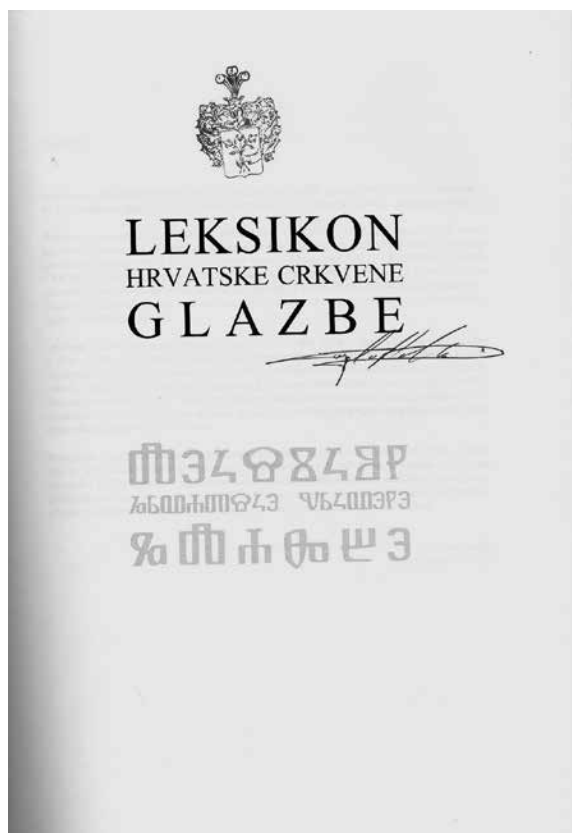
ORGULJE *p*

p KY - RI - E E - LE - I - SON, *f* E - LE - I - SON, *f* E - LE - I - SON, E-

MISSA IN S. BLASII SERVATORIS HONOREM - KYRIE, Janjina, 1958.
Redakcija: Josip degl' Ivellio, Zagreb, 2008.

HIMNE, MISE I OSTALE SKLADBE U ČAST SVETOG PARCA, ZAŠTITNIKA DUBROVAČKE BISKUPIJE I GRADA DUBROVNIKA

Leksikon hrvatske crkvene glazbe, naslovnica (Zagreb, 2011)

Geslo Don Kosta Selaka (s popravljenim imenom D. K. Selaka; op. F. K.), obj. v *Leksikonu hrvatske crkvene glazbe* (Zagreb, 2011, str. 346)

Namesto sklepa

Kako daleč seže glas na Slovenskem komaj kaj znanega duhovnika in zlasti glasbenika, organista, skladatelja in dirigenta don Koste Selaka (1893–1968), nam zadnji dve desetletji odkrivajo šele sosedje Hrvati. Kako tudi ne, saj je »naš« Kosta Selak preživel dobršen del svojega življenja prav na Hrvaškem, v Dalmaciji: vse od svojih študijskih let (1912–1917) najprej v Dubrovniku, nato tudi na drugih duhovniških poteh. Najprej je bil kratek čas (1917–1918) v Gradežu v Italiji, nato (1918–1919) na Trati pri Gorenji vasi v Poljanski dolini in kasneje (1924–1926) spet na Hrvaškem, v Orebiču na Pelješcu. Med letoma 1926 in 1927 je bil v Cavtatu, v letih 1927–1932 se je ustalil v Kuni, potem pa je »samo« tri mesece bival v Aleksandrovu (Punat na otoku Krku, 1932). Nato je bil (1932–1933) v Blatu na otoku Korčula, spet »samo« dobre

tri mesece, najdlje (1933–1960) pa v Janjini na Pelješcu. Tu je zapustil frančiškanski red in z imenovanjem dubrovniškega škofa 1933 postal škofijski duhovnik. To so le okvirji, v katerih je »blaga« (umetniška) duša vseskozi gorela za umetnost in lepoto, največ za glasbo. Tukaj smo ga posebej izpostavili kot avtorja in izdajatelja *14 HIMN* (1954) in šeststavčne *Misse in S. Blassi/ Maše sv. Blaža* (patrona oziroma zaščitnika in svetnika mesta Dubrovnik, pod katerega cerkveno jurisdikcijo je deloval najdlje; 1958), vendar o skladatelju Kosti Selaku zagotovo nismo povedali še vsega. Četudi ni imel prave strokovne glasbene izobrazbe, še manj šole kompozicije, se je v vsem doslej popisanem opusu (161 del)²¹ razvil v avtorja, ki ga v zadnjem desetletju odkrivajo, objavljajo in izvajajo njegova dela prav Hrvati; tisti, s katerimi je najdlje živel in deloval, tisti, ki jim je razen nekaj res redkih izjem tudi največ

21 Prim. Križnar, F., 2004, str. 224.

zapustil s svojim glasbenim pa tudi pedagoškim in pisateljskim delom. Don Koste Selaka se ob vseh večjih priložnostih radi spominjajo v posameznih župnijah, zlasti v Kuni in Janjini. Za njimi ne zaostajajo niti v Dubrovniku, Splitu, Zagrebu itd. Med avtorji, ki so v navedenem času še največ naredili za omenjeno hrvaško in slovensko in še posebej hrvaško kulturno oziroma glasbeno življenje našega in njihovega don Koste Selaka, so: fra Stipica Grgat, Josip degl' Ivellio, Vinicije B. Lupis, Nina Vodopić, Sanja Žaja Vrbica idr.

Kaj pa Slovenci in Žirovci? Mnogo manj ali skoraj nič! Komaj izvemo za bližnjo 50-letnico smrti (2018), potem pa se spomin, kaj šele kaj drugega, na tudi našega župnika in glasbenika don Koste (Jer/nej/ka) Sel/j/aka skoraj že ustavi.

Viri

Arhivski viri

Leksikon hrvatske crkvene glazbe. Zagreb: Izadavačka kuća MERIDIJANI, 2011, 14 HIMEN u čast Deloriti. Uglasbili hrvatski i slovenski skladatelji. Izdao i poklonio u znak zahvalnosti presvetoj Djevici za njezinu svetu godinu 1954 Kosto Selak, župnik u Janjini. Opalografirao Franc Pintar-Ljubljana. Orig. hrani *Orglarska šola* v Ljubljani.

Spletne strani in elektronski viri

<https://www.janjina.hr/zcg.php> (1. 7. 2017).

<http://www.laudato.hr/Glazbena-scena/Sveci-i-glazba/Sveti-Vlaho-u-glazbi.aspx> (1. 7. 2017).

Informatorji

Dubrovačka biskupija/Dubroviška škofija, Dubrovnik (Hrvaška).

Josip degl' Ivellio, Zagreb.

Vinicije B. Lupis, Zagreb-Dubrovnik.

Don Marko Stanić, Orebić.

Nina Vodopić, Kuna.

Zavod za povijesne znanosti HAZU, Dubrovnik.

Sanja Žaja Vrbica, Dubrovnik.

Literatura

Grgat, fra Stipica: *Tko je skladao himnu Gospe od Anđela?* V: Grad na gori, list župe sv. Frane-Imotski, 39/2017, srpanj/julij 2017, br. 1, str. 8–15 (Franjevački samostan, Imotski, Hrvaška).

Grgat, fra Stipica, *Himna Slava Deloriti postala himnom Gospe od Anđela u Imotskem*, v: *Zvona Delorite*, L. XXI/2017, br. 61 (15. 8. 2017), Glasilo Župe Uznesenja Marijina (Kuna), str. 13–16.

Degl' Ivellio, Josip: *In honorem sancti Blasii/Svetom Vlahu u čast: himne, mise i ostale skladbe u čast svetog Parca, zaštitnika Dubrovačke biskupije i grada Dubrovnika*. Zagreb: *Župa Velike Gospe* Dubrovnik in *Dubrovačka biskupija*, 2010.

Križnar, Franc: Župnik in glasbenik Don Kosto (Jer/nej/ko) SEL/J/AK). *Loški razgledi*, 51/2004. Škofja Loka: Muzejsko društvo, 2005. str. 207–248.

Lupis, Vinicije, B., in Sanja Žaja Vrbica. *Dubrovačka arkadija Gabrijela Jurkića. Anali Dubrovnika*. 54/2, 2016. Dubrovnik, str. 371–384.

Zvona Delorite Velike Gospe. Kuna: *Glasilo župe Uznesenja Marijina*, 2013, br. 49.

Zvona Delorite Velike Gospe. Kuna: *Glasilo župe Uznesenja Marijina*, 2016, br. 58.

ŽIROVSKE POSEBNOSTI

Milka Bokal

Zrno do zrna pogača, beseda ob besedi slovar

Jezik kot sredstvo sporazumevanja živi v treh oblikah, v pisnih in govorjenih besedilih, v sistemu pravil, ki ga urejajo slovnice, in v posameznih enotah, ki so zajete v slovarjih. Glede na prvi vidik živi v svobodni obliki nenehnega oblikovanja in sprememb, pri drugem gre za opis jezika po jezikovnih sredstvih in odnosih med njimi, pri zadnjem pa za zbirke besed, sestavljene po različnih merilih. V slovarjih je zajeto bogastvo besedja, kar se dokazuje z »zbranostjo«, urejenostjo na enem mestu. To omogoča primerljivost slovarjev, sestavljenih po enakih merilih, med seboj. Vsak narod naj bi imel **splošni slovar** svojega jezika, **pravopisni slovar**, **sinonimni**, **frazološki** in **etimološki slovar**. Za uveljavitev in rast strokovnih jezikov pa so neprecenljive vrednosti **terminološki slovarji**. Omenjeni slovarji izhajajo iz knjižnega jezika, ki ima reprezentativno vlogo, poleg tega pa na njem sloni tudi identiteta določenega naroda, zato so ti slovarji temeljni jezikovni dokument, s katerimi se določen narod potrjuje in izkazuje svojo nacionalno prepoznavnost do drugih narodov, v jeziku z veliko narečji, kakršna je slovenščina, pa knjižni jezik igra tudi povezovalno vlogo. Sestavek ob omembi narečij priteguje še druge socialne jezikovne zvrsti. Jezik namreč ne živi samo v knjigah oziroma kot zborna izreka knjižnega jezika, kot govorjeno obliko je nujno omeniti pogovorni jezik in narečje. Živost določenega jezika se tako na poseben način izkazuje v **narečnih slovarjih**. Registracija besedja v njih je toliko bolj pomembna, ker se narečja pod vplivom sodobnega življenja hitro spreminjajo, pravzaprav izenačujejo.

Navedbo vrste slovarjev naj dopolnijo podrobnejši opisi in konkretni primeri. V **splošnem slovarju** so zbrane besede, ki so najbolj običajni del besedja določenega naroda, namenjen je najširšemu krogu uporabnikov. Slovenci imamo tak tip slovarja v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ). SSKJ je enojezični informativni in normativni slovar. To pomeni, da posreduje pomene besed, obenem pa besede presoja s stališča jezikovne norme, po domače rečeno s stališča pravilnosti oziroma nepravilnosti. Pomeni knjižnih besed so razloženi, to je razlagalni tip slovarja. Pri besedah iz neknjižne plasti pa so navedeni priporočeni sinonimi iz knjižnega jezika. SSKJ je najprej izšel v petih knjigah od leta 1971 do 1991, potem pa v enem zvezku leta 1994. Leta 2014 je izšla prenovljena izdaja SSKJ. V njem je zajeto tudi besedje iz Slovarja novejšega besedja slovenskega jezika, ki je izšel leta 2012 in zajema besede in besedne zveze, ki jih je slovenščina na novo oblikovala ali pa je bila opazna njihova večja pogostost po letu 1991. V prenovljenem SSKJ so torej zbrane besede iz »starega« SSKJ in nove besede po letu 1991; vsega skupaj 110.180 besed v 97.631 geslih. Novi pojmi so odraz znanstvenih in strokovnih dognanj (*azbestoza*, *bulimija*, *aromaterapija*, *hekanje*, *mlekomat*), družbenih in ekonomskih sprememb (*borzništvo*, *ekokmetija*, *globalizacija*) in novih predmetnosti in pojmov iz vsakdanjega življenja (*barbika*, *pačkice*, *puzzle*, *al dente*). V skladu s poudarjeno vlogo ženskih oblik za poklice, ki so par moškimi, prenovljeni SSKJ nekaterim spreminja razlage. Tako določenim samostalnikom ženskega spola daje polno in ne na moške oblike sklicevalno razlago. Primer:

SSKJ, prva izdaja: *davkoplačevalec* kdor mora plačevati davek; ženske oblike v prvi izdaji ni, v prenovljeno pa je bila sprejeta in ima polno razlago: *davkoplačevalka* ženska, ki mora plačevati davek. Pri moški obliki pozornost pritegne nosilna beseda v razlagi. Izraz *kdor* ima pomensko sestavino moškega in ženske, pri izrazu *davkoplačevalka* pa je prva beseda, kar zadeva spol, enopomenska. Očitne spremembe kažejo še drugi izrazi iz te besedne družine. SSKJ, prva izdaja: *davkar* nekdanj uslužbenec, ki odmerja in pobira davek; prenovljeni SSKJ: *davkar* ekspr. davčni uslužbenec. SSKJ, prva izdaja: *davkarica* star. davkarjeva žena; prenovljeni SSKJ: *davkarica* 1. ekspr. davčna uslužbenka /.../ 2. star. davkarjeva žena. Primerjave obeh izdaj SSKJ so potemtakem pestro gradivo za sociološko, kulturološko in antropološko študijo.

Poudariti pa velja malo znano posebnost slovenskega jezika, ki ju je ohranil tudi prenovljeni SSKJ. Zapisano ima tonemsko naglaševanje. Pri tonemskem naglaševanju imamo na naglašanih samoglasnikih dve možnosti, ki se izrazita v intonaciji, v rastoči ali padajoči. Vsaka beseda ima torej svoj tonski potek. Znano je, da je bilo tonemsko naglaševanje po zaslugi akademikinje ddr. Marije Stanonik odkrito tudi v žirovskem govoru. Sicer ga imajo zlasti osrednja narečja. Tonemsko naglaševanje je zaznamovano tudi v Pleteršnikovem slovarju (1894/95), ki je pred SSKJ prvi večji slovar slovenskega jezika, a predpostavlja znanje nemščine. To je namreč dvojezični slovensko-nemški slovar.

Omenjeni slovarji imajo nalogo prikazati zlasti pomenski obseg določenega izraza. Za pišoče pa je pomembna tudi pisna oblika določenega izraza, kar je naloga **pravopisnih slovarjev**. Ti so praviloma sestavljeni iz dveh delov. V prvem so zajeta pravila, ki določajo rabo ločil, pisavo z veliko in malo začetnico pri lastnih imenih (osebnih, zemljepisnih in stvarnih). Tem, uporabnikom znanim jezikovnim zadregam, se pridružujejo pravila o pisavi skupaj in narazen, na primer črno-bel : črnobel, in druga podrobnejša pravila zlasti iz glasoslovja, oblikoslovja in besedotvorja. Tu velja poudariti, da se v Slovenskem pravopisu iz leta

2001 predpisana pisava besed tipa legokocka ali vikendhišica (zadnji primer je že nekoliko zastarel) ni prišla. Bolj je v rabi oblika narazen: lego kocka, vikend hišica. Novejši pravopisi imajo v uvodih še preglednice za prenos tujih črk in glasov v slovenščino.

Drugi del pravopisnega slovarja je abecedno urejena zbirka izrazov. Medtem ko splošni slovarji praviloma ne vsebujejo lastnih imen, so le-ta v pravopisnem slovarju pomemben sestavni del. Pri vsaki besedi je pomen le okvirno določen z nadrejeno besedo, ki obravnavani izraz uvrsti v pojmovno skupino. Pri besedah, pri katerih bi uporabnik po predvidevanju imel težave, je navedena oblika, ki daje rešitev. Primer naj bo lastno ime iz našega najbližjega okolja: Žirí -ôv ž mn. -ém -- -éh -mí zem. i. (i ó) žirôvski -a -o (ó) Žirôvec -vca m z -em preb. i. (ó) Žirôvka -e ž, preb. i. (ó) Žirôvčev -a -o (ó). Oblika Žirovčani, ki se tudi kdaj sliši, ni pravilna. Če bi bila zelo pogosta, bi bila navedena in bi imela črno piko pred zapisom prve črke: `Žirovčan (zapis je skonstruiran).

Pravopisni slovar prinaša tudi pravorečne podatke, to so podatki o izgovoru besed, in ima potemtakem vlogo **pravorečnega slovarja**.

Sinonimni slovar je izšel 2016 z naslovom *Sinonimni slovar slovenskega jezika*; v njem je 74.509 iztočnic. Njegov namen je prikazati posamezne besede in besedne zveze, ki so obravnavanemu izrazu pomensko podobne. Pomenska podobnost med izrazi je bistvo sinonimije. V jezikoslovju sicer velja, da popolnih sinonimov ni, ker vsaka beseda živi v svojem okolju, v svoji socialni plasti, ki ji prinese določen odtenek. Ta je v slovarjih vsebovan v t. i. oznakah. Vse sinonime družijo skupni pomen, ki je zapisan za prvo besedo v slovarskem sestavku, imenovano iztočnica. Primer naj bo ponazorjen z izrazom *čevelj*. Za iztočnico je zapisan roditelj, ki uvaja sklanjatveni tip. Skupni pomen je naveden v pokončnicah: obuvalo s trdnejšim podplatom, segajoče največ do gležnja. Sledita dva ponazoritvena zgleda: levi čevelj ima strgan, obuti, sezuti čevelj. Nato je naštetih šest sinonimov za splošni pomen tega izraza: *čižem* in *šolen* imata oznako starinsko, *škrpet*, *škrpeta*, *škrpetelj* pa nižje pogovorno,

kar pomeni, da so to ljudske besede in da se le za stilno barvanje rabijo v knjižnem jeziku. Sinonim *šveder* je označen kot ekspresiven, to pomeni, da je to izraz z velikim čustvenim prizvokom. Sledi osem besednih zvez, vsaka ima svoje sinonime: *čevelj na vezalke* se enači z zastarelim izrazom *vezanka*, *koničasti čevelj* s sinonimoma iz pogovornega jezika – *špičasti čevelj* in *špičak*, *nizki čevelj* pa z zastarelim sinonimom *polčevelj* in starinskim *šolen*. V športnem izrazju se pojavljata zvezi: *nogometni čevelj* s sinonimom iz žargona *kopačke*, *plezalni čevelj* pa se pomensko enači s *plezalkami* ali *plezalniki*. Beseda *podkovanec* z oznako knjižnoizročilno je sinonim *podkovanemu čevlju*. Oznaka besedo uvršča med pisana besedila preteklih dob, ki se danes le redko pojavljajo. Smučarski čevelj ima sinonim *pancerji* in besedno zvezo *čevlji za smučanje*, *visoki čevlji* pa so se v preteklosti imenovali *čižem*, v narečjih pa *čižma* in *čižmica*. Slovarski sestavek kaže vso pestrost sinonimov izraza čevelj. Nekateri izrazi so mogoče ne samo mlajšim, ampak celo starejšim generacijam nekoliko tuji. Zagotovo pa so izrazi odraz pogostosti pojma samega v stvarnosti, v jezikovni rabi.

Frazeološki slovar prinaša t. i. frazeološke enote ali frazeme. To so »stalne besedne zveze, katerih pomen ni ali je samo delno ugotovljiv iz pomenov njihovih sestavin in ki imajo praviloma stalno in samo omejeno spremenljivo sestavo« (citat iz uvoda). Definicija razkriva dvoje meril, pomensko in oblikovno. Pomen takih besednih zvez ni ali je le rahlo povezan s pomenom posameznega izraza, kot celota pogosto prinaša nov pomen. Oblika pa se lahko spreminja le pri določenih izrazih obravnavane besedne zveze. V ožjem pomenu je to slovar pregovorov, primer, rekov. Slovar slovenskih frazemov je izšel leta 2011. Za primer navedimo nekaj fraz iz slovarskega sestavka *glava*; v poševnicah je izraz, ki se lahko spreminja ali pa tudi izostane: *bati se za svojo glavo* bati se za svoje življenje, biti prestrašen; *biti /bolj/ počasne glave* ne biti sposoben hitro dojemati, prodorno misliti; *biti brez glave in repa* biti brez logične povezave, brez smisla; *čez glavo komu zrasti* ne bati se več koga, ne zmeniti se za mnenje koga; *imeti česa*

čez glavo imeti preveč česa, biti preobremenjen, naveličan; *imeti glavo na pravem mestu* znati pametno, premišljeno ravnati.

Etimološki slovarji opisujejo izvor besed knjižnega jezika, njihov prvotni pomen in pomenski razvoj. Prvi, ki je raziskoval slovensko knjižno besedje z etimološkega stališča, je bil France Bezlaj. Njegov znanstveno zasnovan Etimološki slovar slovenskega jezika je izšel v več knjigah, njegov naslednik Marko Snoj pa je leta 1997 izdal poljudno zasnovan Slovenski etimološki slovar, ki je izšel v več izdajah, zadnja digitalizirana oblika leta 2016.

Razvoj in uveljavitev strokovnih jezikov pa izkazujejo **terminološki slovarji**. Strokovni jezik se od splošnega jezika razlikuje glede na naslovnika, po stopnji abstraktnosti in obsegu novih spoznanj. Prispevek k poznavanju novega je pri strokovnih jezikih v primerjavi s splošnim jezikom veliko večji, saj uveljavlja nove pojme. Namen in okoliščine sporazumevanja sta bolj specializirana, saj se to osredotoča na raziskovanje določene teme. Vse to odražajo terminološki slovarji, slovarji strok, ki opisujejo njihov pojmovni sistem. Za razumevanje posameznih pojmov je namreč nujno natančno definirati pomen določenega izraza, sicer lahko pride do usodnih napak. Navedimo samo nekaj takih strok, recimo letalstvo, elektrotehnika. Terminološki slovarji se med seboj razlikujejo po pristopu do preteklega izrazja in po vključitvi neknjižnih izrazov. Slovarji naravoslovnih strok izhajajo iz sodobnosti, medtem ko slovarji strok, ki izhajajo iz kulturnega in socialnega konteksta ne morejo zanikati poglobljene navezave na vir pojavnosti svojih izrazov. Tako se na primer zasnova Botaničnega terminološkega ali pa Farmacevtskega terminološkega slovarja razlikuje od Čebelarkega terminološkega slovarja, ki glede na slovensko tradicijo mora omeniti panje kranjiče, ali pa Slovenskega smučarskega slovarja, kateremu slovensko prepoznavnost dajejo bloško smučanje in še drugi izrazi iz slovenske smučarske preteklosti. Še večji poudarek na kulturnem kontekstu pa imata Mali klekljarski slovar iz žirovskih del Tončke Stanonik in Slovar zvonjenja in pritrkavanja, ki glede na svojo antropološko podlago prinašata veliko narečnih izrazov.

Narečni strokovni izrazi oziroma narečni termini se namreč razlikujejo od »uradnih« izrazov »knjižnih« strok. Narečni izrazi so glede na pojavljanje vezani na narečje, glede na samo predmetnost pa izvirajo iz tipa materialne in duhovne kulture, ki je lokalno obarvana. S tem narečni slovarji pridobijo veljavo v veji terminologije, ki se imenuje socioterminologija. Izraz sam se je v slovenski jezikoslovni literaturi začel pojavljati v novejšem času. O socioterminologiji govori dr. Tanja Fajfar v svoji disertaciji z naslovom Terminologija v Evropski uniji (Fajfar 2017: 48–49). Socioterminologija temelji na »socioloških, kulturoloških in sociolingvističnih značilnostih posameznih jezikovnih skupnosti«, to je potemtakem veda o izrazju, ki izhaja iz vsakokratnih lokalnih danosti. S tem je strokovnim izrazom, pojavljajočim se v njih, dana funkcionalna samostojnost, narečju pa priznana enakovredna vloga kot knjižnemu jeziku.

Sestavek prehaja k svojemu namenu, ki je med tipi slovarjev poudariti vlogo **narečnih slovarjev** in razčleniti stopnje njihove izdelave.

Če pogledamo sodobno slovensko narečno slovaropisje, ugotovimo, da pravzaprav nastajajo narečni slovarji dveh glavnih tipov. Prvi so t. i. ljubiteljski narečni slovarji, katerim je skupna značilnost ta, da jih sestavljajo samouki. V delu ddr. Marije Stanonik z naslovom Etnolingvistika po slovensko, ki je pionirsko delo slovenske etnolingvistike, je opisano enajst tovrstnih slovarjev. Naštejmo jih nekaj, ki so po krajevnem merilu blizu žirovskemu območju:

Slovar poljanskega narečja Dušana Škrlepa (Gorenja vas 1999, dopolnjena izdaja 2010), Krajevne jezikovne krevljice iz življenja našega jezika (Stara Vrhnika 2008), Dober dan, besede – starke! (Rovte 2010). Primerjavo žirovskega in tržiškega čevlarskega izrazja ponuja Tržiški slovar (Tržič 2010).

V omenjenem delu ddr. Marije Stanonik je kot sedma samostojna enota med narečnimi ljubiteljskimi slovarji omenjen Vzorec žirovskih besed (Gorenja vas 2010) z naslednjim opisom: »Domačini vedo, da Martin Eniko že dolgo zbira, po njegovem mnenju značilne žirovske besede. Prvo objavo so doživele v dopolnjenem

in s fotografijami opremljenem Slovarju poljanskega narečja, kateremu je dodan Vzorec žirovskih besed pod črko A in O (Škrlep 2010: 76–80). Vtis je, da je v primerjavi z drugimi ta zbirka veliko bolj temeljita, saj so besedam pod prvo črko v abecedi namenjene štiri gosto popisane strani in pol, seveda tudi na račun žirovskega akanja.«

Drugi tip narečnih slovarjev je strokovno zahtevnejši, kar je opazno že po zunanjih znamenjih, saj imajo obširne uvode. Leta 2014 je izšel Kostelski slovar Jožeta Gregoriča, še prej Slovar bovškega govora Barbare Ivančič Kutin (2007), Slovar govorov Zadrebčke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami Petra Weissa (1998, A–H) in Črnovrški slovar Ivana Tomince (1964). Na tem mestu naj bo omenjen tudi Slovenski lingvistični atlas, ki ni slovar v klasičnem pomenu besede, pač pa kaže pojavljanje določene besede po posameznih krajih na etničnem zemljevidu Slovenije. Znanstveno poglobljeno delo dopolnjujejo sezname krajev in zapisovalcev z letnicami zapisov. Do sedaj je obdelana pojmovna skupina »človek« – telo, bolezni, družina.

Izdelava narečnega slovarja poteka v več stopnjah. Prva je **zbiranje gradiva**, ki zadeva iskanje besed glede na namen slovarja. Gradivo je temelj vsakega slovarja, pridobi pa se z izpisom besed iz izbrane literature. Strokovnim merilom najbolj ustrezajo sestavki, ki opisujejo določeno tematiko, pri kateri je bila pozornost posvečena poleg drugega tudi izrazju. Taki so za žirovsko območje pisani članki akademikinje ddr. Marije Stanonik. Prav tako pa je merodajna tudi leposlovna literatura, v kateri se zapiše izraz »sam po sebi«, brez kontroliranega premisleka o njegovem pomenu. V Žireh so taka dela Jožeta Peternelja, Milene Miklavčič, Tončke Stanonik, Izidorja Rejca, Matevža Pečelina in drugih. Dragocen vir izrazov so članki v Žirovskih občasnikih, še posebej tisti, ki odražajo žirovsko duhovno in materialno kulturo ali, kot temu rečemo, »bitje in žitje« žirovskega človeka.

Domoznanska literatura se namreč pogosto obravnava le kot vir za lokalno zgodovino, za preteklo in sodobno kulturološko in sociološko

podobo določenega kraja. Kot taka je dragocena za pisno arhiviranje vseh vrst podatkov, ki so se do nedavna zbirali v materializirani papirnati obliki, z digitalizacijo pa tudi v sodobnejših elektronskih medijih. Manj pa je pri tovrstni literaturi poudarjena njena vloga, katero posredno izkazuje jezik sam po sebi in se izraža v jezikovnih ravninah, ki jih ponazarjajo posamezne enote na njih.

V kakršnikoli sestavkih je namreč mogoče ugotavljati dve plasti izrazja. Podlago oblikuje splošni jezik z izrazjem, razumljivim vsakemu uporabniku jezika. To so splošni pojmi, ki ne prinašajo novih vsebin, ampak le posredujejo drugo plast izrazja, ki je povezana z avtorjevim namenom predstaviti in aktualizirati novo vsebino. Nova vsebina pa zahteva izrazje za nove pojme. Tu izbor jezikovnih sredstev priključuje izrazje, tipično za v sestavkih obravnavano temo. Te naj bi »ujel« izpisovalec besed, to je tisti, ki v jezikovnih sestavkih glede na druge besede ugotovi, da za obravnavano vsebino prinašajo tehtno, nosilno vsebino in da prispevajo nova dognanja. Take je treba označiti. Pri paberkovalnem izpisu, tako se imenuje tovrstni izpis, se potemtakem določijo tiste besede, ki jih posameznik razpozna kot tipične v izbranem besedilu. V leksikologiji velja določilo, da je beseda sama le skupek glasov, da pomen sam na sebi ni razpoznaven, če izraz nima svojega najbližjega sobesedila, svojega »naravnega okolja«, zato je ob vsakem izrazu treba zajeti tudi najbližje povedi, v katerih se izraz pojavlja.

Če zapisano ponazorimo s primerom, se ustavimo ob naravnih danostih žirovske geomorfologije. Najširša opredelitev žirovskega območja se označuje z izrazom kotlina, v gradivu in iz žive govorice zlasti starejše generacije pa se pogosto sliši izraz *ravan*. Prvi vir za besedno zvezo *Žirovska ravan* se pojavi že v tretji številki Žirovskega občasnika (Leopold Božič, Žiri. Žirovski občasnik, 1981, 3, 82): »Ljudje tako pripovedujejo: Vsa Žirovska ravan z Račevsko in Brekovsko dolino je bila v nekdanjih časih pod vodo in bilo je tukaj veliko, obširno jezero.« V izpisih se pojavlja tudi za žirovski svet netipična besedna zveza *Žirovska dolina*,

po vsej verjetnosti zapisana analogno po drugih dolinah. Pozoren izpisovalec bo označil take besede, izkušen slovaropisec pa mora med njimi najti merilo, po katerih bo besedo izločil ali sprejel. Med omenjenimi izrazi bo po vsej verjetnosti sprejeta Žirovska kotlina in ravan, ne pa dolina.

Prva, najbolj osnovna podlaga vsakega narečnega slovarja, tudi slovarja žirovskega govora, je torej pridobiti gradivo, v katerem naj bi bilo po predvidevanju zajeto značilno žirovsko besedje, bodisi kot enkratne žirovske besede ali pa kot splošni izrazi z morebitnimi dodatnimi pomeni iz ožjega lokalnega okolja.

Pri preverjanju živosti pomenov morajo sodelovati informatorji različnih generacij, ki gradivo dopolnjujejo z osebnim gledanjem; tako je podlaga kolektivno potrjena. Seveda informatorji lahko prispevajo tudi izraze iz svojega poznavanja.

Sestava geslovnika. Izrazje, ki sloni na gradivu, je treba nato urediti po abecedi. Tako nastane najširši seznam besed, v slovaropisju imenovan geslovník. To je podlaga, ki pa zahteva še temeljit premislek o uvrstitvi v slovar. Zbrano besedje sicer veliko pomeni, od njega do končnega izdelka je pa še zelo dolga pot. Besedje je namreč treba presejati glede na različna jezikovna merila. Ni namreč vsaka najdena beseda že sama po sebi sestavni del slovarja. Eno od meril je pogostost pojavljanja v narečju, stilna zaznamovanost, besedotvorna oblika, vključenost v besedno družino. Za primerjavo naj bosta navedena naslednja zgleda: »Čist narahl ga je porukou pa se je zbudu« (zglede je iz žive rabe). Drugi izpis je iz strokovne literature: »Abnjemar' (obrezilnik) in 'farštentabnjemar' se rabita za obrezovanje od prstov do srede, drugi pa od pete do srede podplata. 'Virčšnajer' je bil za obrezovanje jermenčka pri golenici.« (Vir: Marija Stanonik, Delo žirovskih čevljarjev, Loški razgledi, št. 20, 1973, stran 103.) Ali take obrobne besede, navedene v zadnjem primeru med navednicami, sprejeti v slovar? Če jih, kako jih prikazati? Vsa ta vprašanja zahtevajo odgovor pred sistematično obdelavo izrazov. Opazno je tudi, da se omenjeni izrazi razlikujejo po stilni vrednosti.

Sled nekdanje kulturne povezave s sosednjim (nemškimi) narodom je v zadnjem citatu veliko bolj opazna kot pri glagolu. Stilna oznaka za take samostalnice bi bila nižje pogovorno. Iz zapisanega sledi, da je mogoče narečne besede tudi stilno opredeljevati. Ali stilno zaznamovanost vključiti? Nekateri slovarji jo obidejo. Izraz *porukati* v prvem zgledu lahko obravnavamo tudi po besedotvornem merilu. Glagol je predponski, predpona »po« sicer prinese svoj pomen, a pomenski opis je podoben, kot bi bil pri osnovni obliki *rukati*. Navajanje podobnih oblik pa slovarju pogosto prinese očitek nepotrebnega širjenja iztočnic. Prav tako ni treba sprejemati v slovar vseh enot iz besedne družine. Zakaj bi sprejemali v slovar na primer glagolnik *rukanje*, če je po pomenskih sestavinah enak glagolu *rukati*, razlika je le v besedni vrsti. Na vsa ta jezikovna merila je treba misliti pri presojanju izrazov za sprejem v slovar.

Kot je že bilo omenjeno, je v narečnih slovarjih še posebej pomembno, da evidentiramo pomene, ki so znani samo v določenem narečju in še niso bili zajeti v slovarjih. Sem sodi narečna terminologija in narečna frazeologija. Zato se je treba prizadevati za razlagalni tip narečnega slovarja. Razlagalni slovar pojasnjuje pomene narečnih besed z razlagami v knjižnem jeziku, samo knjižno-narečni vzporedni slovarji tega ne premorejo. Primer narečnih terminov je v navednicah: »Smukati pomeni obirati borovnice s posebno pripravo, ki je v Žireh dobila ime 'smukaunk', 'smukač', 'kampl', ker je v eni izvedbi res podobna nekemu glavniku ali grabeljcam, v drugi pa spominja na prav majhne vile /.../« (Marija Stanonik, O nabiralništvu na Žirovskem. Žirovski občasnik, 1990, 17, 46). Še primer iz pojmovne skupine vozov: »V Žirovski dolini imamo za spravljanje otave na svojevrsten način 'oblojtrane vozove', in sicer tako, da postavimo vrh navadnih lojtrnic še posebne, 1 m široke lojtre, tako imenovane 'uratunje' /.../« (Dopisi v »Brazdo« (1934–1937). Žirovski občasnik, 1982, 4, 85. Ni navedbe avtorja.). Pa še primer reka ob izpisu pridevnika *marasten*: »Žirovski svet je na ravnem 'marasten', močvirnat, zato tod ne poznajo prave stiske zaradi vode, češ 'voda

je še za v čevlje slaba' /.../« (Marija Stanonik, O nabiralništvu na Žirovskem. Žirovski občasnik, 1990, 17, 35).

Obdelava besed. Naslednja stopnja pri sestavljanju slovarja je obdelava besed. Slovarski sestavek se začne z iztočnico, ki je v strokovno kvalificiranih narečnih slovarjih v knjižnem jeziku. Poknjižena narečna oblika je za izhodiščno obliko najbolj primerna, ker se s tem ohranja sociološki vrednostni kriterij knjižnega jezika in njegova povezovalna vloga. Tako je mogoče primerjati narečne slovarje med seboj in jih kot take ustrezno vključevati v študijske obdelave. Poknjiževanje narečnih besed je težaven posel, ki sloni na posebnih pravilih, ki jih najbolj natančno poznajo dialektologi. Poznavanje glasoslovnih in oblikoslovnih značilnosti zadevnega govora pa je podlaga za prilagojeno obliko v knjižnem jeziku. Vsako poknjiženo besedo je treba preveriti v SSKJ in Pleteršnikovem slovarju. Iztočnica nima naglasa, pri njenem narečnem zapisu pa je naglas nujni del. Z narečnim zapisom se začenja predstavitev posamezne narečne besede. Sledijo oblikoslovnimi podatki, ki so nepogrešljiv podatek narečnega slovarja. Pri samostalniku mora biti naveden spol in rodilnik ednine, pri glagolu pa glagolski vid (dovršenost, nedovršenost) in prva oseba ednine sedanjika, pri pridevniku oblika za ženski in srednji spol. Prav tako morajo biti s stališča besednih vrst določene druge besede (predlogi, vezniki, medmeti, členki). Še posebej so vabljeni t. i. jezikovni signali, s katerimi se razkriva človekovo razpoloženje. To so pogosto medmeti v vlogi kletvic.

Za oblikoslovnimi podatki bi moral biti v žirovskem slovarju naveden tonemski naglas, za njim pa v slovarskem sestavku pride na vrsto pomenski del. Pri izrazih, ki imajo enopomenski knjižni sinonim, je pomen načeloma posredovan z njim, nujno pa ga je dopolniti z razlago, kadar ima knjižni sinonim več pomenov. Razlage se naslanjajo na SSKJ.

Za razlagalnim delom sledi ponazarjalno gradivo, s katerim se »dokaže« določen pomen. Konkretno se to naredi z navedbo povedi, v kateri je obravnavani izraz uporabljen v tipični zvezi, tudi glede na skladnjo. Tako se pokaže

dejanska raba določene besede. V slovarskem sestavku nato sledi prikaz medleksemskih razmerij, ki vključuje premislek o sinonimih in nadpomenkah. Tudi to je ena od postavk dobrega narečnega slovarja. Nadpomenke so zbirni izrazi, v katerih so zajete besede s podobnim pomenom. Nadpomenka naslednjim izrazom iz prehranjevanja je *jed*: »Opoldne so jedli zelje ali repo (kislo), ješprenja zelo zelo veliko in sočivje. Tudi krompir na župi ali jabkovo kašo. Ob košnji ali mlatvi tudi štruklje ali knedelne /.../« (Ivan Potočnik, *Iz pripovedovanj. Žirovski občasnik*, 1990, 16, 70). Slovarski sestavek se konča s komentarjem, v katerem so lahko zajeti tudi nejezikoslovni podatki.

Opisanih je le nekaj ureditvenih načel, ki še zdaleč niso popolna. Dopolnjujejo se ob obdelavi besed samih, ko slovaropisec pride do določenega problema in ga mora rešiti.

Notranja ureditev slovarja je bistvena za vrednotenje kvalitete slovarja. Za strokovno kvalificiran slovar mora biti opisana v obširnem uvodu. V uvodih je najprej določeno geografsko območje obravnavanega govora. Ker je narečje predvsem govorjena plast jezika, ki ima samosvoj glasovni sistem, je nujni del uvoda določitev posebnosti samoglasniškega in soglasniškega sestava. Kako se samostalniki

v narečju sklanjajo, glagoli spregajo in druge posebnosti oblikoslovja, vse to naj bi bilo prav tako opisano v posebnem poglavju. Zahtevnejši slovarji imajo tovrstne preglednice razdeljene celo po posameznih sklanjatvah. Če se ugotovijo posebnosti v besedotvorju, je prav tako smiselno, da so navedene.

Ob sestavi slovarja se je treba odločiti tudi o njegovi tehnični podlagi, ki je povezana z njegovo strokovnostjo. Izbor **fonetične dialektološke transkripcije** je poglavje, ki se pojavlja samo zase, poleg zgoraj navedenih. Glasovi v narečju namreč niso enakovredni glasovom v knjižnem jeziku. Odločitev za stopnjo njene zahtevnosti je stvar sestavljavcev, prav tako tudi ureditev slovarja glede na tipografijo. Vsak tip črk v slovarskem sestavku mora imeti svojo jezikovno vrednost. Že na začetku se pojavi tudi zahteva po računalniški podpori. Kateri program bo omogočal najbolj gospodarno ureditev slovaropisnih postavk, je odločitev, povezana s številnimi vprašanji.

Izpolnjevanje vseh opisanih slovaropisnih postavk bi ustrezalo znanstvenemu slovarju. Praksa pa jih prilagodi vsakokratnim okoliščinam, ki jih krojijo dejanske možnosti. Glede na zapisano je razumljivo, da se izdelava narečnih slovarjev meri v letih.

Zdravko Mlinar, Ivan Bernik

Spoznanja zunaj uradne znanosti: o spolnosti, nasilju nad ženskami in še o mnogočem

Povod in izziv za ta zapis je bila objava ljudne knjige Milene Miklavčič o spolnosti in nasilju nad ženskami (najstarejše generacije, ki je pod naslovom Ogenj, rit in kače niso za igrače z izjemno odmevnostjo prodrla v širšo

javnost.¹ Hkrati pa gre pri tem tudi s strokovno sociološkega vidika za izziv in priložnost, da

¹ V dobrem letu in pol je sledilo še šestnajst ponatisov, skupaj približno osem tisoč knjig, ki jih je avtorica predstavljala na literarnih večerih, v raznih društvih, številnih knjižnicah idr. po vsej Sloveniji, tudi na medicinski fakulteti in na FDV.

opozorimo na nekatera vsebinska, metodološka in epistemološka vprašanja, ki na splošno zadevajo vključevanje laikov v t. i. participatorna raziskovanja, ki v mednarodnem merilu prav zdaj stopajo v ospredje. Torej ne gre le za vprašanje spolnosti, ampak tudi za izjemno široko področje zunaj profesionalnega delovanja, ki je bilo do zdaj pogosto prezrto ali pa ga je uradna znanost a priori diskvalificirala. Ob tem, ko razmišljamo o 50 ali 60 letih sociološkega delovanja, imamo tu anekdotično predstavitev življenjskih razmer, ki sega 150 let nazaj.

Za poljudno obliko se v knjigi skrivajo pomembne vsebine, ki jih ne morejo spregledati tudi poklicni raziskovalci tega področja človeškega življenja. Čeprav je (tudi) iz slovenskih raziskav mogoče razbrati, da so se v družbeni organiziranosti spolnosti v razmeroma kratkem času zgodile velike spremembe, nobena izmed teh raziskav ne kaže razsežnosti in globine teh sprememb tako prepričljivo kot izpovedi žensk starejše generacije, ki so predstavljene v knjigi Milene Miklavčič. Med spolnostjo na slovenskem podeželju do sredine prejšnjega stoletja

in danes prevladujočo spolno kulturo ni skoraj nobenih podobnosti. To je zlasti očitno, če primerjamo pričevanja o spolni »brezpravnosti« žensk (ki je bila navadno le en vidik njihove brezpravnosti) iz knjige Milene Miklavčič in rezultate družboslovnih raziskav, ki kažejo, da je na tem področju zlasti za mlajše generacije vsaj na vedenjski ravni značilno precej hitro »izenačevanje« med spoloma. Medtem ko je bila za ženske Milene Miklavčič spolnost predvsem dolžnost, povezana z nešteti tveganji (za moške pa vsaj deloma užitek), je spolnost danes pri večini moških in žensk doživljana kot pomemben vir življenjskega zadovoljstva.

Vendar zanimivost intimnih izpovedi, zbranih v knjigi Milene Miklavčič, ni v tem, da razkrijujo značilnosti restriktivne spolne kulture, ki je na slovenskem podeželju prevladovala najmanj do druge polovice prejšnjega stoletja. Izpovedi iz knjige Milene Miklavčič so dragocen vir informacij, ker kažejo, da se za temi splošnimi oznakami skrivajo življenja posameznikov, ki so se na različne načine spoprijemali z omejitvami, ki so jim jih nalagale utesnjujoča spolna kultura in pogosto težke življenjske razmere.

Ker izpovedi, ki jih je zbrala Milena Miklavčič, niso omejene le na spolnost, je iz njih mogoče razbrati hkratno povezanost in ločenost spolnosti od drugih vidikov vsakdanjega življenja. Pomanjkanje empatije pogosto ni bilo značilno le za medčloveške odnose na področju spolnosti, ampak tudi za druge intimne vezi. S tega vidika se je družbena organiziranost spolnosti ujemala z organiziranostjo drugih področij vsakdanjega življenja. To pomeni, da so bile neenakosti na drugih življenjskih področjih tesno povezane z razlikami in neenakostmi na področju spolnosti (gl. na primer Bernik in Klavs, 2011; Leskošek et al., 2013). Ženska spolna »brezpravnost« je bila zato pogosto le eno izmed prikrajšanj, ki je v tradicionalnem vaškem okolju zaznamovala življenja žensk.

Hkrati pa je imela spolnost v podeželskem vsakdanjiku posebno mesto, saj je bila povezana z močnimi predstavami o »(ne)spodobnosti« in »grešnosti«. Zato je bila spolnost namenoma spregledana in navadno zamolčana sestavina

vsakdanjega življenja – celo v sporazumevanju med spolnimi partnerji. Na glas so bile navadno izrečene le prepovedi. Te so bile pogosto tudi edina vsebina spolne socializacije, zato so ženske in moški vstopali v svet spolnosti nepripravljeni in negotovi ter neusposobljeni za sporazumevanje s partnerjem.

Trditvi o vsebinskem bogastvu izpovedi, ki jih je zbrala Milene Miklavčič, bi bilo mogoče ugovarjati z argumentom, da ima zdravorazumsko (brez slabšalnega prizvoka) opazovanje družbenih pojavov skoraj neizogibno tako resne metodološke pomanjkljivosti, da je na ta način pridobljene informacije treba presojati z resnimi zadržki. Vendar pa knjiga Milene Miklavčič v metodološkem pogledu načelno nima drugačnih splošnih pomanjkljivosti kot skrbno načrtovane kvalitativne raziskave. Tako kot za podatke, pridobljene s strokovno izpeljanimi kvalitativnimi raziskavami, tudi za informacije, predstavljene v njeni knjigi, velja, da jih ni mogoče šteti za reprezentativne ter da so na njihovo zbiranje lahko močno vplivali interesi in preference avtorice. Ob upoštevanju teh »normalnih« omejitev pa ni mogoče spregledati, da je avtorici knjige uspelo spodbuditi svoje »informantke«, da so spregovorile o temi, o kateri so bile pred tem navadno vajene predvsem molčati. Iz knjige je mogoče razbrati, da so bili za mnoge izmed njih pogovori z avtorico knjige osvobajajoča izkušnja, saj so lahko prvič odkrito spregovorile o trpkih izkušnjah.

Za sociologijo so lahko rezultati laičnih opazovanj pomemben vir informacij in spodbud. V metodološkem pogledu lahko sociologija v njih najde prepričljive zglede – kot to kaže knjiga Milene Miklavčič – empatičnost in domiselnost v zbiranju informacij, v vsebinskem pa spodbudo za iskanje raziskovalnih tem, ki niso le znanstveno pomembne, ampak ima njihovo raziskovanje tudi morebitno javno odmevnost in družbeno-kulturni vpliv.

Ob tem na osnovi svojih izkušenj avtorica knjige poudarja: najpomembnejša se ji zdi pristna radovednost. Nadalje: treba je bilo imeti veliko srčne kulture, potrpljenja, strpnosti in predvsem časa. Če se pogovarjamo s starejšimi ljudmi, se

moramo naučiti vzpostavljati mostove zaupnosti, kar pogosto ni lahko. Toda če sogovorniki začutijo, da smo prišli z iskrenimi nameni, če jim dovolimo, da nas tudi oni kaj vprašajo, pobrskaajo po naši intimi, dopustimo, da postane pogovor oseben tudi v nasprotni smeri, smo pol poti do bližnjega že prehodili. Temu še dodaja, da ima skoraj vsaka slovenska vas kakšnega lokalnega zgodovinarja, priložnostnega raziskovalca ali zbiratelja predmetov iz preteklosti. Podobno pa velja tudi za lokalne duhovnike, starejše, že upokojene zdravnike, učitelje. Na splošno pa se je bilo treba naučiti poslušati, nikoli hiteti in nikoli prekinjati toka pripovedi. Treba je bilo upoštevati, da se včasih naredi tudi več 100 km zastonj, da se pripovedovalca obišče dvakrat, trikrat, preden se 'zgodí' prava zgodba. In ne nazadnje, če bi pri tem gledali na to, koliko boš za raziskavo plačan, je bolje, če se je sploh ne lotiš.

Pri sociološkem ocenjevanju takih del ne smemo niti lahkotno izenačevati strokovno/znanstveno in laično niti jih kar vnaprej kategorialno zavračati oz. izključevati. Potreben je bolj diferenciran odnos do tega vprašanja, tako da tudi znotraj znanstvenega/strokovnega delovanja upoštevamo različno zahtevnost. Laiki so že sicer kar množično angažirani v okviru ljubiteljskih preučevanj, domoznanskih, rodoslovnih in drugih, ki pretežno temeljijo na zbiranju informacij, vendar brez naše prisotnosti in usmerjanja. Največkrat gre za zgodovinske in etnološke teme. Premalo pa smo to upoštevali pri našem sociološkem delovanju. Pri tem imamo lahko v mislih ženske študije, ruralno sociologijo pa tudi vprašanja o čustvenosti, človekovem telesu itn.

V povezavi s tem Milena Miklavčič pravi: »V malo manj kot 30 letih, ko sem Slovenijo prečesala po dolgem in počez, sem srečala ogromno t. i. 'lokalnih zgodovinarjev in etnologov', ki so bili delu, ki so ga prostovoljno, brezplačno in s srcem opravljali, neizmerno predani. Svoje informacije, kolikor so jih o zgodovini intimne, ki me je zanimala, sploh imeli, so z veseljem in brez zadržkov delili z menoj. Alfonz Zajec iz Žirov pa je – za nameček – za potrebe dokumen-

tarnega filma o knjigi Ogenj, rit in kače niso za igrače ponudil režiserju tudi ves fotoarhiv, ki ga zbira in nenehno bogati, kar pomni. Sploh pa je gospod Alfonz tiste vrste raziskovalec, ki je obenem tudi 'živa enciklopedija' o vsem, kar se je pomembnega in nepomembnega v preteklosti zgodilo na Žirovskem.«

Potem ko sva obsežneje predstavila knjigo in delovanje Milene Miklavčič, naj tukaj vsaj opozoriva na širši krog domačinov iz Žirov, ki se vključujejo v ljubiteljske raziskovalne aktivnosti. Pri tem ne gre le za domačine z nižjo stopnjo izobrazbe, ampak tudi za tiste, ki se kot strokovnjaki po upokojitvi angažirajo v obravnavi lokalno relevantnih vprašanj.

Na najizrazitejši primer takega delovanja je opozoril Franc Jan s svojo knjigo *Izseljevanje iz Žirov v Združene države Amerike* (2010). Po uspešni karieri, ki jo je dosegel kot fizik, se je po upokojitvi začel ukvarjati z rodoslovjem. Pri tem se je opiral na predhodno znanje s področja računalništva in se odzival na obiske sorodnikov izseljencev v Ameriki, s katerimi je vzpostavljaj tesnejše stike in pri tem prek spleta dobival vpogled v ameriške arhive, ko so bili še brezplačno dostopni. Pri tem ugotavlja, da tega dela ne bi nikoli prijavil kot poseben projekt pri kaki ustanovi, ker je bil rezultat zbiranja podatkov o žirovskih izseljencih nepredvidljiv in se ne bi mogel vezati na kake časovne roke. Zbral je veliko dokumentov o življenju več kot 600 žirovskih izseljencev v Ameriki in njihovih stikih z domačim krajem. Besedila mu je lektorirala svakinja Vladka Jan kot darilo za njegovo 87-letnico. Knjigo je pripravljaj približno 10 let in jo izdal v samozaložbi na osnovi družinskih virov, brez druge finančne pomoči.²

Podobno študijo, kot je knjiga Milene Miklavčič, je napisal tudi Miha Naglič (et al. (ur.), 2012), diplomirani filozof in sociolog, ki deluje kot movens agens kulturnega življenja v Žireh. Prav on že skozi desetletja predstavlja

² Franc Jan se na začetku knjige na celi strani pojimnsko zahvaljuje 153 poznavalcem in sodelavcem iz Žirov in iz ZDA, ki so mu pomagali pri njegovem delovanju. V primerjavi s tem pa se je morala Milena Miklavčič v svojem predgovoru omejit tako, da se je kar na splošno zahvalila sogovornicam in sogovornikom (poudari, da se obljubljeni anonimnosti ne izneverja).

vezni člen med lokalno ustvarjalnostjo ter akademskim svetom znanosti in umetnosti. To je še posebej očitno iz Žirovskega občasnika, ki ga je sam zasnoval in v katerem že 36 let opravlja to vlogo.

Na zблиževanje med znanstveno, akademsko sfero delovanja in laičnimi prostovoljskimi aktivnostmi kaže monografija *Tabor v Žireh*, v kateri je tudi s pomočjo rojakinje, etnologinje Marije Stanonik, prišlo do sodelovanja med tistimi domačini, ki so v njeni pripravi izhajali iz svojih življenjskih izkušenj v smislu domoznansva, in tistimi univerzitetnimi raziskovalci, ki po svoji specialnosti lahko v konkretnem okolju najdejo relevantno tematiko (na primer zgodovinar Vasko Simoniti o Taboru v Žireh in še vrsta strokovnjakov – geograf, slavistka, inženir idr.). Ljubiteljska in ožjestrokovna motiviranost sta se torej tako zблиžali v pripravi konkretne monografije. Poleg temeljne misli, da stroka lahko nadgrajuje laična prizadevanja, se torej v praksi že pojavlja tudi komplementarnost glede na različen način obravnave različnih tem. Takšna kombinacija vodi do rezultata, kot je knjiga, ki pritegne izjemno pozornost krajanov. Gre torej za nekakšen neizkoriščen domoznanski potencial, ki ga v sociologiji še nismo niti zadosti razkrivali niti aktivirali. Raziskave o socialnem kapitalu bi bilo torej treba razširiti tudi na to področje. Pri tem pa bi kot povezovalne akterje lahko postavljali v ospredje strokovnjake z vseh znanstvenih področij, ki na Slovenskem še večinoma gojijo tudi svoje občutke pripadnosti krajevemu okolju.

Tudi pravnik Janez Jereb se je po upokojitvi, ko je sklenil svojo kariero v okviru slovenske policije, intenzivneje posvetil rodoslovnemu preučevanju, sicer pa je že njegova študija Tržaški najdenčki (Tržačani) na Žirovskem naletela na veliko odmevnost in tudi dobila potrditev zgodovinarjev kot uporaben prispevek za stroko. Nejkó Podobnik pa je najprej kot urednik tovarniškega lista *Alpine – Življenje in delo* – ter po upokojitvi s svojim domoznanskim in rodoslovnim preučevanjem bogatil kulturno življenje kraja. Ne nazadnje pa se tu pojavlja izjemno obsežno delo *Knjiga hiš na Žirovskem*,

ki sta ga povsem volontersko pripravila Petra Leben Seljak in Alojz Demšar (2010), to je pritegnilo izjemno množičen odziv prebivalcev Žirov in širše okolice. Prostor nam ne dopušča, da bi preseгли okvir le nekaterih fragmentarnih predstavitev na tem mestu.

Vse to tudi nam, sociologom in sociologinjam, nakazuje nove izzive in naloge za nadaljnje delovanje, ki bo presegalo okvire uradne znanosti.

Literatura

Bernik, I., Klavs, I. (2011). Spolno življenje v Sloveniji. Maribor, Aristej.

Hribar, S. (2014). Kako je danes vse drugače! Žirovski občasnik: zbornik za vsa vprašanja na Žirovskem, let. 35, št. 44, str. 13–19.

Jan, F. (2010). Izseljivanje iz Žirov v Združene države Amerike. Žiri, samozaložba.

Jereb, J. (2015). Tržaški najdenčki (Tržačani) na Žirovskem. Žirovski občasnik: zbornik za vsa vprašanja na Žirovskem, let. 36, št. 45, str. 89–107.

Leben Seljak, P., Demšar, A. (2010). Knjiga hiš na Žirovskem. Ljubljana, Pegaz International.

Leskošek, V., Antič Gaber, M., Selišnik, I.a, Filipčič, K., Urek, M., Matko, K., Zaviršek, D., Sedmak, M., Kralj, A. (2013). Nasilje nad ženskami v Sloveniji. Aristej, Maribor.

Miklavčič, M. (2013). Ogenj, rit in kače niso za igrače. Žiri, Jutri.

Mlakar, A., Stanonik, M. (ur.) (2005). Tabor v Žireh: domoznanski zbornik. Žiri, Zgodovinsko društvo Tabor.

Mlinar, Z. (2012). Spodbude iz doline 'na koncu sveta'. V: Žirovski enkratnik: zbornik o Mihi Nagliču, uredniku Žirovskega občasnika. Ljubljana, Pegaz International, str. 103–111.

Naglič, M. et al. (ur.) (2012). Žirovski enkratnik: Zbornik o Mihi Nagliču, uredniku Žirovskega občasnika. Ljubljana, Pegaz International.

Naglič, M. (2014). Kratke žirovske: žirovske dogodivščine in anekdote: kratke, resnične, morda vsaj malo duhovite ali včasih prav dramatične zgodbe, ki so se nekaterim Žirovcem in Žirovkam primerile na Žirovskem ali po svetu v 20. stoletju. Ljubljana, Pegaz International.

Podobnik, N. (1997). Časopis je spodbujal razvoj in rastele hkrati s podjetjem: ob 35-letnici našega časopisa Delo – življenje, Pol stoletja Alpine: zbornik, str. 102–103.

Urednikov pripis:

Članek sociologov Zdravka Mlinarja in Ivana Bernika je iz zajetnega zbornika **Kakšna sociologija? Za kakšno družbo?** (Ljubljana 2016, str. 596–601), ki ga je ob 50-letnici Slovenskega sociološkega društva zasnoval in uredil dr. Zdravko Mlinar. V zborniku o žirovskih zadevah govorita tudi članka Vladimirja Miša Čeplaka (Kadrovsko-organizacijske in vodstvene izkušnje) in Mihe Nagliča (Kulturni animator med rovtarstvom in svetovljanstvom). Knjiga je prosto dostopna na: https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/zalozba/prispevki-in-izzivi-sociologije-na-slovenskem_pdf.pdf?sfvrsn=2

Avtorjema članka se zahvaljujemo za pozornost, ki sta jo izkazala »spoznanjem zunaj uradne znanosti«, prav tako avtorjem teh spoznanj, ki povečini sodijo v krog stalnih sodelavcev Žirovskega občasnika.

OBLETNICE

Anton Žakelj – Rodoljub Ledinski

Bukve perve

Rojstni kraj in starši

Na svetiga Gregorja dan
 Se tiči ženijo, to vem,
 Odkar sem v šolo bil poslan,
 V Almado¹ kranjsko, če že smem
 Tak mesto krstiti lepo,
 Ki skoz ves božji svet slovi
 Za srebro živo in drago,
 Ki tud v Almadi se dobi.

Pa mestica prijazniga
 Ne hvalim jaz ko srebra vir;
 Jaz hvalim ga le zbog srca,
 Če tudi kje zbudim prepir:
 Res pridni ljud je tam krotak,
 Čeravno nekaj odveč živ;
 Spozna pa menim, lahko vsak,
 De srebra puh je temu kriv.

Serce njegovo hvalim vam,
 In pa po vsi pravici res;
 Na slednjim oknu vidiš tam
 Cvetlic sprelepih vonno² zmes;
 Med cvetjem v zalih kletikah
 Pa poje drobnih tičic kor,
 Na stenah v svitlih sobicah
 In pod pečjo žgoli njih zbor.

¹ Najbrž Almaden.

² Dišečo, v eni različici stoji bojno, tj. barvito.

Druga različica Vesele in žalostne pesmi od učeniga kosa, ki nosi naslov Življenjepis učeniga kosa (II. Spev), Rojstni kraj. (odlomek, prepis iz pesnikovega rokopisa)

Vir: Robert Jereb (2016). Anton Žakelj – Rodoljub Ledinski (1816–1868). Idrijski razgledi št. 2, str. 108–122.

O tej pesmi je dr. Jereb v Idrijskih razgledih zapisal:

»O času šolanja v Idriji je na zanimiv način pisal v ironični avtobiografiji Vesele in žalostne od učenega Kosa, v kateri izpostavi predvsem blagi značaj prebivalcev in njihovo navdušenje za ptice v »fuglaužih« in dišeče cvetje.«

Minica (prepis iz rokopisa)

:/Iz Iderskih hribov/:

Lépe spánjšice cvetéle,
Dróbne tičice so pële.

Mina je solžě točila,
Tiho sercu govorila:

»Bôlno serce, vert pelëna,
Za-te roža ni nobëna.«

»Vse je zate ocvetëlo,
Kam se srotica boš dëlo?«

Lëpe spanjšice cvetéle
Dróbne tičice so pële.

Mina je solžě točila,
Tiho sercu govorila:

»Bôlno serce, prazno cvëtja,
Brez vesëlja in brez pëtja!«

»Za-te tice so odpële
Sladke pësmi in vesële.«

Lëpe spanjšice cvetéle,
Drobne tičice so pële.

Mina je solzé točila,
Tiho sercu govorila:

»Spanjšice bom vse pobrala,
Ž – njih si posteljo postlala.«

»Tičice bom polovila,
Britko pësem jih učila.«

Spanjšice je res nabrala,
 Ž – njih si posteljo postlala.
 Tičice je polovila,
 Res jih pēsem je učila:

»Ljubček tēbi vsak dan huje!
 Kaj si nēki ſel na ptuje?«

»Mino ti bo smert vsnubila
 Britka ſalost jo vmorila!«

 Spanjšice blē ocvetēle,
 Blē so suhe ſe in vēle.
 Minica bla v njih zaspala;
 Nikdar vēč ni z spanjšic vstala.

Ljubček pride z ptujih krajev,
 Pa prepozno dokaj mlajev.

Tičice so pēsmi pēle,
 Pēsmi britke nevesēle:

»Ljubček tēbi vsak dan huje!
 Kaj si nēki ſel na ptuje?«

»Ljubco ti je smert vsnubila;
 Britka ſalost jo vmorila!«

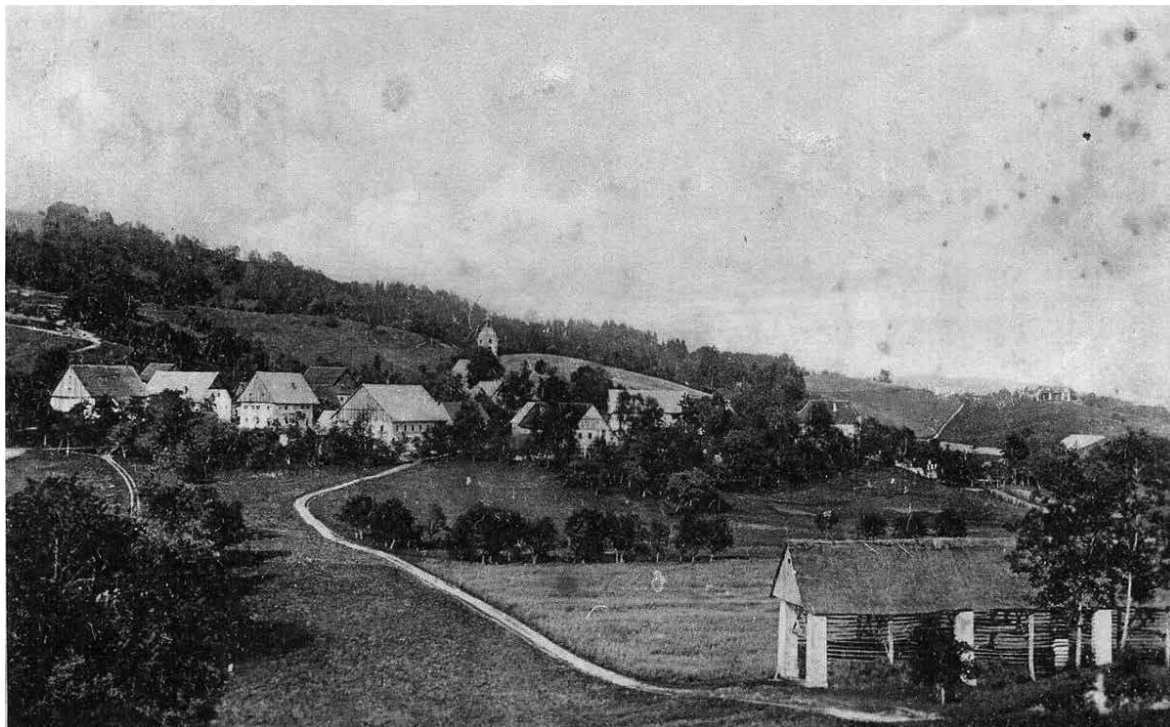
Opomba: Spanjšice, gentiana verna. Ti prelēpi planinski cvetlici perpisujejo matere spanjodar-
 no moč, in jo rade dētetam pod vzglavje dēvajo, naj bi laglje in raje spale; od tod ime spanjšice.
 Torej je gotovo krasna misel pevčeva, de si otožna Minica ſ njih smertno posteljo postelje.

Opomba: Pēsem je bila objavljena v zvezku Narodne krānjske pēsmi (1838). Rokopis hrani
 NUK.

Pēsmi je izbrala Marija Velikonja.

Urednikov pripis

Leta 2016 je minilo 200 let od rojstva pesnika in duhovnika Antona ſaklja – Rodoljuba Le-
 dinskega (1816–1868), prihodnje leto bo 150 let od njegove smrti. Bil je tudi ſirovski rojak, v
 letu njegovega rojstva so Ledine sodile v ſirovsko ſupnijo in obćino. V ſO naj spomin na pesnika
 ob njegovi dvojni obletnici poćastimo najprej s to skromno objavo »Nekaj pēsmi«, v naslednjem
 zvezku morda dodamo ſe kaj vēč. Pēsmi je na naſo proſnjo izbrala prof. Marija Velikonja, ki
 je doma v Pećniku pri Ledinah. Tudi njo kot avtorico v ſO ſe poznamo, pred leti je objavila
 spomine na svojega tasta: Zidarski mojſter Gabrijel, ſO 42 (2012), ſtr. 111–124. Marija Ve-
 likonja je tudi soavtorica razstave o pesniku, ki je bila oktobra 2017 v Mestnem muzeju Idrija.

Ledine nekoč, razglednica. / Foto: Wikipedija

Stara Veharjeva hiša v Ledinah, rojstna hiša Antona Žaklja – Rodoljuba Ledinskega, na njej je tudi spominska plošča. V novi hiši ob njej je doma gorska kolesarka Tanja Žakelj, pesnikova daljna sorodnica. / Foto: Wikipedija

Spomenka Hribar

Jakob Mravlje (1894–1945), moj stari oče

Starega očeta Jakoba Mravljeta nisem poznala, saj se ni vrnil iz koncentracijskega taborišča Dachau. Vem le to, kar sta mi o njem pripovedovali stara mama in mama.

Jakob Mravlje je bil v prvi svetovni vojni avstro-ogrski vojak na ruski fronti v Galiciji, kjer so ga zajeli Rusi. Tam se je seznanil z boljševiki in aktivno sodeloval v oktobrski revoluciji.

Mama mi je povedala, da je oče Jakob prijateljeval s pisateljem Francetom Bevkom. Tudi on je bil leta 1917 vpoklican na vzhodno fronto v Galicijo, tako da sta se morda tam srečala. Po vrnitvi iz ujetništva se je oče Jakob obrnil

na Bevka, da bi mu pomagal pri prevajanju Marxovega *Kapitala* v slovenščino. Pri tem si je že lahko pomagal s pisalnim strojem. Kako daleč je prišel s prevodom, mi ni znano, najbrž pa je tudi vsebina Marxovega dela vplivala na njegov pogled na nevzdržne delavske razmere v zasavskih rudnikih, kjer je delal in organiziral delavske proteste in stavke. Zato je izgubljal službo za službo in se moral seliti od enega rudnika do drugega. In ko zanj nikjer več ni bilo dela, se je moral izseliti iz domovine.

Mama mi je večkrat omenila očetovo nasprotovanje Antonu Korošču, duhovniku in politiku.

Jakob Mravlje, stari oče Spomenke Hribar. Fotografijo hrani Spomenka Hribar.

Jakob Mravlje z ženo Marijo in hčerko Mari (Jelico) v Franciji. Fotografija je nastala pred letom 1932, ko je bil iz Francije izgnan zaradi komunističnega delovanja. Fotografijo hrani Spomenka Hribar.

Na nekem političnem shodu ga je zasmehoval kot klerikalca. Morda je tudi ta očetov »izgred« – poleg tega, da je bil organizator stavk – vplival na to, da je bila družina izgnana iz Slovenije in Jugoslavije.

Z družino se je Jakob preselil v Francijo blizu rudarskega mesta Lens (južno od belgijske meje in mesta Lille), kjer je bil zaposlen kot rudar. Tudi tu ni miroval, bil je med organizatorji rudarske stavke, zato je dobil odlok, da se mora v treh dneh izseliti iz Francije, v kateri je sicer živel osem let. Družina bi lahko ostala, vendar stara mama v to seveda ni privolila, in so se skupaj vrnil v domovino. Tako je bilo moji mami preperečeno, da bi študirala, saj je bila zelo odprte glave – v petih letih je naredila deset razredov tamkajšnje osnovne šole.

Vrnitev je bila težka, saj niso imeli kam – začasno namestitev jim je ponudila Jakobova sestra. Potem je v Podklancu naredil leseno hiško; družino pa sta Jakob in moja stara mama preživljala z »žernado«, kot dninarja pri večjih kmetih. Kasneje se je zaposlil kot cestar na odseku od Žirov do Rovt. Vsa družina (tudi moja mama in sestra, tedaj še otroka) je tolkla kamenje (»šoder«) za posip ceste. Bilo je trdo delo ob pičli hrani, zabeljeni le z ocvirki iz govejega loja. V leseni hiški, ki še stoji (Podklanec št. 1), je družina stanovala do tedaj, ko je Jakoba in njegovo ženo Marijo (rojeno Filipič) nemški okupator pregnal najprej na Koroško, Jakoba pa potem v Dachau. Spominjam se, da je po vojni poštar nekega dne prinesel neko kuverto. Imela sem pet, šest let, nisem mogla vedeti, za kaj gre, vendar sem spontano ukradla pismo v slutnji, da je v njem nekaj hudega. In res je bilo sporočilo Rdečega križa, da je stari oče v Dachau umrl konec maja 1945. Spominjam se žalosti mame in stare mame; umaknili sta se iz sobe, in slišala sem pretresljiv jok.

Glede priimka starega očeta je nekaj nejasnosti: moja mama je vedno govorila o priimku *Mravlje* (tudi v njenih uradnih dokumentih je ta priimek tako zapisan) in nikoli o »Mrovljetu«. Tudi glede maminega imena je nekaj nejasnosti: vedno sem vedela, da je bilo njeno krstno ime *Marija*, in ne »Gabrijela«. Domači so jo klicali *Mari*. Ko se je poročila (v Beogradu, v pravoslavni cerkvi), je morala poleg priimka (Diklić) spremeniti tudi ime v *Jelica*.

To je moje vedenje o starem očetu. Ja, še to: Bil je zelo načelen človek, nepopustljiv v svojem prepričanju, pogumen borec za delavske pravice, komunist v prvobitnem pomenu besede: prizadevati se za »stvar«, ne glede na posledice – zase in za družino.

Urednikov pripis

Vedel sem, da se je žirovski rojak Jakob Mravlje kot avstrijski vojak in ruski vojni ujetnik udeležil oktobrske revolucije, od te pa prav letos mineva natanko sto let. Zato sem zaprosil Jakobovo vnukinjo in našo sodelavko Spomenko Hribar, da bi o njem nekaj napisala. Napisala je kratek, a občuten članek, dosti več od tega, kar je zapisala, tudi ona ne ve. Zato bi bilo prav, da bi skušali v naslednjih letih pridobiti še kakšne vire in natančneje osvetliti življenjsko pot tega pokončnega moža, za katerega lahko zapišemo, da je bil prvi »pravi« komunist na Žirovskem. Danes o teh vsebinah ni moderno in primerno pisati, a karkoli si že o oktobrski revoluciji mislimo – bila je eden tistih epohalnih dogodkov, ki so odločilno zaznamovali 20. stoletje, tudi slovensko družbo. Zgodba Jakoba Mravljeta je izvirno pričevanje o usodni povezavi tega moža z zgodovinskim dogajanjem, v katerega smo (bili) vpleteni tudi na Žirovskem. – Pripisal Miha Naglič, oktobra 2017.

Miha Naglič

Sandi Čolnik (1937–2017) in Žirovci

Prvega dne marca 2017 sem po e-adremi, v kateri je več kot 200 naslovov, razposlal spodnjo spletno »okrožnico«.

Pozdravljeni! Včeraj je umrl Sandi Čolnik, eden najbolj prepoznavnih obrazov TV Slovenija. Ob tej novici sem se spomnil, kako se je pred 35 leti, januarja 1982, potrudil priti v Žiri in posneti celovečerno oddajo o tedanji žirovski kulturni sceni. Pritegnila ga je takrat še sveža ekipa Žirovskega občasnika, predstavil je tudi Radio Žiri, žirovske likovnike in glasbenike ... Oddaja Studio 2 je bila na sporedu 4. 2. 1982. Žal takrat še nismo imeli videorekorderjev in v Žireh najbrž sploh nimamo tega posnetka. Le nekaj dni pozneje jo je v Delu ocenil novinar Janez Zadnikar. Članek smo ponatisnili v ŽO 4, str. 7–8, navajam ga tudi tu, Sandiju Čolniku v spomin. / Miha

Žiri kot presenečenje

Sandi Čolnik se je za svoj tokratni Studio 2 docela preselil iz pravega studia. Brez slehernega dekora se je v TV studiu samo najavil in se po dobri uri še odjavil ter poslovil. Izbral je dve temi, tako da je zdaj še bolj očitno, da želi imeti za obravnavano zadevo svoj čas, ker je le tako mogoče več izvedeti, povedati in naposled tudi utemeljiti. Bil je tipičen reporter na terenu, radoveden, kolikor je potrebno in še malo več, delno tudi komentatorski, skoz in skoz pa potrpežljiv, vljuden in galanten, kakršen je tako in tako skoraj zmeraj.

Žirovski primer angažiranega in pisanega dela v krajevni skupnosti je bil za prenekaterega gledalca najprej odkritje, potem pa vsekakor potrditvev tistega, kar v teoriji kar dobro poznamo, o čemer radi govorimo, da bi »bilo treba«, da »bi morali«. Žirovci pa nad teorijo kar z dejanji.

Seveda je prišlo takoj na dan, da mora imeti tako dejavna krajevna skupnost nekakšne temelje in da po možnosti to ni kaka mestna skupnost, kjer je lahko še toliko enako ali še bolj sposobnih ljudi, ki pa ne čutijo tolikšne potrebe po povezovanju in delovanju. Žirovske temelje so dokaj trdno že zdavnaj postavili tamkajšnji slikarji, kraj sam je dovolj zanimiv po vsakršnih dogodkih, potrebno je bilo le še to, da se vrnejo domov tudi šolani ljudje, ki so svoj čas ostajali v večjih mestih. Zdaj je nič koliko ljudi zbranih okrog dveh poglobitnih formacij – ob publikaciji Žirovski občasnik in radijski postaji. Če sta ti dve neposredno zaposlili kar okrog 50 ljudi, pa njihove sadove uživa mnogo več krajanov, če ne kar vsi Žirovci. Pokazalo se je, da krajevni glasnik, ki izhaja v 500 primerkih, redno poide, tako da ga bo treba tiskati (krajevna Etiketa pri tem nima majhnega deleža) več in morda tudi pogosteje (zdaj dvakrat na leto). Po takile oddaji se utegne zanimanje razširiti tudi ven iz Žirov, zato ne bo presenečenja, če bodo tvorca publikacijo razširjali tudi tematsko.

Za zdaj je žirovski primer predvsem simpatičen pojav izredno gibljivega kulturnega delovanja (delajo še zmeraj stari in uveljavljeni slikarji, pridružujejo pa se jim novi, tudi akademski), toda takšnale dva, kot sta Miha Naglič in Tomaž Kržišnik, bosta voz še bolj namazala in ga pognala še kam dlje. Če imajo za zdaj bogato slikarstvo, dobro obdelano krajevno kroniko, filmarje in fotografe, jim manjka pravzaprav le še nekaj (več) gledališča in glasbe, pa se bodo Žirovci še bolj veselo smehljali v kamere. In vendar drži, da jih je malo dlje odpeljal že Čolnikov Studio. To je pač njegova moč.

Francoski del oddaje je bil krajši, in ker je bil naslonjen na nedavno knjižno prireditev v Cankarjevem domu, kjer se je dalo marsikaj tega, kar smo slišali, že dognati, je bil tudi

nekam bolj znan. Jaz bi ga celo izpustil in cel Studio dokončal v Žireh. Kontrastnost pa je seveda tudi nekaj prispevala k poldrugo uro trajajočemu kulturnemu večeru.

Janez Zadnikar, Delo, 6. 2. 1982

Pripis konec septembra 2017

Še zdaj mi ni jasno, kdo je takrat Sandija Čolnika nagovoril, da se je podal v Žiri. Osebno žirovskega dogajanja dotlej gotovo ni spremljal in poznal, nekdo ga je moral nanj opozoriti. To je prvo. Drugo: dobro bi bilo izvedeti, ali je kdo tisto oddajo posnel in posnetek ohranil. Če bi nam ga posredoval, bi mu bili hvaležni. Ne vem, ali je bila še katera druga žirovska zadeva prej ali pozneje deležna tolikšne pozornosti: celo uro dolga oddaja v najbolj gledanem (»prime time«) terminu na nacionalni televiziji!

Sam se bolj kot oddaje spominjam nekaterih detajlov s snemanja. Glavnino smo posneli v gostilni pri Županu na Dobračevi. Režiser

Igor Prah nas je posedel za omizje, Čolnik je spraševal, ekipa snemala. Za omizjem smo žirovsko kulturniško pleme zastopali: Tone Eniko, Stane Kosmač, Tomaž Kržišnik, Andrej Mlakar, Miha Naglič, Franc Temelj in Helena Zorjan – vsi člani tedanjega uredniškega odbora ŽO. Eden od imenovanih se spominja, kako smo za korajžo najprej posegli po preizkušenem receptu – *šnapcu*. In preden so začeli snemati, smo vprašali Čolnika, ali so štamprli lahko kar na mizi. »Če bi bil pred vsakim samo eden, bi še šlo,« je potrpežljivo odgovoril uglajeni voditelj. In smo naročili, naj jih raje odnesejo. Spominjam se tudi, kako je gostilničarka Desa možu Romanu med snemanjem pritekla vsa zgrožena povedat, naj gre pogledat in naj za božjo voljo vendar kaj ukrene, da se električnemu števcu ne bo »zmešalo« od prehitrega vrtenja, do katerega je prišlo, ko so televizijci vklopili močne snemalne luči ... Ekipa je obiskala slikarja Jožeta Peternelja Mausarja v njegovem ateljeju in Jožeta Primožiča, »edinega ta pravega naivca« (oznaka Tomaža Kržišnika), v njegovem

Sandi Čolnik. / Foto: Stane Sršen, RTV Slovenija

domu, ki je bil hkrati svojevrstna galerija. Pa studio Radia Žiri in njegovo ekipo v zgornjem nadstropju Zadružnega doma. Po snemanju smo se s televizijskim kombijem odpeljali na kosilo k Breznčanu na Breznici, kjer so nas v nekdanji kleti postregli s kmečkimi dobrotami. Peljali pa smo po stari in poledeneli cesti, ki je na Breznico vodila od Vovšarja v Osojnici.

Bilo je prav lepo ... Sandi Čolnik me je pozneje še vsaj dvakrat povabil na TVS, bil sem njegov gost v oddajah Intervju (1996) in Polnočni klub (o domoznanstvu, 27. 5. 2005).

Ta objava naj bo v skromen spomin na Sandija Čolnika, veliko osebnost slovenske televizije, in v zahvalo za njegovo naklonjenost nekdanji žirovski kulturni sceni in meni osebno.

Milena Miklavčič

Ivanu Revnu v spomin

Ivan Reven (15. 11. 1925 – 7. 1. 2017) sodi med tiste Žirovce, o katerih se ni dosti govorilo. Poznali smo ga, če ne po pisanju, pa po plakatih. Ti so bili več desetletij živi pričevalci najrazličnejših prireditev. Ivanov »podpis« je bil že na daleč prepoznaven: tiskane, nekoliko okrašene črke, ki jim je bila dodana kakšna vinjeta. Zelo enostavno in berljivo.

Ivan je rad povedal, da je nagnjenje k oblikovanju črk začutil že v osnovni šoli. Veščin se je najprej učil od učiteljev. Ko pa je po vojni kulturni referent v Alpini, Julij Gliha, obljubil, da bo tisti, ki bo narisal najboljši plakat za neko partizansko igro, dobil nagrado, se je tudi on javil k razpisu.

Naključje je pripomoglo, da se je v svojem konjičku še bolj izpilil: Žirovci so pod vodstvom Nika Slaparja pripravljali igro. Iz Škofje Loke so poslali nemškega vojnega ujetnika, da jih je naučil izdelovati gledališko sceno. Od njega se je Ivan o risanju plakatov naučil vsega, kar je kasneje znal.

»Po vojni je bilo zelo težko priti do barv,« se je pogosto spominjal. Kot čevljar se je poskušal znajti na različne načine: pomagal si je s čevljarским črnilom, barvami za obleko, suhimi barvami, ki jih je mešal z mlekom in klejem.

Nekoč je za prvi maj izdelal transparent, dolg kar 40 metrov. Nikoli ni zavrnil tistih, ki so ob vselitvi v novo hišo potrebovali hišno številko. Pomagal je takim, ki so izgubili avtomobilsko tablico. Največ pa je naredil trakov na žalnih vencih.

S papirjem je bila kriza in zato je uporabil kar odslužene plakate in transparente. Prebarval jih je s črno barvo in nato še enkrat popisal. Žal se je včasih zgodilo, da je skozi napis »V zadnje slovo« udaril del prejšnjega »Vse sile za socializem«. Največ trakov za vence je naredil takrat, ko je doktorju Karlu Berniku umrla žena.

Nekoč je plakate preštel, bilo jih je več kot 500!

Ivan Reven je bil tudi član Pihalne godbe Alpina. Pisal je domoznanstvene prispevke, vneto fotografiral in na njemu lasten način služil kulturnemu utripu Žirov.

Bil je živa žirovska enciklopedija, skrbno je beležil žirovsko zgodovino. Na pamet je vedel povedati, da je vodni »zasun« služil za potrebe žage in elektrarne pri Modrijanu na Dobračevi. Obenem pa ni pozabil dodati, da je prav tisti turn tudi propadajoč spomenik nekdanjega žirovskega gospodarskega razvoja in zato pomnik bodočim rodovom.

Kot član Planinskega društva Žiri je od leta 1952 pisal zanimive utrinke z izletov. Zapise o času, ko je planince na izlete vozil še Polde Filipič, in to kar s tovornjakom, s časovnim zamikom še z večjim veseljem jemljemo v roke.

Morda se bo našel kdo, ki bo uredil njegovo bogato pisno zapuščino. Preko nje bi ga bilo mogoče še bolje spoznati in ohraniti v trajnem spominu. To pot naj za boljši okus dodam le kratek odlomek iz njegovih zapisov.

Ivan Reven: Goranski blisk

(Odlomek iz še neobjavljenega tipkopisa Vrsnik v plamenih)

Zala ali točneje Vrh Zale je bil nekdanja mogočna kmetija, kakih 500 metrov navzgor od Sedeja in Trovta v Doleh, skoraj na vrhu

griča. Tam je bila poročena moja teta, ki je kmalu po rojstvu hčerke umrla za pljučnico. Dekletce je bilo poslej pri raznih rejnikih. Domačija je bila kasneje razprodana in tudi hiše ni več. Grunt je danes razdeljen na tri ali več domačij.

Pripravljalo se je k nevihti, zalski pastir pa je še imel goveda in ovce na paši. Zato mu je šla gospodinja naproti, da bi skupaj pripeljala živino domov. Toda živina je iz neznanega vzroka obstala kot vkopana in pokleknila na kolena. V tej prednevihtni tišini in omotici se je od cerkve sv. Marije Magdalene na Gorah pojavil goreč škop in se po nebu zapeljal do cerkve sv. Katarine na Medvedjem Brdu, od tam pa do cerkve sv. Barbare na Ravniku nad Hotedršico. Ljudje verjamejo, da se tako svetnice obiskujejo. Ko je goreč škop minil, se je živina mirno dvignila in se pustila odvesti v domači hlev.

Miha Naglič

Kako smo kresovali

Kresna obletnica

Prvo kresovanje, 1986, napoved

»Kako bodo kresovali Žirovci« je bil naslov daljše napovedi, ki jo je v Delovi petkovi prilogi Kažipot 20. junija 1986 objavil njen urednik in novinar Željko Kozinc, danes poznan tudi kot odličen pisatelj. Povzel jo je po našem vabilu. »Žirovski literati, ki se zbirajo okoli revije s posrečenim naslovom Žirovski občasnik, in Odred zelenega Žirka (to pa so žirovski taborniki) vabijo na PRAZNOVANJE POLETJA, ki se bo zgodilo v duhu tradicije kresnih večerov kot POSTMODERNI MULTIMEDIALNI FENOMENALNI ŠTOS.

In dalje (nam piše Občasnikov urednik Miha Naglič), to se bo zgodilo na 20. dan rožnika v vrtači – amfiminiteatru – pri gostišču Vidic na Vrsniku nad Žirmi ...«

Članek, v katerem je urednik povzel celoten program, je izšel prav na dan prireditve, bil je petek. Tistega dne niti tisti, ki smo kresovanje pripravljali, nismo vedeli, kako bo prireditev izpeljana, kaj šele oni, ki so to vabilo brali. »Prireditev bo le v primeru lepega vremena; če bo vreme ‚viselo‘, bo, če bo lilo, ne bo.« Vreme, ki je za junijsko prireditev na prostem ključnega pomena, in je bilo do tistega dne zelo deževno, je tudi čez ta dan še »viselo«; šele proti večeru se je zjasnilo in približala se je krasna noč. Krasna, ne kresna; ta je dejansko nastopila šele tri dni pozneje, v noči s ponedeljka na torek. A zdi se,

da so skrivnostne kresne sile učinkovale že v naši noči. Bila je res čarna.

»Vsa stvar se bo dogajala na način režirane improvizacije, zaradi česar je mogoče program dopolnjevati še vse od začetka in tudi še takrat, ko bo 'štos' že tekel. Režijski improvizator bo Andrej Mlakar. Upajmo, da bo «štos» vsaj tako močan, kot je njegov film Christophoros,« je v nadaljevanju komentiral Kozinc, ki je za imenovani film napisal scenarij, režiser pa je zanj na filmskem festivalu 1986 v Strasbourgu, posvečenem človekovim pravicam, dobil Grand Prix. No, Andrej tu ni mogel veliko pomagati, glavni režiser je bila dejansko improvizacija vseh sodelujočih, ki se je k sreči posrečila.

Po kakšnem vrstnem redu je cel »štos« potekal, se še sam kot glavni improvizator ne spominjam več. Ko bi bili vsaj toliko nečimrni, da bi celotno dogajanje dokumentirali z video kamero (te so bile takrat še redkost) ali vsaj s kasetnim magnetofonom. Pomagajmo si tako, da obnovimo napoved in se skušamo hkrati spomniti, kaj od napovedanega se je dejansko zgodilo. »V programu, ki se bo pričel ob devetih zvečer in bo trajal pozno v noč, se bodo predstavili: z literarnimi nastopi mladi avtorji iz Žirov in Poljanske doline; z glasbenimi nastopi flavtist Cveto Kobal, dekliški nonet iz Žirov, slovaška pihalna godba, fanfaristi Alpine in kitaristi ter harmonikarji; s kratkimi predavanji Nina Kopač, Miha Naglič in Marjan Praprotnik (O tajnih zvezah med praprotnim semenom in bukovim rilčkarjem); z likovnim upodabljanjem, diaprojiciranjem in fotografiranjem žirovski slikarji in fotografi; z dramskimi in norimi štoski ad hoc gledališka skupina in akrobati taborniki ... Po iztečenem kulturno-umetniškem in artističnem programu se bodo Žirovci posvetili ,interesnim dejavnostim': video discu, balinarskemu turnirju, šahovski simultanki s Tonetom Enikom, kresu, noči v gozdu (iskanju zaklada s čudežno pomočjo praprotnega semena), lajanju v luno in štetju zvezd ...«

Prvo kresovanje, izvedba

Potem ko smo obudili imenitno napoved prvega vrsniškega kresovanja, se skušamo spomniti, kako je dejansko potekalo. Začeli so ga kmalu po deveti, ko je bilo še svetlo, fanfaristi pihalne godbe Alpina. Oglasili so se na vrhu visokega obzidja nekdanje fašistovske kasarne, ki jo je po vojni Andrej Vidic preuredil v svoj dom. Takoj za njimi sem bil kot prvi iz dna vrtače, okoli katere so posedli in stali obiskovalci, na vrsti podpisani. Kaj vse sem naložil, se (k sreči) ne spominjam več, napisano menda tudi ni bilo. Nato je zaigrala Mala kapela, pihalna godba s pevci iz Slovaške, ki je prav takrat gostovala pri žirovski in je igrala slovaško narodno glasbo. Prvi od vrhuncev večera je bil vsekakor nastop dramskega igralca Saše Miklavca, ki je s tistim svojim enkratnim, nekoliko zamolklim, raskavim in vendar močnim glasom recitiral Murnovo Šentjanževo, po mojem najlepšo umetno kresno pesem, kar jih je bilo kdaj napisanih.

Drugi vrhunec je bil ekološki. Goste sem ob desetih nagovoril, da so se ozrli proti jugu, na ono stran doline Žirovnice, kjer so začele iz gozda nad domačijo V Rovtu nenadoma vzletati raznobarvne kresnice. V resnici so bile rakete, ki jih je po vnaprejšnjem dogovoru v zrak spuščal ribič Lojze Firšt – s pobočja nad grapo Raskovec, kamor so začeli Idrijčani nekaj let pred tem voziti svoje smeti. Smetišče, ki je prenehalo obratovati šele več let pozneje, je bilo sicer na njihovem ozemlju, voda pa se ne ozira na administrativne meje in slej ko prej odteka na žirovsko stran. Po Raskovcu v Žirovnico in po njej v Soro ... Kresno opozorilo na to nečedno početje je bilo vsekakor upravičeno in od zbranih navdušeno pozdravljeno!

Tisto pomlad je zborovodja Slobodan Poljanšek ustanovil nov pevski zbor, dekliški nonet, sestavljen iz devetih mladih pevk. Ker še niso imele imena in je bil tistega večera njihov prvi večji javni nastop, sem jim menda že ob kresu predlagal, naj se imenujejo Kresnice. In so se res, pod tem imenom je nonet, ki je pozneje postal decet, nastopal skoraj deset let. Za Kresnicami je nastopil inženir agronomije Marjan Praprotni.

Pogled na prizorišče prvega kresovanja na Vrsniku, 20. 6. 1986, na začetku predkresne noči: v ospredju je vrtača – kresni »amfiminiteater«, nad njo nastopa glasbena skupina iz Slovaške, gostja pihalne godbe Alpine, desno kresni ogenj, v ozadju grapa Raskovec in bregovi na južni strani Žirovnice. / Foto: Janez Bogataj

Na dvorišču kasarne pri Vidicu so v drugem delu prvega kresovanja nastopili flavtist Cveto Kobal, klarinetist Zvone Richter in fagotist Peter Stadler. Desno se na zid naslanja pesnik in zlahtni boem Andrej Žigon (1952–2003) iz Logatca, ki se je kresovanja udeležil kot poročevalec Vala 202. / Foto: Hani Simončič

Pesnica Svetlana Makarovič med nastopom na drugem kresovanju na Vrsniku, 26. junija 1987. / Foto: Hani Simončič

Na drugem kresovanju so nastopili tudi prvi slovenski ekologi: Marjan Keršič, Franc Pintar in Franci Feltrin. / Foto: Hani Simončič

nik, kot kresni docent, in ob izbranih primerkih kresnega cvetja pojasnil njegove posebnosti, od latinskih imen do magičnih lastnosti.

V literarnem delu kresnega večera so se predstavili trije pesniki: domačin Franc Kopač, Poljanec Boris Pintar in Gorenjevaščan Igor Pustovrh. Slednji, ki se je pozneje uveljavil kot fotograf, je nastopil s pesniško provokacijo, na katero se je nekdo iz publike odzval tako, da je iztaknil električni kabel, ki je vrtel njegovo kaseto, katere posnetek je pesnik na dnu vrtače v živo dopolnjeval. Zapel je OTM Band (Robert Križnar Ori, Matjaž Jereb Tinik, Drago Kramperšek Mafo), trio, iz katerega je pozneje nastal ansambel Lintvern. Člani fotosekcije PD Žiri so prikazali svoje diapozitive, za kres so poskrbeli taborniki in se za nameček izkazali še z drznimi skoki skozi goreč obroč. Nazadnje smo se iz vrtače preselili na dvorišče kasarne. Tu je nastopil Idriječan Cveto Kobal, danes eden najboljših flavtistov na Slovenskem. S seboj je pripeljal še kolega klarinetista Zvoneta Richterja in fagotista Petra Stadlerja. Takšnega koncerta tu še ni bilo in ga zagotovo nikdar več ne bo. Čarobna glasba se je nato sprevrgla v glasen disko, pravo kresovanje se je šele začinjalo ...

Drugo kresovanje, 1987

Tudi naše drugo kresovanje v »amfiminite-atru« na Vrsniku (Vidicov vrh, 764 m) se ni zgodilo prav v kresni noči, ampak šele v noči s 26. na 27. junij, tri dni »prepozno«. To se je tudi poznalo, magične kresne sile so že nekoliko oslabele in drugo kresovanje po celotnem vtisu ni bilo tako čarno kot prvo. Vreme je bilo do tistega dne lepo, na večer se je pooblačilo, ponoči je začelo deževati. Vrhunec večera je bil že na začetku, ko je nastopila pesnica Svetlana Makarovič z interpretacijo svojih lastnih kresnih pesmi. Nikoli ne bom pozabil njenega prihoda. Po vrsniškem kolovozu jo je pripeljal njen menedžer Stane Sušnik v velikem in bleščočem novem volvu. Iz limuzine je izstopila črna dama v dolgi črni obleki z bleščicami in se v našem spremstvu napotila v bližnjo vrtačo. Vanjo je

iz močnega ozvočenja z vso silo nabijala »goveja muzka«, ob kateri se je gostja kar stresla in nekoga poklicala na pomoč, pa ne vem več, ali Marijo Pomagaj ali kar Boga samega. Ko je prišla do mikrofona in so vrh obzidja fanfaristi Alpine zatrobili začetek, je svoj nastop opravila »na višini«, nadvse profesionalno. Odpela in brž odšla.

Za njo sta nastopila dramska igralca Nadja Strajnar in Saša Miklavc. Interpretirala sta dve v teh krajih zapisani besedili. Prvo je bila ljudska balada Mlada Breda, ki jo je po petju svoje matere zapisal v bližnjih Ledinah rojeni pesnik in duhovnik Anton Žakelj – Rodoljub Ledinski. Prebrala pa sta tudi duhovito zgodbo o tem, kako so Vrsničarji gradili svojo cerkev, po njihovi pripovedi pa jo je zapisal Matevž Pečelin. Zapeli in zaigrali so tamburaši iz Reteč in ob kresu 1986 krščene Bobanove Kresnice. Tudi to pot smo si ogledovali diapozitive in kratki film ...

Drugi vrhunec večera je povzročila najdba kresnega šopka s pismom. Ko smo ga odprli, smo videli, da ga piše »dobra vila iz vrsniškega gozda«. »Prišla bi sama, pa se ne sme kazati ljudem. Toda skrbi ji ne dajo miru, je sporočala. Ljudje grdo ravnajo z naravo. Na svetlo so spustili uranskega vruga, na Raskovec odvažajo smeti, potopiti hočejo dolino Trebuše. Če bo šlo tako naprej, se bo morala s škrti vred odseliti, za njo pa bodo kmalu povezali cule tudi ljudje ...« (Iz poročila Tončke Stanonik v Delu, 1. 7. 1987) Tak je bil uvod v nastop treh ekoloških gostov. Pred mikrofona so stopili: kipar Marjan Keršič Belač iz Ljubljane, predsednik Zveze društev za varstvo okolja Slovenije (ZDVOS) in njegova naravovarstveniška sodruga – kmet Franc Pintar, Posavc iz Gorenje vasi, in Franci Feltrin iz Škofje Loke, vsi še danes poznani po svojih tedanjih prizadevanjih.

In kako se je vse skupaj končalo? »Proti polnoči se je kulturni program končal, kresovalci so še ostali in si ob lepi poletni noči dali duška. Nekateri pa smo se vračali domov. Kolona avtomobilov se je zagozdila v ozko pot, vonj poletnih trav se je mešal s smradom izpušnih plinov. Bodo ljudje sploh kdaj doumeli sporočilo

Svetlane Makarovič, ki je pela o čistem ognju? Komu je vila pisala pismo, redkim zanesenjakom ali vsemu kresnemu občestvu, sem premišljevala, ko sem se pretikala mimo avtomobilov.« Tako se je spraševala Tončka Stanonik, Belač pa je v temi zašel v dolino Žirovnice in šele tam ugotovil, da so mu »črne sile« spustile zrak iz pnevmatik ...

Kresni odmevi

Kot smo videli, se je drugo kresovanje izteklo tako, da tretjega sploh ni bilo. Kresni navdih pa je ostal in učinkuje še naprej. Slobodan Poljanšek ga je obudil v koncertu v cerkvi sv. Ane na Ledinici, 13. junija 1994, kvartet kljunastih flavt Air ga na istem kraju obuja že deset let, vsakič kot glasbeni uvod v pravo kresno noč. Na Vrsniku pa so vrtačo, ki je služila kot kresni amfiminiteater, zasuli z zemljo in zdaj vrh nje namesto kresnega uspeva vrtni program, krompir in solata. Ostaja dejstvo, da sta kresovanji 1986 in 1987 bili in da sta tudi v slovenskih medijih vzbudili nenavadno veliko pozornost.

O prvem je za Val 2002 reportažo posnel legendarni fotograf, pesnik in dobrotnik Andrej Žigon. Ko se je ponoči vračal v Žiri, da bi tu počakal jutranji avtobus za Logatec, je menda prenočil kar v Tinetovem kozolcu. Naslednje leto je za isti val poročal radijski novinar in urednik Marko Škrli. Spraševal me je med drugim, ali luna v kresni noči učinkuje tudi, kadar je mlaj. Zagotovil sem mu, da je res tako, da so morda ti učinki v tem primeru še hujši, zlasti če v mlaj lajaš v kresni noči. Svojo argumentacijo sem oprl na temeljna filozofska spoznanja, ki učijo, da so nevidne substance močnejše od vidnih akcidenc.

O obeh kresovanjih je na svoj posebni, ekološko špekulativni, precej zajedljivi in neposredni način pisal tudi Markov oče Janez Škrli, tedaj ekološko še nadvse dejavni upokojenec iz Logatca. »Združitev v čarni noči čričkov in kresnič, kjer so nastopali pesniki, fizični delavci, pevke in pevci, mladina, taborniki, filozofi, dramski umetniki, da o nagajivih škratih in prelepih

čarovnicah sploh in oh molčimo, v naravnem amfiteatru kraške vrtače na pobočjih Vrsnika, je zahtevala nemalo prizadevanja in smisla za organizacijo; ta je bila tako na višku, da je ne bi prekosili niti poklicni menedžerji.« In še: »Srž ‚štosa‘ na Vrsniku je bil protest proti divjemu odlagališču smeti idrijske občine v Doleh, kamor še vedno vozijo idrijsko mestno gnusobo; ‚politično smetišče‘, kot smo že poročali. Peščica uzurpatorjev oblasti iz Spodnje Kanomlje je toliko časa pritiskala na idrijsko občinsko upravo, da je ta dovolila ilegalno lokaciji kljub nasprotovanju Žirovcev in ljudi, ki žive ob Sori Poljanščici ...« (Žirovski občanik 13, str. 147–151) Pisanje, ki se ob prvem prebiranju res zdi »odštekano«, poznavalci pa vedo, da je imelo svojo »srž«.

Občuten članek je za Delo napisala Tončka Stanonik, iz njega smo že navajali. Pa si preberimo še, kako je doživela nepozabni nastop Svetlane Makarovič. »Prireditev je že tekla, ko sem prišla na cilj. Namesto velikega ognja pa je na robu vrtače pojenjal majhen, čist ogenj. Kresovalce je pozdravljala Svetlana. S pronicljivim umetniškim darom in svojo pesmijo je budila obiskovalce, tudi tiste ob gostilni, ki so jih bolj zanimale druge reči. Vsem je voščila dolgo, visoko poletje. Ko pa se je oglasila z baladno ubranim glasom in zapela o praproti, ki je prerasla vse ceste, je za hip vse potihnilo. In ko je za tem razigrano cinično interpretirala svojo pesem Kaj bo jedel ogenj (vse lažnivce, obrekljivce, nevoščljivce, vse vohune, ovaduhe, vse smrduhe ...), se je oglasilo spontano ploskanje.«

Kresna vprašanja

Ob obujanju spominov na vrsniški kresovanji se postavljajo tudi različna vprašanja. Zakaj jih nismo zmogli oziroma hoteli nadaljevati? Morda bi lahko iz njih naredili tradicionalno in tudi donosno prireditev? Odgovor je najbrž ta, da tega preprosto nismo zmogli, da nas je bilo pri ustvarjanju prireditve premalo, podpora lokalne skupnosti pa premajhna. Še danes se

sprašujem, kaj bi bilo, če ne bi »cenzuriral« nastopa »kulturno teroristične skupine« Ne bom oprala teh krvavih madežev. Ko sem jih povabil k nastopu na drugo kresovanje, so povabilo takoj sprejeli, vendar sem hotel kot »odgovorni urednik« vedeti tudi, kaj bodo prikazali. Ko so mi razkrili svojo namero – da bodo v velikem čeburu, polnem živalske krvi, obredno namakali Titovo sliko – sem se tega preprosto ustrašil. Nastopajoči bi s še enim od svojih provokativnih štosov zablesteli, po glavi bi jih dobil jaz. Po drugi strani mi je moje previdnosti žal. Legendarni fantje iz Suše pod Blegošem, brata Brane in Metod Frlic in njun prijatelj Janez Ramoveš, so imeli v svoji nameri svoj prav. S simbolnim dejanjem bi v času, ko je bilo kaj takega še drzno in nevarno, opozorili na dejstvo, da se je Tito v krvi okopal že sam, ko je maja 1945 ukazal poboj več kot sto tisoč vrnjenih sodelavcev okupatorja različnih jugoslovanskih narodov. Z današnjega vidika je bila njihova namera moralno, politično in estetsko utemeljena.

Vprašanje je tudi, ali danes sploh še kdo verjame v učinkovanje kresnih sil. Za naše davne prednike je bilo kresovanje magični obred, v katerem so skušali zle sile uročiti, dobre pa še okrepiti. Verjeli so, da je narava, živa in neživa, prežeta z duhovi (animizem), na katere je mogoče vplivati. Pozneje je to preprosto vero izpodrinilo in nadgradilo krščanstvo, ki magično vsemogočnost pripiše Bogu in celi armadi svetih oseb. Ta ima svojo bazo v nebesih, podružnici v vicah in peklu, na zemlji pa velik poligon, na katerem nas preizkušajo, vodijo knjigovodstvo naših grehov, aktivnih in pasivnih, in v naše dejanje in nehanje tudi neposredno posegajo. Mi pa si lahko svojo usodo izboljšamo z življenjem po božjih zapovedih, z dejavno ljubeznijo, molitvijo in darovanjem. V bistvu gre le za višjo obliko starih predkrščanskih verovanj.

V zadnjem stoletju minulega tisočletja se je vse skupaj obrnilo tako, da se že pri številnih kristjanih postavlja vprašanje, koliko sploh še verujejo ali pa je njihova verska drža morda bolj spoštljiv odnos do tradicije kot resnična vera. Tega ne vem, to ve najbolje vsak sam. Vse

več pa je med nami takih, ki so prepričani, da lahko na dogajanje v naravi in v človeški družbi vplivamo tehnološko. Ne z obredi, ampak z vse bolj sofisticirano tehniko. Za zdravje še gredo nekateri prosit k Mariji Pomagaj na Brezje, drugi prisegajo le na zdravnika in lekarnarja. Zakladov v zemlji ne iščemo več s pomočjo praprotnega semena v žepu, pač pa z diagnostičnimi aparati, s katerimi zemljo opazujemo iz satelitov. Čemu potem še kresovati? V vabilu na drugo kresovanje sem menda med drugim zapisal, da naj bi sodobni kresovalec »pod vplivom prečudnih kresnih sil lažje našel pot tja, kjer deluje praprotno seme s svojo čudežno močjo: v svet poduhovljene narave, stran od vsakdanje resničnosti, v kateri je na tej strani le zmaterializirano življenje, vse, kar je duhovnega, pa je daleč onkraj ...« Narava je gotovo še poduhovljena, vprašanje je le, ali smo jo ljudje kot tako sploh še zmožni dojemati.

Pripis 2017, 30 let pozneje

V tem članku sem združil štiri zapise, ki sem jih julija 2005 objavil v Gorenjskem glasu, v podlistku Gorenjski kraji in ljudje. Vsaj dva razloga sta za ponovno in nekoliko posodobljeno objavo. Prvi je okrogla obletnica; lani je minilo 30 let od prvega, letos enako število od drugega kresovanja. Drugi razlog je ta, da so te prispevke v Gorenjskem glasu prebrali le nekateri, pa še ti so jih pozabili. Tu pa so zdaj na voljo skupaj in v publikaciji, ki jo večina bralcev shranjuje.

Od sprememb na kresnem prizorišču spet omenim predvsem dve. Prva je ta, da na najvišjem vrhu Vrsnika niso zasuli le kresnega amfiminiteatra, pred leti so podrli tudi kasarno. Lastnik je tu postavil prijazno novo hišo za mlado družino in razumem njegovo prizadevanje, omenim tudi dejstvo, da je ohranil vsaj del obzidja. Podrtje zgodovinske stavbe pa nekdanji kresovalci vseeno obžalujemo, ne toliko zaradi njene arhitekturne ne prav velike vrednosti, bolj zaradi nanjo vezanih spominov. Pogosto smo jo obiskovali, večkrat

tudi v družbi nekdanjega sodelavca Žirovskega občasnika Matevža Pečelina, ki je bil gotovo eden najbolj stalnih obiskovalcev te posebne gostilne. Gospodinja Cilka Vidic nas je zmeraj prijazno postregla, njen mož Andrej nam je včasih na svojo harmoniko tudi kaj zaigral. Najbolj sem si zapomnil tisto italijansko: Da Trieste fino a Zara. »De Trieste fin a Zara / go impegnà la mia chitara, / Amor, amor, amor! / Amor, amor, amor!« Ko je Vidic umrl in ležal na parah prav tu, v svojem domu, sva šla s pesnikom Francem Kopačem v Ljubljano na neki pogovor pred izidom njegove prve zbirke. Nazaj grede sva se vračala čez Logatec in se po Žirovnici zapeljala še na Vrsnik, da ga pokropiva. Naj tu omenim, da je to prizorišče pomembno tudi v genezi Žirovskega občasnika. Zasnovali smo ga hkrati z nekoliko skrivnostno Neformalno asociacijo žirovskih fenomenov (NAŽF), njen prvi sklic pa se je zgodil 15. 11. 1980, torej kmalu po izidu prve številke ŽO, 23. 10. istega leta. Oboje je tudi sicer neločljivo povezano, ne le časovno, tudi duhovno. Tedanje uredništvo se gotovo spominja tudi poletnega zasedanja (moralo je biti kako leto pred 1989), ki je potekalo na dvorišču znotraj kasarniškega obzidja, ko smo se tu sestali z našim tedanjim

tiskarjem Edom Usenikom (tudi njega ni več med živimi); pogovor naj bi bil delaven, dejansko pa je potekal in se iztekel tako, da smo vrh hriba skoraj utonili ... Druga od sprememb v kresnem območju Vrsnika je ta, da so morali naši vrli sosede Idrijčani zapreti odlagališče vrh Raskovca; pa ne zaradi naših kresnih urokov, ampak zato, ker jim je tako ukazala država.

Kaj naj trideset let pozneje še porečem? Predvsem to, da se mi še vedno dobro zdi, da smo takrat počeli te stvari. Prav take dajo življenju svoj čar, tem bolj, ko je to čar kresne noči. Iz gornjega zapisa vidimo, da je bila to ena od tistih žirovskih prireditvev, ki sežejo čez grič in odmevajo tudi v širšem, vseslovenskem prostoru. Danes, v dobi interneta, bi bilo to lažje, šlo bi po vsem svetu, takrat so nas zaznali in medijsko podprli predvsem tiskani časopisi, od elektronskih medijev pa radio: Delo, Gorenjski glas in Val 202. Veseli me tudi, da je naše kresovanje našlo svoje nadaljevanje v kresnih večerih pri cerkvi sv. Ane na Ledinici, ki so zdaj že uveljavljena kulturna institucija. Kresna »poslednja« vprašanja, ki sem jih nakazal v zadnjem delu tega članka, pa ostajajo in spodbujajo k razmišljanju in kresnemu delovanju. Kresna noč ima slej ko prej svojo moč. (Pripisano julija 2017.)

Barbara Ivančič Kutin

Povzetek opusa ddr. Marije Stanonik

Akad. prof. ddr. Marija Stanonik, slovstvena folkloristka, slovenistka in etnologinja je diplomirala na slavistiki in etnologiji na Univerzi v Ljubljani, se po diplomi leta 1974 zaposlila na Inštitutu za slovensko narodopisje SAZU in ostala njegova sodelavka vse do upokojitve konec leta 2012. Leta 1987 je magistrirala na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete Univerze v

Ljubljani, leta 1993 je pridobila naziv doktorice znanosti na Filozofski fakulteti v Zagrebu, leta 2011 pa je še drugič doktorirala, tokrat na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani. 18. 6. 2015 je bila izvoljena za izredno članico Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Ddr. Marija Stanonik je predstavila slovstveno folkloristiko in slovstveno folkloro preko

pedagoškega dela na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete v Ljubljani in na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Mariboru številnim generacijam študentov. Kot gostujoča profesorica je predavala na katedri za slovenistiko na Akademii Techniczno-Humanistycznej v Bielsko-Białej na Poljskem, na Katedri za hrvatsku usmenu književnost na Oddelku za kroatistiko FF v Zagrebu in na Slavističnem oddelku univerze v Gradcu. Kot mentorica je podpisana pod 77 diplomskih nalog, bila je mentorica petim kandidatkam na magistrskem in trem na doktorskem študiju, poleg tega pa je bila še somentorica pri eni diplomu, enem magisteriju in enem doktoratu.

Na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU je vodila številne raziskovalne projekte ter raziskovalni program, bila je glavna urednica znanstvene revije *Traditiones* (1994–97), ureja revijo *Slovstvena folkloristika* (od 2002), ob tem pa je uredila ali souredila še številne druge publikacije. Po zaslugi ddr. Marije Stanonik imamo zdaj Slovenci monumentalno zbirko slovenskih folklornih pripovedi, Glasovi. Od leta 1988 je z njenim posredovanjem in organizacijo ter uredništvom v tej zbirki izšlo že 49 knjig (petdeseta knjiga je v končni redakciji), v katerih je dokumentiranih **18.881 slovenskih folklornih pripovedi**. Zbirka Glasovi, ki jo odlikuje zgleden dokumentarni aparat za vsako enoto posebej – čas zapisa, zapisovalec, podatki o pripovedovalcu, sezname narečnih besed – se postavlja ob bok znameniti Štrekljevi zbirki *Slovenske narodne pesmi* z 8.686 enotami, ki smo jo Slovenci dobili že na prehodu iz 19. v 20. stoletje (Štrekljeva zbirka je izhajala med letoma 1895 in 1924). Kot urednica je za sodelovanje pri izdajanju knjig v zbirki Glasovi pridobila, navdušila in aktivirala številne zapisovalce v Sloveniji in zunaj njenih meja. Prav zaradi ogromnega števila sodelavcev, ki jih je ddr. Marija Stanonik uspela združiti v poslanstvu, da bi ohranil kar največ slovenskih folklornih pripovedi našim zanamcem – do vključno 49. knjige je sodelovalo **652 zapisovalcev, 3.953 pripovedovalcev**, pa tudi številni jezikoslovci in ilustratorji – je zbirka Glasovi postala po-

memben izkaz in dokaz ohranjene slovenske kulturne dediščine, ki ga v tako obsežni obliki premore le malo narodov!

Akad. prof. ddr. Marija Stanonik je vrhunska znanstvenica, ki z interdisciplinarnim pristopom združuje humanistične stroke, kot so slovstvena folkloristika, literarne vede, jezikoslovje, etnologija, pa tudi sociologija, psihologija, zgodovinarstvo ipd. Njena strokovna bibliografija šteje več kot 1000 enot in vsebuje 23 znanstvenih in 7 strokovnih monografij, 71 izvernih in 29 preglednih znanstvenih člankov ter več kot 800 drugih znanstvenih in strokovnih prispevkov.

Teoretičnim podlagam folkloristike, posebej slovstvene, njeni znanstveni identiteti in avtonomiji, utemeljeni na lastni raziskovalni praksi, domačem strokovnem izročilu, razmejitvah med etnologijo in filološkimi vedami, primerjavami z mednarodnimi tokovi, je namenila številne razprave. Te posegajo v njeno zgodovino, teorijo in metodologijo in so sintetično predstavljene v obsežnih znanstvenih monografijah: *Teoretični oris slovstvene folklore* (2001); *Slovstvena folkloristika: med jezikoslovjem in literarno vedo* (2004); *Procesualnost slovstvene folkloristike: slovenska nesnovna kulturna dediščina* (2006); *Slovenska narečna književnost* (2007); *Interdisciplinarnost slovstvene folkloristike* (2008); *Zgodovina slovstvene folkloristike: od srednjega veka do sodobnosti* (2009); *Literarjenje, kronopisje in rokopisje v teoriji in praksi* (2011); *Folkloristični portreti iz treh stoletij: od baroka do moderne* (2012); *Folkloristični portreti iz 20. stoletja: do konstituiranja slovenske slovstvene folkloristike* (2013); *Poezija konteksta: slovenska pesem v tujem škornju od dóma do puščavskega peska: slovensko odporniško pesnjenje pod italijanskim fašizmom (1920–1943) in v Severni Afriki (1943–1945)* (2014); *Etnolingvistika po slovensko* (2017).

Iz celotnega opusa njenega dela se kaže sistematično prizadevanje, da bi bila slovstvena folkloristika deležna primerne vrednotenja in da bi dobila ustrezno mesto tako v strokovni kakor širši kulturni zavesti. Njeno delo je namenjeno praktičnim vidikom, predvsem procesu izobraževanja na vseh ravneh (po njeni zaslugi je

slovstvena folkloristika univerzitetni predmet). Pripravila je priročna učbeniška dela, namenjena spodbudam in mentorstvu, strokovnjakom in laikom ter popularizaciji: *Sloustvena folklor v domačem okolju* (1990); *Slovenska slovstvena folklor* (1999) in *Naš čas – opis; Delovni zvezek za izbirni predmet šolsko novinarstvo za 7., 8. in 9. razred* (1999). Poleg že omenjene zbirke *Glavovi* je poskrbela za več izdaj zbirk slovstvene folklore, kot so *V deveti deželi* (1995); *Slovenijo je Bog nazadnje ustvaril* (2000); *Slovenske povedke iz 20. stoletja* (2003); *Poženčanove pravljice* (2005). Pomemben prispevek k slovenskemu zgodovinopisju je prispevala z zbiranjem pričevanj in spominov »navadnih«¹ državljanov na 10-dnevno vojno za obrambo samostojne Slovenije. V sodelovanju z Muzejem novejšje zgodovine je souredila knjigo *Moški na položajih, ženske v strahu, otroci na češnjah* (2012).

Delo ddr. Marije Stanonik se vseskozi giblje med terenom in kabinetom. S pozornostjo na teren je povezan drugi pomemben segment njenih raziskav, tj. nenehno vračanje v domači kraj in vračanje k domačemu kraju: posvetila mu je raziskave in objave o čevljarstvu, prometu, nabiralništvu, prehrani, družinskem življenju, jezikovnih in glasbenih pojavih: *Čebela – žlahtna spremljevalka slovenske kulture* (1995); *Štiri matere – ena ljubezen* (1997); *Dobračeva gori*

(2002); *Ostanite zvesti pevski kulturi Žirov* (2004); *Hišna imena v Žireh* (2005); *Žiri na meji* (2007); souredila *Tabor v Žireh* (2005); *Bele stezice v vrtincih življenja* (2006); uredila je *Doživetja in spomine tovarniške delavke Brede Karner* (2010).

Akad. prof. ddr. Marija Stanonik se je upokojila 31. 12. 2012, od takrat nadaljuje raziskovalno delo kot znanstvena svetnica v pokoju. Za svoje znanstvenoraziskovalno delo na področju slovstvene folkloristike in etnologije je prejela številne ugledne nagrade, med njimi Murkovo nagrado za leto 2000, Štrekljevo nagrado za leto 2012, prejela je naziv zaslužna raziskovalka ZRC SAZU za leto 2014, Gibanje za ohranjanje in uveljavljanje slovenske kulturne in naravne dediščine / krajine Kultura – Natura Slovenija pa ji je podelilo priznanje »naša Slovenija za leto 2016«.

Spoštovani in cenjeni mentorici ddr. Mariji Stanonik, ki mi je bila vseskozi zanesljiva vodnica, opora in zgled kot raziskovalka in sodelavka, se iskreno zahvaljujem za vse, kar mi je dala ne le v strokovnem pogledu, pač pa tudi za tisto »še nekaj več«, kar sem spoznavala v njenih prizadevanjih za bližnje, kraj, pokrajino, slovenski narod. Draga Marija, iz srca Vam želim vse najboljše!

Uroš Lipušček

Slovinci v primežu rapalskega diktata 1920

Ob 70. obletnici združitve Primorcev s Slovenci vzhodno od nekdanje rapalske meje

Območje južno od Alp je bilo v zgodovini zaznamovano s številnimi mejami, tu so potekale

različne bitke za uresničevanje različnih strateških interesov. Stari Rimljani so z obzidjem,

Dr. Uroš Lipušček na sklepni slovesnosti pohoda ob rapalski meji pri planinski koči na Mrzliku, 17. 9. 2017.

imenovanim *Claustra Alpium lularum*, tod branili vzhodne meje imperija pred barbari, Napoleon je z vdorom v Furlansko nižino preko tega ozemlja uspešno osvojil Dunaj in Avstro-Ogrsko, med prvo svetovno vojno so sile antante upale, da bodo Italijani s prebojem soške fronte ponovili Napoleonov podvig in habsburško monarhijo spravile na kolena. Samo v prejšnjem stoletju so zgodovinarji na tem prostoru ugotovili najmanj 15 različnih mejnih razmejitev med italijanskim, nemškim in slovanskim svetom. Tudi ozemlje današnje idrijske občine ni bilo izvzeto iz tega dogajanja. Zagotovo pa je bila ločnica z imenom rapalska meja v vsej zgodovini najbolj kruta. Ob njej so pred drugo svetovno vojno Italijani zgradili še sistem betonskih utrd, znanih pod imenom alpski zid, Kraljevina Jugoslavija pa je na to odgovorila z izgradnjo utrjene Rupnikove linije. Ta meja je bistveno spremenila življenje v teh krajih, saj je presekala običajne poti in mnoge prebivalce odrezala tudi od virov zaslужka, ki so ga nekateri nadomeščali, kot je to običaj ob

vseh mejah, s kontrabantom. Čeznjo niso pred več kot 90 leti takratni Krpani tihotapili le soli, kot je to mojstrsko opisal moj nekdanji profesor Tomaž Pavšič v svoji knjigi *Ob stari meji*, ampak predvsem odpor proti italijanskim izganjalcem vsega, kar je bilo slovenskega.

Rapalska drama se je začela pravzaprav 5. novembra 1920, zvečer na beograjski železniški postaji. Malo pred odhodom vlaka Simplon express, s katerim je delegacija Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev odpotovala v italijansko letoviško mesto Rapallo, se je v železniški vagon povzpел francoski poslanik v Beogradu Fontenay in presenečenemu zunanjemu ministru dr. Antetu Trumbiću zagrozil, »da, če ne bo podpisan sporazum o meji med obema državama, bosta Francija in Velika Britanija dali Italiji proste roke, tako da bo razpolagala z ozemljem, ki ji je bilo priznano z londonskim paktom 1915. leta.« S to »viteško« akcijo sta obe veliki sili prisilili Kraljevino SHS, ki je imela odprtih kar šest mejnih vprašanj, notranje pa je bila preluknjana kot kak »prežgan kovaški meh«,

kot bi dejal naš pokojni primorski rodoljub in pisatelj Saša Vuga. Teden dni kasneje, 12. novembra 1920, je zunanji minister Trumbić po napetih pogovorih izpil še zadnjo čašo grenkega pelina in s solzami v očeh podpisal tako imenovani rapalski diktat oziroma novo ozemeljsko razmejitev med obema državama v skladu z italijanskimi strateškimi interesi. Čeprav je Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev iz prve svetovne vojne izšla kot zmagovalka, kot je pokazal potek pariške mirovne konference 1919, je ostala brez pravih prijateljev. Velika Britanija in Francija sta v skladu z rekom, »da je sporazume pač treba spoštovati«, pristali na italijanske ozemeljske zahteve, ameriški predsednik Wilson, ki je na pariški mirovni konferenci poskušal neuspešno brzditi italijanski imperializem, pa je prav med potekom pogajanj v Rapallu izgubil predsedniške volitve, s čimer je vlada v Beogradu izgubila še zadnjo oporno točko. Namesto da bi se na primeru Slovenije uresničilo načelo samoodločbe narodov, ki ga je propagiral »tata« Wilson, kot ga je imenoval tržaški politik Tuma, so velike sile na pariški mirovni konferenci zavrnilo slovenske oziroma jugoslovanske zahteve, ki jih je oblikoval predvsem dr. Anton Korošec, da bi po vzoru vsiljenega koroškega plebiscita razpisali tudi plebiscit o usodi Primorske. Medtem ko je Wilson trmasto vztrajal pri izvedbi plebiscita na Koroškem, ki so ga Slovenci izgubili prav ob začetku pogajanj v Rapallu, pa je z isto trdovratnostjo odklanjal zahtevo po izvedbi plebiscita na Primorskem, ki bi ga Slovenci prav gotovo dobili.

Z rapalskim diktatom so dokončno propadla tudi načela tako imenovane nove diplomacije, ki jih je na mirovni konferenci propagiral Wilson. V zameno za diplomatsko priznanje se je Kraljevina SHS odpovedala približno tretjini slovenskega etničnega ozemlja in četrtini slovenskega prebivalstva. Pod oblast Italije je prišlo skupaj skoraj milijon Slovencev in Hrvatov. Časopis Slovenec je takrat zapisal, »da je sporazum razkosal naš narod na tri dele in presadil najbolj prebujene sinove iz prejšnje v še večjo sužnost«.

Rapalski diktat je bil spočet že 26. aprila 1915 v Londonu. Takrat so v zavetju tišine

britanskega Foreign officea poslaniki Francije, carske Rusije in Italije pod taktirko britanskega zunanjega ministra Greya podpisali tajni londonski sporazum, ki je v zgodovino pisju poznan kot londonski pakt. Z njim so članice antante, ki jim v prvem letu prve svetovne vojne na bojiščih ni kazalo najbolje, za ceno slovenskih, hrvaških in deloma tudi albanskih in grških ozemelj zvabile Italijo v vojno na svoji strani. Z londonskim paktom, ki je bil sprva tajen, so Italiji prepustile Gorico s celotno Gradiško, Trst, celotno Istro, Kvarner brez Reke, velik del Dalmacije z otoki, Valono in Dodekaneške otoke. Italijanski zunanji minister Sonnino je na pariški mirovni konferenci vztrajal pri mejah londonskega pakta, čeprav so bile v popolnem nasprotju z načeli Wilsonove samoodločbe narodov oziroma z 9. točko njegovega mirovnega programa 14. točk, na podlagi katerih bi morala meja med Italijo in Jugoslavijo oziroma Kraljevino SHS potekati v skladu z jasno razpoznavnimi jezikovnimi oziroma etničnimi mejami. Po drugi strani je Italija vztrajala pri tako imenovanih strateških mejah, ki jih je oblikoval sardinijski generalni štab že leta 1866, Italija pa jih je tajno vključevala v svoje strateške načrte, kljub temu da je bila še ob začetku prve svetovne vojne formalno članica trojne alianse, ki so jo sestavljale Nemčija, Avstro-Ogrska in Italija. Italijanska diplomacija je londonski pakt opravičevala z obstojem sovražne avstro-ogrške monarhije. Čeprav je le-ta ob koncu prve svetovne vojne razpadla, italijanska diplomacija od njega pod vplivom naraščajočih italijanskih nacionalističnih sil ni odstopila. Njihovo geslo še pred začetkom velike vojne je bilo »Trentinsko-Trst«, ki je bilo v skladu z zahtevo iredentističnega gibanja, da morajo vsa območja, kjer živijo Italijani, pripasti Italiji. Predsednik Wilson je med pariško mirovno konferenco dejal, da ta teza ne drži, ker bi sicer moral biti New York, ki je bil takrat mesto, kjer je živel največ Italijanov, del Italije, ne pa ZDA. Naredil pa – tako kot Levstikov minister Gregor – ni prav nič.

Meja med Italijo in Kraljevino SHS bi morala v skladu s prvotnim Wilsonovim mirovnim načrtom potekati vzdolž Gregorčičeve

Italijanska kasarna v Mrzlem Vrhu. Od nje je ostalo samo še nekaj kamnov, lastnik parcele, na kateri je stala, pa je dr. Uroš Lipušček.

Smučarka v Mrzlem Vrhu, nad njo desno zgoraj nekdanja italijanska kasarna na rapalski meji.

zelene solze, to je reke Soče. Trst sta Velika Britanija in carska Rusija ponudili Italiji že avgusta 1914, le nekaj tednov po začetku prve svetovne vojne. Kakšna bo italijanska okupacija, so Primorci občutili že nekaj tednov po izbruhu vojne. Italijanski izganjalci Slovencev so junija 1915, potem ko so v spopadih z avstrijsko vojsko doživeli hud poraz pod planino Petrovč v zgornjem Posočju, v Idrskem v znak maščevanja po načelu desetkanja ustrelili šest nedolžnih domačinov. Italijanska vojska je že dan po podpisu premirja, 2. novembra 1918, v vili Gusta v Padovi začela v imenu antante zasedati slovenska ozemlja, in to celo preko črte londonskega pakta. Italijanska vojska se je iz domnevnih osvoboditeljev sprevrgla v odkrito okupacijsko silo, ki je nameravala zasesti ne samo Ljubljano, ampak celo Dunaj. Pri tem je polkovnik House kot najtesnejši Wilsonov zapupnik mimo predsednika, ki je poskušal nekaj časa brzdati italijanske ozemeljske apetite, za njegovim hrbtom podpiral italijanske iredentistične zahteve. House je slovenskega političnega prvaka Korošca prepričeval, po domače bi temu rekli »farbal«, da so Američani na njihovi strani in da bo imela končno besedo mirovna konferenca. Italijanska vojska je kljub zagotovilu poveljujočega generala Rorettija, »da bodo imeli Slovenci pod Italijo še več šol kot pod Avstrijo«, na zasedenih ozemljih razglasila izredno stanje, začela omejevati uporabo slovenščine in prodajo slovenskih časopisov ter odstavljati slovenske župane in uvajati popolno okupacijsko oblast. S tem se je začela uresničevati zlovešča preroška napoved predsednika slovenske vlade dr. Janka Brejca, izrečena na srečanju s predsednikom Wilsonom junija 1919 v Parizu: »Ave Wilson, Sloveni morituri te salutant.« (Pozdravljen, Wilson, umirajoči Slovenci vas pozdravljajo.) Wilson je besede predsednika takratne slovenske vlade o tem, da jih antanta osvobaja, istočasno pa reže na koščke, vzela na znanje, vendar pa nanje ni konkretno reagiral.

Italijanska vojska je po zlomu Avstro-Ogrske zasedla več ozemlja, kot ga je dobila s tajnim londonskim paktom, s čimer je potrdila mnenje nemškega kanclerja Bismarcka, »da je Italija

izdajalska sila, ki ima večja usta kot želodec«. Okupacija je bila podlaga za začetek dvostranskih pogovorov med Italijo in Kraljevino SHS, ki jih je predlagal poleti 1920 politično in zdravstveno vse bolj obnemogel predsednik Wilson.

Italija je v skladu z rapalsko pogodbo dobila mejo, ki je presejala meje londonskega pakta. Meja je, kar zadeva Slovence, potekala po črti londonskega pakta nekako do vrha Porezna, nato je zavila proti vzhodu, tako da so Italiji pripadli Notranjska do Logatca, kjer je rapalska meja še zdaj dobro vidna ob glavni cesti (tam še vedno stoji obmejna stražnica), ter Postojna in Snežnik. Italijanski zunanji minister grof Carlo Sforza, ki je bil med vojno italijanski poslanik pri vladi Kraljevine SHS in je veljal za prijatelja predsednika srbske vlade Pašiča, takrat ni zaman zapisal, »da je nova meja strateško še bolj popolna, kot je bila nekdanja meja rimskega imperija«. Zato da je razen Zadra in otokov Cres in Lošinj, ki so pripadli Italiji, obvarovala večji del Dalmacije, je Kraljevina SHS žrtvovala tretjino Slovenije. Že pred podpisom tako imenovanega rimskega pakta aprila 1918 (po hudem porazu italijanske vojske pri Kobaridu), ki naj bi oznanil prijateljstvo med Italijani in Jugoslovani, je Trumbić – takrat še v vlogi predsednika Jugoslovanskega odbora – med pogajanja v Londonu brez vednosti Slovencev – zato da bi rešil Dalmacijo – Italijanom ponudil Trst in Gorico z Gradiško. Na še večji odstop pa je pod pritiskom Velike Britanije in Francije pristal na pogovorih v Rapallu. Glede na to, da je imela Kraljevina SHS takrat odprtih kar šest mejnih vprašanj, beograjske politike pa so zanimale predvsem meje z Albanijo, Bolgarijo in Madžarsko, smo bili Slovenci in Hrvati na milost in nemilost predani Italiji. To dokazuje tudi dejstvo, da niti tajni londonski pakt niti kasnejša rapalska pogodba ne vsebujeta niti enega člana, ki bi omenjal obvezo Italije, da slovenski in hrvaški manjšini zagotovijo vse pravice, medtem ko je bila Kraljevina SHS že v okviru pariškega mirovnega sporazuma obvezana, da spoštuje pravice manjšin. Italiji kot veliki sili teh določb ni bilo treba podpisati. Po drugi strani so bile z rapalskim sporazumom maloštevilni

italijanski manjšini zagotovljene takrat največje človekove pravice na svetu.

Zavoljo zgodovinske objektivnosti je treba poudariti, da so italijanski socialisti ter del liberalcev v razpravi v italijanskem parlamentu ostro nastopili proti predsedniku vlade Giollitiju, ker v rapalskem sporazumu ni bilo manjšinske klavzule. Zunanji minister grof Carlo Sforza je trdil, »da je raven italijanske politične kulture tako visoka, da takšne garancije sploh niso potrebne«. Italijanska liberalna demokracija je bila takrat že močno načeta, nastopajoči fašizem pa je že kazal ostre zobe. Resolucijo o tem vprašanju je zato podprlo kar 253 poslancev, 14 jih je bilo proti, socialisti pa so glasovanje bojkotirali.

Italijanski zasedbi in priključitvi Primorske, Istre in dela Dalmacije po rapalski pogodbi so še pred nastopom fašizma sledili porajajoči teror, ki se je izpričal v požigu slovenskega Narodnega doma v Trstu, ki je bil nekakšna generalka za nastop fašizma v Italiji, ter kasnejši Gortanov in oba tržaška procesa, ki so ju s fanfarami priredili fašistični požigalci svobode. Potreben je bil pravi Spartakov pogum iz starega Rima, da so se novodobni slovenski sužnji v obliki ilegalnega delovanja tajne odporniške organizacije TIGR uprli fašističnim zavojevalcem.

Še ob koncu druge svetovne vojne je grof Carlo Sforza trdil, da je bil rapalski sporazum legitimen, saj je bil sklenjen pred nastopom fašizma. Narodnoosvobodilni boj, delovanje 9. korpusa NOV Slovenije na okupiranih ozemljih med drugo svetovno vojno, ki so mu dali najvišje ocene tudi v zavezniških štabih, ter odpor na tisoče Bevkovih Čedermacev je Primorcem omogočil, da so se priključili matičnemu narodu. Zadnje veliko priznanje so 9. korpusu dali v Washingtonu, ko so ga povabili na vojaško parado v Pentagon ob 50. obletnici konca druge svetovne vojne, kot edino zavezniško vojaško odporniško formacijo iz Srednje in Vzhodne Evrope.

Brez Primorske, brez izhoda na morje, bi bila neodvisna Slovenija praktično nemogoča. Nova socialistična Jugoslavija je izgubila Trst in Gorico, ne samo zaradi takrat prevelike odvisnosti

od Stalina in Sovjetske zveze, ampak predvsem zaradi strateških vzrokov. Angleški delegat na pariški mirovni konferenci Harold Nicolson je po pogovoru s članom jugoslovanske delegacije Bogomilom Vošnjakom v svoj dnevnik že leta 1919 zapisal: »Idioti, zahtevajo Trst!«

Po drugi svetovni vojni leta 1947 je bila podpisana pariška mirovna pogodba med Jugoslavijo in Italijo, s katero je za vedno prenehal veljati rapalski sporazum, leta 1977 pa so v jeku priprav na helsinško konferenco varnosti in sodelovanja v Evropi, ki je bila znanilka detanta oziroma normalizacije odnosov med obema blokoma v Evropi, stopili v veljavo osimski sporazumi. Ti so dokončno rešili mejno vprašanje med obema državama. Helsinški sporazumi določajo, da so meje v Evropi nedotakljive in da jih je mogoče spreminjati samo s pogovori. Razglasitev neodvisne Slovenije bi bila brez osimskih sporazumov, ki jih je podpisala bivša SFRJ, mnogo težja oziroma celo nemogoča, saj bi se med obema državama ponovno odprlo vprašanje meja. Potem ko je razpadla SFRJ in sta Slovenija in Hrvaška razglasili neodvisnost, so namreč nekatere skrajne nacionalistične stranke v Italiji poskušale potihoma znova načeti to vprašanje. Tako je bilo mogoče razumeti tudi bivšega predsednika italijanske vlade Silvia Berlusconi, ki je v nekaterih izjavah začel obujati duh rapalskega sporazuma.

Ameriški državni sekretar Warren Christopher je po pogovorih z zunanjim ministrom Lojzeto Peterletom v Washingtonu maja 1994 na moje izrecno vprašanje (v vlogi dopisnika RTV Slovenija iz ZDA), kakšno je stališče administracije do ozemeljskih zahtev, ki jih postavljajo nekateri člani nove italijanske vlade do Slovenije in Hrvaške, odgovoril: »Podpiramo ozemeljsko celovitost Slovenije in mislimo, da je meje treba spoštovati. ZDA odločno podpirajo ozemeljsko celovitost Slovenije v okviru sedanjih mej.« To je bilo prvo javno in jasno zagotovilo ZDA novi neodvisni Sloveniji glede nedotakljivosti njenih meja.

Glede na to, da so imele ZDA od pariške mirovne konference leta 1919 naprej eno

od odločujočih svetovnih vlog in da so še naprej vodilna svetovna velesila, je stališče Washingtona za obstoj neodvisne Slovenije zelo pomembno. Naš drug temeljni kamen je Evropska unija oziroma njen obstoj. To je garancija, da bo v Evropi zmagal duh sodelovanja, da nas bodo po Prešernovih verzih meje združevale, ne pa delile, in da »ne vrag, le sosed bo mejak«. Upajmo, da so duhovi preteklosti, ki so pripeljali tudi do rapalskega diktata in vseh krivic, ki jih je le-ta povzročil, trdno in za zmeraj zaprti v nepredušne steklenice.

Uredniški pripis: Objavljamo besedilo govora, ki ga je imel dr. Uroš Lipušček na slovesnosti ob sklepu vseslovenskega pohoda ob rapalski meji v nedeljo, 17. septembra 2017, pri planinski koči PD Žiri na Mrzliku. Številni poslušalci smo ga pozorno poslušali, saj je poleg že znanih zgodovinskih dejstev razkril tudi marsikatero podrobnost, za katero doslej nismo vedeli, zadeva pa vse, ki živimo ob nekdanji meji. Iz govora veje spoznanje, kako usodne posledice imajo lahko dogovori in kupčije v visokih državniških in diplomatskih krogih za ljudi »na terenu«, v tem primeru tudi za prebivalce Idrijskega in Žirovskega.

LIKOVNA PRILOGA

Stane Kosmač

Marica Trček, slikarka

Marica Trček se je rodila leta 1971 v Novem mestu. V vasi Dolž pod Gorjanci je preživela mladost, nato jo je življenjska pot pripeljala v Žiri, kjer ima družino in ustvarja. V študijskih letih ji je slikanje predstavljalo obliko sproščanja, zadnjih deset let pa se profesionalno ukvarja s slikarstvom. Imela je že več kot 20 samostojnih razstav. Letos je diplomirala na Visoki šoli za risanje in slikanje »Art house« v Ljubljani.

Slikarka je svoj slikarski credo in smisel našla v impresionizmu, umetniškem gibanju iz druge polovice 19. stoletja, ki ni zajelo samo likovne umetnosti, ampak tudi glasbo (npr. Claude Debussy in Maurice Ravel) in poezijo (Paul Verlaine, Arthur Rimbaud). V slikarstvu se je impresionizem kot gibanje, predvsem pa kot drugačno razumevanje slikarskega izraza pojavil v Franciji in bil z že obstoječim realizmom kot umetniškim gibanjem (Camille Corot, Jean-François Millet) pravzaprav upor proti burni in s pretiranimi čustvi prežeti romantiki. Vrh v umetniškem izrazu pa je nedvomno dosegel Claude Monet, katerega oboževalka je tudi Marica Trček, saj v nekaterih njenih delih prepoznamo opazen vpliv Monetevega načina gradnje slikovnega polja. Tudi umetniško obdobje so poimenovali po Monetevi sliki Impresija. Impresionizem je imel sicer več inačic, skupno pa mu je bilo raziskovanje fenomena svetlobe in slikarska realizacija le-te, ki na njihovih slikah ustvarja neko opno med barvnimi nanosi in realnim motivom v ozadju. Impresionisti so jih dosegli s slikanjem, pri katerem so poteze čopiča hote vidne, tone so ustvarjali z mešanjem komplementarnih barv, bistvo njihovega izraza je bilo v dojetanju celote, ne podrobnosti. Da so barvna usklajenost in nanosi avtonomno zaživel, so morali zbrisati oblike, ki bi sicer bile v preveliki disharmoniji z njihovim barvnim konceptom. Monet je v poznem obdobju svojega slikarstva stopil še korak naprej, a o tem kdaj drugič.

Tudi motivi Marice Trček so podobni, išče neokrnjene izreze narave v različnih letnih časih, prežete s svetlobo in sončnimi žarki, s čimer ustvarja v slikah posebno intimistično vzdušje. Njeno diplomsko delo, ki ga tudi predstavljamo, pa je poskus širšega razumevanja slikarskih možnosti, saj je zasnovano kot tridimenzionalen objekt, naslikan oziroma poslikan z vseh strani in je tudi premakljiv. Če ga hočemo v celoti dojeti, ga moramo obhoditi in ga tako celovito vsebinsko zaobjamemo. Zanimiv poskus, ki se oddaljuje od klasično razumljenega tabelnega slikarstva in vzpostavlja nov kompleksnejši odnos med gledalcem in delom.

Žiri, september 2017

Zgodbe gozdov: Prehod, Nemoč in Upanje, mobil, olje na platno in les, 160 x 140 x 10 cm, 2017 – frontalni pogled, vidni sta sliki Prehod in Nemoč.

Zgodbe gozdov: Prehod, Nemoč in Upanje, mobil, olje na platno in les, 160 x 140 x 10 cm, 2017 – pogled z zadnje strani, vidi se slika Upanje.

Zgodbe gozdov: Prehod, Nemoč in Upanje, mobil, olje na platno in les, 160 x 140 x 10 cm, 2017 – pogled z zadnje strani desno, vidini sta sliki Upanje in Nemoč.

Jutranja svežina, olje na platno, 60 x 120 cm, 2017

Lokvanji, olje na platno, 50 x 100 cm, 2014

Breze, olje na platno, 80 x 120 cm, 2016

Pozdravljena, jesen, olje na platno, 60 x 120 cm, 2014

Čarobna jesen, olje na platno, 80 x 90 cm, 2016

Dvigni me višje, olje na platno, 70 x 50 cm, 2017

Vodi me pot, olje na platno, 60 x 120 cm, 2017

Spogledovanje z zimo, olje na platno, 60 x 120 cm, 2017

DESET LET DRUŽBE POCLAIN HYDRAULICS, D. O. O. V ŽIREH

Milan Kopač

Ob deseti obletnici družbe

Družba Poclain Hydraulics SA iz Francije, ki se ukvarja s hidravličnim prenosom energije v zaprtih tokokrogih, je novembra 2007 večinsko prevzela družbo Kladivar, d. d., katere glavna dejavnost je bila prav tako razvoj, proizvodnja in trženje sestavin, sistemov in storitev s področja

fluidne tehnike, a za odprte tokokroge. Namen prevzema je bil predvsem razširiti program Poclaina na področje hidravličnih ventilov za odprte in zaprte tokokroge ter tako postati sistemski dobavitelj za večje in pomembne kupce, ki so globalno gledano vodilni dobavitelji

Laurent Bataille in Milan Kopač, tvorca zgodbe Poclain Hydraulicsa v Žireh.

strojev. Kladivar je bil tarča prave velikosti in predvsem z velikim tehnološkim znanjem, zato je bil prevzem opravljen v nekaj dneh. Poclain je bil pred tem že 17 let velik kupec Kladivarjevih proizvodov, dobro je poznal prednosti in slabosti družbe, zato je bilo zaupanje v tovarno dovolj veliko za hiter prevzem. Predstavniki gospodarskega oddelka francoske ambasade iz Ljubljane je na proslavi obletnice povedal, da je bil to sploh najhitrejši prevzem družbe v tujini od kake francoske družbe.

Prevzem se je zgodil v času največje razprodaje slovenskega premoženja, ko je bila dobra tovarna ali trgovina predvsem tržno blago, ko je igro vodil finančni kapital in ko nacionalni interes še ni bil pomemben. Tako kot veliko drugih podjetij se je tudi Kladivar na koncu druge faze »privatizacije« znašel v krempljih finančnega kapitala, a se mu je iz njih uspelo izviti prav s pomočjo boljše ponudbe Poclaina. Ta se je izkazal kot industrijska družba z resnimi nameni za razvoj tovarne v Žireh, in ne kot finančni špekulant.

Lahko rečem, da je bila to zelo pomembna prelomnica v lastniški strukturi družbe, ki je bila do tedaj v državni, družbeni in od leta 1995 kot delniška družba v privatni lasti. Kladivar je postal kompetenčni center za razvoj in proizvodnjo hidravličnih ventilov za celotno skupino Poclain. Okrepili so se človeški viri na ključnih mestih razvoja in proizvodnje, modernizirali so se laboratorij za hidravlično preskušanje izdelkov in proizvodna oprema, predvsem pa procesi izdelave ter za tretjino povečani pokriti prostori. V proizvodnjo so bili vpeljeni novi proizvodi in nove tehnologije. Povsem globalizirala se je tudi prodaja, saj ima Poclain svoje prodajne družbe, pisarne ali distributerje po vsem svetu.

Zaključim lahko, da je bil to vzorčni primer dobrega tujega prevzema in da je tovarna po svojem obsegu proizvodnje v tem času postala največja v Žireh. Novi lastniki so svoje obljube izpolnili v celoti in jih celo preseglji z vlaganji v višini 17 milijonov evrov. Vodstvo in zaposleni pa so odgovorni za to, da se bo zaupanje lastnikov v tovarno v Žireh še naprej krepilo in si tako zagotavljamo svojo varno prihodnost.

To je mogoče samo s strokovnim, odgovornim in poštenim delom ter pravo mero drznosti pri razvijanju novih izdelkov in procesov.

Proslava desete obletnice je bila 6. septembra 2017 v prostorih Sklednika v Žireh. Namenjena je bila predvsem zaposlenim ter vodstvu družbe in lastnikom Poclaina.

Proslave so se udeležili tudi visoki gostje:

- dr. Miro Cerar, predsednik Vlade Republike Slovenije,
- Boštjan Gorjup, predsednik Gospodarske zbornice Slovenije,
- Samo Hribar Milič, direktor Gospodarske zbornice Slovenije,
- mag. Janja Petkovšek, predsednica odbora ZKI pri Gospodarski zbornici Slovenije,
- Jean-Louis Poli, predstavnik gospodarskega oddelka francoske ambasade iz Ljubljane,
- mag. Janez Žakelj, župan Občine Žiri,
- prof. dr. Mitja Kalin, dekan Fakultete za strojništvo,
- doc. dr. Franc Majdič, predavatelj za hidravliko in vodja laboratorija za fluidno tehniko,
- Matej Skočir, vodja sektorja agencije SPIRIT,
- predstavniki lokalnih gasilcev in smučarskih skakalcev, ki jih družba finančno podpira.

V čast dogodku in svečanemu jubileju, katerega rdeča nit so bili prav zaposleni, smo izpostavili tudi nekatere zaposlene, katerim so bila podeljena posebna priznanja:

- Jani Erznožnik kot najboljši športnici za osem prevoženih kolesarskih maratonov Franja,
- Milanu Kopaču kot najboljšemu športniku za 11 prevoženih kolesarskih maratonov Franja,
- Marjanu Jerebu kot inovatorju z največjim prihrankom za tehnično izboljšavo stroja,
- Roku Grubarju kot inovatorju z največ prijavljenimi inovacijami,
- Bojanu Burniku kot najboljšemu vodji,
- Valentini Gantar kot najboljši delavki,

Aleš Bizjak in Guillaume Bataille, prva moža tovarne v Žireh in celotne korporacije, sta bila prva tudi pri rezanju torte.

Skupinska slika zaposlenih v Poclairn Hydraulicsu v Žireh in lastnikov skupine Poclairn – kot pozdrav iz Žirov vsem enotam Poclairn po svetu.

- Vincentu Knabu kot tujemu delavcu z najdaljšim stažem v Sloveniji.

Ob uradnem programu je bil organiziran tudi družabni del, namenjen krepitevi »povezanosti zaposlenih med sabo, z vodstvom družbe in z lastniki«.

Sodeč po zadovoljstvu zaposlenih in lastnikov ter glede na promocijo družbe v slovenskem prostoru sklepam, da je proslava v vsem uspela.

V nadaljevanju vam posredujem govore glavnih govornikov na proslavi. Ti so bili:

Aleš Bizjak, direktor družbe Poclain Hydraulics, d. o. o.,

Laurent Bataille, predsednik družbe in izvršni direktor Poclain SAS,

Olivier Dion, vodja proizvodnje in kakovosti skupine Poclain, od leta 2008 do 2016 zadolžen za razvoj in kontrolo poslovanja v Žireh,

Stephane Rakotoarivelo, vodja razvoja in marketinga skupine Poclain, od leta 2016 zadolžen za razvoj in kontrolo poslovanja v Žireh.

Žiri, 21. 9. 2017

Aleš Bizjak

Govor direktorja družbe Poclain Hydraulics, d. o. o.

Drage sodelavke in sodelavci, spoštovani predsednik Vlade RS, predstavniki slovenskega gospodarstva, univerze in lokalne skupnosti.

V veliko veselje in čast mi je, da vas lahko v imenu našega podjetja Poclain Hydraulics, d. o. o. prvi nagovorim.

Danes praznujemo 10. obletnico, odkar se je naše podjetje, takrat Kladivar, pridružilo korporaciji Poclain.

Praznujemo našo skupno zgodbo, ki govori

- o ustvarjanju novih priložnosti in možnosti preboja med najboljši;
- o močni podpori naši inovativnosti – naši sposobnosti razvoja vrhunskih proizvodov in tehnologij ter metod zagotavljanja visoke kakovosti;
- o stimulativnem mednarodnem delovnem okolju, v katerem lahko zaposleni razvijamo svoje potenciale, sodelujemo pri ustvarjanju novih znanj na svetovnem nivoju, in je naša varnost na prvem mestu;
- in ne nazadnje govori o trdnem zaupanju korporacije Poclain v našo zavezo, da vodimo uspešno in kompetentno podjetje, ki je ključno pri zagotavljanju systemske oskrbe na področju hidravličnih pogonov,

je odlično v svojem poslovanju in kot tako zaželen partner svojim kupcem.

Smo rastoče podjetje in danes nas je v Poclain Hydraulicsu, d. o. o. v Žireh zaposlenih že več kot 300, prodaja presega 30 milijonov evrov. Z inovativnimi izdelki, ki jih razvijamo v Žireh, se uvrščamo med vodilne v svoji dejavnosti. Svojo ponudbo širimo med največje in najzahtevnejše kupce, svoje izdelke aktivno promoviramo skupaj z globalno prodajno mrežo korporacije, krepimo prisotnost na ameriških in azijskih tržiščih ter v podjetje uvajamo nove proizvodne programe.

Mi, zaposleni, pa smo tisti, ki lahko zagotovimo nadaljnji uspeh in rast. Naša prihodnost je ambiciozna in optimistična. Sodimo v družbo najboljših in se zavedamo, da so pred nami nadaljnji izzivi.

Tisto najboljši, kar lahko zagotovimo, je naša nadaljnja zavezanost dosežkom, odličnosti in stalnim izboljšavam.

Ob soočanju z zahtevnimi nalogami pa v duhu najboljših ekip ne iščemo izgovorov in ne prelagamo odgovornosti na nekoga drugega, ampak se z izzivi soočamo in iščemo pot k njihovi rešitvi.

Lahko rečem, da je takšno ravnanje zmagovalcev in da je med nami tudi vedno bolj očitno. Na to smo lahko upravičeno ponosni in s tem tudi najbolje počastimo vse, ki so v preteklosti ustvarjali trdne temelje za razvoj našega podjetja, ter upravičimo zaupanje, ki smo ga deležni.

Ob tej priložnosti mi zato dovolite, da se vam, drage sodelavke in sodelavci, zahvalim za vašo pomembno vlogo in uspehe pri delu,

ki ga opravljate s srcem in s strokovnostjo. Zahvaljujem se korporaciji Poclain za vlaganja, priložnosti in aktivno podporo našemu razvoju; partnerjem v gospodarstvu, znanosti in šolstvu; in nenazadnje državi in lokalni skupnosti za vso pomoč in zagotavljanje spodbudnega okolja.

Danes vam vsem skupaj želim še posebej lepo praznovanje in se že veselim sproščenega druženja z vami!

Laurent Bataille

Govor predsednika družbe in izvršnega direktorja Poclain SAS

Spoštovani

- g. dr. Miro Cerar, predsednik Vlade Republike Slovenije,
- g. Boštjan Gorjup, predsednik Gospodarske zbornice Slovenije,
- g. Samo Hribar Milič, direktor Gospodarske zbornice Slovenije,
- ga. mag. Janja Petkovšek, predsednica odbora ZKI pri Gospodarski zbornici Slovenije,
- g. Jean-Louis Poli, predstavnik gospodarskega oddelka francoske ambasade iz Ljubljane,
- g. mag. Janez Žakelj, župan Občine Žiri,
- g. prof. dr. Mitja Kalin, dekan Fakultete za strojništvo,
- g. doc. dr. Franc Majdič, predavatelj za hidravliko in vodja laboratorija za fluidno tehniko,
- g. Matej Skočir, vodja sektorja agencije SPIRIT,

spoštovani prijatelji,

zelo sem vesel, da sem danes, deset let po prevzemu, tukaj. Kot francoskemu državljanu mi je vedno v užitek obiskati tako prekrasno deželo.

Kot pravemu Evropejcu mi je čudovito graditi podjetje s hčerinskimi družbami po vsem svetu. Mi, Evropejci, imamo veliko adutov, s katerimi

lahko skupaj uspemo. Zato jih vzdržujmo in nadaljujmo s takim delom.

Žiri poznam že vrsto let, saj je bilo podjetje Kladivar pomemben dobavitelj za Poclain. Z Milanom sva sodelovala v isti evropski organizaciji, ki povezuje evropsko industrijo fluidne tehnike, CETOP. Tam sva gradila najine medsebojne odnose kot tudi prijateljstvo.

Zagovarjala sva iste vrednote glede našega poslovanja, kot so osredotočenost na stranke, spoštovanje ljudi, inovativnost ter dolgoročna usmerjenost in predanost. Tako je bilo takrat po prevzemu precej preprosto uresničiti naše skupno »podjetje«.

Pred desetimi leti sem v Žiri prišel zato, da bi predstavil našo vizijo glede nadaljnega razvoja družbe Kladivar.

Napisal sem: »Naša želja je združiti moči naših podjetij in zgraditi dolgoročen industrijski in poslovni projekt, ki bo služil naši strategiji: širši portfelj ventilov za zagotavljanje celovitih rešitev na naših ciljnih trgih, globalni poslovni razvoj, proizvodne kapacitete, sinergije v nabavi ter naprednih raziskav in razvoja na področju ventilov.«

Danes sem vesel in ponosen na naše skupne dosežke. Dogovorili smo se, kaj bomo storili, in kar smo se dogovorili, smo tudi storili. Mi

kot matično podjetje smo skrbeli za naložbe in podporo, vi pa ste skrbeli za dosežke.

Rad bi se zahvalil vsem udeleženi in zaposlenim v Sloveniji in tudi v Franciji.

- Podjetje v Žireh je odgovorno za razvoj in proizvodnjo ventilov na ravni celotne skupine. Našim strankam želimo nuditi celovit sistem, in kot sami veste, so ventili zelo kompleksni in pomembni pri difrenciranju naše ponudbe.
- Drugi del našega sistema se navezuje na črpalke, področje, kjer imamo velike ambicije, in zelo mi je všeč sinergija, ki jo gradite z našo italijansko ekipo. Ti trgi so zelo konkurenčni, a ponudbi obeh tovarn se zelo lepo dopolnjujeta.
- Nikakor ne pozabljam niti na vašo podporo skupini pri projektiranju in dobavi hidravličnih pogonskih naprav in hidravličnih preizkuševališč.

Naslednjih deset let bo osredotočenih na krepitev naše ponudbe za dobavo sistemov na tem področju in to podjetje bo znotraj skupine imelo pomembno vlogo. Morda bo beseda nanesla tudi na *Internet of Things – IOT or Industry 4.0*.

Vendar pa bo ključ do uspešnega razvoja naša zmožnost pritegniti lokalne kompetence za razvoj te tovarne in graditi na njih. Pravzaprav sta inovacija in tehnologija zapisani v naših genih. To drži za izdelke, procese in podporo. Za razvoj pa potrebujemo nove kompetentne človeške vire.

Zastavili smo si cilj do leta 2025 podvojiti promet od prodaje. Osredotočili se bomo na naše sedanje tržišče in avtomobilsko industrijo.

Navdaja nas optimizem glede naše prihodnosti, povezane s to tovarno, v tej državi in v tem mestu. K temu smo zavezani. In s skupnimi močmi nam bo uspelo.

Hvala lepa.

Olivier Dion

Nagovor vodje proizvodnje in kakovosti skupine Poclain

Dober večer,

za to tovarno sem bil zadolžen devet let, zato vam lahko predstavim delček njene zgodovine.

Žiri sem prvič obiskal pred 10 leti kot nezadovoljna stranka.

V podjetje Kladivar sem prispel z zahtevo, da se odpravijo zamude pri dobavah izdelkov.

Spoznali smo, da so bile v zadnjih letih investicije premajhne in da bi bilo treba izboljšati organizacijo dela v proizvodnji. Svetla točka pa je bila ta, da so bili zaposleni opremljeni z dobrim tehničnim znanjem ter da so kazali strast do mehanike.

V Francijo sem se vrnil s tem pozitivnim vtisom, a tudi z dvomi o tem, kaj lahko Kladivarjeva ekipa stori za izboljšanje.

Čez nekaj časa me je presenetilo, da je podjetje Poclain prevzelo Kladivar, jaz pa sem bil zadolžen za nadzor nad integracijo podjetja v Poclain.

Potem sem bil jaz tisti, ki sem moral razlagati nezadovoljnim strankam, kako bomo odpravili zamude s starimi stroji in s premalo zaposlenimi.

Prva slovenska beseda, ki sem se je naučil, je bila »zamuda«.

Poskušali smo razumeti drug drugega in si prizadevali za čimprejšnjo odpravo starih razmer, in sicer:

- odpraviti zamude,
- povrniti dolgoročno dobičkonosnost in rast
- in se pridružiti podjetju Poclain.

Še težavnejše razmere so nas čakale leta 2009 zaradi zmanjšanja povpraševanja.

Promet od prodaje je upadel za 50 %, promet od prodaje ventilov pa celo za 70 %.

Zelo zahtevna situacija. Vendar smo preživel. Danes vemo, da bi Kladivar v letu 2009 brez podjetja Poclair težko preživel gospodarsko krizo.

Zato se moramo zahvaliti gospodu Laurentu Bataillu, ki je vam, tukaj v Sloveniji, zaupal in se odločil, da vam v letu 2009 ponudi vso pomoč. Zahvala pa gre tudi ekipi v Žireh, ki se je močno borila, da je rešila dejavnost.

Na globalni ravni smo po tem ponovno vzpostavili dobičkonosnost in trajnostni razvoj

- z velikimi investicijami v stroje in zgradbe,

- z integracijo novih proizvodnih dejavnosti,
- z izboljšavami procesov in
- s številnimi dodatnimi delovnimi urami.

Dovolite, da zadnje besede namenim Milanu in se mu še enkrat zahvalim za to, kar je storil, z njegovimi pogosto izrečenimi besedami: »To je opravljeno.«

Ta tovarna je zdaj zadnjih deset let Poclair, ki ustvarja višjo dodano vrednost z vzdržno rastjo poslovanja.

Bravo, Žiri! Hvala lepa.

Stephane Rakotoarivelo

Nagovor vodje razvoja in marketinga skupine Poclair

Dovolite, da se najprej za kratek čas vrnem v preteklost. Slovenijo sem prvič obiskal leta 2012, ko sem se pridružil podjetju Poclair. Pred tem o Sloveniji nisem veliko vedel. Moj prvi vtis je bil preprosto »vau«. Kot nekdo, ki je nadvse navdušen, saj to, kar vidi, ni ravno to, kar je pričakoval. Spomnim se, da sem na letališču veliko fotografiral okoliške gore. Lahko vam povem, da imate zelo lepo deželo. In zelo rad prihajam v Žiri.

Mogoče to ni tako dobra novica za Aleša in njegovo ekipo, saj jim vsakič, ko pridem, prinesem nove izzive. In trudim se, da pridem vsak mesec ali vsaj vsak drugi mesec.

No, ko rečem nove izzive, to ni povsem natančen izraz, saj obstaja omejeno število izzivov, dejavnosti, kako te izzive premostiti, pa je precej več. Dovolite mi, da to priložnost, ko ste vsi zbrani, izkoristim še za to, da vam povem, kateri izzivi to so:

- Nismo podjetje, ki bi proizvajalo tako imenovane »me-too« ali kopirane izdelke, pri katerih je edini tržni adut cena. Če želimo zagotoviti rast našega podjetja, moramo razvijati izdelke, ki se razlikujejo od konkurenčnih izdelkov in ki našim strankam ponujajo prepoznavno dodatno

vrednost. To pomeni, da je inovativnost ključnega pomena.

- Vendar to ni dovolj. Naši kupci pričakujejo tudi ustrezno kakovost in kratke odzivne čase, ko se soočajo s težavami.
- Pričakujejo tudi kratke dobavne roke, v povprečju od štiri do šest tednov.
- In zahtevajo tudi pravočasno dobavo. Našo raven storitev moramo v najkrajšem možnem času dvigniti nad 95 %.

To torej pomeni inovativen izdelek, izjemno kakovost, pravočasnost in kratek dobavni rok. Za premagovanje teh izzivov moramo tako vsak dan marljivo delati. In glavni akterji ste vi: zaposleni.

Dovolite mi, da zaključim s citatom Colina Powela:

»Organizacija lahko v resnici doseže bore malo. Podobno je tudi z načrti in procesi. Podjetje bodisi uspe bodisi propade zavoljo ljudi.«

Uredniški pripis: Gornji štirje nagovori so bili izrečeni na proslavi ob desetletnici družbe Poclair Hydraulics, d. o. o. v Žireh 6. septembra 2017 v restavraciji Sklednik. Besedila je za to objavo pripravil in uredil mag. Milan Kopač.

ZGODBI

Miha Mazzini

Zemljevidi tujih življenj

»Cheap! Cheap!« je poskakoval možakar in zlati zob mu je pobilnil med ustnicami. Razprl je rožnati ščitni ovitek, da se mu je ulegel po dlaneh, in začel ipad ritmično porivati proti Robertovemu trebuhu.

»Cheap! New! Cheap!«

Če bi moral vleči denarnico iz žepa, bi imel čas za razmislek. Ker pa je pravkar plačal bencin in je svoja zadnja bankovca še držal v pesti, je le iztegnil roko, prodajalec je zgrabil oranžnega in modrega atatürka, Robertova levica je začutila rob trde plastike in se ga oklenila, stopala so zatopotala in hodnik med straniščem in bencinsko črpalko je polnilo le še sonce.

Robert je šokiran gledal predmet v rokah: zdrobljen vogal, temen madež na robu. 'Ni nov,' se je pojavila misel, ki ji je sledil orkan: 'Kaj mi je? Kupujem ukradeno robo sredi Turčije?!'

Stisnil je ipad k srajci in se preplašeno ozrl naokoli. 'Past? Kamere?'

Avtocesta je hrumela, sonce je odskočilo od vetrobranskega stekla.

Stisnil je ploščico pod pazduho in hitro odšel.

V avtu jo je porinil pod sovoznikov sedež in s prsti lovil ključ, kot bi ga stresala elektrika. Spomnil se je prizorov iz filma, ki se je dogajal v turškem zaporu, in prijelo ga je, da bi zagrizel v volan.

'Umiri se, umiri se, umiri se ...'

Speljal je in na prvem odcepu zavil z E-80 proti letališču. Piš iz klimatske naprave ga je opozoril, da je povsem premočen.

Življenje je posvetil uboganju zakonov, nato pa nenadoma popoln razpad: zadnje ure počitnic je spremenil v moro. 'Kaj mi je bilo? Kaj mi je?' se je neprestano spraševal. 'Je to zaradi tuje dežele? Počnem na potovanju nekaj, česar ne bi doma nikoli?' In ko je zagledal svoje preplašene oči v vzratnem ogledalu, so ga prilepile nase, da ga je zdramilo šele divje trobljenje avtomobila na prehitevalnem pasu, proti kateremu je drsel.

Otrdele ustnice je moral gnesti z zobmi in masirati z jezikom. Sapa mu je odskakovala z vrha pljuč kot pingpong žogica.

Ni si upal nasloniti se ob pult, da mladenič v izposojevalnici avtomobilov ne bi zavohal strahu. Varnostno razdaljo je držal tudi pri ogledu vozila. Gibko telo pred njim se je sklanjalo, nihalo, včasih pomagalo očem s konico kazalca, nazadnje le presodilo: »Vse v redu!« in mu ponudilo obrazec v podpis.

'Saj bo, saj bo. Dihaj!'

Kadar je moral nositi več stvari, jih je prijemal s štetjem. Ena: nahrbtnik, dva: potovalka na kolesčkih. Oči so že iskale napis Odhodi, um pa je krotil telo, da ne bi preveč hitelo.

Vstopil je v stavbo, porinil prtljago skozi rentgen in pustil aromo države pred vrati. Univerzalna odsotnost vonjev letališč ga je tolažljivo sprejela.

Čutil je kapljice znoja na vratu in pomislil: 'Vse bo v redu!' ko ga je nekdo zgrabil za rame.
»Gospod!«

Srce se mu je zakrčilo in poskočilo.

»Tole ste pozabili!«

Rent-a-mladenič mu je podajal ipad in Robert je že začel odkimavati, nato je pomislil na izpolnjevanje prijav o izgubljenih in najdenih predmetih, policijo ...

Kako bo pojasnil, od kod mu v avtu roza ipad? Gotovo pogršajo kako najstnico in obtožili bodo njega, tujca!

»Hvala!«

Mladenič se je zasmel in pomahal. Izginil je med ljudmi, ko je Robert še razmišljal o napitnici. Policist je le bežno pogledal sliko v potnem listu in rutinirano udaril pečat.

Čakanje v vrsti za pregled je sprožilo novo akcijo znojnica.

'Kaj, če sem kupil bombo?'

Sam sebi se je zdel trapast: če je ipad šel skozi prvi pregled, bo šel tudi skozi drugega. 'A ta je natančnejši!' ni odnehal cviliti glasek.

Varnostnik je pokazal s prstom, naj odpre ovitek.

Naprava je čisto sama, v svoji lastni posodi, odpotovala v temo.

Robert je šel sedet pred točno odmerjena izhodna vrata in vraževerno odganjal upanje, da bo nakup ukradenega predmeta minil brez posledic. Znova se je vprašal, zakaj se ni mogel zadržati. Res le zaradi presenečenja, trenutka slabosti? Pred leti je navdušeni sodelavec prinesel prvi ipad v službo in kmalu jih je imela večina: na sestankih so okorno tipkali po steklu. Po mesecu ali dveh so začele naprave izginjati in znova so jih nadomestili običajni prenosni računalniki, ipade pa so za igro dobili otroci.

Jasno mu je bilo, da je kupil nekaj, česar ne potrebuje. Obrnil je ovitek proti svetlobi in še vedno ni zaznal potemnelih sledov, ki bi jih koža pustila na plastiki, torej res ni bil veliko rabljen. Nedvomno lahko tako barvo kupi le najstnica, ne glede na svojo resnično starost. Vogal je bil zdrobljen, naprava pa je bila videti nedotaknjena. Mogoče se je lastnica celo porezala, ali pa je madež na robu povzročil lak za nohte. Hotel ga je povohati, nato se je spomnil okolice in se zadržal.

Poiskal je gumb za vklop in ga pritisnil.

Nič.

Pokvarjena roba. Lahko jo vrže v smeti.

Ne na letališču, tu bi bilo sumljivo.

Spet je pritisnil gumb in ga držal.

Na zaslonu se je pojavilo kovinsko jabolko.

Ni mogel odtrgati pogleda od njega. Potemnelo je v noč, nato sta se pojavila ura in datum, čez večino zaslona pa obraza mladih Arabcev. Ona zavita v ruto, on tako zelo bradat, da je nos komaj našel pot med dlakami, oči pa so se čudno lesketale.

Šele v tistem trenutku se je zavedel, da ni kupil le ukradenega predmeta, temveč tudi fotografije tujih življenj. Čudno ga je zaščemelo v pleksusu.

Zaslon se mu je zazibal pod prsti. Na levi je zagledal številke in potegnil vstran. Naprava ga je spraševala po štirištevilčnem geslu.

Vtipkal je štiri ničle.

Zaslon se je zatresel in zavrnil.

Letališče, kamere – ne sme pasti v oči. Lastnik se lahko zmoti enkrat, največ dvakrat.

Ugasnil je napravo in si jo odložil na kolena.

Del tujega življenja, ki mu je prišlo v roke.

Razmišljal je, kaj bi tujec našel na njegovem prenosniku. Službeno in zasebno pošto; težko bi se odločil, katera je bolj suhoparna. Fotografije, urejene po datumu, brez golote in spolnosti. Zanimarjena stran na Facebooku, ki se mu je zdel zadosti bedast, da ga je po par mesecih zanemaril, kar je spodbudilo program, da ga je zasipal z obvestili o neznancih, ki bi radi postali njegovi prijatelji.

Sam ni vedel, kako je tok misli skrenil, a nenadoma je razmišljal o ljubezenskih pismih, ki jih je pisal kot najstnik, o dekletih, brez katerih se mu je zdelo življenje nemogoče in zavrnitve bolj boleče od fizičnih udarcev v trebuh.

Nato o nevarnih pismih, ki bi ga pred desetletji, v Jugoslaviji, res lahko privedla v zapor. O samostojni državi, odcepitvi, o tem, zakaj je socializem obsojen na propad. Pisma hrepenenja, pisma upora; oboje se mu je zdaj zdelo tuje, nedosegljivo, kot bi mu lastno mladost podtaknili. Bral je, da nevroni do enaindvajsetega leta niso dobro izolirani. So bila zato njegova čustva takrat močna kot nikoli kasneje?

Edino med vzletom je nehal misliti na ipad, saj se je oklepal naslonjala in se bal, tako kot vedno. Rezerviral je sedež ob prehodu in dolgo klikal varnostni pas – ga lahko zapne, ga lahko odpne? Nato je preveril, ali je vrečka za bruhanje na svojem mestu, obrnil glavo in preštel vrste do zasilnega izhoda. Sprej proti astmatičnemu napadu je spravil v prsni žep in ga s konicami prstov neprestano preverjal, kot bi se blagoslavljal. Ko ga je vzletanje pritisnilo nazaj, je samo še stiskal naslonjalo. Olajšanje je nastopilo v trenutku, ko so se stevardese odpele in zakorakale po letalu. Pazljivo jih je opazoval in prežal na najmanjšo sled pretvarjanja, skrivanja resnice.

V sosednji vrsti je starejši moški prebiral žepno knjigo, ki je bila videti kot zidak, debela in umazana. Nosil je čepico z napisom *Jesus loves me* in oblačila skavta, ki so ga že davno izključili. Diagonalno pred njim sta najstnika po dolgi dieti nizkocenovnih prevoznikov odkrila čudo: stevardese so prinašale hrano in pijačo, ne da bi zaračunavale. Vzhičeno sta na polički zložila katalog pločevink in občasno zacvilila od ugodja. Nasmeh strežnice je ostajal nedotaknjen, le kotički oči so ji trzali.

Ob oknu njegove vrste je sedel poslovnež in na prenosniku vpisoval kratke stavke v štiri kvadrate, ne da bi zastal in se zamislil.

Sedež med njima – prazen.

Ni si upal vrniti karte, ko je ženo zadela kap; ne v celem mesecu in pol, ko je ležala v komi. Še ko je bila na parah ne. Ko je v roki držal mrliški list in so pogrebci odšli, sin pa je odletel nazaj na Novo Zelandijo, šele takrat je odprl mapo z napisom *Potovanja* in se odpravil na spletno stran letalske družbe. Načrtovala sta za leto vnaprej, do zadnje podrobnosti. »Kar pojdi,« so rekli znanci in sorodniki, »ona bi tako želela.« Ni vedel, ali res, a vseeno se počitnicam ni odpovedal.

Kap je končala njuno vesolje. Andreja je šla k mizi, rekla »Tule so ključiči!« in nato »Še prometna in zavarovanje ...«, in v nekem drugem svetu sta še naprej urejala priprave na tehnični pregled. Prišla bo do mize, odložila ključiče, stopila do njega in mu pokazala dokumente. A ta svet je obstajal le še v delu njenih možganov, na otočku, proti kateremu je drl krvav cunami. Mislila je, da odlaga ključiče, da mu daje papirje, a je le stala, otrpla, kovina je padla na tla, listi so drsli po podu. Potem je nehala tudi govoriti, nekako zahrčala je, oči ji je napolnilo presečenjenje, priskočil je in jo ujel.

Enaindvajset let zakona, konec.

Prvomajski prazniki, podaljšani v celotedenske počitnice, ostanek socializma: prazen sosednji sedež v jedilnici, prazen v avtu, na plaži, v letalu. Prazna polovica postelje.

Lahko pa je ležal povprek in nihče ga ni budil s smrčanjem.

Z gelom si je razkužil roke, pojedel, nato se mu je silovito vrnila misel na ipad in položil si ga je na kolena. Vsebinsko zaslonja je skrnil pred sosedom z visoko dvignjenim ovitkom in dolgo

gledal mlada obraza. Pravzaprav samo njo: ne posebej lep obraz, nekako prijazen, verjetno zaradi koticov ustnic, kjer se je pripravljala teren za smejalne gubice. Ruta ji je pristajala, vsaj Robertu je pričarala pridih eksotike. Šele zdaj je opazil, da je med obrazoma nekaj kovinskega, in moral je napeti oči: cev puške. Hitro je zaprl pokrov.

Duhovi novic, ki jih je poslušal pred potovanjem, so sveži vstali iz spomina. O islamskem kalifatu, skrajnejših, ki potujejo v Istanbul in potem preko sirske meje. Med mladeniči tudi falirani reperji, ki so v pesmih hvalili nasilje, zdaj pa so se ga odločili udejanjiti. Spomnil se je obrazov deklet, ki so šle bojevnikom rojevati otroke, njihove najstniške zanesenosti in tistih mehkih potez, ki jih morajo izkušnje šele obrusiti.

Komaj je pogoltnil slino, in ko se je premaknil, se mu je srajca lepila ob naslonjalo. Mogoče je dobil napravo, polno skrivnosti, in ga na letališču v Ljubljani že čakajo vohuni s handžarji? Sam sebi se je zazdel smešen, a strah je ostajal. 'Nihče ne ve,' se je tolažil, 'tat ne bo govoril.' In tudi če bi, Robert po videzu ni izstopal in za povrh se je prodaja zgodila prehitro.

Spet je pričel ugibati kodo. Najprej je potrkal po vseh štirih navpičnih vrstah.

»Tudi jaz vedno pozabim ta gesla,« je po angleško rekel poslovnež, ne da bi odmaknil pogled od ogromne tabele, ki se je je pravkar polotil.

Robert je zardel, zamomljal pritrnitev, se odhrknil, ponovil še enkrat razločneje in hitro ugasnil tablico.

Pristali so točno in letalo je napolnilo piskanje zbujujočih se telefonov. Poslovnež je takoj poklical tajnico, najstnika mami, Jesus loves me pa je zaprl oči in se verjetno javljal telepatsko. Robert je poslal SMS domačemu grelniku vode, naj se vključi. /.../

Tončka Stanonik

Julka in Dora, mati in hči

Nekaj je drobno usekalo v spanec, zabrnelo, zacvililo in se razlezlo čez v mrak pogreznjeno sobo z odprtim kovčkom na sredini. Robert je po vsej širini postelje iztegnil roko, da bi poiskal napravo, ki je oddajala moteči glas, in v kali zatrl brnenje. Niti za centimeter ni zgrešil. Zatipal je prenosni telefon, ki ga je že nekaj let uporabljal namesto budilke. Nobenega sporočila ni bilo na njem, nobenega neodgovorjenega klica. Je bil torej to le prisluh iz njegovih možganov, poziv, da končno zleze iz postelje in se postavi na noge?

Zgodaj zjutraj ga je letalo iz Frankfurta odložilo na ljubljanskem letališču, pred tem pa je z avstralskim Quantasom 16 ur jadral več tisoč kilometrov nad zemljo. Ob enajstih dopoldne ga je GoOpti postavil pred domači blok. Čeprav je spal vse popoldne, še ni bil zrel za vrnitev v evropski čas. Dogodki zadnjih dveh mesecev so brez vsakega popusta praskljali po njegovi nabito polni glavi.

Kar zgodilo se je, nekega sobotnega večera konec minulega novembra. Tedaj v kuhinji ni bil sam, za konec tedna je pogosto povabil Julko, to nesrečno punco. Kakšno stvar jima je scmaril,

povečerjala sta, spila kozarček in potem jo je odpeljal domov na drugi konec mesta. Ja, tudi takrat je pozvonilo, zares pozvonilo, naravnost z Nove Zelandije je prišel klic. Bil je Luka.

»Stari, odloči se in pridi. Selimo se nazaj v Avstralijo. Z Lillian sva dobila koncesijo za računalniškega inštruktorja v Sydneyju, čisto blizu Podgričnikovih, v Merrylandsu. In naša princeska Anne je vsak dan bolj podobna naši mami Andreji. Pripovedujemo ji o njej in dedku, zato pridi, da se bosta kaj pomenila.«

Podgričnik, snahin oče, ki je v petdesetih prejšnjega stoletja, ker ni bil zadovoljen z življenjem v domačih pustotah, pobral šila in kopita in pobegnil najprej čez slovenske gore na avstrijsko Koroško, od tam odšel za nekaj let v Nemčijo, nato pa – zdaj že poročen, s Slovenko seveda – čez oceane v deželo pod Južnim križem, je v Merrylandsu, nekaj deset kilometrov od središča Sydneyja, postavil še eno hišo. »Naj se otroka vrneta iz Oacklanda, tu imata dom. In če bo prišel kdo na obisk, da bo lahko sam svoj,« je utemeljeval svoj novi podvig. 'Ta pa ne bo odnehal,' so njegovo delo komentirali svojci v domovini. On pa je gradil, gradil in vabil.

»Pri Podgričniku bomo, imeli bomo celo hišo samo zase. Zato pridi,« ga je po telefonu vztrajno vabil Luka.

Ko se je torej tistega novembrskega večera po klicu z Nove Zelandije Robert vrnil k Julki za mizo, je jecljal od zmedenosti. Sina ni videl od Andrejine smrti. Klicali so se, pogosto klicali, in se obveščali o sprotnih dogodkih. Medtem se mu je rodila tudi vnukinja Anne. Zdaj pa na vrat na nos Pridi!

In je šel. Takoj, ko je dobil potrebne dokumente.

Kaj mu je že rekel sin, ko so ob njegovem vračanju na staro celino na sydneyjskem letališču v troje korakali proti potniškemu terminalu? »Premisli, zakaj pa ne bi prišel živeti sem. Z Lillian načrtujeva povečanje družine.« In mlada gospa je eno roko ovila okoli pasu svojega moža, drugo pa zakopala v zlate laske svoje kuštravke, ki je vihrala v dedkovem naročju.

'Nič,' se je Robert odločal zdaj, ko se je začelo to že končano potovanje v njegovi glavi obnavljati. 'Res bom vstal. Pobrskal bom, kaj je novega v službi. Saj sem vendar še v službi ... Pa Julka ... prav bi bilo, da bi jo poklical in ji povedal, da sem doma ...'

Pa spet ni vstal. Še malo se je potegnil v dremavico. Potem pa spet tisti zvočni poteg, signal iz ipoda, shranjenega v njegovih možganih, ki je spominjal na orientalsko glasbo, zateglo, cvilečo ... Nikoli več ne bo imel miru pred njo. Tista rožnata stvarca se mu je še vedno prikazovala v spanju in očitno je bilo, da se je ne bo rešil, čeprav je od njenega nakupa preteklo že nekaj let. Kot da po Andrejini smrti njegovo življenje ne bi bilo že dovolj zapleteno. S to napravo pa si je nakopal nove ženske, sestro Nino, Julko, njeno hčer Doro ...

Kakšen hudič ga je gnal, da je takrat, pravkar se je vrnil s potovanja po Turčiji, napravo pokazal sestri Nini? Po Andrejini smrti, nenadoma sam, brez družine, se je večkrat dobil z njo. Zdaj pa je bil zmenek nujen. Zanimalo ga je, kaj si ona misli o sliki z zaslona, bo opazila kovinsko cev med obrazoma, ki ga je preganjala že vse od nakupa iPoda. »Poglej, ali vidiš kaj posebnega...?«

»Kaj?« Ni bil prvi iPod, ki ga je Nina imela v rokah. V tem je kljub svoji samo humanistični izobrazbi brata prekašala. A je vztrajal.

»Ali tudi ti vidiš med obrazoma kovinsko cev?«

Nobene kovine, nobene puškine cevi ni videla, ker jo je tisti hip z vso močjo pritegnil blede deklinški obraz, zavrt v ruto.

»Čakaj, čakaj, ta obraz, kot da sem ga nekoč nekje že videla. Noro, res noro! Pusti no, da pogledam!«

Robert pa: »Zdaj pa to. Boš rekla, da si s temi muslimani 'na ti' ali kaj. Ženska! Ne nori! Mene zanima, kaj dela ta cev med obrazoma.«

Nina pa ni odnehala in je gonila svoje: »Ampak ta obraz me na nekoga spominja. Zares. Nisem nora, če to misliš.«

'Zdaj pa imam,' je Robertu postalo žal, 'ni dovolj, da me preganja ta rožnata stvarca. Na glavo sem si nakopal še sestro.' Bil je odločen: »Daj mi nazaj. Doma se je bom lotil s kakšnim gospodinjskim pripomočkom. Tej komediji moram narediti konec, sicer nas bo vse obsedla.«

Nina mu je užaljeno vrnila iPod, zaradi tega se vendar ne bo pričkala z bratom. Ko pa sta si pri izhodu iz restavracije izmenjala še nekaj besed, ga je znova poprosila. »Daj, samo še za trenutek! Samo za sekundo mi ga pokaži!«

In potem je skoraj v istem trenutku, ko se je na zaslonu spet pokazala slika, zacvilila, ne, pa ni zacvilila, čudno je zagrgala in zastokala: »Saj sem vedela, Dora, Julkina Dora, ona je!«

Nina in Robert tisto dopoldne še nista šla vsak na svojo stran, le v drug lokal sta se preselila in morala še nekaj naročiti. Kav je bilo za to dopoldne že preveč, torej nekaj kratkega. In Robert je moral svoji starejši sestri o svojem nenačrtovanem nakupu pripovedovati znova in znova. Ni kapirala. Ni verjela v to čudno naključje. A zdaj je, kar je. Morala mu bo pomagati. Opustil je misel, da bo z gospodinjskim pripomočkom opravil z dogodki zadnjih dveh dni.

In tako se je Robertu dogajalo naprej. Veliko se mu je začelo dogajati še tisto dopoldne, ko je izvedel, da dekle z ruto ni neka mlada muslimanka iz Turčije ali še globlje doli iz kurdskih gričev na jugu ali celo iz sosednje Sirije, Iraka, Afganistana. Da je temu dekletu ime Dora, da ima mamo, ki ji je ime Julka, da to mamo Nina pozna. In da Robert nima nobene izbire: z Ipodom bo moral na policijo, dati izjavo, povedati vse o svojem nakupu, moral bo sodelovati, biti na voljo ... In da se mu bodo v spanju oglašali čudni zategli zvoki, ga budili, in da ga bo v njegovem od Andrejine smrti za ženske zaprtem življenju motila ta uboga punca, kakor je imenoval Julko. In da se je to zgodilo samo zato, ker je bila Julka Ninina nekdanja sodelavka. Kot knjižničarki sta skupaj začeli na oddelku za svetovanje, obiskovalcem sta prijazno pomagali iskati zelene knjige, svetovali, priporočali, usmerjali. Nina se spominja časov, ko so ju posadili drugo poleg druge, in tudi ko so knjižnico selili v nove prostore, sta ostali skupaj. Na začetku se je ob njuni mizi pogosto oglašala Julkina punčka Dora. Na poti domov je prihajala mami poročat, kaj je bilo novega v šoli. Tudi Nina je imela rada to deklico. Bila je tak srček, kasneje se je nekako potegnila vase, pa to je pri otrocih običajno. Julka pa ves čas z njo tako nekam oprezno ... Ninin mož ju je imel prebrani. 'Mamica s punčko. Večna dvojina,' je bil piker.

»Ali je ta tvoja prijateljica sploh kdaj imela moškega,« se je napihoval sestrin mačo.

Nina je skomignila z rameni. »Seveda ga je imela. Toliko že, da je prišla na svet Dora. Boš rekel, da je Dora iz epruvete? Julka je čisto normalna ženska, ne delaj si skrbi.«

V resnici Nina o sodelavkinem življenju ni vedela prav veliko. Kaj pa naj bi ji Julka pripovedovala? Da je šlo z njenim tako zaželenim zakonom vse od začetka samo navzdol? Nobenega pravega partnerskega življenja ni bilo. In je potem ženska iz čiste užaljenosti zapustila na hitro skup spravljenost stanovanje, se odpovedala zakonski postelji, pograbila Doro in se zatekla v podnajemniško stanovanje. Od neizpoljenih načrtov pa ji je ostala zamera, tako trdno zaklenjena vanjo, da ni bilo več prostora za nobena čustva. Še najmanj pa za Dorinega očeta. Le s taščo je vzdrževala redne stike, zaradi punčke, in morala zato poslušati nenehno gostolenje o tem, kako so pri njih vsi nadarjeni za jezike, in Džoni, Dorin oče, 'komaj je lezel iz razreda v razred, ampak v latinščini, pomisli, v latinščini, je bil naravnost briljanten. Ga je imela profesorica zelo rada. In angleško se je menil s frendi, da bi ga ti slišala!' Potem pa je imela snaha nekoč vsega dovolj, češ naj se vidi ta silna rodovna nadarjenost, in je še predšolsko hčer vpisala v Pionirski dom k angleščini. Pozimi je ure in ure presedela v fičotu in zmrzovala, čakajoč na konec njenega pouka. Ampak se je splečalo. Kaj hitro so namreč ugotovili, da je to tiho dete neverjetno nadarjeno za jezike. Zato so potem Julko blagrovali, češ blagor vam, gospa, nobenih težav nimate. V osnovni

šoli, a tudi v gimnaziji, je Dora pri jezikih res prišla brez težav skozi. Potem se je vpisala na filofaks, načrtovala je tudi podiplomski študij iz prevajanja. Še malo bo treba zdržati, pa se bo mami Julka oddahnila. Morda se bo potem tudi njuna dvojina spremenila v kaj bolj primernege.

Ja, Robert je imel po nekaj letih prijateljevanja z Julko uvid v celostno podobo te male družine. Kakšen večer se je Julki odprlo in je govorila samo o hčeri, drugikrat je ni mogla niti omeniti. Od strahu, kje se je izgubil njen otrok. Julka mu je pripovedovala tudi o tem, kako sta za Dorin dvajseti rojstni dan odšli na potovanje. Če nisi bil vsaj v Istanbulu, je bilo bolje, da se nisi pokazal v ženski družbi. Če nisi mogel obnoviti svojih vtisov s sprehoda po vrtovih Top Kapije, med razkošnimi palačami, medresami, haremi, če nisi vedel vsaj za eno zgodbo o zarotah lepih priležnic in sultanovih žena, če nisi ob mladih povzpetnih janičarjih znal obnoviti kakšne Andričeve šolske zgodbe o lovu na mlade krščanske dečke, o nabijanju nesrečnikov na »kolac«, potem pač nisi bil primeren za intelektualni klepet finih dam. Če nisi vsaj eno dopoldne ovohaval eksotičnih dišav na egiptovski tržnici, če nisi privlekel domov vsaj nekaj kosov poceni robe, potem si bil odpisan. Nisi bil *in*.

'Kakšno potovanje si pa tudi midve lahko privoščiva,' se je ob pripovedovanju teh popotnih vtisov opogumila Julka. In se je začelo dolgo, zanju »nikoli končano« potovanje v eksotično deželo, na katerem je Julka svojo hčer prvič slišala govoriti angleško. Prvič se je tudi zavedela, da ima pred seboj odraslo žensko, in prvič se je počutila ob tem otroku tako varno, tako samozavestno. Konec koncev je v vseh teh letih, polnih zamer, vendarle naredila tudi nekaj koristnega. Vzgojila je otroka v normalno osebnost. Že prvi večer je opazila še nekaj: da se mladi gospod, ki je od agencijske vodnice prevzel vodenje in je govoril tudi srbsko, rad zadrži v njuni bližini. Morda je ob prvi priložnosti, ko so se v poznih večernih urah vsi natrpali v restavracijo Pudding Shop, res le zaradi pomanjkanja prostora prisedel k njima, potem pa bi bilo to težko reči. Drugi večer, ko so končali uradni vodeni ogled pri Hagiji Sofiji, je spet nanese, da je še malo poklepetal in vmes vrgel nekaj nasvetov, kaj se spleča ogledati, kam se še enkrat vrniti. Mati in hči, turistki iz Slovenije, sta tedaj izvedeli, da je spoštovani vodnik, lepi Idris, diplomiral iz zgodovine na univerzi v Prištini, že kot študent delal v turizmu, potem pa se preselil v Istanbul, ker da tu odlično zasluži. Ima svojo agencijo, kličejo ga od vsepovsod, zdaj lahko celo sam izbira, katera vodstva bo prevzel. V azijskem delu mesta je kupil prelepo stanovanje, v staro zgodovinsko središče pa se v službo vozi s podzemno železnico. Standard se mu iz meseca v mesec izboljšuje. Zato ni čudno, da je tako samozavestno hvalil napredujočo turško državo. Tudi Julko je očaral ta novi uvid države, in ko sta se z Doro pozno zvečer sami vračali v hotel, ju je hčerina angleščina varno pripeljala na cilj.

Tudi o tem je Julka razmišljala, ko je zadnji večer v hotelu sama pakirala kovčke. Dora je šla malo ven, a se je že ob desetih vrnila. Mama je modro ugotovila: 'Še malo in bom hodila sama na potovanja. Razvadila sem se, a bo samo tako prav. Če le ne bo nič hujšega.'

Prvomajskih praznikov je bilo s tem potovanjem konec, in ko je bil mimo tudi junij, je Dori ostal samo še izpit iz angleške sintakse. Prišla je k mami in ji rekla: »Mami, službo sem našla. Čez poletje bom vodila turiste iz nekdanje Juge po Istanbulu. Angažirala me je Idrisova agencija.« Ni rekla Idris. A je Dora vedela oziroma vsaj mislila je, da ve.

Nič ni pomagalo, ko jo je mati svarila: »Pa zakaj ne po Londonu, Škotski, Irski ... Zakaj prav po Istanbulu?« In da bi vanjo vendarle zasadila dvom o pravilnosti odločitve, je še zajecjlala: »Veš, Dora, ti nisi za to, nimaš izkušenj, nisi tak tip ...«

Tedaj se je iz Dore usulo: »Kaj misliš s tem ... tak tip? Kako pa naj bi bila tak tip! Ob tebi!« In je materi izbruhala ves bes, ki se je bogve od kdaj že kopicil v njej. »Dosti imam tebe in tvoje presranosti in večnega jecljanja in opravičevanja. Dosti te imam, da ni za povedat.« In potem še: »Nočem biti taka kot ti, nočem, razumi že enkrat.«

Odvihrala je ven, medtem ko je Julka obsedela za kuhinjsko mizo in se je zdelo, kakor da bi ji odleglo, ko je to slišala. Ko je naslednji teden Dora pakirala in izbirala oblačila, ji je dala svoj veliki kovček in brez besed sprejela otrokov odhod.

Septembra je bila Dora spet v Sloveniji. Julka jo je spomnila na izpit iz angleške sintakse, a je bilo še to preveč. Med nabiranjem nekih dokumentov pa je hči le spregovorila in jo prosila, ali bi jo potegnila do Brnika, mimogrede ji je še omenila, da ni več pri Idrisu. Naj je ne skrbi, saj on je itak poročen. Zaradi znanja jezikov, angleščine, francoščine, malo tudi italijanščine in ruščine, bo dobila čudovito službo. Širi krog vodenja. Kaj to pomeni, 'širi', si Julka ni niti malo predstavljala. Še bolj je postala zaskrbljena, ko jo je potem, na Brniku sta se že poslovili, videla, kako je nenadoma vrgla prosojen satenast šal, ovit okoli ramen in vratu, visoko do temena glave, tako nenavadno, tako čudno, da je celo naivno Julko v trenutku prestrelilo: 'Mojbog, še malo, pa bo postala prava muslimanka.'

»Ne skrbi, mami, vse imam pod kontrolo. Saj bom prišla,« to so bila sporočila, ki jih je dobivala Julka v redkih pismih od Dore. V službi ni več veliko govorila o hčeri in celo klepetavi sodelavki Nini se je zdelo, da je bolje, če ne dreza vanjo.

Morda bi tako tudi ostalo, če se v Julkino življenjsko zgodbo ne bi vpletel še Robert oziroma njegov rožnati iPod. Nič več se ga ne more lotiti s tolkalom za zrezke niti ne s kuhinjskim nožem. Skrivnost z iPodom ni več samo njegova. Najprej je bilo treba iPod pokazati Julki, ki je na smrt prestrašena priznala, da od hčere že dolgo ni dobila niti tistega zanjo tolažilnega stavka: 'Ne skrbi, mami, vse imam pod kontrolo.' Potem se je začel križev pot od policije do potovalne agencije, iskanja turškega vodnika Idrisa. Ne, z njim ni bilo nič narobe, še vedno je imel svojo agencijo, še vedno se je vozil v službo iz azijskega dela Istanbula, s podzemno seveda, veliko prometno pridobitvijo turške države ... Dora ga je menda po dveh mesecih vodenja po Istanbulu ob koncu dneva poiskala in mu povedala, da odhaja za nekaj časa na jug in odpoveduje sodelovanje. Ko so mu pokazali obraza z zaslona Robertovega iPoda, je prepoznal samo Doro, moškega da v vsem življenju še ni videl. Idris je bil vendar ugleden poročen moški, izobražen, njegov standard je iz dneva v dan rasel, turisti so požirali njegove zgodovinske pripovedi o Turčiji. O spremembah, ki so prihajale z juga Turčije, še dlje, iz Sirije, ni vedel nič, ali pa ni hotel vedeti. Dokler posel tako lepo cveti ... Kaj pa je z Doro, kje je? To že dolgo ni bila njegova stvar.

Šele po več mesecih nenehnih klicev na policijo, spraševanj, zasliševanj, na katerih je bila navzoča tudi Dorina mama, je Robert Julko neformalno, zasebno, povabil na kavo. Potem ko se jim je daleč od doma rodilo tisto zlato dete, Andreji podobno. Iz nekakšne hvaležnosti za ta dar ga je nekaj sililo, da bi tudi on naredil dobro dejanje. Sprva samo na eno kratko kavo v bližnji lokal, potem tudi domov. In je včasih, tako kot v svojih najboljših letih, vrgel čez trebuh predpasnik in kaj scmaril po lastnem receptu. Drugič je bil on povabljen k Julki, a ni pri njej nikoli ostal do jutra.

Zdaj pa se bo moral odločiti. Dobil je resno ponudbo, da bi se za stalno naselil v Novem Južnem Walesu, tudi Podgričniku bi bilo prav, da bi imel za soseda Slovenca. Toda ali naj Julko pusti tu, to ubogo punco, samo? Še vedno je čakala svojo Doro. Morda bo nekoč poklicala v starem slogu, češ »Ne skrbi, mami, vse imam pod kontrolo.« Ali pa bo Julka slišala novo zgodbo: »Mami, toliko se mi je dogajalo, nisem mogla ne pisati ne klicati. Najprej moram spraviti v Evropo svojo punčko, potem pridem še jaz. Ne skrbi.« O tej temi je Julka poznala vse filmske zgodbe. Toliko različic si je napletla v teh letih. Nobene pa ni hotela ne mogla povezati s portretom na zaslonu Robertovega iPoda. Ne z dekletovim obrazom, ovitim v ruto, ne z bradatim Arabcem. In kovinske cevi, usidrane med oba obraza, zanjo preprosto ni bilo. Ona je verjela samo eno: svojo hčer mora srečati še na tem svetu. Naj pride iz Turčije, Sirije, Iraka ali Afganistana, naj

pride oblečena v hidžab ali ovita v burko, pokrita s sitarjem ali nikabom ... Čakala jo bo, pa četudi je to edino, kar še ima od življenja.

Pripis avtorice Tončke Stanonik: Besedilo *Julka in Dora, mati in hči* je v obliki nadaljevanja romana *Zemljevidi tujih življenj* Mihe Mazzinija nastalo kot odziv na literarni natečaj Založbe Goga iz Novega mesta. Elektronsko sporočilo je naslovnike takole vabilo k sodelovanju:

Kartograf Robert kupi ukraden tablični računalnik in z njim skrivnost, ki ga obsede. Čeprav je živel osamljeno, skoraj izolirano življenje, ga radovednost požene med ljudi, v tvegano risanje zemljevida tujih življenj. Miha Mazzini zgodbo izpiše v romanu *Zemljevidi tujih življenj*, ki bo julija /2016; op. T. S./ izšel pri Založbi Goga. V branje vam ponujamo začetno poglavje in vas vabimo, da dopišete svojo zgodbo dekleta z ruto, ki se pojavi na zaslonu tablice. Naj razkrijemo: glavni junak je našel pravo kodo za odpiranje ukradenega iPada in spoznal, da je skrivnostno dekle s fotografij Slovenka Dora. Dopišite njeno zgodbo (besedilo naj ne bo daljše od 15.000 znakov) in nam jo do 1. 8. 2016 pošljite /.../ Najboljšo zgodbo bomo objavili v reviji *Rast* in nagradili s 500 evri, še trije izstopajoči prispevki pa bodo nagrajeni z izvodom romana *Zemljevidi tujih življenj*. /.../

Septembra sem prejela novo e-sporočilo:

/.../ Zmagovalec natečaja je Matjaž Brulc z zgodbo 7:12, ki si jo boste lahko prebrali v naslednji številki revije *Rast*. Avtorji treh izstopajočih prispevkov, Marjan Žiberna, Tončka Stanonik in Rok Bohinc, pa bodo nagrajeni z izvodom romana *Zemljevidi tujih življenj*.«

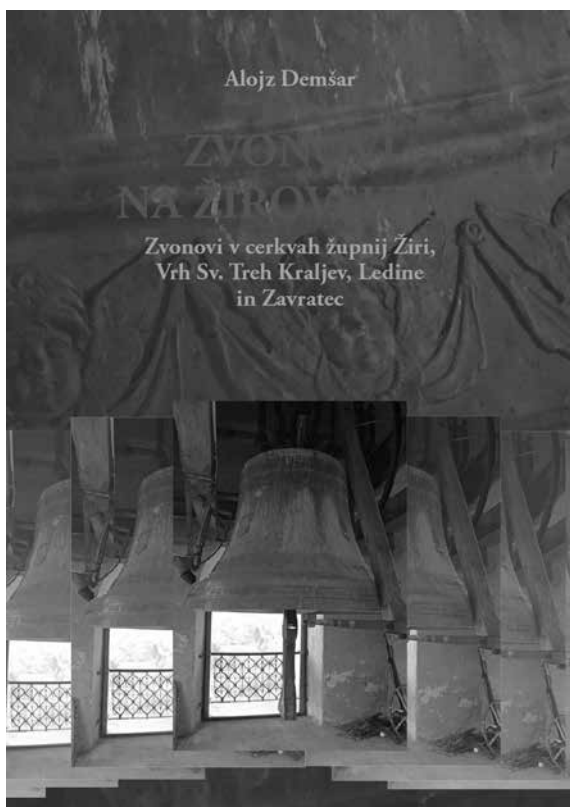
Čeprav bi mi bilo lahko motivno jedro romana, ki naj bi se po prvem poglavju sodeč zgoščalo okoli rožnatega iPoda, pri pisanju prej ovira kot spodbuda, pa sem se ujela na »Slovenko Doro« (z napletanjem ženskih zgodb nimam težav) in 2. poglavje pisala z veliko pisateljsko strastjo.

OCENA

Mojca Kovačič

Zvonovi na Žirovskem

Zvonovi na Žirovskem. Zvonovi v cerkvah župnij Žiri, Vrh Svetih Treh Kraljev, Ledine in Zavratac, Ljubljana-Žiri, Pegaz International in Muzejsko društvo Žiri, 2016, 164 strani

Zvonovi so zelo različno povezani s človeškim življenjem, tako se pogosto zgodi, da jim del svojega prostočasnega ali strokovnega življenja posvečajo najrazličnejši ljudje. Lani me je tako presenetilo delo dr. Alojza Demšarja, sicer poklicnega kemika, ki je rojstnemu kraju in njegovim zvonovom posvetil temeljito študijo.

V knjigi *Zvonovi na Žirovskem. Zvonovi v cerkvah župnij Žiri, Vrh Svetih Treh Kraljev, Ledine in Zavratac* (založba Pegaz International, 2016) je zbral podatke in napisal spremljevalne zgodbe o zvonjenju in 97 zvonovih, ki so nekoč (in nekateri še danes) zvonili na tem območju. Ker je nama zanimanje za zvonove in zvonjenje skupno, njegovemu delu posvečam nekaj besed.

Po uvodnem besedilu urednice dr. Petre Leben Seljak in avtorjevih uvodnih besedah so v knjigi kratko predstavljene splošne značilnosti zvonov (npr. skica zvona in poglavje o materialih), v nadaljnjih poglavjih, kjer so predstavljeni napisi in upodobitve, livarji, nekateri podatki o nakupu in ceni zvonov ter o odvzetih zvonovih med prvo in drugo svetovno vojno, pa se avtor navezuje na specifične zvonove in dogodke v zvezi z njimi na žirovskem območju. Ker je zvon kompleksno glasbilo, ki ga sestavljajo številni delni toni, mu avtor posveča posebno poglavje, v katerem razloži nekaj osnovnih glasbenih pojmov, ki so potrebni za določevanje glasbenih karakteristik posameznim zvonovom. Avtor nato predstavi še vso uporabljeno arhivsko gradivo, na podlagi katerega je pridobil za knjigo številne podatke. To so predvsem župnijski inventarji posameznih cerkva ter popisi in zapisniki, ki so bili narejeni ob odvzemu zvonov, ter popis ljubljanske škofije, ki je nastal v tridesetih letih 20. stoletja. Navedena dela pričajo o zahtevnosti iskanja in zbiranja podatkov ter strokovnosti, saj avtor v skladu z znanstvenimi ali strokovnimi pravili pisanja vedno navaja vir.

Obsežnejši del knjige je namenjen opisom zvonov. Tu so poglavja razdeljena na župnije

z opisi župnijskih in podružničnih cerkva ter njihovih zvonov. Dodano je tudi krajše poglavje o zvonovih, ki so se iz žirovskih cerkva »preselili« v bolj oddaljene kraje. Posamezni opisi zvonov so postavljeni v širši kontekst njihovega domovanja, saj so sprva opisana zgodovinska dejstva o župniji in cerkvi. Sledijo opisi zvonov, pri čemer avtor izhaja iz dostopnosti podatkov. Opiše zvonilo, njegovo uglasitev, podatke o teži, premeru, materialu, tonski uglasitvi posameznega zvona, zvonarju in letu izdelave zvona. Sledijo prepisi napisov in opis ornamentov na zvonovih ter prevodi latinskih zapisov, vse to pa je upodobljeno tudi na številnih fotografijah, ki bogatijo zapise. Veliko opisov je obogatenih s citati iz kronik, župnijskih inventarjev, časopisov in podobnih virov, kar nam približa dogodke tistega časa in pojasni tudi odnos ljudi do zvonov. Enak namen imajo tudi fotografije zgodovinskih dogodkov in ljudi iz preteklosti. Tako lahko vidimo fotografije botrov zvonov, sprevodov ob sprejemu novih zvonov, zvonov, ki so jih sneli med prvo svetovno vojno, in podobno.

Na koncu je avtorjev povzetek opisa zvonov, kar je zaradi podrobnosti in količine navedenih

podatkov za povprečnega bralca, ki želi le uvid v sedanje stanje na obravnavanem območju, zelo dobrodošlo. Doda tudi poglavje o kratkih pesmicah, ki so z melodijo posnemale zvonjenje zvonov, pri tem pa je zanimivo, da na podlagi melodične analize pesmi avtor sklepa, katere zvonove je pesem oponašala. Dodana je tudi spektralna analiza zvonov oziroma določitev alikvotnih tonov zvona in podroben opis metode določitve tovrstne analize. Avtor v zaključku poda smernice za morebitno nadaljnje delo in opozarja, da udarni toni niso bili določeni vsem zvonovom, saj se zaveda, da je za tovrstno delo potrebna drugačna strokovna usposobljenost.

Knjiga Alojza Demšarja je odlično strokovno delo, dragoceno za lokalne prebivalce, ki bi radi spoznali zgodovino svojih cerkva in zvonov, pa tudi za ljubitelje zvonov v Sloveniji, ki pogosto samoiniciativno zapisujejo podatke o zvonovih, uglasitvah in zgodovinskih dejstvih, hkrati pa je lahko podlaga za podobne opise zvonov v drugih delih Slovenije. Avtorju lahko iskreno čestitamo in se mu zahvalimo za bogat prispevek k zvonoznanstvu v Sloveniji.

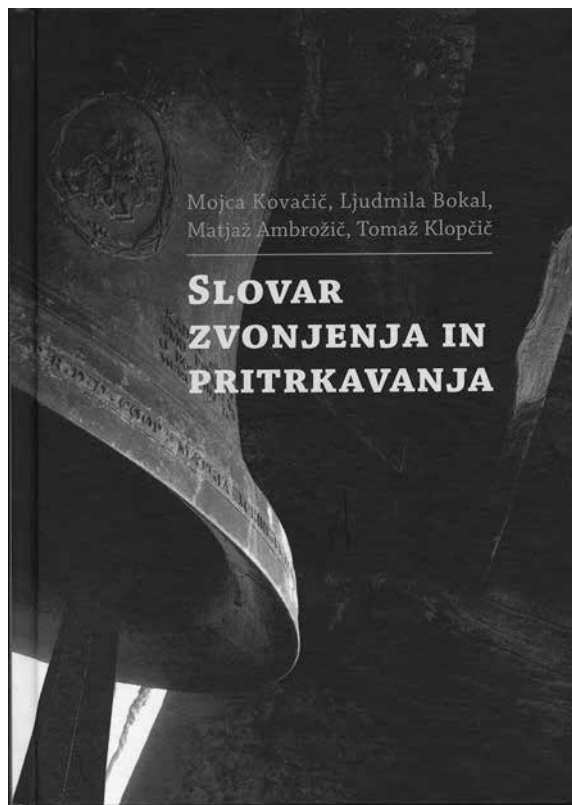
Alojz Demšar

Kaj sta leteča in stoječa viža

Mojca Kovačič, Ljudmila Bokal, Matjaž Ambrožič in Tomaž Klopčič: Slovar zvonjenja in pritrkavanja. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017, 172 str.

Zvonjenje in pritrkavanje je dobilo svoj razlagalni terminološki slovar. Kako sta v njem opisana pojma iz naslova slovarja? Zvonjenje je 1. glasba, ki nastane ob udarjanju kembljev na notranjo udarno točko udarnega obroča med nihanjem zvonov 2. nihanje zvonov, med kate-

rim kemblji udarjajo na notranjo udarno točko udarnega obroča in s tem povzročajo močne, zveneče glasove, zvoke 3. naznanjanje delov dneva, zlasti začetek in konec maš, cerkvenih obredov, smrti koga, za skupnost pomembnih ali v preteklosti tudi neugodnih dogodkov z nihanjem zvonov. Pritrkavanje je 1. ljudska glasbena dejavnost, pri kateri se z udarjanjem kembljev na notranjo udarno točko udarnega obroča ali kladiv na zunanjo stran obroča cerkvenih zvonov

izvajajo ritmični obrazci 2. glasba, ki nastane z udarjanjem kembljev na notranjo udarno točko udarnega obroča ali kladiv na zunanjo stran obroča cerkvenih zvonov, pri čemer so zvonovi mirujoči ali eden od njih niha.

Na predavanju dr. Mojce Kovačič o pritrkavanju leta 2012 je Milka Bokal, avtorica mnogih slovarjev in žirovska rojakinja, prvič slišala za letečo in stoječo vižo. Kot jezikoslovka je bila očarana nad temi in podobnimi pritrkovalskimi izrazi. Kmalu je ugotovila, da je v slovenskem prostoru skozi stoletja o zvonovih, zvonjenju in pritrkavanju nastal bogat besedni zaklad. Rodila se je ideja o razlagalnem terminološkem slovarju, v katerega bi uvrstili termine (strokovne izraze), ki se uporabljajo za opisovanje zvonov, zvonjenja in pritrkavanja. Besede namreč dobijo svojo potrditev in mesto v jeziku, ko so opisane v slovarju in tako dobijo točen pomen. Oglejmo si primer iz slovarja:

lažni zvon -ega -a m pri ulivanju zvonov zvon med notranjim in zunanjim kalupom, ki ima enako podobo kot končna oblika ulitega zvona in se pred ulitjem odstrani, razbije

ang. *outer bell, false bell*

Lažni zvon je slovarska iztočnica, celoten zapis pa se imenuje slovarski sestavek. Poleg opisa (razlage, definicije) lažnega zvona izvemo tudi, da je to samostalnik moškega spola, da je roditeljska oblika *lažnega zvona* in da se pojem uporablja pri ulivanju zvonov.

Terminološki slovarji so v zadnjih desetletjih izšli za mnoge stroke. Posebej dejavna je Sekcija za terminološke slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU (ZRC SAZU), ki je v zadnjih 15 letih izdala terminološke slovarje za planinstvo (2002), geografijo (2005), gemologijo (2005), geologijo (2006), tehniko (2007, za izraze A–B), čebelarstvo (2008), gledališče, smučanje, farmacijo in botaniko (vsi leta 2011), tolkala in avtomatiko (2014), uporabno umetnost (pohištvo, ure, orožje) (2015), urbanizem (2015). Vsi terminološki slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša imajo podobno zasnovo, prav tako tudi Slovar zvonjenja in pritrkavanja, ki ga je izdal Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU, soizdajatelj pa je Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. V uvodu je predstavljena stroka, motivi za nastanek slovarja in delo pri njegovi pripravi. Slovaropisni uvod podrobno opiše zasnovo in zgradbo slovarja in zgradbo slovarskih sestavkov. Dodan je seznam krajšav, označevalnikov in pojasnil. Sledi glavni del – slovar. Terminološki slovarji imajo tudi seznam virov in literature, iz katere so izbrali izraze, opisane v slovarju.

Slovar zvonjenja in pritrkavanja je začel nastajati kot slovar pritrkavanja s sodelovanjem med Bokalovo in Kovačičevo. Bokalova je izbrala primerne izraze za slovar iz doktorske disertacije Kovačičeve o pritrkovanju (2009) in iz njene knjige *Pa se sliš ...: pritrkavanje v slovenskem in evropskem prostoru* (2012). Ugotovili sta, da je v slovarju smiselno obdelati skupaj zvonjenje in pritrkavanje. K sodelovanju sta pritegnili izvedenca za zvonove in zgodovino zvonarstva dr. Matjaža Ambrožiča. Avtor slovarja je tudi Tomaž Klopčič, strokovnjak z bogatimi praktičnimi izkušnjami, ki jih je dobil pri elektrifikacijah zvonjenja in obnovi

zvonil. Pri pisanju izrazov s področja akustike je sodeloval dr. Drago Kunej.

Slovar ima 1035 slovarskih iztočnic – izrazov, ki se nanašajo na zvonove, zvonjenje in pritrkavanje in so jih avtorji slovarja našli v pisnih virih. Vključeni so strokovni izrazi (termini) iz glasbene teorije, akustike in tehnike. Zvonjenje in pritrkavanje je imelo pomembno vlogo v življenju ljudi, zato mnogi izrazi iz etnomuzikologije sodijo tudi v kulturno antropologijo. Za zvonove so uporabljali celo enake besede kot za človeška čustva: da zvonovi veselo pojejo in žalostno ječijo ali jokajo. Posebno pozornost so avtorji posvetili zapisanim narečnim izrazom, za slovarsko iztočnico *pritrkavanje* so jih zbrali kar 35, med njimi je tudi v Žireh znano péncanje. Živo rabo zapisanih narečnih izrazov so preverili tudi na terenu. Posebej številen odziv je bil med prebivalci z obrobja slovenske etnične meje. Pri pojasnjevanju narečnih izrazov je sodelovalo kar 14 beneških Slovencev in Rezijanov in sedem prekmurskih in porabskih Slovencev.

Slovarske iztočnice, ki se nanašajo na zvonove: (1) izrazi za dele in dimenzije zvona (npr. kembelj, krona, vrat, polje zvona, postranska višina zvona), (2) izrazi za obliko in sestavo zvonov (npr. težnostni sistem, bronasti zvon, jekleni zvon), (3) izrazi pri ulivanju zvonov (npr. kalup zvona, lažni zvon, zvonovina), (4) izrazi za akustične lastnosti zvonov (npr. molski zvon, spodnji ton, udarni ton, uglašeni zvon), (5) izrazi za okraske, napise, upodobitve in znake na zvonovih (npr. ikonografija na zvonovih, napis na zvonu, mojstrski monogram, svetniški napis), (6) izrazi iz zgodovine zvonov (npr. gotski zvon, potujoči zvonar, historični zvon, odškodninski zvon), (7) izrazi za posvetitev in preizkušanje zvonov (npr. posvetitev zvonov, maziliti zvonove, kolavdacija), (8) izrazi za skupino zvonov v zvoniku (zvonilo, melodično zvonilo, uglasitev zvonila).

Slovarske iztočnice, ki se nanašajo na zvonjenje: (1) izrazi za načine, namene in vrste zvonjenja (npr. zvoniti firkelj, zvoniti hudo uro, signalizacijska funkcija zvonjenja, avemarija), (2) izrazi pri ročnem zvonjenju (npr. zvonilna vrva), (3) izrazi pri električnem zvonjenju (npr.

električno zvonjenje, avtomatizirano zvonjenje, linearni pogon zvonov), (4) izrazi za zvonik in postavitev zvonov v zvoniku (npr. zvonik na preslico, jarem, gonilni drog, horizontalna postavitev zvonov), (5) izrazi za bitje ure (npr. bitje ure, električno kladivo, melodično bitje ure).

Slovarske iztočnice, ki se nanašajo na pritrkavanje: (1) izrazi, ki predstavljajo glasbeno strukturno podobo viž (npr. petka, desetka, enajstka), (2) izrazi, ki se nanašajo na raznovrstne načine pritrkavanja (npr. pritrkavati s kladivi, pritrkavati na svoj zvon, ročno pritrkavanje), (3) izrazi, ki razkrivajo namen in vrsto pritrkavanja (npr. pritrkavati sveto jutro, pogrebno pritrkavanje), (4) izrazi za glasbeno izraznost pritrkavanja (npr. pritrkavati naraščajoče, pritrkavati v pojemajočem tempu, dinamika pritrkavanja), (5) izrazi, ki razkrivajo strukturne značilnosti pritrkovalske glasbe (npr. glavni udarec, gostenje, odbijanje, gostiti za seboj, pritrkavati naokoli), (6) izrazi, ki predstavljajo socialno strukturo dejavnosti (npr. pritrkovalski turnir, pritrkovalski tečaj, pritrkovalsko društvo).

Slovarski sestavki imajo dodane angleške ustreznice. Avtorji slovarja so bili pri iskanju le-teh pogosto v zadregi. Mnogi slovenski termini nimajo ustreznih angleških, taki termini so dobesedno prevedeni v angleščino. Pojmi, ki so posebnost slovenskega prostora, pa so brez angleškega prevoda, na primer *zvoniti popotnico*. Popotnico zvonijo z vsemi zvonovi, ko krsto ali žaro pokojnega nesejo pred pogrebom v cerkev in zatem od cerkve do groba. Angleški ustrezniki ali prevodi so zbrani v samostojnem poglavju Angleško-slovenski slovar. V pomoč bodo prevajalcem in tujim poznavalcem, ki se bodo želeli seznaniti s posebnostmi slovenskega zvonjenja in pritrkavanja.

Slovarski sestavek o *lažnem zvonu* je enostaven. Kaj pa izvemo iz bolj kompleksnega sestavka o avemariji:

ávemarija -e ž zvonjenje, navadno s tremi zvonovi, ki zvonijo zlasti v zaporedju veliki, mali, srednji ob mraku v čast Mariji, z namenom molitve za verne duše v vicah in v čast svetemu Florijanu V: večérna ávemarija S: večérni áve, večérno zvonjênje nar. gor. Marija nar. prekm.

večna luč **Prim.:** jutranje zvonjênje, opoldánsko zvonjênje

ang. *Ave Maria*

Razlagi iztočnice *ávemarija* sledi variacija iztočnice (V: večérna ávemarija). Variacije se malo razlikujejo od izvirnega pojma. Najdemo jih tudi med slovarskimi iztočnicami, kjer so brez razlage, opremljene so s puščico (kazalko), ki kaže na izvorni pojem, pri katerem najdemo opis (kazalčni slovarski sestavek):

večérna ávemarija -e -e ž → ávemarija, večérno zvonjênje

Iztočnica *ávemarija* ima štiri sinonime (S: večérni áve, večérno zvonjênje, nar. gor. Marija, nar. prekm. véčna luč). Vsi sinonimi imajo kazalčne slovarske sestavke. Sinonim Marija je znan v gorenjskem narečju, véčna luč pa v prekmurskem.

Za označevalnikom **Prim:** (primerjaj) so zbrani drugi izrazi iz iste pojmovne skupine (**Prim.:** jutranje zvonjênje, opoldánsko zvonjênje). Ta del slovarskega sestavka nam je v pomoč, če iščemo odgovore na vprašanja, ki so širša kot razlage pojmov. Kako in s kakšnim namenom se zvoni zjutraj, opoldne in zvečer? Poiščimo še druga dva slovarska sestavka. *Jutranje zvonjênje* je zvonjenje angelovega čaščenja z enim zvonom, navadno ob sedmi uri zjutraj, z namenom molitve, nekdanj zlasti prošnja za odvrnitev kuge. *Opoldánsko zvonjenje* je zvonjenje z enim zvonom sredi dne, navadno ob dvanajsti uri, z namenom molitve, nekdanj zlasti kot prošnja za varovanje pred turškimi vpadi. V iztočnici *angelovo čaščenje* pa izvemo, da se tako imenujejo jutranje, opoldánsko in večérno (avemarija) zvonjenje.

In kakšni so drugi nameni zvonjenja in pritrkavanja? S pomočjo slovarja si lahko odgovorimo na podoben način. V pojmovni skupini *funkcije zvonjenja in pritrkovanja* so: *apotropejska funkcija* (odvrčanje zlih sil in povezovanje s svetimi osebami z nadnaravno

močjo zvonjenja), *obredna* (slovesno dopolnjevanje obredov in verskih dogodkov, zlasti njihov začetek in konec), *signalizacijska* (obveščanje o delih dneva, začetkih cerkvenih obredov, smrti koga in o dogodkih, pomembnih za skupnost, v preteklosti tudi o nesrečah) in *glasbena* funkcija (predvsem pritrkavanje viž).

Slovar zvonjenja in pritrkavanja je odlično strokovno delo. Kovačičeva, Ambrožič in Klopčič so s slovarjem nadgradili svoje dolgoletno raziskovanje in delo na tem področju, Bokalova pa je z bogatimi izkušnjami pri pripravljanju slovarjev slovar uredila, vodila delo in pripeljala slovar do izida. Zaslužni za slovar pa so tudi tisti, ki so si prizadevali za uveljavitev zvonoslovja kot stroke, saj so v svojih prispevkih in knjigah ustvarili terminologijo iz ljudske govornice in strokovnih izrazov glasbene teorije, akustike, umetnostne zgodovine in drugih strok. Med njimi avtorji posebej omenjajo Ivana Mercino (1851–1940). Prav je, da se neumornega primorskega Slovenca spomnimo tudi v Žirovskem občasniku. Svetoval je pri nakupu zvonov za štiri cerkve ledinske fare in za cerkev v Zavrnatcu. Leta 1928 je v starosti 77 let nove zvonove v zvonikih cerkva na Breznici, Vrsniku, v Krnicah in Ledinah tudi sam preizkusil.

Slovar bo v veliko pomoč vsem, ki termine in izraze iz slovarja uporabljajo pri pisanju ali ustnem sporazumevanju: piscem sestavkov o zvonovih, prevajalcem, pritrkovalcem – predvsem mentorjem mladih pritrkovalcev in organizatorjem pritrkovalskih srečanj, avtorjem internetnih videoposnetkov zvonjenja in pritrkavanja, skrbnikom zvonov in tudi tistim, ki iščejo informacije o zvonovih.

In kaj sta letéča in stoječa viža? Letéča viža pri pritrkavanju nastane, če enega od zvonov pritrkovalec niha, da zvoni. Na druge, ki mirujejo, pa se pritrkava. Pri stoječi viži pa med pritrkavanjem vsi zvonovi mirujejo.

Miha Naglič

Miha Mazzini in njegovo Otroštvo

Pisatelj Miha Mazzini (1961), dobitnik nagrade kresnik 2016 in žirovski rojak. / Foto: Robert Kruh

V petek, 21. aprila, so po vsej Sloveniji potekale prireditve pod skupnim naslovom Noč knjige 2017. Ena od njih je bilo srečanje s pisateljem Miho Mazzinijev v Žireh. Avtor romana *Otroštvo* (rojen 1961), za katerega je dobil nagrado kresnik 2016, je svoje otroštvo preživel na Jesenicah, kamor sta se konec petdesetih iz Žirov preselili njegova mama in stara mama. Ti dve in odsotni oče so stvarne osebe, s katerimi ima v romanu opraviti Deček, njegov glavni junak. Ta deček je pozneje, ko je postal pisatelj, iz drobcev spomina rekonstruiral zgodbo svojega otroštva ... Na srečanju v Žireh pa nam je povedal še marsikaj, kar omogoča boljše razumevanje romana. Spraševal sem ga podpisani.

Zgodba neke brce

»Eden od prizorov, ki ga nisem nikoli pozabil, kar me preseneča, in je zato pristal na seznamu, okoli katerega bom zgradil zgodbo, je brca, s katero sem nono zadel v golen. Zastokala je, jaz pa pobegnili. / Prvih pet let sem preživel z njo, a v množici duhov, duš, prekletstev, prepovedi in Življenja svetnikov, edine knjige, ki

jo je neprestano prebirala. Vladavina memento mori, bivanje ad sanctos. Potem so jo odpeljali njeni sinovi, o solze, a nenadoma sem postal (skoraj) navaden otrok, kar je tista leta pomenilo celodnevno pojanje okoli blokov, dirkanje s kolesi, eksplozijo vonjev in barv. Nato so nono vrnili in hotela je vzpostaviti prejšnje stanje. A urok je bil prelomljen in četudi sem se strahotno bal božje kazni, žvepla in pekla, s katerim mi je grozila, sem si pot na plano izbral z brco. / Dolgo časa po tem sem si ogledoval nogo in čakal, kje se bodo pojavila znamenja sušitve.«

To je eden ključnih odlomkov iz romana *Otroštvo* (str. 21). Pove, kako se je petletni

Jeseniški deček in poznejši pisatelj Miha Mazzini na naslovnici romana *Otroštvo*, ki je izšel leta 2015.

deček uprl svoji stari materi. Ta ga je zapirala v svoj svet, zapor pa je bil dvojen, psihološki in fizičen. Fizični okvir tega zavora je bila garsonjera v nekem bloku »industrijskega mesta na Gorenjskem«, v tej ga je nekoč zaklenila celo v omaro. Psihološki zapor pa je bila verska norost, v kateri je stara mama živela in z njo obdala tudi vnuka. To razberemo iz romana. Na srečanju v Žireh pa je pisatelj pojasnil, kako je sam prišel do spoznanja, da je bila ravno tista brca v golen dejanje, s katerim se je uprl. Tega se pred pisanjem ni zavedal, to in še druga dejstva so bila že dolgo zakopana v njegovi podzavesti. Naredil si je seznam dogodkov, ki bi morali biti ključni za konstituiranje zgodbe, a se jih ni mogel spomniti. Eno od teh vprašanj je bilo, kdaj se je prvič uprl stari mami. Enkrat se ji je pač moral, sicer ta večer ne bi bil na tem srečanju, ker bi po verski norišnici, v kateri sta živela, že zdavnaj končal v »pravi«.

Poskus, da bi iz pozabe izbrskal ta ključni dogodek, je trajal mesece. Pisatelj je iskanje skušal pojasniti z ekskurzom v nevrološko ozadje tega procesa. Tudi v tem je mojster, iz tega ima celo doktorat. Razum je le manjši del možganov, površina, kjer so shranjene besede in govor, je še manjša. Vendar: ko postavite možganom neko vprašanje, se z njim ukvarjajo celi možgani, tudi tisti deli, ki nimajo dostopa do besed. V njih se vam prikaže neka podoba, zaslišite zvok, začutite vonj ... Še zlasti to velja za spomine iz zgodnjega otroštva, ko možgani še niso konstituirani tako, da bi se izražali z besedami. No, in potem se je pisatelju na nekem treningu borilne veščine kickboks zgodilo tole: useka z desno nogo, a se nič ne zgodi, udarca ni. Čudi se sam, čudi se trener. Potem udari z levo nogo, udarec kot »šus«. In spet poskuša z desno, a spet nič. Dogajanje so posneli, analizirali posnetek, pri tem pa ugotovili le to, da desna noga »ne dela«. In to je trajalo nekaj mesecev, z desno nogo je lahko normalno hodil in vse drugo, moči za udarec v kickboks pa ni bilo ... Vse dokler se mu neko noč vse to ne zgodi še v sanjah. Ko se v jutru po teh sanjah zbudi, pa ga prešine spomin na iskano dejanje. In spoznanje, da je njegovo desno nogo blokiral občutek

krivde, ki ga je v svoji podzavesti nosil že vse od tiste usodne brce. V romanu tega seveda ne opiše na ta način, to bi bilo strokovno poročilo o nekem stanju, ne zgodba. V Otroštvu pa je iz tega naredil zgodbo oziroma literaturo.

Iz Žirov na Jesenice

Eno od vprašanj, ki sem jih v tem javnem intervjuju postavil gostu, je bilo, zakaj sta se njegova mama in stara mama odločili, da se iz Žirov preselita na Jesenice. Povedal je, da odgovora na to vprašanje pravzaprav ne ve. Nakar se je iz občinstva oglasila njegova žirovska sorodnica Vilma Mazzini in povedala, kar ji je svoj čas sama povedala pisateljeva mama Antonija (Tončka). »Tvoja mama je živela v drugem svetu, želela si je, da bi živela v srednjem veku oziroma v nekem bolj romantičnem svetu ...« Ko je na Jesenice najprej odšla njena sestra Cilka (mama novinarka Vlaste Felc), je šla za njo še Tončka in pozneje izjavila, da je bil dan odhoda iz Žirov najsrečnejši dan v njenem življenju. Miha Mazzini je k temu dodal še dvoje. Da je mama že pred odhodom iz Žirov nekaj časa živela in delala kot sobarica na Brdu pri Kranju in že tam ugledala nek drug svet. Še bolj pa so nanjo vplivali filmi, ki jih je tako rada gledala. To po svoje potrjuje tudi dejstvo, ki ga pisatelj ni poznal in sem ga navrgel v najinem pogovoru: da sta bili mama in stara mama hišnici v Partizanu (nekdanjem sokolskem domu), v katerem je bil do 1960 tudi žirovski kino in sta v tej vlogi delali tudi za kino, prodajali vstopnice, trgali karte in morali biti strogi z mularijo, ki se je hotela na predstave »prešvercati«. Skratka: tudi pisateljeva močna povezanost s filmom, ki se izraža v njegovih scenarijih in režijah, ima svojo žirovsko predzgodovino ...

Ko je mama odšla na Jesenice, je morala s seboj vzeti tudi svojo mamo, čeprav je ta imela še dve hčeri in tri sinove. Ta žena – Marija Mazzini – pa ima tudi sama izjemno zgodbo. Najprej burno in težko mladost, v kateri je z dvema moškima rodila šest otrok. Moška sta bila oba prišleka, danes bi rekli »migranta«;

prvi je bil italijanski kamnoseški mojster Cesare Mazzini, ki je prišel v Žiri zidat novo cerkev, drugi pa ruski emigrant Mihail Razovajev, ki je prišel službovat na rapalsko mejo ... »Potem je stara mama srečala Boga,« dodaja njen vnuk, in žena, ki »nastopa« v romanu, je versko blazna starka, ki duhovno terorizira svojega vnuka, dečka ...

Roman Otroštvo sem seveda prebral že pred žirovskim pogovorom, v roke sem ga vzel s posebnim pričakovanjem. Založba knjigo oglašča kot »avtobiografski roman v izmišljenih zgodbah«. Aha, sem si mislil: da vidimo, kaj si je spet izmislil! O njegovi biografiji nekaj malega že vem, vendar ne o njegovih prvih letih. Takrat je živel v »železarskem mestu«, glavni junaki, ki v tej knjigi nastopajo, pa so iz nekega drugega kraja na Gorenjskem. Če zdaj razkrijem, da so tisti prvi kraj Jesenice, drugi pa Žiri, nisem povedal prav veliko. Ob tretjeosebni »dečku«, ki je glavni junak vseh teh zgodb, nastopajo še njegova mama, predvsem pa nona in njeni trije sinovi, dečkovi strici Vinko, Jule in Bruno. Večino teh oseb sem poznal ali zanje vedel. A to je v tem primeru samo moteče. Bolje jih je spoznati skozi oči dečka oziroma njegovega alter ega, ki jih zapisuje. Nona, ki je v svoji mladosti preživela pravi pasijon, je tu le starka, ki kar naprej prebira Življenje svetnikov in moli, a je še vedno monumentalna figura. Najboljša je zgodba o stricu Vinku, ponosnem šoferju, ki je prevozil vso Evropo. Na spletu je posnetek, kjer avtor to zgodbo sam prebere. To morate videti; vtipkajte 'mazzini stric vinko' in se vam prikaže, štiri minute čistega užitka ... Poanta te zahtevne, a berljive knjige pa je drugače. Je v tem, kako avtor iz drobcev spomina rekonstruira zgodbo svojega otroštva in s tem konstituira samega sebe, svoj aktualni jaz, v katerem tisto, kar je bilo začeto v otroštvu, prihaja k sebi. To doživlja vsak od nas, a redki so, ki znajo to tudi napisati.

Miha Mazzini v Žireh

Miha Mazzini je v našem pogovoru povedal še marsikaj zanimivega, nekaj tudi o tem, kako je kot otrok prihajal na obiske k stricema v Žiri. Spominja se Mrovcove hiše ob Sori, kjer so živeli njegovi žirovski sorodniki (stric Bruno z družino), kjer so se poleti kopali. Najbolj se spominja posebnega poletnega vzdušja na podstrešju te hiše. Tu je bilo peklensko vroče, sicer pa veliko starih časopisov, revij in stripov, ki jih je zavzeto listal in prebiral, živo se spominja, sliši glasove mulcev, ki se zunaj kopajo, v nosnicah čuti vonj podstrešja in starega papirja, še vidi tisto posebno poletno, oranžno svetlobo, ko prodira skozi reže v strehi ...

Miha Mazzini je bil kot pisatelj naš gost že maja 1989, ko sva v Galeriji Svobode kmalu po izidu predstavila njegovo knjigo Godbe, »zbirko zgodb«, ki jo je izdal v samozaložbi. Zadnja leta v Žiri očitno ni prihajal, saj se je začudil, kako elegantno se iz Ljubljane, kjer zdaj živi, pride skozi predor mimo Škofje Loke in naprej v Žiri. Čisto drugače kot v časih, ko so v Žiri prihajali z avtobusom z Jesenic. Kakor koli že: upamo, da ga v Žireh kot pisatelja kmalu pozdravimo še tretjič, vsekakor pa prej kot čez četrto stoletja ...

P. S. Krajša verzija tega članka je bila objavljena v Gorenjskem glasu (5. 5. 2017) pod naslovom Pogled v anatomijo otroštva. V tukajšnji objavi je še nekaj dodatka. Zgodbo pisateljeve stare mame iz njene mladosti si lahko preberete v moji knjigi Kratke žirovske (Žiri 2014), na straneh 96–99 (Jurčnkova Mica). Utrinek iz zgodbe pisateljeve mame Tončke pa v knjigi Atentat na Alpino (Žiri 2016, str. 139), kjer pisatelj sam opiše, kako ponosna je bila mama na svoje delo v Alpini ...

RAZNO

Navodila avtorjem člankov

Ta navodila smo pripravili v uredništvu ŽO. Prizadevamo si, da bi bili prispevki za ŽO že pri avtorjih pripravljene čim bolj enotno in bi tako olajšali delo urednikov, lektorja, oblikovalca in tehničnega urednika. V uredništvu pričakujemo, da imajo oddana besedila zahtevano obliko, da so strokovno neoporečna, jezikovno in slovnično že pregledana (čeprav bodo še lektorirana), brez tipkarskih napak in v elektronski obliki (poslana po e-pošti ali oddana na ključku ali zgoščenki).

Obseg člankov

Glavni članki za objavo v ŽO naj obsegajo največ 15.000 znakov s presledki ali okrog pol avtorske pole. Daljši je lahko le članek izjemne vsebine in kakovosti, v tem primeru naj se avtor prej posvetuje z uredniki. Članki so lahko krajši, vendar naj ne obsegajo manj kot 5.000 znakov. Izjema so kratki prispevki za sklepne razdelke (odmevi, polemika ipd.).

Besedilo prispevkov

Besedilo prispevka, pa naj gre za naslove, mednaslove ali odstavke, naj bo napisano z enakim naborom črk (npr. Arial, Calibri, Times), v enaki velikosti (npr. 12) in z izključenim programom za deljenje besed.

Besedilo naj bo napisano z malimi pokončnimi črkami, glavni naslov in mednaslovi pa z VELIKIMI pokončnimi črkami. Z *ležečimi* črkami so lahko v besedilu izpisani latinska imena, vzdevki, naslovi knjig in revij, imena raznih izdelkov in besede, ki jih avtor želi poudariti.

Krepkih črk in različnih barv ne uporabljajte.

Podčrtani komentarji oz. opombe so lahko namenjeni uredniku oz. tehničnemu uredniku.

Izražajte se jasno, razumljivo in v kratkih (ne predolgih) stavkih. Uporabljajte uveljavljene, pravilne tehnične izraze in se izogibajte tujkam, težko razumljivim definicijam in zapletenim formulacijam.

Naslovi in podnaslovi

Članek mora imeti kratek in poveden naslov in morebitni podnaslov. Glavnemu naslovu prispevka, ki naj ne bo daljši od šestih besed oz. 40 znakov, sledita ime in priimek avtorja, temu pa morebitni podnaslov z največ 300 znaki. Članek naj ima povzetek z okrog 100 besedami in po možnosti seznam petih ključnih pojmov, če gre za raziskovalni oziroma znanstveni članek.

Pri pisanju zahtevnejših člankov upoštevajte strokovna oz. znanstvena načela pisanja. Članek naj bo smiselno razdeljen na poglavja z ustreznimi podnaslovi. Prispevek je lahko (tudi zaradi preglednosti) razdeljen na več delov, ločenih z mednaslovi. Številčenje poglavij ni zaželeno.

Viri

Če ste pri pisanju članka uporabili literaturo in druge vire, naj bodo ti navedeni na koncu članka po abecednem vrstnem redu v naslednji obliki: avtor, naslov dela, izdajatelj, kraj izdaje, leto izida, številka citirane strani.

Primer: Demšar, Alojz: *Zvonovi na Žirovskem*, Ljubljana-Žiri, 2016, str. 100. V skrajšani obliki: Demšar, Zvonovi, 100.

Če vire citirate tudi med tekstom, naredite to v obliki opomb (xxxx²) ali v oklepajih. Če citirate v oklepajih, ne navajajte številke, ampak avtorja in letnico, npr. (Naglič, 2000).

Opombe

Število opomb in njihov obseg naj bosta v članku čim manjša. Že v rokopisu naj bodo na dnu strani – tako kot v tiskani objavi.

Slikovno gradivo

Zaželeno je, da besedilu priložite ustrezno slikovno gradivo: fotografije, grafe, risbe in podobno. Elektronske fotografije ali skeni fotografij morajo biti ustrezne kakovosti (vsaj 300 dpi), po možnosti v velikosti okrog 1MB. Če so slikovne priloge pridobljene na internetu, morajo imeti velikost najmanj 200 KB.

Slike naj bodo skenirane v formatu .jpg., grafi naj bodo narejeni v Excellu. Slike in grafi morajo biti člankom priloženi posebej, ne vstavljajte jih v besedilo (uvoženi v Wordove datoteke niso uporabni). Slikovno gradivo opišite in ga opremite s podnaslovi, tudi podnaslove priložite v posebni datoteki.

Avtor naj po možnosti sam poskrbi za upoštevanje avtorskih pravic oziroma pridobi ustrezno dovoljenje za enkratno objavo slikovnega gradiva v našem zborniku pri nosilcih avtorskih pravic. Prav tako mora avtor sam poskrbeti za spoštovanje zasebnosti pri morebitnih prizadetih osebah, objavljenih na fotografijah.

Avtorski podatki

Podatki o avtorju ali avtorici naj vsebujejo: ime in priimek, morebitni akademski naziv in položaj, naslov ustanove, domači naslov, telefonsko številko in elektronski naslov.

Posebna navodila

Za vsebino prispevkov in v njih izražene trditve odgovarjajo avtorji. Pridržujemo si pravico do manjših sprememb.

Oddajanje prispevkov

Prispevke pošljite po elektronski pošti na naslov enega ali obeh urednikov:

Miha Naglič, glavni in odgovorni urednik, 04 5191202, 041 350189, miha.naglic@siol.net

Petra Leben Seljak, pomočnica glavnega urednika, 031 512538, petra.leben@gmail.com

Morebitno natisnjeno verzijo in priloge na papirju ali elektronskih nosilcih lahko pošljete tudi po navadni pošti na naslov: Žirovski občasnik, p. p. 51, 4226 Žiri.

Rok za oddajo prispevkov je 31. maj, dodatni in končni je 31. julij, ŽO izide konec novembra.

SLIKOVNA PRILOGA

JOŽE PLEČNIK IN LOJZE GOSTIŠA

Lojze Gostiša

S Plečnikom na Brione

5. januar 1955

V dopoldanskih urah me je na fakulteti za arhitekturo sprejel profesor arhitekt Jože Plečnik. Posredoval sem mu prošnjo preživelih borcev narodnoosvobodilnega boja Slovenije, katerih želja je bila, da bi se komandantu Titu oddolžili z vrtno lopo na Brionih. Brez premisleka se je naročila iskreno razveselil in ugodil njihovi želji.

14. januar 1955

V jutranjem mraku sem Plečnika odpeljal na Brione. Želel je videti lokacijo lope. Med potjo sva se na njegovo pobudo ustavila v Hrastovljah, ki jih dotlej še ni videl. Nacionalni park z visokim renesančnim obzidjem, z mrakobnim razpoloženjem notranjščine cerkve in z mežnarjem s petrolejko v roki. V klopi je sedela Istranka s črnim ogrinjalom. Mrtvaški ples. Tišina, da se je komaj slišala Plečnikova beseda: »Fantazma.«

Na Brionih so uglednega gosta arhitekta Jožeta Plečnika sprejeli domala protokolarno. Ogledal si je lokacijo in se z arh. Vinkom Glanzem sprehodil med ostalinami na Brionih še ohranjene rimske kulture in si med njimi ogledal tudi svoje delo, darilo Titu na Ostrožnem.

26. januar 1955

V domači delovni sobi na Karunovi mi je Plečnik predstavil in izročil načrt vrtno lope, ki, žal, ni bil nikoli realiziran. V Sloveniji namreč nisem našel ustvarjalca, ki bi bil sposoben udejanjiti to avtorjevo hotenje. Zasnoval je nov načrt. Realizirali so ga: podjetje Naravni kamen pod vodstvom direktorja Milana Pertota, kiparji Frančišek Smerdu, Ivan Sajovic, Marija in Stane Keržič, rezbar Jože Lapuh in slikar France Mihelič, avtor mozaika na obodu lope, kjer je bil tudi napis: Preživeli borci Slovenije komandantu Titu. Gradnjo je vodil arh. Tone Bitenc.

Začetek jeseni 1956

V tem času je bila lopa zgrajena. Arhitekta Plečnika sem ponovno odpeljal na Brione. Z zadovoljstvom si je ogledal svojo zadnjo življenjsko uresničeno mojstrovino. Ko sva se vrnila v Ljubljano, me je povabil v hišo in mi poklonil plastiko, glavo Utopljenke v Seni. Med drugim mi je rekel: »Vi imate vašo partijo. Nad vsem, kar boste dobrega in lepega napravili, sem navdušen. Z vsem srcem bom z vami, in kakor vidite, sem tudi bil. Z vso predanostjo, služiti narodu, sem delal to lopo.«

(Vir: Lojze Gostiša, Beležke in zapisi, knjiga v nastajanju, hrani avtor.)

Damjan Prelovšek

Komentar k Plečnikovemu zadnjemu opusu na Brionih

Gradnja brionskega paviljona sodi med zadnja Plečnikova dela, čeprav v določenem pogledu pooseblja njegove celotne umetniške ideale. Graditi s kamnom v mediteranskem okolju je bila njegova želja že od študija pri Ottu Wagnerju, kjer je Teodorikov mavzolej v Raveni veljal za enega klasičnih arhitekturnih arhetipov. Pozneje je svojim študentom o tem s ponosom pripovedoval: »Streha Teodorikovega mavzoleja v Raveni, 11 metrov v premeru, je iz istrskega kamna, to je iz našega kamna!« To velja omeniti, ker si je tudi na Brionih želel monolitno streho, vendar so jo na njegovo razočaranje morali izvesti iz dveh kosov. Z Rapalsko pogodbo je Slovenija izgubila Kras in dostop do morja, kar je Plečniku onemogočilo, da bi uresničil svoje mladostne sanje. Umetnostni kritik in dubrovniški konservator Kosta Strajnić ga je sicer skušal pritegniti k sodelovanju v Dalmaciji, vendar med ponujenimi nalogami ni bilo nobene, ki bi se mogla meriti z brionskim paviljonom, poleg tega pa je bil Plečnik zaposlen z deli v Pragi in Ljubljani.

Zato lahko razumemo, da je triinosemdesetletni umetnik z veseljem sprejel Gostiševo povabilo in ga tudi, kot je sam dejal, z »vso predanostjo« izpolnil. Nekoliko je tudi upal, da bo ob tej priliki morda srečal Tita, ki ga je imel za pomembno zgodovinsko osebnost. Lojze Gostiša je bil v mladosti umetnostno zainteresiran aktivist z dobrimi stiki z nekaterimi vplivnimi politikami. V nasprotju z mnogimi drugimi, ki so imeli Plečnika za zastarelega eklektika, je bil sam dovolj senzibilen, da je v njem prepoznal genialnega ustvarjalca. K temu je gotovo nekoliko prispevalo tudi prijateljstvo z njegovim učencem in asistentom Tonetom Bitencem. Začelo se je z željo Zveze slovenskih borcev, da bi predsedniku Titu podarili nekaj posebnega. Gostiša jih je prepričal, da bi bilo najprimernejše darilo prav paviljon v neposredni bližini Belega dvora, kjer se je predsednik pogosto mudil.

Plečnik si je pod Gostiševim vodstvom najprej ogledal lokacijo, čez nekaj dni pa mu je že ponudil prvi načrt paviljona. Pri tem si je pomagal z zamisljivo podobne stavbe za pesnika Fran-

ceta Prešerna v njegovi rojstni Vrbi, ki jo je pozneje, nekoliko predelano, spet zaman poskusil uporabiti za spomenik NOB na Ptuju.

Načrtoval je okrogel antični tolos, katerega stebri bi se menjavali z antropomorfnimi kariatidami. Vrh bi kronal vzpenjajoči se konj. Šlo naj bi torej za pravi antični ikonografski arzenal, kakršnega je občudoval že ob obisku Aten leta 1927. Zataknilo se je pri iskanju kiparjev. Po mavčnem modelu je Plečnik spoznal, da ne bo dobil umetnika, ki bi bil sposoben antične stilizacije, kakršno je želel. Jakob Savinšek je bil tedaj nedvomno eden vodilnih slovenskih kiparjev, vendar daleč od Plečnikovih klasičnih predstav. Zato je po nekaj poskusih zamenjave kariatid z ornamentalnimi stebri v celoti spremenil zamisel in znotraj kamnitega zunanjšega plašča postavil še notranjšega iz lesenih stebrov na podstavkih, ki bi nosili nekoliko višjo in ožjo strešno ploščo. Tempelj v templju je stara arhitekturna tema, ki jo je Plečnik pred tem že večkrat s pridom uporabil. Dvojnost je podčrtal tudi s tem, ko je strešno ploščo z vmesnimi konzolami dvignil nad zunanji kamniti obroč. Največja novost tega načrta je bila v kombinaciji kamna z lesom, tako rekoč Mediterana s severom. Kot pričata krstilnici v Stranjah in v Šiški, ga je s starostjo pritegovalo tudi rezbarsko okrasje evropskega severa. Kamen in les pa imata tudi različni tektonski vloži. Prvi v obliki stiliziranih gladkih dorskih stebrov nosi težko streho, leseni stebri pa so votli in ponoči od znotraj osvetljeni, torej pravo materialno nasprotje kompaktnemu istrskemu kamnu. Da je imel Plečnik pri delu v glavi še druge zamisli, priča neuresničeni tlak iz brušenega stekla, kakršnega je pred mnogimi leti napravil dunajskemu galanteristu Weidmannu, ki pa je prej umrl, preden bi lahko v njem užival.

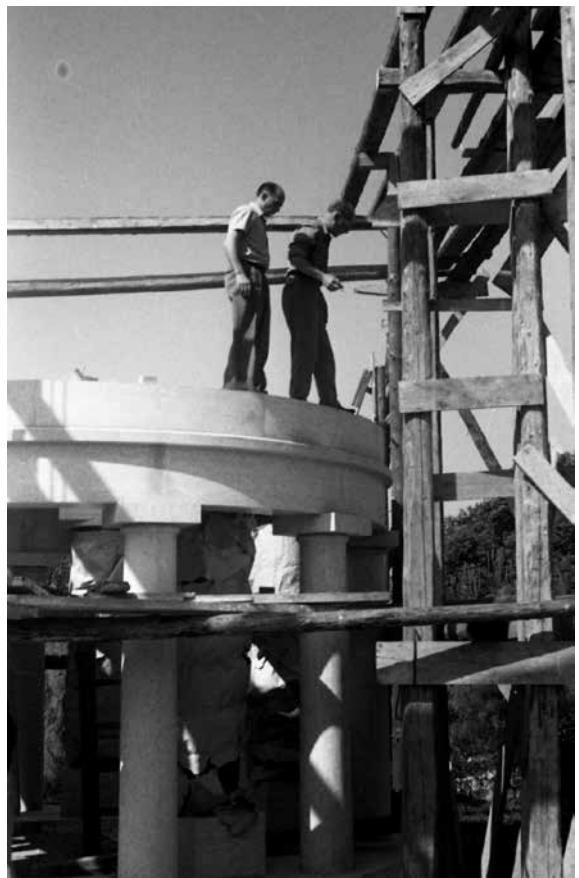
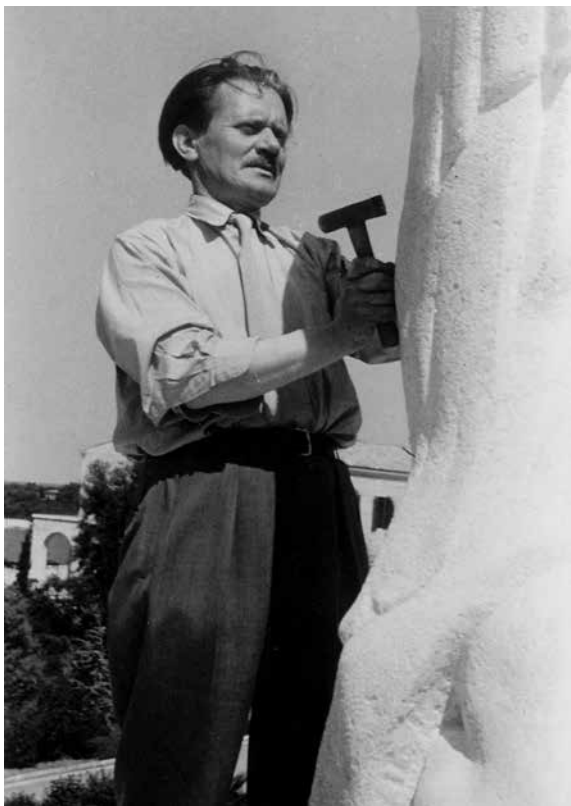
Gradnjo paviljona je nadziral Tone Bitenc, medtem ko je Plečnik v Ljubljani lahko bedel le nad izdelavo lesenih stebrov, za katere je narisal okrasje. Te so zaradi izredne velikosti stružili v ljubljanskem Litostroju, kjer jim je dal dokončno podobo rezbar Jože Lapuh. Nanje pritrjeni kosi barvastih marmorjev so izrazit dodatek, prevzet iz češke srednjeveške umetnosti. Gostiša je kot dober organizator poskrbel tudi za druge sodelavce. Tako je kip nebeškega točaja Ganimeda vrh strehe izklesal Frančišek Smerdu, strešne konzole pa sta s kipi ptic opremila Marija in Stane Keržič. Karton za stropni mozaik je izdelal France Mihelič. Nikjer ni sledu o kaki revolucionarni ikonografiji. Leseni stebri in živalska plastika kažejo ideološko nevtralnno okrasje, prevzeto iz umetnosti minulih dob. Tudi stropni mozaik ženske figure s soncem in lunno ne more predstavljati kaj dosti drugega od bujnega bogastva cvetoče narave. Plečnik si vsekakor ni zamislil tako vpadljivega kiparskega okrasja, kar je moral ugotoviti tudi ob svojem obisku Brionov le nekaj mesecev pred smrtjo. Tedaj so nastali tudi Gostiševi klasični posnetki Plečnika v temnem plašču s klobukom in z belim cvetom. Pozneje so lesene stebre iz slavonskega hrasta po nepotrebnem premazali z rjavo barvo in jim odvzeli plemenito lepoto naravno postaranega srebrnkastega lesa, ki je bila del Plečnikove zamisli. Leseni model paviljona je Bitenc po učiteljevi smrti spremenil v lesteneč gostinske sobe v ljubljanskih Križankah.

Nedaleč stran je Plečnik po Gostiševem posredovanju postavil masivno kamnito mizo v spomin na zborovanje slovenskih komunistov na Okroglici, medtem ko dve kamniti vazi v bližini paviljona opozarjata še na zborovanji v Dolenjskih Toplicah in na Čebinah. Po pripovedovanju arhitektove nečakinje stric ni bil navdušen nad kiparskim dodatkom mize, saj v njegovem času očitno ni bilo več umetnika, ki bi znal tako intimno razumeti sporočilo antike. Razstavo je omogočil Lojze Gostiša s plemenito donacijo doslej neobjavljenega arhivskega gradiva Rokopisnemu oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice.

(Vir: Spremnno besedilo iz zloženke ob razstavi Plečnik na Brionih, izdal MGLM, Ljubljana 2017.)

Miha Naglič

Jože Plečnik in Lojze Gostiša

Leta 1951 se je Lojze Gostiša, mladi žirovski absolvent umetnostne zgodovine v Ljubljani, pri urejanju zbornika *Likovni svet* osebno seznanil z dvema velikima Slovincema iz tega sveta – z Izidorjem Cankarjem in Jožetom Plečnikom. Novi režim jima ni bil naklonjen in po smrti sta bila oba skoraj pozabljena, popolnoma nesorazmerno z opusom, ki sta ga ustvarila v starem režimu. Cankar, ki je danes spet »in«, se je začel v zavest nacije vračati po letu 1985, ko je Gostiša izdal komentirani faksimile njegovega Londonskega dnevnika 1944–1945. Zanimanje za Plečnika pa je skušal oživiti že s »spominsko razstavo« leta 1968. Ob njej je izdal katalog, ki je danes knjižna redkost. Nič ni pomagalo. Leta 1986 je na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani postavil še eno razstavo v pozabo odrinjenega Plečnika. Ta je dosegla svoj namen; sledila ji je cela vrsta poznejših razstav in publikacij, s katerimi so našega arhitekta znova odkrili doma in po svetu.

Na to dejstvo je prvi opozoril arhitekt Janez Suhadolc v zapisu ob 50. obletnici Plečnikove smrti (2007). »Gostiša je leta 1968 postavil v pritličju ljubljanske Narodne galerije pregledno razstavo o Plečniku. To je bilo nadvse pogumno in skorajda neverjetno dejanje. Šola, kritika in poznavalci so Plečnika pozabili. Občudovanje velikega mojstra je bilo nekako v ilegali in rezervirano za starokopitneže. Kljub temu je Gostiša postavil že omenjeno razstavo z imenitnimi fotografijami hrvaških (!) fotografov Nenada Gattina in Nina Vranića. Stiskan je bil prelep katalog, kjer je bil kot oblikovalec na delu Jože Brumen (1930–2000). Istočasno je bila v nadstropju razstava slovenske moderne arhitekture. Skupino obiskovalcev je nanjo pospremil profesor Nace Šumi (1924–2006), ki je veljal za velikega poznavalca slovenske arhitekture. Po ogledu sem ga vprašal, če si bomo ogledali tudi Plečnikovo razstavo. Rekel je, da je tam razstavljena ‚turistična arhitektura‘ in, da naj si jo ogleda vsak sam, če misli, da je to potrebno, on pri tem ne bi sodeloval ... Lojze Gostiša je še živ. Za svoja pogumna dejanja bi zaslužil kakšno javno priznanje!«

Ta priznanja so prišla, a šele v zadnjem desetletju. V letu 2017, ki je bilo ob 50. obletnici arhitektove smrti razglašeno za Plečnikovo leto, je prišla na dan še ena žlahtna povezava med slovitim arhitektom in umetnostnim zgodovinarjem. Slovenska javnost je naposled izvedela, kako je Gostiša posređoval, da je Plečnik na Brionih ustvaril svoje zadnje večje delo – vrtni paviljon za maršala Tita. Ko je bila lopa (tako ji pravi Gostiša) oziroma paviljon (Prelovšek) postavljena, je jeseni 1956, le nekaj mesecev pred mojstrovo smrtjo 7. januarja 1957, Gostiša Plečnika še enkrat odpeljal na Brione. »Tedaj so nastali tudi Gostiševi klasični posnetki Plečnika v temnem plašču s klobukom in z belim cvetom.« (Prelovšek) Res lepe in enkratne fotografije! Plečnik je na njih kot kak črn vran, pripravljen, da odleti v večnost.

Gostiša je fotografije podaril Rokopisnemu oddelku NUK, ta pa je januarja 2017 v Plečnikovi hiši, ki jo upravlja MGLM (Muzej in galerije mesta Ljubljane), postavil spominsko razstavo Plečnik na Brionih. Na ogled je bila do aprila, kmalu si jo bo mogoče ogledati tudi v Zagrebu. Digitalne posnetke izvirnih fotografij nam je na avtorjevo željo za to objavo prijazno posređoval Marijan Rupert, vodja Rokopisnega oddelka NUK in soavtor razstave. Zato se mu še enkrat lepo zahvaljujemo!

Lojze Gostiša je s svojim sodelovanjem s Plečnikom in z zavzemanjem za oživitve njegove dediščine po arhitektovi smrti vsaj nekoliko popravil tudi slab okus, ki je v arhitektu in v marsikaterem Žirovcu ostal po Plečnikovem dvakratnem neuspešnem posređovanju v žirovskih zadevah.

Do prvega je prišlo leta 1913, ko se je po obisku stare cerkve v Žireh zanjo zavzel s pismom iz Prage na Dunaj. Drugič je posredoval leta 1951, ko ga je Gostiša nagovoril, da bi naredil načrt za spomenik na Selu, na kraju, kjer se je avgusta 1943 Prešernova brigada prebila iz nemškega obroča. Plečnik je to delo poveril svojemu učencu arhitektu Tonetu Bitencu, a so ga Žirovci spet zavrnili. Če bi bilo Plečnikovo posredovanje v obeh zadevah med našimi predniki uslišano, bi še vedno imeli staro cerkev, na Selu pa namesto gmote kamnja z napisom spomenik umetniške vrednosti. Naj bodo te Gostiševe fotografije v Žirovskem občasniku Plečniku v spomin in hkrati zapoznalo obžalovanje napak, ki jih žal ni mogoče popraviti.

(P. S.: Ta zapis sem priredil iz svojih starejših prispevkov in jih aktualiziral. Priporočam tudi ogled dveh kratkih filmov o brionskem podvigu Plečnika in Gostiše, ki sta dostopna na YouTube, če vtipkate »Plečnik in Brioni - dar Lojzeta Gostiše«: https://www.youtube.com/watch?v=gKyMCX_wwxk)

Avtorji tega zvezka

Dr. IVAN BERNIK (1950), sociolog, profesor na FDV UL, doma iz Bukovščice v Selški dolini
MILKA BOKAL (1952), profesorica slovenščine, raziskovalka leksikologinja v Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani v pokoju, doma iz Žirov (Dobračeva), živi v Srednji vasi pri Polhovem Gradcu

Dr. ALOJZ DEMŠAR (1955), kemik, upokojeni redni profesor na Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo (FKKT) Univerze v Ljubljani, doma iz Žirov (Ledinica), živi v Ljubljani

Mag. BOJAN GANTAR (1971), univ. dipl. inž. strojništva in magister menedžmenta (MBA), direktor Alpine od aprila 2016, živi v Žireh

Dr. LOJZE GOSTIŠA (1923), umetnostni zgodovinar, doma iz Žirov (Stara vas), živi v Notranjih Goricah

Dr. SPOMENKA HRIBAR (1941), filozofinja in sociologinja, pobudnica narodne sprave med Slovenci, po materi Žirovka, živi v Tomišlju pri Igu

Dr. BARBARA IVANČIČ KUTIN (1973), slovstvena folkloristka, sodelavka Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU v Ljubljani, doma iz Bovca

JANEZ JEREB (1949), univ. dipl. pravnik, upokojenec, rodoslovec, rojen v Račevi, živi v Žirovskem Vrhu

Mag. MILAN KOPAČ (1955), univ. dipl. inž. strojništva, dolgoletni direktor družb Kladivar Žiri in Poclain Hydraulics, d. o. o., Žiri, nagrajenec Gospodarske zbornice Slovenije, živi v Žireh

STANE KOSMAČ (1950), akademski slikar, učitelj na Osnovni šoli Žiri v pokoju, živi v Žireh

Dr. MOJCA KOVAČIČ (1976), etnomuzikologinja, sodelavka Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU v Ljubljani

Dr. FRANC KRIŽNAR, muzikolog, avtor knjige o Antonu Jobstu, živi v Retečah pri Škofji Loki

Dr. PETRA LEBEN SELJAK (1959), fizična antropologinja, doma iz Škofje Loke, živi v Žireh

Dr. UROŠ LIPUŠČEK (1947), novinar in zgodovinar, doma iz Idrije, trenutno poročevalec Radia Slovenija iz Pekinga

Dr. MIHA MAZZINI (1961), pisatelj, rojen na Jesenicah, po materi žirovskega rodu, živi v Ljubljani

MILENA MIKLAVČIČ (1952), novinarka in pisateljica, živi v Žireh

Akademik dr. ZDRAVKO MLINAR (1933), sociolog, doma iz Žirov, živi v Ljubljani

MIHA NAGLIČ (1952), urednik, publicist in kulturni delavec, živi v Žirovnici, južno od Žirov

Dr. DAMJAN PRELOVŠEK (1945), umetnostni zgodovinar, Ljubljančan, vodilni poznavalec Plečnikovega opusa

TONČKA STANONIK (1949), profesorica slovenščine, pisateljica, doma iz Žirov (Nova vas), živi v Ljubljani

MARICA TRČEK (1971), diplomirana slikarka, doma iz vasi Dolž pod Gorjanci, z družino živi v Žireh

Mag. MARIJA VELIKONJA (1938), profesorica pedagogike in andragogike, v pokoju, doma iz Pečnika, živi v Ljubljani

ANTON ŽAKELJ – RODOLJUB LEDINSKI (1816–1868), duhovnik in pesnik, rojen v Ledinah, umrl v Velikem Trnu pri Krškem

Kazalo ŽO 47

UVODNIK

- 5 Miha Naglič: V čast in veselje mi je
15 Miha Naglič: Od Napoleona do Poclaina

INTERVJU: BOJAN GANTAR (1971), INŽENIR IN MENEDŽER, DIREKTOR ALPINE

- 21 Miha Naglič: Čevlje bomo proizvajali v Žireh, odgovorno do okolja in ljudi

INTERVJU: STANE KOSMAČ (1950), AKADEMSKI SLIKAR, OBLIKOVALEC IN UČITELJ

- 36 Miha Naglič: Ne, ne navdaja me občutek izpolnjenosti. Imam še nekaj načrtov ...

NA ŽIROVSKEM NEKOČ – RAZISKAVE IN SPOMINI

- 55 Alojz Demšar in Janez Jereb: Žirovci v Napoleonovi vojski
70 Janez Jereb: Babištvo na Žirovskem
85 Petra Leben Seljak: Uredniški pripis k Babištvu na Žirovskem
86 Petra Leben Seljak: Žirovski priimki na A
108 Franc Križnar: Don Kosta, nov prispevek k njegovi biobibliografiji

ŽIROVSKE POSEBNOSTI

- 117 Milka Bokal: Zrno do zrna pogača, beseda ob besedi slovar
123 Zdravko Mlinar, Ivan Bernik: Spoznanja zunaj uradne znanosti: o spolnosti, nasilju nad ženskami in še o mnogočem

OBLETNICE IN NEKROLOG

- 128 Anton Žakelj – Rodoljub Ledinski: Bukve perve
132 Spomenka Hribar: Jakob Mravlje (1894–1945), moj stari oče
134 Miha Naglič: Sandi Čolnik (1937–2017) in Žirovci
136 Milena Miklavčič: Ivanu Revnu v spomin
137 Miha Naglič: Kako smo kresovali
144 Barbara Ivančič Kutin: Povzetek opusa ddr. Marije Stanonik
146 Uroš Lipušček: Slovenci v primežu rapalskega diktata 1920

LIKOVNA PRILOGA: SLIKARKA MARICA TRČEK

- 153 Stane Kosmač: Marica Trček, slikarka

DESET LET DRUŽBE POCLAIN HYDRAULICS D. O. O. V ŽIREH

- 161 Milan Kopač: Ob deseti obletnici družbe Poclain Hydraulics, d. o. o. v Žireh

ZGODBI

- 168 Miha Mazzini: Zemljevidi tujih življenj
171 Tončka Stanonik: Julka in Dora, mati in hči

OCENA

- 177 Mojca Kovačič: Zvonovi na Žirovskem
187 Alojz Demšar: Kaj sta letéča in stoječa viža
182 Miha Naglič: Miha Mazzini in njegovo Otroštvo

RAZNO

- 185 Navodila avtorjem člankov

SLIKOVNA PRILOGA: JOŽE PLEČNIK IN LOJZE GOSTIŠA

- 187 Lojze Gostiša: S Plečnikom na Brione
188 Damjan Prelovšek: Komentar k Plečnikovemu zadnjemu opusu na Brionih
196 Miha Naglič: Jože Plečnik in Lojze Gostiša

ŽIROVSKI OBČASNIK (1980–)

Zbornik za vsa vprašanja na Žirovskem, letnik XXXVIII (2017), zvezek 39, številka 47

Ustanovitelj

DPD Svoboda Žiri (Literarna sekcija) in Muzejsko društvo Žiri

Zbornik izhaja občasno, najmanj enkrat letno, ob stalni denarni podpori Občine Žiri in nekaterih podjetij.

Glavni in stalni pokrovitelji

Občina Žiri, Alpina, d. o. o., Etiketa tiskarna, d. d., M Sora, d. d., Poclairn Hydraulics, d. o. o. – vse v Žireh

Predstojnik uredniškega sveta: akademik dr. Zdravko Mlinar

Uredniški odbor: dr. Alojz Demšar, Stane Kosmač, dr. Petra Leben Seljak, Miha Naglič, Nace Naglič, Tončka Stanonik, Franc Temelj

Glavni in odgovorni urednik: Miha Naglič

Pomočnica glavnega urednika: dr. Petra Leben Seljak

Oblikovalec: Stane Kosmač

Lektorica: Tončka Stanonik

Stalni sodelavci – uredniški svet

Milka Bokal, Metka Debeljak, Tone Eniko, Ajda Erznožnik, dr. Lojze Gostiša, dr. Spomenka Hribar, Vladka Jan, Janez Jereb, Joži Kacin, Tomaž Kosmač, dr. Franc Križnar, Tomaž Kržišnik, Helena Maček, mag. Matjaž Mazzini, Milena Miklavčič, Andrej Mlakar, Anton Mlakar, Barbara Mlakar, Polona Mlakar Baldasin, dr. Anton Mlinar, Stanko Mlinar, dr. Zdravko Mlinar, Peter Naglič, Nejko Podobnik, Beta Poljanšek Koman, Lojze Potočnik, dr. Tadeja Primožič, Janez Ramoveš, Izidor Rejc, + **Ivan Reven (1925–2017)**, ddr. Marija Stanonik, Maja Vehar, Olga Vončina, Alfonz Zajec, Helena Zorjan, Anton Žakelj, mag. Viktor Žakelj

Nekdanji sodelavci

Karel Bernik (1912–1993), Marijan Dolenc (1930–1981), Rado Jan (1925–2008), Vladimir Kavčič (1932–2014), Franc Kopač (1953–2008), Vlasto Kopač (1913–2006), Janko Majnik (1918–2000), mag. Branko Mlinar (1923–2010), Matevž Pečelin (1948–2008), Jože Peternelj Mausar (1927–2013), Konrad Peternelj Slovenec (1936–2000), Slobodan Poljanšek (1944–2003), dr. Ivan Sedej (1934–1997), Vladimir Simončič Vlastja (1911–2000), Anton Žakelj (1907–2006)

Naslov uredništva

Žirovski občasnik, SI - 4226 Žiri, p. p. 51

E-pošta: miha.naglic@siol.net

Naslov pooblaščenega izdajatelja in založnika

Pegaz International, d. o. o. Ljubljana, Aljaževa ulica 10, 1000 Ljubljana

E-pošta: pegaz.int@siol.net

Cena tega kompleta: 29 EUR

Naklada: 350 izvodov

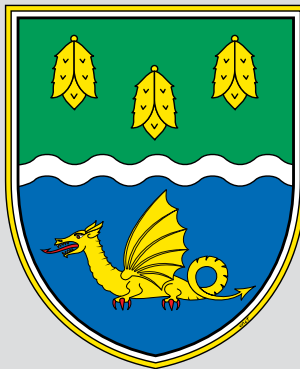
Elektronski prelom: Pegaz CDT, d. o. o., Ljubljana

Tisk: Studio Print, d. o. o., Ljubljana

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji sami. Redakcija tega zvezka končana oktobra 2017.

ISSN 0351-5966

Žirovski občasnik je več kot časnik – je cela knjiga!

OBČINA ŽIRI

Loška cesta 1, 4226 Žiri

Tel. 04 50 50 700, faks: 04 51 05 444,

e-pošta: obcina.ziri@ziri.si, spletna stran: www.ziri.si

Osnovni podatki o občini:

površina 49 km², 5129 občanov, 2539 moških in 2599 ženske,
18 naselij (mesto Žiri in 17 vasi), 47 ulic, okoli 1400 hišnih števil,
v njih okoli 1700 gospodinjstev

Občinski praznik

25. junij

Župan

mag. JANEZ ŽAKELJ

Podžupana

BRANKO JESENOVEC, MATJAŽ OBLAK

Občinski svetniki

VILJEM ERŽEN, IDA FILIPIČ PEČELIN, MATEJ GREGUROVIČ,
MIJA JENKO MRAK, BRANKO JESENOVEC, ANGELA JEZERŠEK,
MAJA JUSTIN JERMAN, DRAGO KRAMPERŠEK, dr. PETRA LEBEN SELJAK,
BORIS NOVAK, MARTIN OBLAK, MATJAŽ OBLAK, SAŠO PEČELIN,
PRIMOŽ TAVČAR, MATEJA VELKAVRH

Občinska uprava

Šteje 15 zaposlenih, od tega 4 v okviru režijskega obrata, ki izvaja gospodarske
javne službe vodooskrbe, zbiranja in čiščenja odpadnih voda ter ravnanja
z odpadki, samostojno pa izvajamo tudi pokopališko službo.

Direktor občinske uprave

MATIJA PODOBNIK

Always Good Times

elan

WWW.ELANSKIS.COM

... udobje po vaši meri

 ZAKELJ

več kot 30 modelov sedežnih

sedežne z ležiščem in predalom

Sedežno garnituro izdelamo v velikosti in postavitvi za vaš prostor. Material in barvo si izberete sami, udobje in prostornost pa sta takšna, kot si ju želite.

oblazinjene klopi po naročilu

postelje, počivalniki, dodatki za dom

LJUBLJANA | MARIBOR | LESCE | ŽIRI | www.zakelj.si | T: 04/51 70 550

FARMACIJA, KEMIČNA INDUSTRIJA

Večslojne etikete, varnostne etikete, etikete z vloženo zloženko, etikete z brajlovo pisavo ...

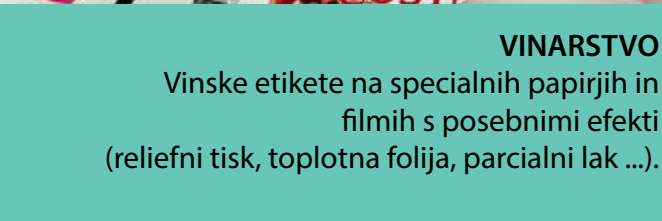
PREHRAMBENA INDUSTRIJA

Samolepilne etikete, termo etikete za dotisk, fleksibilna folija ...

INDUSTRIJA PIJAČ

Ovojne etikete, samolepilne etikete ...

VINARSTVO

Vinske etikete na specialnih papirjih in filmih s posebnimi efekti (reliefni tisk, toplotna folija, parcialni lak ...).

AVTOMOBILSKA INDUSTRIJA

Samolepilne, termolepilne etikete, všivne etikete (airbag) ...

TEKSTILNA INDUSTRIJA

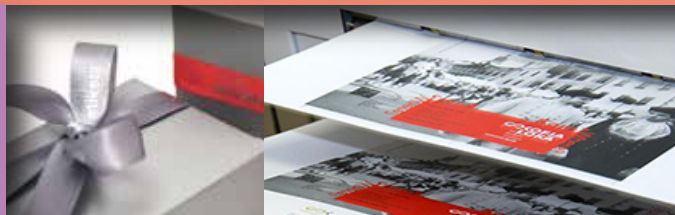
Všivne etikete (označevalne, reklamne, deklaracije), transferji, kartonske in obesne etikete ...

ŠPORT IN MODA

Tisk števil in sponzorjev za športne drese, transferji za športna in modna oblačila ter opremo ...

PROMOCIJA IN ARANŽERSTVO
Digitalni tisk, tiskovine z variabilo, okrasni, ovratni in tekstilni trakovi z logotipi, papirne in kartonske embalaže ...

Genis

okolju prijazne informacijske rešitve

SimplDox

Dober za posel, enostaven za vas.

Sklepanje dobičkonosnih poslov je tako enostavno.

Ne izgublajte več strank, dobička in priložnosti.
Pridobite čas za nove, profitabilne posle.
S SimplDoxom izboljšate učinkovitost in uspešnost
poslovanja s kupci in dobavitelji.

- ✓ Dokumentni sistem in arhiv.
- ✓ Deljenje in obravnava dokumentov.
- ✓ Sodelovanje z dobavitelji in kupci.

 (04) 25 19 300 www.genis.si

 Ustvari

 Deli

1

2

 Shrani

 Sodeluj

4

3

DHL

GLOBAL FORWARDING

DHL Global Forwarding, d.o.o.
Šuceva ulica 23c, 4000 Kranj
Tel: 04 280 32 00
Mail: si.info.logistika@dhl.com

LETALSKI PREVOZ TOVORA (AFR)

AIR FIRST - prioritetni letalski prevozi
AIR PREMIUM - neposredni letalski prevozi
AIR VALUE - zbirni letalski prevoz
AIR FREIGHT PLUS - cenovno ugodna, hitra dostava pošiljk od letališča do letališča,
od vrat do vrat po Evropi
CHARTER - polni ali delni natovor

LADIJSKI PREVOZ TOVORA (OFR)

LCL - Less than container load - zbirni kontejner
FCL - Full container load - polni kontejner
NON - CONTAINERISED LOAD - konvencionalni tovar

DODATNE STORITVE

SEAIR - Ladijsko-letalski prevoz
ZAVAROVANJE TOVORA
PRILAGOJENE REŠITVE
CARINSKO POSREDOVANJE

M SORA

Imejte svoj pogled

Zdravstvene ambulante
Gorenja vas

Natura Optimo
macesen

$U_v=0,79/m^2K$

Kdor prej pride, prej pomaga.

Asistenčne storitve Zavarovalnice Triglav

www.triglav.si

LESKO ALU FLAT

LESKO
okna - vrata **Žiri**

LESENA IN ALU/LES OKNA | VHODNA VRATA ZA HIŠE

LESKO Žiri d.o.o., Pot v Skale 10, 4226 Žiri
04 510 50 50 | www.lesko.si | info@lesko.si

Restavracija

Malice
Kosila
Pikniki
Poročna slavlja
Organizacija poroke
v kulturnem središču
“stare Žiri”

Sklednik d.o.o., Strojarska ulica 16, 4226 Žiri
T: 0599 68 336 / F: 0599 68 338 / M: 041 375 370
restavracija@sklednik.si / sklednik@sklednik.si
www.sklednik.si

Pro Grafika

TISK DO FORMATA B1

TISK NA NAJRAZLIČNEJŠE PAPIRJE

TISK BROŠUR, KNJIG, LETAKOV, PLAKATOV,
KATALOGOV, ..., KOLEDARJEV

NAŠE VRLINE SO STROKOVNOST,
KVALITETA IN NE POZABIMO
NA PRIJAZNOST

PRO GRAFIKA d.o.o.
Šutna 78, 4209 Žabnica
tiskarna@pro-grafika.si

+386 41 708 114

Širok nabor hidravličnih ventilov

- Za odprte in zaprte tokokroge
- Zasnovani za delovanje z visokim tlakom in tokom
- Optimirani za delovanje s Poclain Hydraulics sistemi

> Ventili za zaprte tokokroge

→ Ventili za zagotavljanje oprijema koles
 • Ventili za preprečevanje zdrsanja
 • Delilniki toka
 • "twinklack" ventili

→ Ventili za prosti tek

→ Ventili za izpiranje tokokroga

> Ventili za odprte tokokroge

→ Protipovratni ventili

→ Tlačni ventili

→ Tokovni ventili

→ Potni ventili

> Ventili za zavore

→ Ventili za proženje zavore (zasilne/parkirne in delovne zavore)

→ Ventili za polnjenje akumulatorja

→ Kompaktni multifunkcijski ventili (proženje zavore in polnjenje akumulatorja)

> Namenski krmilni bloki

→ Ventili za odprte in zaprte tokokroge so lahko integrirani v kompakten blok, ki celovito izvoja želeno funkcijo hidravličnega krmiljenja

www.posta.si

Za vsako zgodbo,
samo en naslov
je pravi!

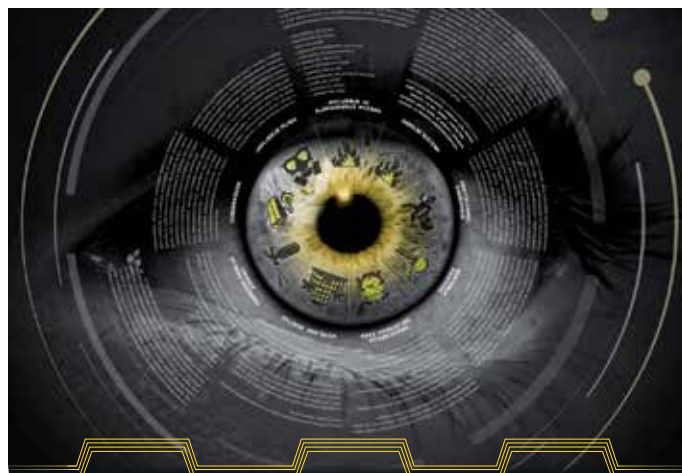

ZANESLJIVO Z VAMI!

Ko za posel v oblaku ste pravi in vas na poti k uspehu nič ne ustavi. Ko potrebujete rezervni del ali partnerja, ki bo za vas vsak dan poskrbel. Če ste prepoznali za banko ali želite v zbirko dodati novo znamko. Ko želite razveseliti z voščilom ali presenetiti z lepim darilom. **Za vsako zgodbo, samo en naslov je pravi!**

 Pošta Slovenije
Zanesljivo z vami!

Varno v nov dan

T: +386 1 8317 488 | F: +386 1 8317 551
Dežurna služba T: +386 1 8317 452
E: info@zarja.com | prodaja@zarja.com

www.zarja.com

 ZARJA
ELEKTRONIKA

Collonil

Naj si bo to gladko usnje, semiš, nubuk ali tekstil, življenjska doba obutve bi se morala začeti s temeljito impregnacijo. Impregnacija zaščiti obutev pred mokroto in umazanijo. Preden prvič obujete nove čevlje, jih impregnirajte!

CARBON PRO SPREJ - Visoko zmogljiva zaščita z dolgotrajnim učinkom za vse materiale (tudi high-tech z membrano). Ščiti proti mokroti, globoki umazaniji in madežem. Ohrani zračnost funkcionalnih membran. Redna uporaba ohranja nov videz vaše obutve in oblačil.

NOVA & CO d.o.o. Tržič, www.nega-obutve.com

Sokol d.o.o.

Tiskarna

- nalepke
- majice
- plakati
- PVC transparentni
- zloženke
- katalogi
- bloki
- kuverte
- vabila
- promocijski material
- embalaža
- poročni program

Gabrk 23, 4220 Škofja Loka
T: 04/ 51 09 300; mail: info@tiskarnasokol.si

www.tiskarnasokol.si

Elite 120 HEAT

 alpina

Sistem gretja InTemp za popolno udobje ves dan, v vseh vremenskih pogojih in na vseh terenih.

InTemp omogoča, da so vaša stopala v smučarskem čevlju na toplen in suhem, zagotovljeno je zračenje in preprečeno vsakršno pregrevanje. InTemp sistem gretja deluje dvostopenjsko, na višji in nižji temperaturi, s serijsko nastavljivo temperaturo in časom ogrevanja, ki jo lahko tudi ročno vklopljate/izklopljate.

www.alpinashop.si

»Oxford« vzorec ostaja
priljubljen detajl na moških
čevljih, ki se že več
desetletij pojavlja v različnih
izvedbah športne, elegantne
in poslovne moške obutve.

ALPINA

Nova kolekcija moške obutve,
jesen - zima 2017/2018, na voljo v
prodajalnah Alpina in na www.alpinashop.si.